

HANDEL LUDŹMI W POLSCE KOMPENDIUM WIEDZY

Ministerstwo
Spraw Wewnętrznych
i Administracji

Improved national cooperation
structure to prevent
trafficking in human beings

norway
grants

HANDEL LUDŹMI W POLSCE

KOMPENDIUM WIEDZY

SZANOWNI PAŃSTWO,

W Polsce nasilenie przestępstw handlu ludźmi zaobserwowano na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Obecnie Polska jest nie tylko krajem pochodzenia ofiar, ale także krajem tranzytowym, przez który odbywa się transfer ofiar z Europy Wschodniej do Europy Zachodniej oraz krajem docelowym dla ofiar wykorzystywanych głównie w prostytucji i pracy przymusowej.

Zjawisko to, stosunkowo nowe i ulegające ciągłym przemianom, nadal pozostaje problemem nie do końca rozpoznanym i opisanym.

W ramach realizacji dwóch projektów predefiniowanych, współfinansowanych z Funduszy Norweskich:

- Poprawa zdolności Polski do walki z handlem ludźmi – *Improving Poland's capacity to prevent trafficking in human beings*,
- Poprawa współpracy w zakresie krajowych struktur, powołanych do walki z handlem ludźmi – *Improved national cooperation structures to prevent trafficking in human beings*,

podjęte zostały działania, które miały na celu między innymi szersze i bardziej przekrojowe opisanie ewolucji systemu przeciwdziałania handlowi ludźmi w Polsce.

Poniższa publikacja przekrojowo opisuje działania, podejmowane przez państwo, organizacje pozarządowe, a także badania w dziedzinie handlu ludźmi.

W artykule „**Rola organizacji pozarządowych w przeciwdziałaniu handlowi ludźmi w Polsce w latach 1995-2015 na przykładzie działań Fundacji La Strada. Współpraca z administracją publiczną**”, dr Stana Buchowska opisuje rolę organizacji pozarządowych w walce z handlem ludźmi w Polsce, korzystając głównie z dostępnych informacji i przykładów pochodzących w większości z działalności Fundacji La Strada.

W artykule „**Historia badań dotyczących problematyki handlu ludźmi w Polsce**” dr Łukasz Wieczorek przedstawia projekty badawcze, dotyczące problematyki handlu ludźmi i pracy przymusowej, które były realizowane w Polsce oraz publikacje poświęcone tej tematyce od 1997 roku.

Aneta Suda w artykule „**System wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi oraz jego beneficjenci w latach 2006-2014**” opisuje system wsparcia ofiar handlu ludźmi od jego początków, prowadzących do ustanowienia rozwiązań systemowych, a także zmieniający się w tym okresie profil ofiary handlu ludźmi.

Ewa Nowacka w artykule „**Trzydzieści lat przeciwdziałania handlowi ludźmi**” przedstawia działania administracji państwowej w celu stworzenia systemu przeciwdziałania i zwalczania handlowi ludźmi na podstawie analizy Krajowych Planów i Programów przeciwdziałania handlowi ludźmi, począwszy od pierwszego – Krajowego Programu Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi na lata 2003–2004.

Na zakończenie zamieszczony został skrót z raportu z badania opinii publicznej „**Spółeczna świadomość zagrożeń, związanych z handlem ludźmi i podejmowaniem pracy za granicą**”, przeprowadzonego w 2015 roku przez ośrodek badań „Realizacja” na zlecenie ówczesnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

Całość raportu dostępna jest na stronie: www.handelludzmi.eu.

Poniższa publikacja ma nadzieję stać się ciekawą lekturą, przekrojowo ukazującą system przeciwdziałania handlowi ludźmi dla wszystkich zajmujących się tą tematyką w Polsce.

Zespół ds. Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji

ROLA ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH W PRZECIWDZIAŁANIU HANDŁOWI LUDŹMI W POLSCE W LATACH 1995–2015 NA PRZYKŁADZIE DZIAŁAŃ FUNDACJI LA STRADA

Współpraca z administracją publiczną

Stana Buchowska

Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego

Artykuł ten skupia się na przedstawieniu roli organizacji pozarządowych w walce z handlem ludźmi w Polsce, korzystając głównie z dostępnych informacji i przykładów pochodzących w większości z działalności fundacji La Strada. Wykorzystano je jako ilustracje poszczególnych obszarów lub kategorii działań w kontekście współpracy międzysektorowej. Ponieważ nie ma obecnie dostępnych opracowań, które by w pełni przedstawiały obraz współpracy międzysektorowej w Polsce, na którym można by się przy pisaniu w pełni oprzeć, a zebranie kompletnej informacji i danych wymagałoby działań znacznie przekraczających ramy tego przedsięwzięcia, taki właśnie stan obecny przyczynił się do podjęcia decyzji, by przedstawić inicjatywy oraz działania, w których bezpośrednio brałam udział.

We wrześniu 2005 roku minęło 20 lat od kiedy organizacje pozarządowe zainicjowały działania przeciwko handlowi ludźmi w Polsce. Stało się tak za sprawą powstania pierwszej pozarządowej kobiecej inicjatywy w Europie Środkowej i Wschodniej – „La Strada – program prewencji handlowi kobietami z Europy Środkowej i Wschodniej”. Program ten rozpoczęto w 1995 roku w trzech krajach – Holandii, Polsce oraz Republice Czeskiej.

Można zaryzykować stwierdzenie, że problematyką handlu ludźmi (na początku głównie handlu kobietami) organizacje pozarządowe zaczęły się zajmować kilka lat wcześniej, zanim instytucje państwowe, w tym administracja publiczna, dostrzegły wagę i powagę problemu i podjęły pierwsze istotne kroki w kierunku jego przeciwdziałania i zapobiegania. Można również postawić tezę, że stało się tak właśnie dzięki organizacjom pozarządowym, prowadzącym działania lobbingowe, rzecznicze, informacyjne, prewencyjne, jak również działania na rzecz bezpośredniej pomocy ofiarom przestępstwa handlu ludźmi.

Jednym z celów artykułu jest wskazanie znaczenia działań organizacji pozarządowych, jako prekursorów inicjatyw obywatelskich w rozwiązywaniu ważkich problemów społecznych, jakim niewątpliwie jest handel ludźmi. Na początek zasadnym wydaje się być zdefiniowanie roli, jaką organizacje pozarządowe pełnią w odniesieniu do miejsca, jakie zajmują w strukturze nowoczesnego, prawidłowo funkcjonującego państwa.

6

Rola organizacji pozarządowych w demokratycznym państwie

Organizacje pozarządowe, stanowiące trzeci – obok publicznego i prywatnego – sektor społeczeństwa są znaczącą częścią każdego efektywnie i demokratycznie funkcjonującego państwa i społeczeństwa. Często określa się je mianem trzeciego sektora. Dostarczają usług obywatelom, nierzadko wypełniając lukę, której nie zapełnia sektor publiczny i rynkowy. Realizują zadania, które wynikają z polityki państwa lub te, których mimo istniejącego zapotrzebowania ani podmioty publiczne, ani prywatne, zorientowane na zysk, nie podejmują. Warto tutaj zauważyć, że niektóre cechy upodabniają organizacje pozarządowe do biznesu. Organizacje pozarządowe podobnie jak biznes, są prywatne i powstają z inicjatywy ich założycieli. Natomiast tym, co je upodabnia do instytucji publicznych jest działanie tak samo w interesie publicznym, a nie prywatnym¹. Wypełniają przestrzeń, która powstała na skutek transformacji ustrojowej i funkcjonowania gospodarki rynkowej, stanowiąc niejako pomost pomiędzy strukturami państwa, społeczeństwem, a sektorem prywatnym². Powinny działać wszędzie tam, gdzie zawodzi rynek, a także państwo, przy czym lepiej będą rozwiązywać problemy spowodowane ułomnościami rynku czy też niedostatecznym lub niewłaściwym zaspokajaniem potrzeb społecznych przez państwo. Jednakże instytucje pożytku publicznego powinny być również partnerem dla państwa, zmniejszając jego zawodność³.

Organizacje trzeciego sektora mogą i powinny być partnerem państwa i realizować preferencje społeczne, zmniejszając tym samym jego zawodność. Rola organizacji pozarządowych może polegać na zwracaniu uwagi państwa i administracji publicznej na autentyczne problemy społeczne, przełamując monopol informacyjny oraz stanowić głos tych grup społecznych, na których pożytek działają⁴.

¹ Zasady dialogu społecznego. Dokument programowy rządu przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 22 października 2002 roku, s. 6.

² M. Tyrakowski, Rola organizacji pozarządowych w rozwiązywaniu problemów Społecznych, SGH 2009.

³ Ibidem, s. 178.

⁴ Ibidem, s. 182-183.

Coraz bardziej wzrasta rola organizacji pozarządowych we współkreowaniu i realizowaniu założeń polityki społecznej. Do zadań najczęściej przypisywanych organizacjom pozarządowym należy między innymi: stworzenie mechanizmów współdziałania społecznego w podejmowaniu decyzji dotyczących różnych problemów i poziomu funkcjonowania nowoczesnego społeczeństwa. Tak więc, organizacje pozarządowe przyczyniają się do realizacji zadań polityki społecznej, zarówno poprzez świadczenie usług, środowiskową aktywizację społeczną jak i rzecznictwo potrzeb i praw obywatelskich⁵.

Organizacje pozarządowe *de facto* nie dostarczają ostatecznych rozwiązań problemów społecznych. Określa się je zazwyczaj, jako instytucjonalną i jakościową alternatywę dla sektora zarówno publicznego jak i prywatnego. Jednakże i taki obraz jest niepełny. Termin *alternatywny*, sugeruje pewną opozycję (niejednokrotnie faktycznie występującą), w stosunku do działań podejmowanych przez administrację państwową. Jednakże, częściej działania realizowane przez NGO, mają charakter subsydiarny w stosunku do państwa, pełniąc rolę uzupełniającą. Zauważanie jedynie alternatywnej roli organizacji pozarządowych w stosunku do funkcji pełnionych przez państwo, rodzi wiele stereotypów, będących przyczyną konfliktów i wzajemnego braku zaufania. Prowadzi to do postrzegania przez organizacje pozarządowe administracji państwowej, jako przeciwnika i źródła biurokracji. Praktyka organizacji pozarządowych, lata współdziałania pozwoliła na określenie podstawowych barier występujących we współpracy sektora publicznego z organizacjami obywatelskimi. Wskazują zwłaszcza na takie przeszkody, jak niechęć urzędników w kontaktach z organizacjami społecznymi, które traktuje się, jako konkurencję na scenie politycznej (oba wa przed poszerzeniem obszaru kontroli społecznej oraz utratą legitymacji do reprezentowania interesów obywateli w kolejnych kadencjach w wyniku dzielenia się władzą); przewaga działań doraźnych nad profilaktyką i prewencją; w skrajnych przypadkach asekuranctwo, dbałość o zachowanie *status quo*, biurokratyzacja, faworyzowanie określonych partnerów; brak mechanizmów umożliwiających dostęp do udziału w decyzjach i otwartym dialogu w kwestiach leżących w obszarze interesów partnerów społecznych⁶.

Jednakże, pomimo wymienionych barier i problemów, współpraca między organizacjami pozarządowymi i administracją państwową zatacza coraz szersze kręgi. Sektor pozarządowy ma dużą siłę przebicia w osiąganiu swoich celów, szybko się profesjonalizuje, zaczynając świadczyć różnorodne usługi socjalne, często bardzo wyspecjalizowane.

W przypadku niektórych problemów społecznych organizacje pozarządowe są głównym podmiotem działania. Posiadają ogromny potencjał skupiając ludzi, którzy z determinacją oraz często nieodpłatnie poprzez znajomość środowiska lokalnego, nie tylko niosą pomoc osobom i grupom zagrożonym, lecz również przyczyniają się do identyfikacji pojawiających się nowych potrzeb społecznych.

W Polsce efektem współpracy administracji publicznej z przedstawicielami sektora pozarządowego jest Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, uchwalona w dniu 24 kwietnia 2003 roku (Dz.U. z 2003 r., Nr 96, poz. 873). Jednym z najważniejszych rozwiązań zaproponowanych przez Ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie było wprowadzanie możliwości ubiegania się o status pożytku publicznego przez organizacje pozarządowe, a także osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w RP, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania. Ustawa określiła sferę pożytku publicznego na następujące dziedziny: pomoc społeczną, działalność charytatywną, podtrzymywanie tradycji narodowej, pielęgnowanie polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej, działalność na rzecz mniejszości narodowych, ochronę i promocję zdrowia, działanie na rzecz osób niepełnosprawnych, promocję zatrudnienia i aktywizacji zawodowej, działalność na rzecz równych praw kobiet i mężczyzn, działalność wspomagającą rozwój gospodarczy, działalność wspomagającą rozwój społeczności lokalnych, nauki, edukacji, oświaty i wychowania,

⁵ Z. Woźniak, Między rywalizacją a partnerstwem. Bariery współpracy władz publicznych z organizacjami pozarządowymi [w:] Samoorganizacja społeczeństwa polskiego: Trzeci sektor (pod red. P. Glińskiego, B. Lewensteina, A. Sicińskiego), Warszawa 2002, s. 108.

⁶ Wybrane istotne bariery na podstawie: Z. Woźniak, Między rywalizacją a partnerstwem. Bariery współpracy władz publicznych z organizacjami pozarządowymi [w:] Samoorganizacja społeczeństwa polskiego: Trzeci sektor (pod red. P. Glińskiego, B. Lewensteina, A. Sicińskiego), Warszawa 2002, s. 108.

krajoznawstwa oraz wypoczynku dzieci i młodzieży, kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i tradycji, kultury fizycznej i sportu, ekologii i ochrony zwierząt oraz ochrony dziedzictwa przyrodniczego, porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz przeciwdziałania patologiom społecznym, upowszechniania wiedzy i umiejętności na rzecz obronności państwa, upowszechniania i ochrony wolności i praw człowieka oraz swobód obywatelskich, a także działania wspomagające rozwój demokracji, ratownictwa i ochrony ludności, pomocy ofiarom katastrof, klęsk żywiołowych, konfliktów zbrojnych i wojen w kraju i za granicą, ochrony praw konsumentów, integracji europejskiej oraz rozwijania kontaktów i współpracy między społeczeństwami, promocji i organizacji wolontariatu⁷.

W procesie stopniowego budowania zasad współpracy z instytucjami państwowymi, organizacje pozarządowe dążyły do jej realizacji poprzez różnorodne działania. Wśród najważniejszych wymienić należy:

- **Działania strażnicze** (ang. *watchdog*), stawiające sobie za cel obywatelską kontrolę władz publicznych. Z założenia nie tylko monitorują sposób wydawania pieniędzy, procesy legislacyjne, rzetelność, uczciwość i sprawność władz, ale także dążą do zmiany sytuacji na lepsze⁸. Działania te polegają na monitorowaniu i upublicznianiu działań podejmowanych przez instytucje publiczne w celu wykrycia nieprawidłowości w ich działaniach. Ważną rolą organizacji, oprócz tego, że monitorują oraz interweniują w odpowiednich sytuacjach lub przypadkach, jest też to, że stanowią wsparcie, a zwłaszcza zaplecze eksperckie w procesach decyzyjnych⁹.

Za przykład może tu posłużyć projekt „Zapobieganie Handlowi Kobietami z Europy Środkowej i Wschodniej. Informacja-Prewencja-Identyfikacja-Interwencja” (2008–2010), który był realizowany w ramach Funduszu dla Organizacji Pozarządowych „Demokracja i społeczeństwo obywatelskie” Norweskiego Mechanizmu Finansowego przez Fundację La Strada we współpracy z Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć. Działania prowadzone w jego ramach, obejmowały między innymi monitorowanie działań instytucji państwowych, w tym zadań w Krajowym Planie Zapobiegania i Zwalczania Handlu Ludźmi w Polsce.

- **Działania lobbingsowe i rzecznicze** (ang. *lobbying and advocacy*) Lobbying jest z założenia zjawiskiem wielopostaciowym, bardzo rozbudowanym, o niejednolitej strukturze. Dotyczy nie tylko procesów stanowienia prawa, lecz całokształtu wpływania na procesy decyzyjne w państwie, czyli powinien być pojmowany znacznie szerzej niż tylko w odniesieniu do tworzenia i wydawania aktów normatywnych. Lobbying dodatkowo polega nie tylko na wpływaniu na administrację centralną czy rządową. Dotyczy on wszelkich sfer. Może być także prowadzony pośrednio, czyli poprzez kształtowanie opinii publicznej, która dopiero potem naciska na decydentów¹⁰. Organizacje pozarządowe w Polsce lobbowały przez wiele lat na rzecz zamieszczenia definicji handlu ludźmi w polskim Kodeksie karnym. Bez ich udziału i wysiłku nie doszłoby do zmiany prawa w takim zakresie jak miało to miejsce w 2010 roku, kiedy to w dniu 8 września 2010 roku weszła w życie nowelizacja Kodeksu karnego, która dotyczyła przestępstwa handlu ludźmi.

Nowelizacja dokonała trzech zasadniczych zmian w systemie prawa karnego. Pierwszą, podstawową zmianą było wprowadzenie definicji handlu ludźmi (art. 115 § 22 k.k.) i niewolnictwa (art. 115 § 23 k.k.), została ona przedstawiona w I części niniejszej publikacji. Drugą – uchylenie art. 204 § 4 k.k. oraz art. 253 k.k. penalizującego handel ludźmi i nielegalną adopcję i zastąpienie go art. 189a k.k. i art. 211 k.k. Trzecia zmiana obejmowała zmianę treści art. 8 p.w.k.k.¹¹.

Przykładem działań lobbingsowych na poziomie międzynarodowym, które w konsekwencji doprowadziły do zmian w przepisach prawnych w Polsce, jest udział przedstawicielki La Strady w monitorowaniu zapisów dotyczących praw ofiar, podczas prac w ONZ w Wiedniu nad Protokołem o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami

⁷ P. Frątczak, Świadomi obywatele. Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego organizacje pozarządowe, 2006. s. 67.

⁸ www.watchdogpfron.pl

⁹ <http://siecobywatelska.pl>

¹⁰ Lobbying i działalność rzecznicza organizacji pozarządowych w świetle nowych regulacji prawnych, [w:] www.batory.org.pl/doc/lobbying.doc

¹¹ M. Pomarańska-Bielecka, M. Wiśniewski, Handel ludźmi – nowelizacja k.k. www.edukacjaprawna.pl/artykuly

i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów do Konwencji ONZ przeciwko zorganizowanej przestępczości międzynarodowej (1999–2000).

- **Działania rzecznicze.** Rzecznictwo to występowanie w imieniu kogoś lub czegoś¹². Działania rzecznicze to te, prowadzone ogólnie na rzecz jakiejś zmiany postaw administracji publicznej i obywateli. Rzecznictwo strategiczne z kolei to takie, gdzie padają konkretne postulaty zmiany prawa, czy konkretnych decyzji władz publicznych. To ostatnie jest najbardziej popularną formą rzecznictwa, występującą w toku realizacji projektów strażniczych – najczęściej dotyczą one tylko jakiegoś wycinka szerszego zagadnienia¹³.

W przypadku organizacji pozarządowych działających przeciwko handlowi ludźmi można działania rzecznicze zobrazować na przykładzie inicjatyw La Strady, która przez wiele lat próbowała skłonić instytucje państwowe do podjęcia działań na rzecz wsparcia oraz ochrony praw ofiar handlu ludźmi, w tym ofiar cudzoziemskich.

- **Działania podnoszące świadomość** wśród przedstawicieli instytucji państwowych i administracji publicznej przybierają najczęściej formę kampanii społecznych, ale również mogą to być szkolenia oraz inne działania edukacyjne, w tym prewencyjne oraz profilaktyczne skierowane do grup zagrożonych.

W Polsce w 1998 roku powstała pierwsza kampania prewencyjna „Masz prawo marzyć, masz prawo wiedzieć”. Jednym z celów kampanii jest podniesienie świadomości społecznej i trafienie do opinii społecznej. Równie ważnym celem było zwrócenie uwagi decydentom oraz profesjonalistom, którzy w swojej praktyce zawodowej mogli mieć do czynienia z przypadkami handlu ludźmi. Jednym z głównych narzędzi kampanii był spot filmowy w reżyserii Mariusza Grzegorzka. Wyniki kampanii zostały zaprezentowane przez La Stradę na międzynarodowej konferencji we Lwowie, organizowanej przez Komisję Europejską i Amerykański Departament Stanu w ramach inicjatywy „Transatlantycki dialog”.

W 2002 roku powstała „Inna Strona Słońca” – kampania informacyjna, a jedno z jej głównych narzędzi stanowiła prezentacja multimedialna. W ramach kampanii przedstawiona została również pierwsza w historii prewencyjna gra komputerowa „Przygody Moniki”. Osobna, specjalna wersja prezentacji multimedialnej „Inna Strona Słońca” skierowana była przede wszystkim do przedstawicieli instytucji państwowych, organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Specjalistyczne artykuły objaśniały między innymi prawne, psychologiczne, socjologiczne aspekty zjawiska handlu ludźmi i sytuacji ofiar. Materiały edukacyjne powstały we współpracy z wieloma ekspertami, w tym reprezentantami administracji publicznej.

Mówiąc o nawiązywaniu przez organizacje pozarządowe współpracy z administracją publiczną, należy się cofnąć do początku tego procesu, do połowy lat 90. XX wieku. Wtedy to organizacje kobiece, w tym feministyczne, zaczęły podejmować pierwsze próby zwrócenia uwagi decydentom na pojawiający się w Polsce problem. Należy dodać, że były to działania oraz inicjatywy raczej jednostronne. W roku 1994 przedstawicielki Polskiego Stowarzyszenia Feministycznego oraz Związku Kobiet i Dziewcząt Chrześcijańskich (YWCA) próbowały zainteresować problemem zarówno Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, policję, jak i parlamentarzystów w senacie i sejmie. Przekazywano wówczas informacje w formie pism z postulatami podejmowania działań, które miałyby na celu rozwiązywać problemy kobiet – Polek, które zostały sprzedane za zachodzie Europy i wracając do Polski nie mogły liczyć na wsparcie oraz pomoc ze strony najbliższego otoczenia, a tym bardziej ze strony państwa.

Musiało jednak upłynąć sporo czasu, zanim kontakty organizacji pozarządowych z administracją państwową zaczęły wykazywać znamiona współpracy z prawdziwego zdarzenia.

Pierwsze systematyczne i celowe działania w tym kierunku zaczęła podejmować **od roku 1995 Fundacja La Strada**. Przy tworzeniu podwalin, Fundacja starała się zaangażować do wspierania swoich działań zarówno przedstawicieli administracji państwowej, jak i parlamentarzystów. Dobitnie intencje te potwierdza skład pierwszej Rady Fundacji, ciała doradczego, którego jednym z zadań to wytyczanie głównych kierunków działania Fundacji. Zaproszenie do Rady przyjęli między innymi Jerzy Zimowski, ówczesny minister Spraw Wewnętrznych, prof. Zofia Kuratowska

¹² P. Frontczak, Rzecznictwo krok po kroku, Warszawa 2007.

¹³ www.archiwum.watchdogportal.pl

– senator RP, Barbara Labuda – posłanka na sejm, później minister w Kancelarii Prezydenta RP, Jolanta Banach – posłanka, oraz w latach 1995–1997 pełniąca funkcję pełnomocnika rządu do spraw rodziny i kobiet. Członkinie i członkowie Rady Fundacji byli autorytetami publicznymi, piastującymi w początkowym okresie budowania demokracji w Polsce znaczące funkcje państwowe i parlamentarne.

Choć nie wszyscy angażowali się w działania przeciwko handlowi kobietami i na rzecz ofiar w równej mierze, ich wsparcie – choćby incydentalne czy sporadyczne – miało wymiar zarówno symboliczny, jak i praktyczny, gdyż przekładało się w dalszej perspektywie na skuteczność podejmowanych przez La Stradę działań oraz zmian w podejściu do problemu przez instytucje państwowe, w tym administrację publiczną. Zaproszenie do Rady Fundacji było więc nie tylko pierwszą próbą podjęcia współpracy przez organizację pozarządową z przedstawicielami instytucji publicznych, lecz jak się później okazało, również świetnym posunięciem lobbingsowym.

Jednym z przełomowych momentów omawianej współpracy było powołanie w latach 2001–2005 Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn. Pełnomocnik był urzędnikiem w stopniu sekretarza stanu w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. Współpraca z urzędem pełnomocnika oraz wsparcie działań rzeczniczych wielu organizacji pozarządowych stanowiło nową jakość współpracy. Wspólne działania obejmowały inicjatywy podnoszące świadomość, kampanie, czy wspieranie szkoleń dla przedstawicieli organów ścigania. W grudniu 2004 roku powstał projekt „Wsparcie badań poświęconych handlowi ludźmi w Polsce, w szczególności w odniesieniu do jego ofiar i metod działania sprawców” przy merytorycznym i finansowym wsparciu Sekretariatu Pełnomocnika Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn, we współpracy z Fundacją La Strada. Obejmował m.in. powtórzenie badań nt. zjawiska handlu ludźmi w Polsce, przeprowadzonych w 1998 roku przez OBOP.

W tym samym roku Fundacja nawiązała współpracę z Departamentem Pomocy i Integracji Społecznej Ministerstwa Polityki Społecznej w celu przygotowania pakietów szkoleniowych dla przyszłych pracowników socjalnych w ramach przygotowania zawodowego w Szkołach Pracowników Służb Społecznych.

W listopadzie 2002 roku Fundacja La Strada zorganizowała spotkanie przy „okrągłym stole” w sprawie powstania Krajowego Programu Zapobiegania i Zwalczania Handlu Ludźmi, z udziałem przedstawicieli Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, Senatu RP, ministerstw: Edukacji Narodowej i Sportu, Spraw Wewnętrznych i Administracji, Spraw Zagranicznych, Sprawiedliwości, Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej oraz Rzecznika Praw Obywatelskich. Spotkanie było zwieńczeniem wcześniejszych zabiegów i prób przekonania decydentów o tym, jak ważne jest stworzenie strategii krajowej i skoordynowanie działań przeciwko handlowi ludźmi w Polsce. Nie do przecenienia było zaangażowanie się przy organizowaniu i prowadzeniu spotkania okrągłego stołu ówczesnego Rzecznika Praw Obywatelskich, prof. Andrzeja Zolla. Swym autorytetem pomagał przekonywać nieprzekonanych i w znaczący sposób przyczynił się do powstawania pierwowzoru krajowego planu działań w Polsce. Dwa kluczowe spotkania w Jabłonnej pod Warszawą odbywały się przy wsparciu organizacyjnym oraz finansowym Fundacji im. Friedricha Eberta w Polsce.

Wyznacznikiem nowej jakości współpracy międzysektorowej okazał się być **projekt IRIS** (Identyfikacja-Reintegracja-Inicjatywa-Samodzielność) – **program reintegracji społecznej i zawodowej ofiar handlu ludźmi** (2005–2008). Partnerstwo na Rzecz Rozwoju IRIS zainicjowane przez Fundację La Strada, powstało w celu wyrównywania szans na rynku pracy kobiet – ofiar handlu ludźmi, które są w szczególności sposobem obarczone ryzykiem długotrwałego bezrobocia i wykluczenia społecznego. Głównym celem projektu było stworzenie mechanizmów skutecznej reintegracji społecznej i zawodowej ofiar handlu ludźmi, a także szans ich zatrudnienia. Nie mniej istotnym celem było zapobieganie handlowi ludźmi poprzez prowadzenie działań prewencyjno-edukacyjnych w środowisku potencjalnych ofiar wchodzących na rynek pracy.

W skład Partnerstwa weszło pięciu partnerów, których działania były komplementarne: Fundacja Centrum Promocji Kobiet, Urząd Pracy m.st. Warszawy, Ośrodek Pomocy Społecznej Dzielnicy Śródmieście m.st. Warszawy, Departament Pomocy i Integracji Społecznej Ministerstwa Polityki Społecznej oraz Departament Rynku Pracy Ministerstwa Gospodarki i Pracy.

Ze wszystkimi partnerami podpisano oficjalną umowę, określającą m.in. ich rolę w projekcie oraz zakres działań. W ramach postanowień umowy, Departament Pomocy i Integracji Społecznej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej zapewniał stałe konsultacje merytoryczne w zakresie pomocy i integracji społecznej dla beneficjentek projektu. Był także współodpowiedzialny za informowanie o projekcie jednostek organizacyjnych pomocy społecznej i *mainstreaming* rezultatów projektu. Ponadto, uczestniczył w opracowaniu modelu reintegracji społeczno-zawodowej dla kobiet-ofiar handlu ludźmi, co było szczególnie istotne z uwagi na doświadczenia w opracowywaniu i upowszechnianiu systemowych rozwiązań pomocy osobom wykluczonym społecznie.

Z kolei Departament Rynku Pracy zapewniał stałe konsultacje merytoryczne w zakresie aktywizacji zawodowej i powrotu na rynek pracy beneficjentek projektu. W trakcie wdrażania działań projektu zapewniał także wsparcie interwencyjne w konkretnych przypadkach trudności z uzyskaniem przez beneficjentki projektu pomocy ze strony publicznych służb zatrudnienia. Departament Rynku Pracy był współodpowiedzialny za informowanie o projekcie wojewódzkich i powiatowych urzędów pracy i *mainstreaming* (wprowadzenie do głównego nurtu polityki społecznej). Tak samo uczestniczył w opracowaniu modelu reintegracji społeczno-zawodowej dla kobiet-ofiar handlu ludźmi, co było szczególnie istotne z uwagi na doświadczenia w opracowywaniu i upowszechnianiu systemowych rozwiązań pomocy osobom bezrobotnym.

Natomiast rolą Urzędu Pracy w projekcie IRIS było poszukiwanie i pozyskiwanie pracodawców – organizatorów staży/zatrudnienia subsydiowanego i umożliwianie wykorzystania projektów Urzędu Pracy skierowanych do osób bezrobotnych na potrzeby beneficjentek projektu. Urząd Pracy przekazywał na bieżąco do Fundacji La Strada informacje o organizowanych przez siebie giełdach i targach pracy, tak aby wszystkie zainteresowane beneficjentki projektu mogły skorzystać z bezpośredniego kontaktu z pracodawcą. Beneficjentki projektu miały możliwość korzystania z sieci „infomatów” i komputerów na terenie Warszawy. Dodatkowo, każda z beneficjentek mogła skorzystać z sieci klubów pracy utworzonych w stolicy. Ponadto Urząd Pracy uczestniczył w opracowaniu modelu reintegracji społeczno-zawodowej dla kobiet-ofiar handlu ludźmi, gdzie mógł zastosować swoje wieloletnie bezpośrednie doświadczenie w aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych. Ponadto, rolą Ośrodka Pomocy Społecznej w projekcie było udzielanie pomocy socjalnej dla beneficjentek projektu. Ośrodek Pomocy Społecznej uczestniczył także w opracowaniu modelu reintegracji społeczno-zawodowej dla kobiet-ofiar handlu ludźmi. Jego udział był szczególnie istotny z uwagi na wieloletnie bezpośrednie doświadczenie w udzielaniu pomocy osobom z grup wykluczonych społecznie¹⁴.

Praktyczne zaangażowanie partnerów z różnych sektorów w projekcie IRIS przyczyniło się niewątpliwie do sukcesu tego projektu i do opracowania pierwszego w Polsce modelu reintegracji społecznej i zawodowej dla ofiar handlu ludźmi. Nową jakością tej współpracy była zarówno współpraca na poziomie praktycznym, jak i na poziomie tworzenia rozwiązań systemowych.

Aktualna sytuacja

Przykładem współpracy międzysektorowej, pozwalającym nie tylko zrozumieć istotę wspólnych działań obecnie, lecz również prześledzić proces rozwoju kluczowych działań na rzecz ofiar handlu ludźmi na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat, jest Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne (KCIK) i jego funkcjonowanie w szerszym kontekście Krajowego Planu Działań przeciwko Handlowi Ludźmi. KCIK może służyć jako studium przypadku, ilustrujące stopniowo rozwijającą się współpracę między organizacjami pozarządowymi i instytucjami państwowymi.

Organizacje pozarządowe zaproszono po raz pierwszy do współpracy przy realizacji i monitorowaniu Krajowego Programu Działań od roku 2003. Aktualnie, w skład **międzyresortowego Zespołu do Spraw Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi** – oprócz przedstawicieli podmiotów administracji rządowej – wchodzi również przedstawiciele organizacji pozarządowych zajmujących się problematyką handlu ludźmi (Fundacji Przeciwko Handlowi Ludźmi i Nie-wolnictwu La Strada, Caritas Polska, Fundacji Dzieci Niczyje, Fundacji ITAKA – Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych, Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć i Stowarzyszenia Po-MOC

¹⁴ Opis partnerów i ich roli w projekcie IRIS, na podstawie publikacji Kompleksowy system wsparcia i szkoleń zawodowych przygotowujących ofiary handlu ludźmi do aktywnego wejścia na rynek pracy. La Strada, Noktus 2008.

dla Kobiet i Dzieci im. Marii Niepokalanej). Ponadto, przedstawiciele organizacji pozarządowych uczestniczą w pracach Grupy Roboczej ww. Zespołu, odpowiedzialnej za bieżące monitorowanie realizacji Planu, w skład której wchodzi eksperci reprezentujący instytucje uczestniczące w pracach Zespołu (w ramach Grupy Roboczej działają grupy eksperckie: grupa ds. problematyki handlu dziećmi, grupa ds. działań prewencyjnych oraz grupa ds. wsparcia ofiar handlu ludźmi)¹⁵.

Oprócz wspólnych działań przy opracowaniu strategii oraz rozwiązań systemowych, współpraca międzysektorowa ma miejsce również na poziomie praktycznym, zapewniającym pomoc i wsparcie dla ofiar handlu ludźmi. Od roku 2006 na zlecenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji realizowany jest „Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi”. Finansowany w całości z budżetu państwa i przeznaczony dla cudzoziemców – obywateli państw trzecich zidentyfikowanych w Polsce jako ofiary handlu ludźmi. Od stycznia 2010 roku Program jest częścią nowego zadania publicznego – **Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla polskich i cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi (KCIK)**, które zapewnia pomoc zarówno obywatelom RP będącym ofiarami handlu ludźmi, jak i cudzoziemcom. W ramach tego zadania możliwe było wsparcie również domniemych ofiar handlu ludźmi, zwłaszcza cudzoziemców, wobec których dopuszczono się łamania praw pracowniczych.

Do głównych zadań KCIK należy przede wszystkim: identyfikacja ofiar handlu ludźmi, podejmowanie działań interwencyjnych, prowadzenie schronisk dla ofiar, opieka nad cudzoziemcami włączonymi do „Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi”, a także poradnictwo prewencyjne oraz udzielanie konsultacji dla instytucji i organizacji. Centrum prowadzi również całodobowy telefon zaufania dla ofiar i świadków handlu ludźmi¹⁶.

Obecnie Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla polskich i cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi prowadzą Fundacja przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La Strada oraz Stowarzyszenie Po-MOC dla Kobiet i Dzieci im. Marii Niepokalanej.

Budowanie podwalin współpracy międzyinstytucjonalnej oraz wielosektorowej przez organizacje pozarządowe w Polsce nie byłoby możliwe bez wsparcia organizacji oraz instytucji międzynarodowych. Z ich pomocy korzystać można było na kilku płaszczyznach. Z jednej strony, organizacje pozarządowe w Polsce czerpały wzorce, uczyły się na ich doświadczeniach oraz wcielały w życie dobre praktyki współpracy wielosektorowej z Europy Zachodniej. Korzystały również z *know how*. Jako ilustracja może tu posłużyć model „National Referral Mechanisms”¹⁷ opracowany i szeroko upowszechniany przez ODIHR/OSCE, który służył jako podstawa do opracowania przez organizacje pozarządowe propozycji krajowego planu działań w 2003 roku. Również programy międzynarodowe, takie jak np. Norweski Mechanizm Finansowy, nie tylko promowały rzecznicze oraz strażnicze działania organizacji pozarządowych, lecz również wspierały finansowo i merytorycznie wzmocnienie współpracy międzysektorowej w Polsce.

Podsumowując, można stwierdzić, że w ciągu ostatnich dwudziestu lat, organizacjom pozarządowym udało się przełamać wiele barier utrudniających współpracę z instytucjami publicznymi, m.in. poprzez systematyczne lobbowanie na rzecz stworzenia instytucjonalnych mechanizmów zapobiegania i zwalczania handlu ludźmi, jak również dzięki naciskom ze strony międzynarodowych organizacji i instytucji. Obecnie handel ludźmi jest nie tylko problemem powszechnie rozpoznawalnym i rozpoznawanym, ale istnieją również narzędzia, za pomocą których można mu przeciwdziałać.

Co sprzyjało w Polsce dobrej i skutecznej współpracy?

Jednym z czynników sprzyjających była długofalowa i systematyczna praca organizacji pozarządowych polegająca między innymi na zachęcaniu partnerów z sektora publicznego do wspólnego działania, na regularnym wskazywaniu problemu, wokół którego miała się współpraca zawiązywać oraz na pokazywaniu korzyści, jakie z takiej współpracy mogą wynikać. Budowanie zaufania między partnerami przebiegało stopniowo, wzmocniało się w miarę wspólnych działań, kiedy partnerzy przekonywali się do siebie nawzajem. Przełamywano w tym długim procesie również

¹⁵ Na podstawie informacji na www.handelludzmi.eu/hl

¹⁶ www.handelludzmi.eu/hl

¹⁷ National Referral Mechanisms, OSCE/ODIHR, Warsaw 2004.

wzajemną niechęć, czy też uprzedzenia. W trakcie budowania partnerstwa wytworzyły się swego rodzaju trwałe więzi i powiązania pomiędzy poszczególnymi instytucjami i organizacjami. Ważnym czynnikiem było też to, że partnerzy byli i są zainteresowani konkretną, a nie tylko deklaracyjną współpracą. Dobrze sprawdziły się również partnerstwa formalne, funkcjonujące na podstawie zawartych konkretnych umów, kontraktów czy porozumień.

We wdrażaniu pozostałych istotnych zasad rzetelnej i skutecznej współpracy, takich jak równość wszystkich partnerów wobec siebie, czy zaufanie, otwartość i jawność działań, znaczącą rolę odegrały również czynniki personalne, czyli zaangażowanie, postawa i wzajemne relacje przedstawicieli zarówno instytucji sektora publicznego, jak i sektora pozarządowego.

Na czym polega specyficzna czy wręcz unikatowa rola organizacji pozarządowych w budowaniu koalicji przeciwko handlowi ludźmi w Polsce ponad sektorami? Organizacje pozarządowe są w porównaniu z instytucjami sektora publicznego małe, prężne, działają elastycznie. Ponieważ mają bezpośrednią styczność z problemem i pracują „przy gruncie”, do tego mają informacje z pierwszej ręki (na przykład od ofiar handlu ludźmi), potrafią szybciej reagować i sygnalizować zmiany, trendy, a potrafią wskazać na zagrożenia.

Niezmiernie istotnym jest, by organizacje trzeciego sektora w tej dobrej i skutecznej międzysektorowej współpracy zachowały swój pozarządowy, obywatelski charakter. Jednym z zagrożeń dla autonomii organizacji może być fakt, że instytucje państwowe czy agencje rządowe finansują działania organizacji pozarządowych, co może za sobą nieść ryzyko określania swoich warunków i zasad realizowania zadań. Wyznacznikiem dobrej współpracy jest także respektowanie autonomii partnera.

HISTORIA BADAŃ DOTYCZĄCYCH PROBLEMATYKI HANDLU LUDŹMI W POLSCE

dr Łukasz Wiczorek

Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego

Celem tego artykułu jest przegląd projektów badawczych dotyczących problematyki handlu ludźmi i pracy przymusowej, które były realizowane w Polsce oraz publikacji (monografii i artykułów naukowych) poświęconych tej tematyce. Ponieważ brane były pod uwagę tylko badania i publikacje dotyczące współczesnych form handlu ludźmi, a także pracy przymusowej, niewolnictwa, handlu dziećmi czy handlu narządami, jako cezura czasowa został wyznaczony rok 1989, tj. moment odzyskania przez Polskę niepodległości. Dlatego zupełnie został pominięty wcześniejszy okres, również ten dotyczący piśmiennictwa i badań sprzed II wojny światowej. A warto zaznaczyć, że istnieją publikacje dotyczące np. problemu handlu kobietami w II RP¹.

Informacje o badaniach, dotyczących problematyki handlu ludźmi w Polsce były gromadzone w następujący sposób. Po pierwsze, w oparciu o zasoby biblioteczne oraz dane zawarte w Internecie, została przeprowadzona kwerenda na temat badań dotyczących handlu ludźmi, handlu dziećmi, handlu narządami i pracy przymusowej, które były podejmowane w Polsce po roku 1989. Po drugie, do ośrodków naukowo-badawczych, instytucji państwowych i organizacji pozarządowych zostało skierowane pismo z prośbą o udzielenie informacji o prowadzonych badaniach dotyczących omawianej tematyki.

Na podstawie tych dwóch źródeł uzyskałem informację o badaniach, które były realizowane przez jednostki naukowo-badawcze oraz organizacje pozarządowe w Polsce. W oparciu o te dane, przygotowałem krótki opis każdego z tych projektów. Nie było jednak moim zamierzeniem omawianie wyników badań, ponieważ ramy tego opracowania na to nie pozwalają. Inna sprawa, że byłoby to dość obszerne studium, choć niewątpliwie potrzebne. Omówiłem jedynie najważniejsze kwestie dotyczące tych badań, np. cele i metody badawcze, bądź krótko zrelacjonowałem najważniejsze ustalenia z badań.

Niniejszy artykuł składa się z trzech części, a mianowicie z kalendarium badań dotyczących problematyki handlu ludźmi w Polsce; z omówienia tych badań oraz z bibliografii polskich publikacji dotyczących tematyki handlu ludźmi i pracy przymusowej.

¹ A. Głogowski, *Kobieca Policja Państwowa II RP w walce z międzynarodowym handlem ludźmi*, Wydawnictwo Sowa, Warszawa–Kraków 2014.

KALENDARIUM BADAŃ DOTYCZĄCYCH PROBLEMATYKI HANDLU LUDŹMI W POLSCE

- 1997–1999 „Migrant trafficking in Central Europe”, projekt naukowo-badawczy Ośrodka Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego.
- 1997–1999 „Przerzut migrantów w Polsce”, projekt naukowo-badawczy Ośrodka Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego.
- 1998 „Polacy o handlu kobietami: wiedza o problemie, metody przeciwdziałania”, badania opinii publicznej, Ośrodek Badania Opinii Publicznej na zlecenie Fundacji La Strada.
- 1999 „Sekretne życie Białegostoku”, badania Fundacji La Strada.
- 2003–2006 „Handel ludźmi – zapobieganie i ściganie”, projekt naukowo-badawczy Ośrodka Badań Praw Człowieka Katedry Kryminologii i Polityki Kryminalnej Uniwersytetu Warszawskiego.
- 2004 „Polacy o zjawisku handlu kobietami. Komunikat z badań”, badania opinii publicznej, Centrum Badania Opinii Społecznej na zlecenie Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn przy współpracy z Fundacją La Strada.
- 2005 „Socjologiczny portret ofiary handlu ludźmi. Wtórna analiza danych zastanych”, badania Zakładu Badań Naukowych Polskiego Towarzystwa Socjologicznego.
- 2005 „Charakterystyka społeczna ofiar handlu ludźmi. Raport z badań jakościowych”, badania Zakładu Badań Naukowych Polskiego Towarzystwa Socjologicznego.
- 2005 „Sondaż na temat zjawiska handlu ludźmi wśród mieszkańców Olsztyna”, badanie przeprowadzone przez Studenckie Koło Naukowe Kryminologii „Vestigium”, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- 2005–2007 „Zapobieganie przestępczości transgranicznej powiązanej z rynkiem usług seksualnych”, projekt naukowo-badawczy Ośrodka Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego oraz Uniwersytetu w Lipsku (Niemcy) i Uniwersytetu Karola w Pradze (Czechy).
- 2006–2007 „THBSE – COOP-TRAF. Law Enforcement Agencies and NGOs cooperation in the prevention and victim assistance of trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation”, projekt naukowo-badawczy realizowany przez instytucje i organizacje z Hiszpanii, Polski, Portugalii i Włoch. Polska część badań była realizowana przez Katedrę Kryminologii i Polityki Kryminalnej IPSiR Uniwersytetu Warszawskiego, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego oraz Fundację La Strada.
- 2006 „Handel ludźmi. Analiza orzeczeń sądowych pod kątem zgodności z definicją zawartą w aktach międzynarodowych, w szczególności w Protokole z Palermo”, badania zrealizowane przez dr Barbarę Namysłowską-Gabrysiak z Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego na zlecenie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości.
- 2006 „Między popytem a podażą. Regionalna analiza podaży i popytu na usługi seksualne i handel ludźmi na Węgrzech, w Polsce, na Słowacji i w Słowenii”, badania i raport przygotowany przez niezależnych ekspertów na zlecenie Międzynarodowej Organizacji do Spraw Migracji (IOM).
- 2006–2012 „Przerzut do pracy przymusowej w innych branżach niż seksualna – perspektywa Polski po akcesji do Unii Europejskiej”, projekt badawczy Ośrodka Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego.

- 2007 „Monitoring przestrzegania praw człowieka w stosunku do ofiar handlu ludźmi”, projekt badawczy Fundacji La Strada.
- 2007 „Poprawa systemu interwencji dla ofiar handlu ludźmi (Projekt HEADWAY)”, projekt badawczy kilkunastu instytucji i organizacji z krajów Unii Europejskiej, w tym La Strady (Polska).
- 2007–2008 „Projekt IRIS – Reintegracja społeczna i zawodowa ofiar handlu ludźmi: Badania: Diagnoza i ocena specyficznych problemów związanych z dyskryminacją i nierównością na rynku pracy (Projekt IRIS)”, projekt badawczy Fundacji La Strada.
- 2008 „Analiza polskiego prawa pod kątem efektywności ścigania handlu ludźmi do pracy przymusowej”, badanie przeprowadzone przez prok. Krzysztofa Karsznickiego, prokuratora Prokuratury Krajowej na zlecenie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości.
- 2008 „Ocena regulacji prawnych oraz działania wymiaru sprawiedliwości w zakresie eliminowania pracy przymusowej i handlu ludźmi w Polsce”, badania Ośrodka Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego przeprowadzone na zlecenie Międzynarodowej Organizacji Pracy z Genewy.
- 2008 „Analiza postępowań przygotowawczych w sprawach dotyczących handlu ludźmi, zakończonych w latach 2005–2007 decyzją o umorzeniu”, badania przeprowadzone przez prok. Krzysztofa Karsznickiego, prokuratora Prokuratury Krajowej na zlecenie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości.
- 2009–2010 „System eliminowania handlu ludźmi w Polsce – analiza krytyczna”, projekt badawczy Ośrodka Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego.
- 2009–2011 „Trafficking for Forced Labour and Labour Exploitation (FLEX) – towards increased knowledge, cooperation and exchange of information in Estonia, Finland and Poland”, projekt naukowo-badawczy European Institute for Crime Prevention and Control (HEUNI) z Finlandii, Ośrodka Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego oraz Uniwersytet w Tartu z Estonii.
- 2010 „Handel ludźmi do pracy przymusowej w Polsce – analiza sektorów podatnych na pracę przymusową oraz analiza istniejącej struktury pomocy ofiarom pracy przymusowej w Polsce”, badania Ośrodka Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego przygotowane na zlecenie Międzynarodowej Organizacji Pracy z Genewy.
- 2010 „Analiza orzeczeń sądowych za lata 1999–2009 w sprawach dotyczących handlu ludźmi z art. 253 k.k. oraz wybranych losowo spraw z art. 2004 § 4 k.k.”, badania przeprowadzone przez dr Barbarę Namysłowską-Gabrysiak z Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego na zlecenie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości.
- 2010 „Społeczna świadomość zagrożeń związanych z handlem ludźmi i podejmowaniem pracy za granicą”, badania opinii społecznej zrealizowane przez TNS OBOP na zlecenie Ambasady Brytyjskiej w Warszawie, przy współdziałaniu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Międzynarodowej Organizacji do Spraw Migracji (IOM), Fundacji Dzieci Niczyje i Fundacji La Strada.
- 2010–2012 „Comp.act. – European Action for Compensation for Trafficked Persons”, międzynarodowy projekt badawczy, w który była zaangażowana również Fundacja La Strada.
- 2010 „European NGOs Observatory on Trafficking, Exploitation and Slavery – E-notes”, międzynarodowy projekt badawczy realizowany przez organizację Associazione on the Road z Włoch, organizacje należące do sieci La Strada International (w tym La Strada Polska) we współpracy z organizacjami pozarządowymi z Hiszpanii i Francji.
- 2010–2011 „Zagubieni w cyberprzestrzeni”, projekt informacyjno-badawczy Fundacji La Strada.
- 2011 „Monitoring przestrzegania praw pracowniczych migrantów w Polsce”, projekt badawczy Stowarzyszenia Interwencji Prawnej.

- 2013 „Wizerunek handlu ludźmi i kobiety-ofiary w prasie polskiej na przykładzie Gazety Wyborczej”, badania przeprowadzone przez Marylę Koss-Goryszewską z Instytutu Spraw Publicznych.
- 2013–2014 „Obywatelski Monitoring współpracy instytucji publicznych w aspekcie identyfikacji ofiar handlu ludźmi i respektowania ich praw”, projekt Fundacji La Strada.
- 2013–2015 „Tworzenie nowej jakości w systemie eliminowania handlu ludźmi w Polsce (Projekt FIGAS)”, projekt naukowo-badawczy Ośrodka Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego, Komendy Głównej Straży Granicznej oraz Centralnego Ośrodka Szkolenia Straży Granicznej w Koszalinie.
- 2014 „Np. Holandia – wsparcie bezpiecznej emigracji oraz ochrona przed handlem ludźmi – poradnictwo i pomoc dla polskich emigrantów”, projekt Fundacji La Strada.
- 2014 „Handel ludźmi do pracy przymusowej: mechanizmy powstawania i efektywne zapobieganie”, projekt naukowo-badawczy Ośrodka Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego, w ramach Projektu „ADSTRINGO – Przeciwdziałanie handlowi ludźmi do pracy przymusowej poprzez usprawnienie współpracy, diagnozę problemów i wzmocnienie systemowego podejścia w Polsce i Federacji Rosyjskiej”, realizowanego przez European Institute for Crime Prevention and Control (HEUNI) z Finlandii, Grupę Roboczą Przeciwko Handlowi Ludźmi Rady Państw Morza Bałtyckiego (TF-THB) ze Szwecji, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Republiki Litewskiej oraz Uniwersytet w Tartu z Estonii.
- 2014 „Modern Slavery Landscape in Poland 2014”, badania Ośrodka Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego przeprowadzone na zlecenie organizacji Walk Free Foundation z Australii.
- 2014 „Praca przymusowa – zagadnienia prawne i kryminologiczne”, badania dotyczące fenomenologii zjawiska pracy przymusowej w Polsce; praca doktorska obroniona w Instytucie Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk.
- 2014–2016 „SIC – Modułowy wielozadaniowy System Identyfikacji Cudzoziemców wraz z modulem analizy ryzyka ofiar przestępstwa handlu ludźmi”, projekt naukowo-badawczy Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk.

HISTORIA BADAŃ – PODSTAWOWE INFORMACJE O ZREALIZOWANYCH PROJEKTACH BADAWCZYCH

Migrant trafficking in Central Europe (1997–1998); Przerzut migrantów w Polsce (1997–1999)

Pierwszymi projektami naukowo-badawczymi w Polsce, dotyczącymi problematyki handlu ludźmi, były dwa projekty badawcze zrealizowane przez Zespół badaczy z Ośrodka Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego (dalej: OBM), pod kierownictwem dyrektora tej placówki, profesora Marka Okólskiego. Pierwszy z nich to „Migrant trafficking in Central Europe”. Projekt ten był realizowany w latach 1997–1998 przez OBM, ale również University College z Londynu, Międzynarodową Organizację do spraw Migracji z Wiednia, przy wsparciu merytorycznym naukowców z Węgier i Ukrainy. Drugi zaś, to projekt zrealizowany w latach 1997–1999, pt. „Przerzut migrantów w Polsce”. Badania zostały zrealizowane przez międzynarodowy zespół badaczy z Polski (OBM), Węgier, Ukrainy oraz Wielkiej Brytanii.

Choć obydwie te projekty tylko pośrednio dotyczyły problematyki handlu ludźmi, to jednak warto o nich wspomnieć w tym miejscu, ponieważ z moich ustaleń wynika, że były to pierwsze badania naukowe w powojennej Polsce, w których została poruszona omawiana problematyka.

Podstawowym zamierzeniem obydwu projektów badawczych było zgromadzenie informacji o zjawisku przemytu migrantów do Polski, sposobach i metodach ich docierania do Polski oraz o tym, kim są migranci w Polsce o nieregulowanym statusie prawnym. Ponadto, badanych było wiele innych aspektów, jak np. komercjalizacji (dochodowości) przerzutu migrantów do Polski. Ustalenia z obydwu projektów badawczych zostały przedstawione w kilku artykułach naukowych, są to: M. Okólski, „Migrant trafficking in Poland. Actors, mechanisms, combating”²; K. Głąbicka, T. Halik, A. Sawicka, „Studia nad przerzutem migrantów”³; K. Głąbicka, „Przerzut migrantów do lub przez terytorium Polski”⁴; M. Okólski, „Trafficking in women in the Baltic States: sociological module”⁵; M. Okólski, „Migrant Trafficking and Human Smuggling in Poland”⁶; M. Okólski, „Illegality of International Population Movements in Poland”⁷.

Jeśli zaś chodzi o wyniki badań dotyczące zjawiska handlu ludźmi, to badacze ustalili kilka interesujących kwestii w tym zakresie. Po pierwsze, że handel ludźmi może być ściśle związany ze zjawiskiem przemytu cudzoziemców przez granicę, w tym sensie, że osoby organizujące przemyt ludzi, uczestniczą również w procederze związanym z przemytem przyszłych ofiar handlu ludźmi. Kolejno, że handel ludźmi w dużej mierze dotyczy młodych kobiet, które są następnie wykorzystywane w tzw. seks-biznesie. Jednocześnie autorzy zastrzegli, że handel ludźmi nie może być utożsamiany jedynie z wykorzystywaniem seksualnym. To szczególnie ważne stwierdzenie biorąc pod uwagę fakt, że badania były prowadzone w latach 1997–1999, a w Polsce dyskusja o innych formach handlu ludźmi rozpoczęła się dopiero w drugiej połowie pierwszej dekady XXI wieku. Innym ważnym ustaleniem z badań było to, że handel ludźmi nie dotyczy jedynie tych cudzoziemców, którzy zostali przemytleni do Polski lub pracują nielegalnie, ale także tych, którzy do Polski dotarli w zupełnie legalny sposób lub są zatrudnieni w oficjalnie działających podmiotach gospodarczych.

Szczegółowe omówienie wyników badań znajduje się w przywołanych powyżej opracowaniach.

² M. Okólski, Migrant trafficking in Poland. Actors, mechanisms, combating, CMR Working Papers 1999, nr 24. Publikacja dostępna również w Internecie: <http://www.migracje.uw.edu.pl/publ/313/>.

³ K. Głąbicka, T. Halik, A. Sawicka, Studia nad przerzutem migrantów, CMR Working Papers 1999, nr 23. Publikacja dostępna również w Internecie: <http://www.migracje.uw.edu.pl/publ/570/>.

⁴ K. Głąbicka, Przerzut migrantów do lub przez terytorium Polski, CMR Working Papers 1999, nr 22. Publikacja dostępna również w Internecie: <http://www.migracje.uw.edu.pl/publ/569/>.

⁵ M. Okólski, Trafficking in women in the Baltic States: sociological module, [w:] Trafficking in Women and Prostitution in the Baltic States: Social and Legal Aspects, International Organization for Migration, Helsinki 2001, s. 93-152.

⁶ M. Okólski, Migrant Trafficking and Human Smuggling in Poland, [w:] F. Laczko, D. Thompson (red.), Migrant Trafficking and Human Smuggling in Europe. International Organization for Migration, Geneva 2000, s. 233-328.

⁷ M. Okólski, Illegality of International Population Movements in Poland, International Migration, Washington 2000, nr 3, s. 57-89.

Polacy o handlu kobietami: wiedza o problemie, metody przeciwdziałania (1998)

W 1998 roku na zlecenie Fundacji La Strada zostało przeprowadzone pierwsze badanie opinii publicznej. Sondaż pt. „Polacy o handlu kobietami: wiedza o problemie, metody przeciwdziałania” został zrealizowany w dniach 7–10 lutego 1998 r. na reprezentatywnej liczbie ludności (1092 osób) przez Ośrodek Badania Opinii Publicznej (dalej: OBOP).

Badanie to składało się z dwóch elementów. W pierwszym badacze starali się dowiedzieć jaki jest stan wiedzy, czy też percepcji, tego zjawiska w społeczeństwie. Innymi słowy, czy badani słyszeli o zjawisku handlu kobietami? A jeśli tak, to jakie są źródła tych informacji? Ponadto, autorzy badania dążyli do ustalenia tego na ile badani są podatni na stanie się ofiarami handlu ludźmi. Z tej części badań dowiadujemy się, że zdecydowana większość badanych słyszała o handlu kobietami (93% badanych), a źródłem ich wiedzy o tym zjawisku była przede wszystkim telewizja i prasa (odpowiednio 78% i 70% badanych).

Drugim elementem było ustalenie tego, w jaki sposób, w opinii badanych, najlepiej przeciwdziałać zjawisku handlu ludźmi i które instytucje powinny być w to zaangażowane. Oczywiście większość odpowiedziała, że jest to zadanie policji (62% badanych). Jednak również prasa i telewizja powinny odgrywać istotną rolę w eliminowaniu tego zjawiska, tak uważało wówczas 34% respondentów. Natomiast 30% badanych wskazało, że jest to domena rządu. To, co interesujące w tej części badań, to że 30% badanych uznało, że nikt nie powinien zajmować się zwalczaniem handlu kobietami, ponieważ to same kobiety powinny być wyczułone na te kwestie.

Warto zwrócić również uwagę na fakt, że jedynie 14% badanych wskazywało, że to organizacje pozarządowe powinny być zaangażowane w przeciwdziałanie handlowi ludźmi. Najwidoczniej w 1998 roku społeczeństwo obywatelskie nie dostrzegało jeszcze roli, jaką powinien odgrywać tzw. trzeci sektor w życiu publicznym. Zdecydowana większość badanych (92%) nie słyszała o istnieniu Fundacji La Strada, która w Polsce została założona we wrześniu 1996 roku⁸.

Chociaż omówione powyżej wyniki sondażu nie były badaniami naukowymi jako takimi, a jedynie badaniem opinii publicznej, to jednak z uwagi na to, że były to pierwsze badania w Polsce poświęcone problemowi handlu ludźmi, warto było je przytoczyć. Ten sondaż jest ważny z jeszcze jednego powodu. Stanowi on pewną cezurę w dyskusji o zjawisku handlu ludźmi, a jednocześnie jest częstym punktem odniesienia do przeprowadzanych w późniejszym okresie sondaży i badań, poświęconych tematyce handlu ludźmi. Wyniki przeprowadzonego sondażu są nadal dostępne w Internecie⁹.

Sekretne życie Białegostoku (1999)

Z kolei, w 1999 roku Fundacja La Strada przeprowadziła badania, dotyczące rynku usług seksualnych świadczonych w Białymstoku. Były to badania terenowe, których celem było ustalenie skali zjawiska oraz obrazu prostytucji w Białymstoku. Badaczy interesowało to kim są kobiety świadczące usługi seksualne oraz w jakich miejscach te usługi są świadczone. Badania zaś polegały na przeprowadzaniu wywiadów z kobietami świadczącymi usługi seksualne oraz z pracownikami socjalnymi.

To chyba pierwsze tego rodzaju badania terenowe, które zostały przeprowadzone w Polsce, zatem mogą mieć znaczenie dla tych badaczy, którzy interesują się tym obszarem zjawiska handlu ludźmi. Choć problem może stanowić dostęp do danych zgromadzonych w tych badaniach, ponieważ nigdy nie powstał z nich raport, a jedynie maszynopis, który jest w posiadaniu Fundacji La Strada.

Handel ludźmi – zapobieganie i ściganie (2003–2004)

Projekt „Handel ludźmi – zapobieganie i ściganie” był realizowany przez Ośrodek Badań Praw Człowieka Katedry Kryminologii i Polityki Kryminalnej IPSiR UW w latach 2003–2006 i jest największym z dotychczasowych przedsięwzięć naukowo-badawczych, dotyczącym problematyki handlu ludźmi zrealizowanym w Polsce. Projekt ten składał się z kilku elementów. Pierwszym

⁸ <http://www.strada.org.pl/index.php/pl/o-nas/historia>

⁹ http://tnsglobal.pl/archiv_files/020-98.pdf

były szkolenia, które w pierwszej fazie były organizowane dla grupy ekspertów reprezentujących różne resorty, instytucje centralne, organy ścigania oraz organizacje pozarządowe, zaś w drugiej fazie dla funkcjonariuszy organów ścigania, którzy zajmowali się zwalczaniem przestępczości.

Kolejnym elementem było stworzenie Centrum Dokumentacji, dotyczącej problematyki handlu ludźmi. Na marginesie warto odnotować, że to zadanie jest obecnie realizowane przez Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego (dalej: OBHL).

Trzecim elementem projektu było stworzenie wstępnych projektów rozszerzenia regulacji prawnych w zakresie eliminowania handlu ludźmi w Polsce.

Natomiast ostatnim, i w jakimś sensie dodatkowym elementem tego projektu, ponieważ nie ujętym w umowie grantu, było przeprowadzenie badań. Łącznie zostały zrealizowane cztery projekty badawcze. Pierwszy polegał na monitoringu i analizie prasy, w kontekście problematyki handlu ludźmi, za lata 1992–2006. Zgromadzonych i przeanalizowanych zostało 1230 artykułów prasowych. Drugi to badanie opinii funkcjonariuszy ochrony porządku prawnego (sędziów, prokuratorów, policjantów) nt. potrzeby wprowadzenia definicji handlu ludźmi do polskiego Kodeksu karnego. Badaniami została objęta grupa 1150 respondentów. Kolejny, to pilotażowe badania akt spraw karnych dotyczących przestępstwa handlu ludźmi. Została również przeprowadzona analiza Biuletynów Informacji Ministerstwa Sprawiedliwości w kontekście występowania w nich informacji o sprawach dotyczących handlu ludźmi.

Odnotowania wymaga również to, że w ramach projektu odbyło się kilka spotkań grupy ekspertów, którzy opracowali kwestionariusz, wspomagający identyfikację ofiar handlu ludźmi. Potrzeba stworzenia takiego narzędzia pojawiła się w trakcie spotkań organizowanych przez Zespół Projektu.

Wymiernym efektem projektu „Handel ludźmi – zapobieganie i ściganie” jest podręcznik pod tym samym tytułem¹⁰. Jest to pierwsze i jedyne na tę chwilę kompendium wiedzy o handlu ludźmi, które ukazało się w Polsce. Istotne jest to, że bezpośrednim następstwem zrealizowanego projektu było utworzenie w 2006 roku Ośrodka Studiów Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego, wkrótce przemianowanego na Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego¹¹.

Polacy o zjawisku handlu kobietami (2004)

W 2004 roku Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS), na zlecenie Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn i przy współpracy z Fundacją La Strada, przeprowadziło badania opinii publicznej, dotyczące zjawiska handlu kobietami. Wyniki sondażu zostały opisane w raporcie pt. „Polacy o zjawisku handlu kobietami. Komunikat z badań”¹², który ukazał się w styczniu 2005 roku.

Jeśli chodzi o konstrukcję pytań, to sondaż CBOS z 2004 roku jest zbliżony do tego z 1998 roku, zrealizowanego wówczas przez OBOP. Dlatego autorzy badań z 2004 roku omawiając wyniki przeprowadzonego sondażu, porównali je z tymi z 1998 roku. Ich zamierzeniem było bowiem podkreślenie różnic, które zaszły na przestrzeni tych kilku lat, w postrzeganiu problemu handlu kobietami przez polskie społeczeństwo.

Wyniki sondażu z 2004 roku, z niewielkimi różnicami, są dość podobne do tych z 1998 roku. Świadomość występowania przypadków handlu ludźmi wśród badanych była niemalże na tym samym poziomie. W obydwu badaniach było to ponad 90%. Podobnie jeśli chodzi o źródła informacji, zdaniem obydwu grup respondentów, najważniejszą rolę w tym zakresie odgrywa telewizja, prasa i radio. Natomiast to co różni obydwie sondaże, to wiedza o istnieniu Fundacji La Strada. O ile w 1998 roku tylko 7% badanych wiedziało o istnieniu tej organizacji, to w badaniu z 2004 roku odsetek ten wyniósł już 37%.

¹⁰ Handel ludźmi. Zapobieganie i ściganie, Z. Lasocik (red.), Ośrodek Badań Praw Człowieka Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej IPSiR Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2006.

¹¹ Ośrodek Studiów Handlu Ludźmi został utworzony uchwałą Rady Wydziału Stosowanych Nauk Społecznych i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego z dn. 6 grudnia 2006 r., natomiast uchwałą Rady Wydziału z dn. 6 czerwca 2007 roku została zmieniona nazwa Ośrodka na Ośrodek Badań Handlu Ludźmi.

¹² http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2005/K_008_05.PDF

Socjologiczny portret ofiary handlu ludźmi. Wtórna analiza danych zastanych (2005)

W 2005 roku Polskie Towarzystwo Socjologiczne przeprowadziło dwa badania, interesujące ze względu na omawianą problematykę. Pierwsze to „Socjologiczny portret ofiary handlu ludźmi. Wtórna analiza danych zastanych”. Raport z tych badań został opublikowany w lipcu 2005 roku i jest dostępny w Internecie¹³. Drugie badanie, to „Charakterystyka społeczna ofiar handlu ludźmi. Raport z badań jakościowych”, którego wyniki zostały opublikowane we wrześniu 2005 roku. Raport z tych badań również jest dostępny w Internecie¹⁴. Wyniki tych badań zostaną omówione w dalszej kolejności.

Badanie pt. „Socjologiczny portret ofiary handlu ludźmi” zostało przeprowadzone w celu scharakteryzowania ofiar handlu ludźmi, które korzystają z pomocy Fundacji La Strada. Dlatego badacze analizowali dokumenty będące w archiwum tej organizacji. Badaniem zostały objęte lata 1995–2004. Badacze interesowali się w szczególności cechami społeczno-demograficznymi, takimi jak wiek, stan cywilny, liczba dzieci, wykształcenie czy narodowość. Płeć ofiar również w jakimś sensie interesowała badaczy, ale nie było tu rozróżnienia na mężczyzn i kobiety, ponieważ w badanym okresie La Strada udzielała pomocy wyłącznie kobietom.

Celem tego opracowania nie jest co prawda analiza wyników badań omawianych projektów badawczych, to jednak w tym przypadku warto przytoczyć najważniejsze ustalenia. A wynika z nich, że w badanym okresie „klientkami” Fundacji La Strada były kobiety młode (średnia wieku 23,5 lata), raczej stanu wolnego (blisko 57% badanych) i bezdziejne (52%). Jeśli zaś chodzi o wykształcenie, to większość ofiar legitymowało się średnim wykształceniem (21%), podstawowym (15%), niepełnym zawodowym (14%) lub niepełnym średnim (13%). Choć w grupie tej były również osoby bez wykształcenia, jak również z wykształceniem wyższym. Te informacje wyraźnie pokazują jak bardzo zróżnicowaną grupą są ofiary handlu ludźmi, a jednocześnie są dowodem na to, że kobiety wykorzystywane w tzw. seks-biznesie wcale nie muszą być źle wykształcone.

Z badań wynika również, że z pomocy La Strady korzystały przede wszystkim Polki (74%). Jeśli chodzi o cudzoziemki, to były nimi Mołdawianki, Bułgarki, Ukrainki, Białorusinki i Rumunki.

Badacze dokonali również analizy przestępstw, które były dokonywane na ofiarach handlu ludźmi. Jednak ta analiza dotyczy jedynie 2004 roku, ponieważ we wcześniejszych dokumentach Fundacji La Strada informacje te nie były gromadzone. Z oczywistych względów kobiety najczęściej stawały się ofiarami takich przestępstw jak zmuszanie do prostytucji i handel ludźmi, ale także ograniczenia wolności, znęcania się psychicznego i fizycznego, gwałtu czy zmuszania do zebrania na ulicy.

Charakterystyka społeczna ofiar handlu ludźmi. Raport z badań jakościowych (2005)

Badanie pt. „Charakterystyka społeczna ofiar handlu ludźmi” jest w jakimś sensie uzupełnieniem wcześniejszych badań pt. „Socjologiczny portret ofiary handlu ludźmi”, również przeprowadzonych przez Polskie Towarzystwo Socjologiczne. Różnica pomiędzy tymi badaniami polega przede wszystkim na tym, że w badaniach „Socjologiczny portret ofiary handlu ludźmi” została wykorzystana analiza danych zastanych (a ściślej materiałów dotyczących ofiar handlu ludźmi, którym Fundacja La Strada udzieliła wsparcia w latach 1995–2004), natomiast w badaniach „Charakterystyka społeczna ofiar handlu ludźmi” badacze odwoływali się do badań jakościowych, wywiadów z ofiarami i tzw. *case managerami*, czyli osobami odpowiedzialnymi za udzielanie wsparcia konkretnej ofierze.

Badacze przeprowadzili łącznie 15 wywiadów. Z ofiarami handlu ludźmi zostało przeprowadzonych 11 wywiadów i wzięło w nich udział 10 kobiet i jeden mężczyzna. Jeśli chodzi o narodowość ofiar, to dominowali Polacy. Tylko jedna respondentka była obywatelką Białorusi. Ponadto, przeprowadzono 4 wywiady z *case managerami*, pracownikami Fundacji La Strada.

W wywiadach badacze starali się ustalić to, w jakiej sytuacji znajdowali się respondenci przed staniem się ofiarami handlu ludźmi. W szczególności było badane pochodzenie ofiar, ich

¹³ <http://lastradainternational.org/Isidocs/raport%20ostateczny.pdf>

¹⁴ <http://lastradainternational.org/Isidocs/raport%20Wenzel%20.pdf>

wykształcenie i kwalifikacje zawodowe, a także pozycja społeczna oraz relacje z rodziną i najbliższymi. Badane było również to, w jaki sposób osoby te stały się ofiarami handlu ludźmi, w jaki sposób zostały zrekrutowane.

Zgromadzone informacje posłużyły badaczom do opisu mechanizmów stawiania się ofiarą handlu ludźmi. Ponadto, na podstawie zgromadzonych danych zostały opracowane sposoby zapobiegania handlowi ludźmi oraz udzielania pomocy ofiarom. Szczegółowe wyniki badań zostały przedstawione w raporcie, który jest również dostępny w Internecie¹⁵.

Sondaż na temat zjawiska handlu ludźmi wśród mieszkańców Olsztyna (2005)

W 2005 roku Studenckie Koło Naukowe Kryminologii „Vestigium” przeprowadziło sondaż na temat zjawiska handlu ludźmi wśród mieszkańców Olsztyna¹⁶. Celem badania było określenie poziomu znajomości problematyki handlu ludźmi wśród badanych. Badaniami została objęta grupa 500 respondentów, ale autorzy badań nie informują jaki był dobór badanych, czy był on losowy czy celowy. Wiadomo jedynie, że wśród respondentów były osoby w różnym wieku i o różnym wykształceniu.

Szczegółowe wyniki tego sondażu zostały omówione w książce pod redakcją Wiesława Pływaczewskiego „Handel ludźmi – współczesne niewolnictwo”¹⁷.

Zapobieganie przestępczości transgranicznej powiązanej z rynkiem usług seksualnych (2005–2007)

Projekt *Zapobieganie przestępczości transgranicznej powiązanej z rynkiem usług seksualnych* był realizowany w latach 2005–2007 przez trzy ośrodki akademickie: Uniwersytet w Lipsku, Uniwersytet Karola w Pradze oraz Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego. Celem projektu było zidentyfikowanie trudności i wypracowanie dobrych praktyk w zakresie współpracy międzynarodowej w obszarze eliminowania przestępczości transgranicznej, związanej z rynkiem usług seksualnych w Czechach, Niemczech i w Polsce. Badana była zatem współpraca pomiędzy organami ścigania i instytucjami, odpowiedzialnymi za kontrolę ruchu granicznego w wymienionych krajach. Badania były prowadzone na trzech poziomach, a mianowicie: lokalnym (komisariaty i komendy miejskie i/lub powiatowe Policji; placówki Straży Granicznej; prokuratury rejonowe); regionalnym (komendy wojewódzkie Policji, oddziały Straży Granicznej, prokuratury okręgowe i apelacyjne) i centralnym (Komenda Główna Policji, Komenda Główna Straży Granicznej i Prokuratura Krajowa¹⁸). Badaniami zostały również objęte organizacje pozarządowe, zajmujące się pomocą ofiarom przestępstw, w tym przede wszystkim ofiarom handlu ludźmi. W tym przypadku badane było to, czy i jak organizacje te współpracują między sobą oraz z organami ścigania i instytucjami rządowymi.

W badaniach były wykorzystywane dwie metody badawcze. Pierwszą był wystandardyzowany kwestionariusz, który został skierowany do jednostek Policji, Straży Granicznej oraz prokuratur. Drugą były wywiady pogłębione z przedstawicielami wymienionych instytucji, ale także z pracownikami organizacji pozarządowych, które brały udział w badaniu (Fundacja La Strada, Fundacja Dzieci Niczyje, Caritas).

Autorzy raportu zidentyfikowali kilka czynników, które mogą być przyczyną słabej współpracy pomiędzy organami ścigania wymienionych państw. Do najważniejszych należą: bariery językowe; problem w komunikacji (spowodowane m.in. przepisami, dotyczącymi współpracy międzynarodowej w sprawach karnych, odmiennymi przepisami w zakresie prowadzenia śledztw i dochodzeń oraz postępowań przygotowawczych etc.); brak sprzętu (komputerów, oprogramowania, samochodów służbowych etc.); brak wiedzy na temat przepisów prawa kraju sąsiedniego

¹⁵ <http://lastradainternational.org/lsidocs/raport%20Wenzel%20.pdf>

¹⁶ Badania zostały opisane w książce „Handel ludźmi – współczesne niewolnictwo” W. Pływaczewski (red.), Zakład Kryminologii, Wiktyologii i Problematyki Przestępczości Zorganizowanej Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2006.

¹⁷ „Handel ludźmi – współczesne niewolnictwo” W. Pływaczewski (red.), Zakład Kryminologii, Wiktyologii i Problematyki Przestępczości Zorganizowanej Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2006.

¹⁸ Ówczesna nazwa dzisiejszej Prokuratury Generalnej.

oraz brak bezpośrednich kontaktów funkcjonariuszy organów ścigania pracujących po dwóch stronach granicy państwa.

Autorzy raportu opisują również przykłady dobrych praktyk. Jednym z nich jest powoływanie tzw. punktów kontaktowych (*contact points*), miejsc w których funkcjonariusze z dwóch różnych krajów pracują razem. Zdaniem autorów raportu istotne znaczenie w zwalczaniu przestępczości transgranicznej ma również powoływanie wspólnych zespołów dochodzeniowo-śledczych, pracujących nad konkretną sprawą. Jednak w tym przypadku nie chodzi o powoływanie tzw. *Joint Investigation Teams* (JIT)¹⁹, ale grup *ad hoc*, mniej sformalizowanych niż JIT.

Szczegóły dotyczące omawianego projektu znajdują się na stronie Uniwersytetu w Lipsku (lidera projektu)²⁰, zaś raport znajduje się w centrum dokumentacji Ośrodka Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego.

THBSE – COOP-TRAF.

Law Enforcement Agencies and NGOs cooperation in the prevention and victim assistance of trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation (2006–2007)

Projekt „Law Enforcement Agencies and NGOs cooperation in the prevention and victim assistance of trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation (THBSE – COOP-TRAF)” był realizowany w latach 2006–2007 przez instytucje i organizacje z Hiszpanii, Polski, Portugalii i Włoch. Polska część badań była realizowana przez Katedrę Kryminologii i Polityki Kryminalnej IPSiR UW, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi UW oraz Fundację La Strada.

Projekt dotyczył współpracy pomiędzy organami ścigania a organizacjami udzielającymi pomocy ofiarom w przeciwdziałaniu handlowi ludźmi w celu wykorzystywania seksualnego. Celem było, z jednej strony poznanie mechanizmów współpracy instytucji odpowiedzialnych w Polsce za eliminowanie handlu ludźmi, z drugiej zaś – wypracowanie strategii skutecznego przeciwdziałania temu zjawisku.

Uczestnicy badań fokusowych byli pytani o opinię, na temat systemu wsparcia dla ofiar handlu ludźmi w Polsce. Jako jego mocne strony wymieniane były: łatwy dostęp do systemu, program pomocy dostosowany do konkretnej ofiary oraz wykwalifikowany personel pracujący na rzecz tych osób. Natomiast jako słabe strony wymieniane były: problemy w identyfikacji ofiar, brak koordynacji działań i długoterminowej strategii w zakresie udzielanej pomocy ofiarom handlu ludźmi, brak możliwości podjęcia pracy lub nauki przez ofiary handlu ludźmi i wreszcie brak wsparcia dla Polaków – ofiar handlu ludźmi.

Zdaniem uczestników badania największym problemem jest niewystarczająca liczba organizacji pozarządowych, udzielających pomocy ofiarom tego przestępstwa. W okresie gdy te badania były przeprowadzane tylko La Strada zajmowała się udzielaniem pomocy ofiarom handlu ludźmi. Obecnie, czyli blisko dekadę od opublikowania wyników tych badań, pod auspicjami La Strady, powstaje sieć organizacji pozarządowych.

Wśród innych problemów były wymieniane: zbyt skromna rola organów ścigania w zakresie eliminowania handlu ludźmi w Polsce, niewielka liczba kampanii świadomościowych kierowanych do konkretnych grup ryzyka, ludzi szczególnie podatnych na stanie się ofiarą handlu ludźmi, a także słaba identyfikacja ofiar handlu ludźmi, a w szczególności dzieci.

Wiele z problemów, zidentyfikowanych w trakcie opisywanych badań, jeśli chodzi o część dotyczącą Polski, jest do dziś aktualna (np. sytuacja dzieci). Szczegółowe wyniki badań znajdują się w raporcie z badań, który jest dostępny również w wersji elektronicznej²¹.

¹⁹ Powoływanie wspólnych zespołów dochodzeniowo-śledczych (*Joint Investigation Teams* – JIT) umożliwia Decyzja ramowa Rady z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie wspólnych zespołów dochodzeniowo-śledczych (2002/465/WSiSW). Podstawowym celem JIT jest ściganie przestępstw o charakterze transgranicznym, a także gromadzenie i zabezpieczanie dowodów.

²⁰ <http://www.uni-leipzig.de/~grenze/project/projdescription.html>

²¹ https://www.uclm.es/centro/criminologia/pdf/informes/14_2007.pdf

Handel ludźmi. Analiza orzeczeń sądowych pod kątem zgodności z definicją zawartą w aktach międzynarodowych, w szczególności w Protokole z Palermo (2006)

Interesujące badania zostały przeprowadzone przez dr Barbarę Namysłowską-Gabrysiak z Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego na zlecenie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości. Autorka dokonała analizy orzeczeń sądowych w sprawach dotyczących handlu ludźmi, które w latach 2000–2005 zakończyły się prawomocnym wyrokiem. Łącznie zostało zbadanych 12 spraw karnych.

Celem tych badań była ocena orzeczeń pod kątem ich zgodności z definicją handlu ludźmi zawartą w tzw. Protokole z Palermo²², ale także zgodności tych orzeczeń z definicjami handlu ludźmi zawartymi w innych dokumentach międzynarodowych. Autorkę interesowało bowiem to, jak sądy i prokuratury interpretują pojęcie „uprawia handel ludźmi” wymienione w art. 253 k.k., czy odwołują się w tym zakresie do wiążących Polskę przepisów prawa międzynarodowego? Należy bowiem pamiętać, że w ówczesnym stanie prawnym w Polsce nie obowiązywała jeszcze definicja handlu ludźmi. Została ona wprowadzona do Kodeksu karnego dopiero w 2010 roku.

Jednym z najważniejszych wniosków z badań dr B. Namysłowskiej-Gabrysiak jest to, że przepis art. 253 k.k. narusza zasadę *nullum crimen sine lege certa*, ponieważ nie określa wystarczająco dokładnie pojęcia „uprawia handel ludźmi”. Dlatego zdaniem autorki rozwiązaniem tej sytuacji będzie wprowadzenie do Kodeksu karnego definicji handlu ludźmi.

Raport z badań, który jest dostępny w wersji elektronicznej²³, zawiera nie tylko szczegółową relację z badań, ale również omówienie niektórych spraw karnych dotyczących handlu ludźmi.

Między popytem a podażą. Regionalna analiza podaży i popytu na usługi seksualne i handel ludźmi na Węgrzech, w Polsce, na Słowacji i w Słowenii (2006)

W 2006 roku Biuro Regionalne Międzynarodowej Organizacji do spraw Migracji (IOM) w Budapeszcie wspólnie z niezależnymi badaczami z Węgier, Słowacji, Słowenii i Polski, przeprowadziło badania, dotyczące popytu i podaży usług seksualnych w kontekście handlu ludźmi w wyżej wymienionych krajach.

Podstawowym celem badania było określenie czynników i mechanizmów funkcjonowania handlu kobietami, biorąc jednocześnie pod uwagę powiązania pomiędzy popytem i podażą na usługi seksualne. Ponadto, celem badania było określenie postaw kulturowych, związanych z korzystaniem z usług seksualnych, w szczególności świadczonych przez ofiary handlu ludźmi. Badanie miało również na celu zgromadzenie informacji o profilu osób korzystających z usług prostytutek, a także ich motywacji do korzystania z usług seksualnych.

W badaniach udział wzięli mężczyźni, korzystający z usług prostytutek oraz kobiety świadczące usługi seksualne. Jeśli zaś chodzi o wykorzystane metody badawcze, to były nimi wywiady pogłębione, badania przy użyciu kwestionariusza, badania grup fokusowych oraz badania opinii publicznej. Natomiast wyniki wszystkich przeprowadzonych badań zostały przedstawione w publikacji pt. „Między popytem a podażą. Analiza na poziomie regionalnym pod kątem podaży i popytu na usługi seksualne i handel ludźmi na Węgrzech, w Polsce, na Słowacji i w Słowenii”²⁴.

Ustalenia badaczy są interesujące, ponieważ wyniki ich badań w jakimś sensie tworzą obraz zjawiska prostytucji w 2006 roku w wybranych krajach. Istotną część raportu jest również poświęcona tematyce przymusowej prostytucji i handlu ludźmi. To co jeszcze zasługuje na uwagę, poza dostarczeniem wielu informacji na temat badanych zjawisk, to fakt, że jest to pierwsza w Polsce publikacja, w której w fachowy sposób zostały poruszone kwestie pobytu i podaży usług seksualnych, a także zagrożeń związanych z rynkiem tych usług.

²² Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Dz.U. z 2005 r., Nr 18, poz. 160).

²³ <http://www.iws.org.pl/pliki/files/Handel%20lud%C5%BAmi%20B%20Namys%C5%82owska-Gabrysiak.pdf>.

²⁴ „Między popytem a podażą. Analiza na poziomie regionalnym pod kątem podaży i popytu na usługi seksualne i handel ludźmi na Węgrzech, w Polsce, na Słowacji i w Słowenii”, Międzynarodowa Organizacja do Spraw Migracji (IOM) Misja Regionalna na Europę Środkową i Południowo-Wschodnią, Budapeszt 2007, s. 102.

Przerzut do pracy przymusowej w innych branżach niż seksualna – perspektywa Polski po akcesji do Unii Europejskiej (2006–2012)

Badania pt. „Przerzut do pracy przymusowej w innych branżach niż seksualna – perspektywa Polski po akcesji do Unii Europejskiej” były realizowane w latach 2006–2012 przez Ośrodek Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego i stanowiły część międzynarodowego projektu badawczego zatytułowanego *Trafficking for Forced Labour in Other Industries than Sex Industry across Europe*, którego koordynatorem była European Science Foundation (EUROCORES).

Przedmiotem badań było zjawisko handlu ludźmi w celu zmuszania do pracy, ale z pominięciem problemu wykorzystywania w tzw. seks-biznesie. Zespół badawczy dokonał analizy wszystkich przypadków pracy przymusowej, które zaistniały w latach 2000–2009. Na marginesie zaznaczyć jednak należy, że zostały przeanalizowane wszystkie te przypadki, w których zachodziło prawdopodobieństwo pracy przymusowej, a zatem pola tej analizy nie wyznaczały jedynie ustawowe znamiona czynu polegającego na handlu ludźmi. Co więcej, nie tylko analiza spraw karnych była źródłem wiedzy.

Autorzy badań dokonali opisu problemu pracy przymusowej w Polsce, analizując kilka aspektów związanych z tym zjawiskiem, począwszy od jego opisu fenomenologicznego, a na analizie przepisów prawa i polityki eliminowania pracy przymusowej w Polsce skończywszy. Badacze dążyli do ustalenia kilku kwestii, a mianowicie: czy w Polsce występuje problem zmuszania cudzoziemców do pracy?; kim są osoby najbardziej narażone na stanie się ofiarami pracy przymusowej?; jaka jest efektywność w identyfikowaniu przypadków pracy przymusowej przez polskie organy porządku prawnego? Szczególną uwagę poświęcono obywatelom czterech państw, mianowicie Ukrainy, Wietnamu, Mołdowy, Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej.

Wyniki projektu zostały przedstawione w książce autorstwa Pawła Dąbrowskiego pt. „Praca przymusowa cudzoziemców w Polsce – analiza zjawiska w wybranych grupach imigranckich”²⁵, która ukazała się 2014 roku.

Monitoring przestrzegania praw człowieka w stosunku do ofiar handlu ludźmi (2007)

„Monitoring przestrzegania praw człowieka w stosunku do ofiar handlu ludźmi” to projekt badawczy zrealizowany w 2007 roku przez Fundację La Strada, a dotyczący kwestii postępowania z ofiarami handlu ludźmi przez organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości w kontekście przestrzegania ich praw podstawowych. Zespół badawczy interesowało w szczególności to, na ile respektowane są: prawo do sądu, prawo do informacji oraz prawo do prywatności ofiar handlu ludźmi, biorących udział w postępowaniu przygotowawczym lub sądowym, bądź korzystających ze wsparcia instytucji pomocowych i organizacji pozarządowych.

Badaniami zostały objęte wszystkie przypadki ofiar handlu ludźmi, zidentyfikowane w latach 1996–2006. Badacze analizowali sprawy, które zostały zgłoszone organom ścigania i zostały umorzone; sprawy, które zakończyły się wyrokiem sądu oraz sprawy, które nie zostały zgłoszone organom ścigania (nie było formalnego postępowania).

Opisywany „Monitoring...” nie był badaniem naukowym jako takim, o czym autorzy sami informują, natomiast ich intencją było dokonanie opisu zjawiska handlu ludźmi i wskazanie niepokojących elementów związanych z jego eliminowaniem, w tym m.in. z polityką państwa w tym zakresie. Szczegółowe wyniki badań „Monitoring...” zostały opublikowane w pracy pt. „Monitoring przestrzegania praw człowieka w stosunku do ofiar handlu ludźmi. Wyniki badań 2007”²⁶.

Projekt IRIS – Reintegracja społeczna i zawodowa ofiar handlu ludźmi (2007–2008)

W latach 2007–2008 Fundacja La Strada koordynowała „Projekt IRIS – Reintegracja społeczna i zawodowa ofiar handlu ludźmi”. Była to inicjatywa, której nadrzędnym celem było wypracowanie

²⁵ P. Dąbrowski, *Praca przymusowa cudzoziemców w Polsce – analiza zjawiska w wybranych grupach imigranckich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014.

²⁶ *Monitoring przestrzegania praw człowieka w stosunku do ofiar handlu ludźmi. Wyniki badań 2007*, Fundacja przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu, Warszawa 2007, s. 120.

mechanizmów skutecznej reintegracji społecznej i zawodowej ofiar handlu ludźmi (kobiet i mężczyzn) oraz stworzenie im warunków na podjęcie zatrudnienia.

Poza Fundacją La Strada, w projekt byli również zaangażowani: Fundacja Centrum Promocji Kobiet, Urząd Pracy m.st. Warszawy, Ośrodek Pomocy Społecznej Dzielnicy Śródmieście m.st. Warszawy, Departament Pomocy i Integracji Społecznej Ministerstwa Polityki Społecznej²⁷, Departament Rynku Pracy Ministerstwa Gospodarki.

W opisywanym projekcie zostały również zrealizowane badania, dotyczące czynników wzmacniających oraz hamujących proces reintegracji społecznej i zawodowej beneficjentów Projektu IRIS. Wzięło w nich udział 60 kobiet, klientek La Strady, które skorzystały z programu aktywizacji zawodowej w ramach projektu (z programu nie skorzystał żaden mężczyzna, ofiara handlu ludźmi, mimo że projekt był skierowany do obydwu płci).

Warto przytoczyć najważniejsze ustalenia badań. Jeśli chodzi o czynniki hamujące, to z cytowanych badań wynika, że spośród cech osobowościowych ofiar są nimi przede wszystkim trudności w kontaktach społecznych i skłonności do uzależnień. Jeśli zaś chodzi o czynniki sytuacyjne, które utrudniają ofiarom handlu ludźmi reintegrację, to najczęściej są to: brak wsparcia w rodzinie oraz brak wykształcenia i kwalifikacji.

Natomiast wśród czynników wzmacniających reintegrację ofiar, badane kobiety najczęściej wymieniały: indywidualne programy aktywizacji zawodowej, dostosowane do potrzeb konkretnej ofiary; podjęcie psychoterapii oraz otrzymywanie wsparcia socjalnego.

Szczegółowe wyniki badań omawianego projektu są dostępne w publikacji „Kompleksowy system wsparcia i szkoleń zawodowych przygotowujących ofiary handlu ludźmi do aktywnego wejścia na rynek pracy”²⁸.

Z projektem IRIS była powiązana jeszcze jedna inicjatywa badawcza pod nazwą: *HEADWAY – Improving Social Intervention Systems of Victims of Trafficking*, polska nazwa tego przedsięwzięcia badawczego to: „Poprawa systemu interwencji dla ofiar handlu ludźmi”. Projekt HEADWAY był realizowany przez kilkanaście instytucji i organizacji z krajów Unii Europejskiej. W Polsce za realizację projektu była odpowiedzialna Fundacja La Strada. Ustalenia tej części badań zostały opisane w książce pod tym samym tytułem co nazwa tego projektu²⁹.

Analiza polskiego prawa pod kątem efektywności ścigania handlu ludźmi do pracy przymusowej (2008)

W 2008 roku prokurator Krzysztof Karsznicki, na zlecenie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, dokonał analizy polskiego prawa pod kątem efektywności ścigania handlu ludźmi do pracy przymusowej. Badanie polegało na ocenie regulacji prawnych, obowiązujących w Polsce w kontekście ścigania handlu ludźmi do pracy przymusowej. Autor dokonał analizy przepisów prawa krajowego oraz ratyfikowanych umów międzynarodowych, których Polska jest stroną. Autor w konkluzji formułuje kilka rekomendacji. Jedną z nich jest potrzeba wprowadzenia definicji handlu ludźmi do Kodeksu karnego, która z pewnością umożliwiłaby ściganie nie tylko handlu ludźmi jako takiego, ale również zachowań takich jak zmuszanie do pracy. Inną – potrzeba usprawnienia funkcjonowania inspekcji pracy w zakresie kontroli legalności zatrudnienia, zwłaszcza w tzw. szarej strefie oraz monitorowania działalności prywatnych pośredników (i biur pośrednictwa do pracy) rekrutujących do pracy za granicą.

Ocena regulacji prawnych oraz działania wymiaru sprawiedliwości w zakresie eliminowania pracy przymusowej i handlu ludźmi w Polsce (2008)

Projekt „Ocena regulacji prawnych oraz działania wymiaru sprawiedliwości w zakresie eliminowania pracy przymusowej i handlu ludźmi w Polsce” był realizowany przez Ośrodek Badań Handlu

²⁷ Ministerstwo Polityki Społecznej powstało w 2004 r. i zostało wydzielone z Ministerstwa Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej. W 2005 r. Ministerstwo zostało przekształcone w Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej.

²⁸ Kompleksowy system wsparcia i szkoleń zawodowych przygotowujących ofiary handlu ludźmi do aktywnego wejścia na rynek pracy, Fundacja przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La Strada, Noktus 2008.

²⁹ HEADWAY – Improving Social Intervention Systems of Victims of Trafficking, G. Reiter (red.), Noktus 2007.

Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego na zlecenie Międzynarodowej Organizacji Pracy z Genewy³⁰. Badania w ramach tego projektu były prowadzone na trzech płaszczyznach. Po pierwsze, została wykonana analiza polskiego prawa pod kątem efektywności ścigania handlu ludźmi do pracy przymusowej. Po drugie, została dokonana analiza spraw karnych, dotyczących pracy przymusowej oraz handlu ludźmi. Jako trzecia część badań, zostały przeprowadzone wywiady z ekspertami z instytucji i organizacji zaangażowanych w eliminowanie pracy przymusowej w Polsce. Zatem, celem tych badań było nie tylko dokonanie oceny regulacji prawnych w Polsce oraz działań podejmowanych przez organy ścigania i wymiar sprawiedliwości w zakresie omawianych zjawisk, ale także próba opisanie różnych form handlu ludźmi i pracy przymusowej w Polsce.

Z przeprowadzonych badań wynikało, że respondenci mają różny poziom wiedzy o handlu ludźmi, a szczególnie pracy przymusowej. O ile część z nich, np. przedstawiciele MSWiA, policji, straży granicznej czy prokuratury posiadali wiedzę na temat badanych zjawisk, o tyle zakres wiedzy o handlu ludźmi i pracy przymusowej wśród przedstawicieli inspekcji pracy, resortu pracy czy organizacji pracy, był znacznie ograniczony. Natomiast reprezentant największego związku zawodowego w Polsce, praktycznie nie miał żadnej wiedzy o pracy przymusowej w naszym kraju i pracy przymusowej Polaków za granicą. Wszyscy eksperci, z którymi były przeprowadzane wywiady, twierdzili, że wiedzą iż w Polsce istnieje problem pracy przymusowej. Nie byli jednak w stanie określić, jaka jest specyfika tego zjawiska i jaka jest jego skala.

Powodów tak niskiej wiedzy o tych zjawiskach autorzy raportu upatrywali w niewystarczającej liczbie szkoleń w tym zakresie dla funkcjonariuszy organów porządku prawnego, a także bardzo późne zainteresowanie się tym problemem przez administrację rządową. Jeśli zaś chodzi o trudności w eliminowaniu handlu ludźmi i pracy przymusowej, to zdaniem respondentów są nimi przede wszystkim: duży stopień sformalizowania i zbiurokratyzowania instytucji odpowiedzialnych za zapobieganie i zwalczanie tych zjawisk, a ponadto ciągle niska świadomość funkcjonariuszy porządku prawnego oraz słabość organizacyjna podmiotów, zaangażowanych w walkę z pracą przymusową i handlem ludźmi, czy w końcu słaba współpraca międzynarodowa w tym zakresie.

Autorzy raportu zwracali również uwagę, że powodem niewielkiej wykrywalności tych zjawisk jest brak definicji handlu ludźmi i pracy przymusowej w polskim Kodeksie karnym, który w ich ocenie niewątpliwie wpływa na prowadzenie śledztw i postępowań przygotowawczych. W opinii autorów badań brak penalizacji pracy przymusowej jako takiej, również może być problemem dla organów ścigania. Inną kwestią jest to, że dotychczas organy ścigania koncentrowały się jedynie na przypadkach dotyczących wykorzystywania seksualnego, a zjawisko pracy przymusowej nie stanowiło punktu szczególnych zainteresowań funkcjonariuszy porządku prawnego.

Analiza postępowań przygotowawczych w sprawach dotyczących handlu ludźmi, zakończonych w latach 2005–2007 decyzją o umorzeniu (2008)

„Analiza postępowań przygotowawczych w sprawach dotyczących handlu ludźmi, zakończonych w latach 2005–2007 decyzją o umorzeniu” to badania przeprowadzone przez prokuratora Krzysztofa Karsznickiego na zlecenie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości. Celem badań było ustalenie rzeczywistych przyczyn umorzenia postępowania oraz faktycznych barier, utrudniających skuteczne ściganie sprawców przestępstwa handlu ludźmi. Na marginesie należy dodać, że przeprowadzone badania stały się punktem wyjścia do późniejszej pracy doktorskiej K. Karsznickiego, obronionej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego w 2010 roku.

Autor dokonał analizy wszystkich (40 spraw) postanowień o umorzeniu postępowań przygotowawczych w sprawach dotyczących handlu ludźmi. Przy czym badaniami objęte zostały sprawy wszczęte tak z art. 253 k.k. (handel ludźmi), jak również z art. 203 k.k. i 204 § 1, 2, 3, i 4 k.k. (prostyucja). Wyselekcjonowane sprawy dotyczyły przede wszystkim wykorzystywania seksualnego (32 sprawy), nielegalnej adopcji (5 spraw), pracy przymusowej (2 sprawy) oraz zmuszania do żebrania (1 sprawa).

³⁰ Autorami raportu są: Z. Lasocik, K. Karsznicki, M. Koss i Ł. Wieczorek. Raport z badań nie został opublikowany przez Międzynarodową Organizację Pracy.

Najczęściej postępowania przygotowawcze były umarzone z powodu braku wystarczających dowodów, potwierdzających zaistnienie przestępstwa (16 przypadków). Częstym powodem umorzenia postępowania było również niewykrycie sprawcy (8 przypadków), niepełnienie przez podejrzanego zarzucanego mu przestępstwa (6 przypadków) lub brak ustawowych znamion przestępstwa (5 przypadków).

Autor zidentyfikował szereg błędów, popełnianych przez prokuratorów prowadzących postępowania przygotowawcze w sprawach dotyczących handlu ludźmi. Jednym z nich był czas prowadzenia postępowania przygotowawczego. Był on albo zbyt krótki, przy jednoczesnym braku aktywności prokuratora w poszukiwaniu dowodów lub też czas ten był zbyt długi, co w konsekwencji prowadziło do utraty dowodów czy zmiany zeznań ofiar.

Innym błędem, popełnianym przez niektórych prokuratorów było niestosowanie instytucji czasu do namysłu³¹ (*reflection period*) i deportowanie ofiar do kraju pochodzenia.

Prokuratorzy również rzadko korzystali z możliwości przesłuchania ofiary przez sąd na etapie postępowania przygotowawczego (art. 316 § 3 k.p.k.). Wykorzystanie tego przepisu w sprawach, dotyczących handlu ludźmi ma szczególne znaczenie, ponieważ ofiary mogą opuścić terytorium Polski jeszcze na etapie postępowania przygotowawczego, a zatem ich zeznania nie będą miały tej samej mocy, co zeznania złożone przed sądem.

Błędów oraz proceduralnych „potknięć”, popełnianych przez prokuratorów było dużo więcej i autor szczegółowo je opisuje w raporcie z badań. Raport ten jest dostępny również w wersji elektronicznej³².

System eliminowania handlu ludźmi w Polsce – analiza krytyczna (2009–2010)

„System eliminowania handlu ludźmi w Polsce – analiza krytyczna”, to projekt badawczy, który był realizowany przez Zespół Ośrodka Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego, w latach 2009–2010. Badania zostały przeprowadzone w kilku obszarach. Po pierwsze, ocenie zostały poddane przepisy prawa krajowego i prawa międzynarodowego w kontekście eliminowania handlu ludźmi. Analiza obejmowała przepisy, dotyczące definicji zjawiska handlu ludźmi czy pracy przymusowej i penalizacji tych zachowań, ale również oceniane było to, jakie są obowiązki państwa w zakresie eliminowania tych zjawisk, jakie są prawa ofiar tych przestępstw, etc.

Po drugie, została dokonana analiza rozwiązań instytucjonalnych, przyjętych w Polsce w celu zapobiegania i zwalczania omawianych zjawisk. Ocenie została poddana efektywność ścigania i skazywania sprawców tych przestępstw, a także współpraca w tym zakresie polskich organów ścigania z zagranicznymi. Został oceniony również system wsparcia dla ofiar handlu ludźmi i pracy przymusowej, który zapewniają w Polsce organizacje pozarządowe i „państwowe” instytucje pomocowe. Autorzy badań docenili także rolę społeczeństwa obywatelskiego w podejmowaniu akcji pomocowych, prewencyjnych, informacyjnych etc.

Najważniejsze wnioski, a raczej słabości systemu eliminowania handlu ludźmi w Polsce, które autorzy badań zidentyfikowali, to: brak długoterminowej strategii eliminowania handlu ludźmi w Polsce; mało efektywny międzyresortowy Zespół do Spraw Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi; niedoskonała definicja handlu ludźmi; brak szkoleń dla sędziów; brak lub niewielkie zaangażowanie instytucji samorządowych (w tym instytucji pomocy społecznej); znikoma liczba organizacji pozarządowych, zajmujących się udzielaniem pomocy ofiarom handlu ludźmi (w praktyce tylko jedna organizacja – La Strada); a także niska społeczna świadomość istnienia zjawiska handlu ludźmi w Polsce. Zainteresowanych odsyłam do książki nt. tych badań³³.

³¹ Czas do namysłu pozwala ofierze na swobodne podjęcie decyzji o ewentualnej dalszej współpracy z organami ścigania. W tym czasie ofiara otrzymuje wsparcie ze strony państwa, np. jeśli ofiara jest cudzoziemcem, to m.in. legalizuje się jej pobyt.

³² <http://www.iws.org.pl/pliki/files/handel%20lud%C5%BAmi%202005-2007%20OST%20K%20Karsznicki.pdf>

³³ Eliminowanie handlu ludźmi w Polsce – analiza systemu, Z. Lasocik (red.), Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011.

Trafficking for Forced Labour and Labour Exploitation (FLEX) – towards increased knowledge, cooperation and exchange of information in Estonia, Finland and Poland (2009–2011)

Projekt „Trafficking for Forced Labour and Labour Exploitation (FLEX) – towards increased knowledge, cooperation and exchange of information in Estonia, Finland and Poland” był realizowany przez European Institute for Crime Prevention and Control (HEUNI) z Helsinek, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego oraz Uniwersytet z Tartu w latach 2009–2011.

Celem projektu FLEX było przede wszystkim stworzenie modelu badań problemu pracy przymusowej. Model ten został opisany we wspólnym raporcie z badań wszystkich trzech państw, zaangażowanych w ten projekt pt. „Trafficking for Forced Labour and Labour Exploitation in Finland, Poland and Estonia”³⁴. Raport ten jest również dostępny w wersji elektronicznej³⁵.

Ponadto, założeniem projektu było wzmacnianie współpracy i wymiany informacji pomiędzy instytucjami, zaangażowanymi w eliminowanie handlu ludźmi i pracy przymusowej w tych trzech krajach. Ta część projektu była realizowana poprzez krajowe i międzynarodowe spotkania ekspertów.

Założeniem projektu FLEX była również próba opisu problemu pracy przymusowej w Polsce. Dlatego badania dotyczyły szeregu kwestii, związanych z wykorzystywaniem ludzi do pracy. Zespół badawczy dążył do ustalenia m.in. takich kwestii jak: sektory gospodarki, które są szczególnie podatne na wykorzystywanie ofiar pracy przymusowej; sposoby i metody werbowania ofiar, a następnie zmuszania ich do pracy; metody sprawowania kontroli nad ofiarami pracy przymusowej; profil sprawcy i ofiary. Wreszcie badane było to, w jaki sposób ofiary pracy przymusowej zostały zidentyfikowane oraz co się z nimi stało po zidentyfikowaniu, czy otrzymały jakiegokolwiek wsparcie ze strony państwa i/lub organizacji pozarządowych oraz czy otrzymały rekompensatę?

Celem badań była również ocena tego, w jaki sposób wyspecjalizowane instytucje radzą sobie z eliminowaniem pracy przymusowej w Polsce. Wyniki polskiej części badań zostały przedstawione w publikacji „Handel ludźmi do pracy przymusowej w Polsce – raport z badań”³⁶.

Handel ludźmi do pracy przymusowej w Polsce – analiza sektorów podatnych na pracę przymusową oraz analiza istniejącej struktury pomocy ofiarom pracy przymusowej w Polsce (2010)

W 2010 roku Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego zrealizował na zlecenie Międzynarodowej Organizacji Pracy projekt badawczy pt. „Handel ludźmi do pracy przymusowej w Polsce – analiza sektorów podatnych na pracę przymusową oraz analiza istniejącej struktury pomocy ofiarom pracy przymusowej w Polsce”. Projekt ten był częścią szerszej inicjatywy badawczej, a mianowicie projektu pt. „Transnational Multi-Stakeholder Action to combat trafficking in human beings for the purpose of labour exploitation. Identification and protection of victims – FREED”, w który oprócz Międzynarodowej Organizacji Pracy były również zaangażowane instytucje i organizacje z Włoch, Rumunii, Portugalii i z Polski.

Polska część tego projektu zakładała przeprowadzenie badań w dwóch obszarach. Pierwszym była analiza sektorów gospodarki w Polsce, które są podatne na wykorzystywanie ludzi do pracy przymusowej. Ponadto, szczególna uwaga została poświęcona kwestiom metod i sposobów rekrutacji ofiar pracy przymusowej. Ta część badań została przeprowadzona w oparciu o kilka źródeł informacji, a były nimi: sprawy karne, wywiady z ekspertami zaangażowanymi w eliminowanie handlu ludźmi i pracy przymusowej, wywiady z ofiarami zmuszanymi do pracy w Polsce lub za granicą, badania terenowe oraz doroczne sprawozdania Państwowej Inspekcji Pracy z przeprowadzonych kontroli legalności zatrudnienia.

³⁴ Trafficking for Forced Labour and Labour Exploitation in Finland, Poland and Estonia, A. Jokinen, N. Ollus, K. Aromaa (red.), European Institute for Crime Prevention and Control, Helsinki 2011.

³⁵ http://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/6KmRLQd2d/HEUNI_report_68_netto.pdf

³⁶ Z. Lasocik, Ł. Wieczorek, *Handel ludźmi do pracy przymusowej w Polsce – raport z badań*, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010.

Drugim obszarem badań była analiza istniejącej struktury pomocy i wsparcia dla ofiar pracy przymusowej w Polsce. Z kolei ta część badań została opracowana w oparciu o informacje i dokumenty z organizacji, zajmujących się udzielaniem pomocy ofiarom handlu ludźmi i pracy przymusowej. Istotnym źródłem informacji były również wywiady z ekspertami. Ponadto, została przeprowadzona analiza przepisów prawa, dotyczących udzielania pomocy ofiarom handlu ludźmi.

Wyniki przeprowadzonych badań zostały opisane w książce pt. „Praca przymusowa – zagrożone sektory gospodarki i pomoc ofiarom”³⁷, która jest również dostępna w wersji elektronicznej³⁸.

Analiza orzeczeń sądowych za lata 1999–2009 w sprawach dotyczących handlu ludźmi z art. 253 k.k. oraz wybranych losowo spraw z art. 204 § 4 k.k. (2010)

„Analiza orzeczeń sądowych za lata 1999–2009 w sprawach dotyczących handlu ludźmi z art. 253 k.k. oraz wybranych losowo spraw z art. 204 § 4 k.k.” to już drugie badania dotyczące problematyki handlu ludźmi, które dr Barbara Namysłowska-Gabrysiak przeprowadziła w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości³⁹. Jednak tym razem autorka dokonała analizy 62 spraw dotyczących handlu ludźmi (art. 253 k.k.) i zmuszania do prostytucji (art. 204 § 4 k.k.), a badania miały dużo szerszy kontekst, niż te przeprowadzone przez nią wcześniej.

Po pierwsze, autorka skupiła się na analizie ustawowych znamion przestępstwa opisanego w art. 253 k.k. i art. 204 § 4 k.k. Po drugie, zbadała w jaki sposób sądy interpretowały wyrażenie „handel ludźmi”, które było zawarte w obowiązującym wówczas art. 253 k.k. Badane sprawy karne pochodziły bowiem z okresu, w którym w Kodeksie karnym nie było jeszcze definicji handlu ludźmi. Autorka badała również to, na ile sądy odwołują się do definicji zawartych w przepisach prawa międzynarodowego, zwłaszcza w tzw. Protokole z Palermo oraz decyzji ramowej Rady 2002/629/WSiSW⁴⁰. Po trzecie, została dokonana analiza orzekanych kar, a zwłaszcza stosowania instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary. Ponadto, autorka badała kwestię przestrzegania praw ofiar handlu ludźmi, ze szczególnym uwzględnieniem stosowania instytucji przewidzianych w przepisach prawa procesowego, ale również przestrzegania praw oskarżonych uczestniczących w postępowaniu sądowym. Celem badań była także analiza postępowań dotyczących nielegalnej adopcji.

Jeśli chodzi o najistotniejsze ustalenia z badań, to wynika z nich, że sądy mają problemy w interpretacji przepisu art. 253 k.k., a ściślej z wykładnią językową ustawowych znamion opisanych w tym przepisie. To zaś powoduje, że orzecznictwo sądów jest dość niejednolite jeśli chodzi o przestępstwo handlu ludźmi. Jednym z przejawów braku jednolitości orzecznictwa jest m.in. to, że sądy przy podobnych okolicznościach sprawy, wymierzają różne kary. Choć, co do zasady orzekają najniższy wymiar kary, a nawet stosują nadzwyczajne złagodzenie kary, bez względu na okoliczności sprawy.

Z badań dr Namysłowskiej-Gabrysiak wynika również, że dominującymi formami handlu ludźmi jest wykorzystywanie w prostytucji. Pojedyncze przypadki dotyczyły pracy przymusowej, zmuszania do żebrania czy handlu dziećmi. To ustalenie, jak słusznie zauważa autorka, powinno skłonić organy wymiaru sprawiedliwości do refleksji nad tym, dlaczego inne formy handlu ludźmi nie są przedmiotem postępowań karnych. Istotnym ustaleniem jest również to, że w żadnej z badanych spraw nie został zastosowany tzw. czas do namysłu.

Jeśli zaś chodzi o przestrzeganie prawa ofiar uczestniczących w postępowaniu karnym, to z omawianych badań wynika, że ich prawa były w jakimś sensie naruszane. Dla przykładu, ofiary były wielokrotnie przesłuchiwane, bądź nie została zastosowana instytucja tzw. świadka *incognito*, choć były ku temu podstawy. Odrębną kwestią było karanie ofiar handlu ludźmi za popełnione przez nich wykroczenia, które zostały popełnione w związku z byciem ofiarą handlu ludźmi.

³⁷ J. Filipowicz, Z. Lasocik, Ł. Wieczorek, „Praca przymusowa – zagrożone sektory gospodarki”, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010.

³⁸ www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed.../wcms_146622.pdf

³⁹ Por. Barbara Namysłowska-Gabrysiak, Handel ludźmi. Analiza orzeczeń sądowych pod kątem zgodności z definicją zawartą w aktach międzynarodowych, w szczególności w Protokole z Palermo, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2006.

⁴⁰ Decyzja Ramowa Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi (2002/629/WSiSW).

Autorka dokonała jeszcze szeregu innych ustaleń, których nie sposób w tym miejscu omówić. Niewątpliwie walor przeprowadzonych przez B. Namysłowską-Gabrysiak badań jest trudny do przecenienia i zainteresowani tą problematyką powinni sięgnąć do tych badań, co jest o tyle łatwe, że raport z badań jest również dostępny w wersji elektronicznej⁴¹.

Spółeczna świadomość zagrożeń związanych z handlem ludźmi i podejmowaniem pracy za granicą (2010)

W 2010 roku TNS OBOP przeprowadziła badanie opinii społecznej na temat świadomości zagrożeń związanych z handlem ludźmi i podejmowaniem pracy za granicą. Badanie zostało przeprowadzone na zlecenie Ambasady Brytyjskiej w Polsce, we współpracy z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji, Międzynarodową Organizacją do Spraw Migracji (IOM), Fundacją Dzieci Niczyje oraz Fundacją La Strada. Badanie to nawiązywało do poprzednich w tym sensie, że badanym zadawano te same pytania, co we wcześniejszych sondażach. To oczywiście dobra praktyka, ponieważ pozwala lepiej ocenić zmiany w postrzeganiu zjawiska handlu ludźmi przez Polaków. Wyniki omawianego sondażu są dostępne w wersji elektronicznej⁴².

Z przeprowadzonych badań wynika, że Polacy utożsamiają handel ludźmi z wykorzystywaniem seksualnym bądź z niewolnictwem, rzadziej zaś np. ze zmuszaniem do żebrania, czy do popełniania przestępstw. Interesującym ustaleniem było to, że 65% badanych uważa, że w Polsce dochodzi do handlu ludźmi. Wynika z tego, że 35% naszego społeczeństwa nie jest świadoma tego, że handel ludźmi występuje również w Polsce.

Podobnie jak we wcześniejszych sondażach, respondenci byli również proszeni o wymienienie organizacji pozarządowych, zajmujących się udzielaniem pomocy ofiarom handlu ludźmi. Okazuje się, że zdecydowana większość badanych (blisko 70%) nie zna żadnej takiej organizacji. Jest to zatem wyraźny sygnał dla organizacji pozarządowych oraz administracji publicznej, że należy być może przeprowadzić kampanię informacyjną, dotyczącą tej kwestii.

Projekt Comp.act – European Action for Compensation for Trafficked Persons (2010–2012)

Projekt „Comp.act – European Action for Compensation for Trafficked Persons”, był międzynarodową inicjatywą badawczą, dotyczącą prawnych aspektów przyznawania odszkodowań ofiarom handlu ludźmi. Projekt był realizowany w latach 2009–2012, w 13 krajach Europy, w tym w Polsce.

Wyniki przeprowadzonych badań zostały opisane w raporcie „Findings and Results of the European Action for Compensation for Trafficked Persons”⁴³. Jednym z efektów badań jest identyfikacja barier uniemożliwiających skuteczne ubieganie się o kompensatę przez ofiary, począwszy od indywidualnych cech ofiar (np. obawy przed zemstą sprawcy), przez niewystarczające przepisy prawa i nieefektywny system pomocy ofiarom handlu ludźmi, a na braku kompetencji funkcjonariuszy porządku prawnego skończywszy.

Wśród rekomendacji z badań zostały zgłoszone m.in. takie postulaty, jak nowelizacja przepisów prawa i dostosowanie ich do przepisów prawa międzynarodowego, które zobowiązują państwa-strony do wypłacania odszkodowań ofiarom handlu ludźmi i pracy przymusowej czy organizowanie szkoleń z zakresu przyznawania odszkodowań ofiarom przestępstw dla osób zajmujących się ofiarami handlu ludźmi.

W ramach omawianego projektu zostało opracowanych kilka praktycznych narzędzi. Jednym z nich jest specjalny przewodnik dla pełnomocników⁴⁴ (prawników oraz poradni i instytucji pomocowych), reprezentujących ofiary handlu ludźmi w dochodzeniu odszkodowania. Przewodnik jest również dostępny w wersji elektronicznej⁴⁵.

⁴¹ <http://www.iws.org.pl/pliki/files/Handel%20lud%C5%BAmi%20B%20Namys%C5%82owska-Gabrysiak%281%29.pdf>

⁴² <http://www.handelludzmi.eu/hl/baza-wiedzy/polecane-publicacje/6390,Spoleczna-swiadomosc-zagrozen-zwiazanych-z-handlem-ludzmi-i-podejmowaniem-pracy-.html>

⁴³ http://www.lefoe.at/tl_files/lefoe/report%20final_COMP.ACT.pdf

⁴⁴ Guidance on representing trafficked persons in compensation claims. A practical tool for lawyers, counselling centres and service providers.

⁴⁵ http://www.lefoe.at/tl_files/lefoe/guidance_COMP.ACT.pdf

Innym dokumentem jest model gromadzenia i analizowania danych na temat prawnych i instytucjonalnych możliwości przyznawania odszkodowania ofiarom handlu ludźmi w określonym kraju. Dokument ten także jest dostępny w wersji elektronicznej⁴⁶.

European NGOs Observatory on Trafficking, Exploitation and Slavery – E-notes (2010)

Celem projektu było monitorowanie wysiłków krajów Unii Europejskiej w zakresie eliminowania niewolnictwa, handlu ludźmi i wszelkich form eksploatacji. Projekt był realizowany przez włoską organizację pozarządową Associazione on the Road wspólnie z organizacjami skupionymi w sieci La Strada International (w tym La Strada Polska), we współpracy z organizacjami pozarządowymi z Hiszpanii i Francji. Monitoring został przeprowadzony w maju i czerwcu 2010 roku i w jakimś sensie był pochodną dyskusji, które wówczas toczyły się w państwach Unii Europejskiej, w związku z przygotowaniem nowej dyrektywy w sprawie eliminowania handlu ludźmi⁴⁷.

Do celów przeprowadzenia tego monitoringu został stworzony specjalny kwestionariusz do gromadzenia informacji o działaniach, podejmowanych przez wszystkie państwa członkowskie UE w zakresie zapobiegania i zwalczania handlu ludźmi.

Z przeprowadzonego monitoringu wynika, że w pięciu kluczowych obszarach nastąpił postęp w zakresie eliminowania handlu ludźmi. Były to: koordynacja działań przeciwko handlowi ludźmi; identyfikacja ofiar; dostępność tzw. czasu do namysłu dla ofiar handlu ludźmi; procedura powrotu ofiar do krajów ich pochodzenia (stworzenie warunków do dobrowolnych i bezpiecznych powrotów); dostęp do odszkodowania (kompensaty) dla ofiar.

Szczegółowe informacje o metodzie prowadzonego monitoringu, uzyskanych wynikach i zaleceniach sformułowanych przez Zespół badawczy, znajdują się w raporcie z tych badań, który jest dostępny na stronie internetowej projektu⁴⁸.

34 Zagubieni w cyberprzestrzeni (2010–2011)

W latach 2010–2011 Fundacja La Strada realizowała projekt pt. „Zagubieni w cyberprzestrzeni”. Projekt ten w dużej mierze poświęcony był zwiększaniu społecznej świadomości wśród młodzieży na temat zagrożeń, związanych z korzystaniem z Internetu, głównie w kontekście wykorzystywania seksualnego, pornografii dziecięcej i handlu dziećmi. Dlatego podstawowym założeniem tego projektu było przeprowadzenie kampanii świadomościowych i warsztatów dla młodzieży.

Ponadto, jednym z elementów tego projektu były badania dotyczące świadomości zagrożeń, związanych z handlem ludźmi i pornografią dziecięcą wśród młodzieży oraz rodziców i nauczycieli. Badania te zostały przeprowadzone w Polsce, Belgii, Bułgarii, na Litwie i w Niemczech. Szczegóły dotyczące projektu i przeprowadzonych badań dostępne są na stronie internetowej Fundacji La Strada⁴⁹.

Monitoring przestrzegania praw pracowniczych migrantów w Polsce (2011)

W 2011 roku Stowarzyszenie Interwencji Prawnej realizowało projekt pt. „Monitoring przestrzegania praw pracowniczych migrantów w Polsce”. Celem tego projektu była diagnoza sytuacji pracowników cudzoziemskich w zakresie przestrzegania ich praw pracowniczych. Chociaż założeniem badaczy była diagnoza sytuacji pracowników cudzoziemskich jako taka, a nie wyłącznie ofiar handlu ludźmi i pracy przymusowej, to jednak badania te zasługują na uwagę, ponieważ zostało w nich opisanych wiele przypadków rażącego naruszenia praw pracowniczych, które jak wskazują inne wyniki badań⁵⁰,

⁴⁶ http://www.lefoe.at/tl_files/lefoe/research%20template_COMP.ACT.pdf

⁴⁷ Chodzi o Dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW.

⁴⁸ <http://www.e-notes-observatory.org/>

⁴⁹ <http://www.strada.org.pl/index.php/pl/la-strada-w-dzialaniu/realizowane-projekty> http://www.lostincyberworld.eu/files/166_lic_info_folder_111124_pl.pdf

⁵⁰ Por. Z. Lasocik, E. Rekosz-Cebula, Ł. Wieczorek, „Handel ludźmi do pracy przymusowej: mechanizmy powstawania i efektywne zapobieganie”, Rada Państw Morza Bałtyckiego, Warszawa/Sztokholm 2014; Z. Lasocik, Ł. Wieczorek, „Handel ludźmi do pracy przymusowej w Polsce – raport z badań”, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010. J. Filipowicz, Z. Lasocik, Ł. Wieczorek, *Praca przymusowa – zagrożone sektory gospodarki i pomoc ofiarom*, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010.

mogą być tylko preludium do dalszego wykorzystywania, a w rezultacie stosowania pracy przymusowej.

Omawiane badania zostały przeprowadzone wśród kilku grup narodowościowych, a mianowicie obywatele Ukrainy, Wietnamu, Chin, Turcji, Tunezji, Białorusi, Maroko, Sri Lanki i Tadżykistanu. Jeśli zaś chodzi o sektory gospodarki, to były nimi rolnictwo, budownictwo, usługi domowe, handel oraz gastronomia. Wybór tych sektorów nie był przypadkowy, ponieważ w ocenie zespołu badawczego to właśnie osoby w nich zatrudniane są szczególnie narażone na naruszanie praw pracowniczych.

To co zasługuje na uwagę, to fakt, że badacze nie ograniczali się jedynie do osób pracujących w Polsce legalnie, ale badaniami objęli również tych cudzoziemców, którzy pracują nielegalnie. Wyniki przeprowadzonych badań zostały omówione w książce pt. „Ziemia obiecana. Warunki pracy cudzoziemców w Polsce”⁵¹.

Wizerunek handlu ludźmi i kobiety-ofiary w prasie polskiej na przykładzie „Gazety Wyborczej” (2013)

Interesujące badania przeprowadziła również Maryla Koss-Goryszewska z Instytutu Spraw Publicznych. Autorka dokonała analizy ilościowej, pola semantycznego oraz analizy jakościowej treści artykułów prasowych, w których w jakikolwiek sposób pojawiała się informacja o handlu kobietami w celu zmuszania ich do świadczenia usług seksualnych, które ukazały się w dzienniku „Gazeta Wyborcza”. Badaniami został objęty okres od 1991 do października 2009 roku.

Autorkę w pierwszej kolejności interesowało to, ile artykułów prasowych dotyczących problematyki handlu ludźmi ukazało się w określonych latach. Ze zgromadzonych danych wynika, że liczba artykułów prasowych wahała się od 1 do 49 rocznie, z wyraźnym wzrostem doniesień prasowych dotyczących handlu ludźmi po roku 1998 roku.

Kolejnym badanym zagadnieniem był kontekst, w którym pojawiał się artykuł dotyczący handlu ludźmi. Autorka wyróżniła ich kilka, a mianowicie: migracja, przestępstwo, studium ofiary, prawa kobiet, wydarzenia polityczno-kulturalne, prawo, przepisy prawa, prostytutka, historia, informacje nt. organizacji pozarządowych i zagrożeń handlu ludźmi oraz inne. Z tej części badań wynika, że artykuły prasowe dotyczące zjawiska handlu ludźmi w zdecydowanej większości pojawiają się w kontekście trzech zagadnień, a mianowicie przestępstwa, prostytucji lub migracji.

Interesujących ustaleń dokonała autorka, analizując pola semantyczne pojęcia „kobieta-ofiara handlu ludźmi w celu wykorzystywania seksualnego”. Nie sposób omówić tę część badań, ponieważ ramy tego opracowania to uniemożliwiają, ale autorka w raporcie z badań⁵² umieściła szczegółowe zestawienie pól semantycznych terminu „ofiara handlu ludźmi”. Jedynie za M. Koss-Goryszewską należy powtórzyć, że *pole semantyczne terminu ofiara handlu ludźmi jest bardzo szerokie i niejednorodne*⁵³.

Jeśli zaś chodzi o ustalenia z jakościowej analizy treści, to w artykułach prasowych dotyczących handlu ludźmi da się zauważyć brak chęci dokonania pogłębionej analizy zjawiska.

Niewątpliwie badania M. Koss-Goryszewskiej zasługują na uwagę, gdyż są jedyną tego rodzaju analizą artykułów prasowych, która dotychczas została przeprowadzona w Polsce.

Obywatelski Monitoring współpracy instytucji publicznych w aspekcie identyfikacji ofiar handlu ludźmi i respektowania ich praw (2013–2014)

W latach 2013–2014 Fundacja La Strada, wspólnie ze Stowarzyszeniem Homo Faber oraz organizacją La Strada Republiki Czeskiej, realizowała projekt pt. „Obywatelski Monitoring współpracy instytucji publicznych w aspekcie identyfikacji ofiar handlu ludźmi i respektowania ich praw”.

⁵¹ Ziemia obiecana. Warunki pracy cudzoziemców w Polsce W. Klaus (red.), Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, Warszawa 2011, ss. 242.

⁵² M. Koss-Goryszewska, Wizerunek handlu ludźmi i kobiety-ofiary w prasie polskiej na przykładzie Gazety Wyborczej, Instytut Spraw Publicznych 2010.

⁵³ Ibidem, s. 17.

Celem projektu było przede wszystkim podniesienie skuteczności identyfikacji ofiar handlu ludźmi, zwłaszcza przez instytucje publiczne oraz wzmocnienie współpracy pomiędzy instytucjami, które są lub być powinny zaangażowane w eliminowanie handlu ludźmi. Założeniami projektu było również spowodowanie wzrostu poziomu informacji o prawach przysługujących ofiarom handlu ludźmi wśród przedstawicieli instytucji zaangażowanych w zapobieganie i zwalczanie handlu ludźmi, a także zwiększenie skuteczności wymiany wiedzy i doświadczenia w tym zakresie pomiędzy tymi instytucjami.

W ramach tego projektu zostały przeprowadzone dwa badania. Pierwsze dotyczyło analizy przepisów i dokumentów, dotyczących praw ofiar handlu ludźmi w Polsce i Czechach. Drugie zaś – praktyki stosowania wsparcia dla ofiar handlu ludźmi w wybranych instytucjach publicznych i organizacjach pozarządowych. Więcej informacji o uzyskanych wynikach tych badań znajduje się na stronie internetowej projektu⁵⁴.

Tworzenie nowej jakości w systemie eliminowania handlu ludźmi w Polsce [Projekt FIGAS] (2013–2014)

Projekt „Tworzenie nowej jakości w systemie eliminowania handlu ludźmi w Polsce (FIGAS)”⁵⁵ był wspólnym przedsięwzięciem naukowo-badawczym Ośrodka Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego, Komendy Głównej Straży Granicznej oraz Centralnego Ośrodka Szkolenia Straży Granicznej w Koszalinie, realizowanym w latach 2013–2015.

Celem projektu było zdiagnozowanie brakujących elementów w systemie przeciwdziałania i zwalczania handlu ludźmi w Polsce oraz przygotowanie propozycji udoskonalenia tego systemu. Badania zostały podzielone na kilka obszarów. Pierwszym, było wypracowanie metodologii tworzenia długofalowej strategii zwalczania zjawiska handlu ludźmi. Drugim, przeprowadzenie badań porównawczych na temat instytucji specjalnego sprawozdawcy do spraw handlu ludźmi i przygotowanie projektu powołania takiej instytucji w Polsce. Trzecim obszarem, dość szczególnym z racji skali przedsięwzięcia, było przeprowadzenie badań w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców oraz na przejściach granicznych. Istotnym elementem tej części badań był pomiar liczby dzieci cudzoziemskich przekraczających granicę Polski. Uzyskane w tej części dane zostały również wykorzystane do innego elementu badań, którym było zdiagnozowanie sytuacji dzieci cudzoziemskich bez opieki w Polsce. Kolejnym obszarem było przeprowadzenie badań, dotyczących wykorzystywania i zmuszania do pracy osób pracujących jako tzw. pomoc domowa. Natomiast ostatnim, była analiza materiałów operacyjnych Straży Granicznej w sprawach, w których mogło dojść do handlu ludźmi. Celem tej części badań było ustalenie luk w czynnościach dochodzeniowo-śledczych, mających wpływ na późniejszą błędną kwalifikację prawną czynów, tj. jako sprawy, dotyczące innych przestępstw niż handel ludźmi, podczas gdy okoliczności sprawy mogły wskazywać na handel ludźmi.

Efektom przeprowadzonych badań jest model krajowego sprawozdawcy do spraw handlu ludźmi w Polsce; model długookresowej strategii walki z handlem ludźmi; metodologia badania przepływu dzieci przez granice i usług pomocy domowej pod kątem zagrożenia handlem ludźmi i pracą przymusową; propozycja nowego systemu szkolenia funkcjonariuszy Straży Granicznej w zakresie eliminowania handlu ludźmi. Wyniki badań projektu FIGAS zostały opisane w raporcie z badań⁵⁶.

Np. Holandia – wsparcie bezpiecznej emigracji oraz ochrona przed handlem ludźmi – poradnictwo i pomoc dla polskich emigrantów (2014)

Projekt „Np. Holandia – wsparcie bezpiecznej emigracji oraz ochrona przed handlem ludźmi – poradnictwo i pomoc dla polskich emigrantów” był realizowany w 2014 roku przez Fundację La Strada, organizację pozarządową Fairwork z Holandii, Stowarzyszenie Polek w Holandii oraz Instytut Technologii i Edukacji Politechniki Koszalińskiej.

⁵⁴ <http://www.hf.org.pl/ao/index.php?id=1901>

⁵⁵ Angielska nazwa projektu to: Filling the gaps in the system of combating human trafficking in Poland (FIGAS).

⁵⁶ Z. Lasocik, et al., Filling the gaps in the system of combating human trafficking in Poland – research report, Human Trafficking Studies Center, University of Warsaw 2015.

Projekt składał się z dwóch elementów. Pierwszym było prowadzenie kampanii świadomościowych, a ściślej uwrażliwianie Polaków, wyjeżdżających do pracy za granicę, na potencjalne zagrożenie związane z wykonywaniem pracy za granicą. Rozpowszechniane były informacje, dotyczące warunków pracy i pobytu za granicą oraz tego, gdzie należy szukać pomocy, jeśli zostanie się w jakiś sposób wykorzystanym w pracy.

Natomiast drugim elementem tego projektu było przeprowadzenie badań, dotyczących czynników sprzyjających migracji zarobkowej oraz tego w jaki sposób praca za granicą jest organizowana. Badacze starali się ustalić m.in. drogi i sposoby podróżowania migrantów zarobkowych. Zebrane w ten sposób dane miały posłużyć do przygotowania specjalnej kampanii informacyjnej, która miała być skierowana do osób planujących migrację zarobkową.

Handel ludźmi do pracy przymusowej: mechanizmy powstawania i efektywne zapobieganie (2014)

Projekt „Handel ludźmi do pracy przymusowej: mechanizmy powstawania i efektywne zapobieganie” był realizowany przez Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego, w ramach inicjatywy badawczej Rady Państw Morza Bałtyckiego pt. „ADSTRINGO – Przeciwdziałanie handlowi ludźmi do pracy przymusowej poprzez usprawnienie współpracy, diagnozę problemów i wzmocnienie systemowego podejścia w Polsce i Federacji Rosyjskiej”⁵⁷. Efektem przeprowadzonych badań jest publikacja, zawierająca szczegółowe omówienie uzyskanych wyników⁵⁸.

Celem projektu było z jednej strony zgromadzenie wiedzy o mechanizmach, które prowadzą do pracy przymusowej, a z drugiej strony wzmocnienie współpracy pomiędzy instytucjami krajowymi i regionalnymi w zakresie eliminowania tego zjawiska.

W badaniach gromadzono informacje dotyczące sektorów podatnych na pracę przymusową, metod rekrutacji potencjalnych ofiar pracy przymusowej, czy sposobów sprawowania kontroli nad ludźmi wykorzystywanymi do pracy. Wiele uwagi poświęcono również aspektom, związanym z zapobieganiem pracy przymusowej w Polsce. W szczególności badane było to, jaką rolę powinni odgrywać pracodawcy, agencje zatrudnienia i związki zawodowe w tym zakresie.

Została również przeprowadzona analiza treści forów internetowych, na których odbywa się wymiana informacji związanych z poszukiwaniem pracy. Założeniem tej części badań było odtworzenie wiedzy, którą przeciętny użytkownik Internetu może uzyskać na temat zagrożeń, związanych z podejmowaniem pracy za granicą.

W końcu, sformułowanych zostało kilka rekomendacji. Oto najważniejsze z nich: do kodeksu karnego powinno zostać wprowadzone przestępstwo pracy przymusowej; w Polsce powinna powstać wyspecjalizowana instytucja, zajmująca się analizowaniem informacji na temat handlu ludźmi i pracy przymusowej; praca przymusowa powinna stać się ważnym tematem debaty publicznej w Polsce; związki zawodowe oraz organizacje pracodawców powinny zaangażować się w działania, zmierzające do zapobiegania pracy przymusowej i wyzyskowi; agencje zatrudnienia powinny być lepiej weryfikowane przez instytucje państwowe, a pracownicy tych agencji powinni podlegać profesjonalnemu szkoleniu z zakresu problematyki pracy przymusowej i handlu ludźmi.

Istotnym elementem Projektu ADSTRINGO, było opracowanie wytycznych dotyczących zapobiegania nadużyciom w rekrutacji, wyzyskowi pracowników i handlowi pracownikami migrującymi w rejonie Morza Bałtyckiego⁵⁹. W ich przygotowaniu brał udział profesor Zbigniew Lasocik z Ośrodka Badań Handlu Ludźmi UW. Wytyczne są dostępne elektronicznie w kilku wersjach językowych (w tym w polskiej)⁶⁰. Istnieje również skrócona wersja wytycznych, które mogą

⁵⁷ <http://www.heuni.fi/en/index/researchareas/humantrafficking/adstringo-addressingtraffickinginhumanbeingsforlabourexploitationthroughimprovedpartnershipsenhanceddiagnosticsandintensifiedorganisationalapproaches.html>

⁵⁸ Z. Lasocik, E. Rekosz-Cebula, Ł. Wieczorek, Handel ludźmi do pracy przymusowej: mechanizmy powstawania i efektywne zapobieganie, Rada Państw Morza Bałtyckiego, Warszawa/Sztokholm 2014.

⁵⁹ L. Sorrentino, A. Jokinen, Wytyczne dotyczące zapobiegania nadużyciom w rekrutacji, wyzyskowi pracowników i handlowi pracownikami migrującymi w rejonie Morza Bałtyckiego, Rada Państw Morza Bałtyckiego, Sztokholm 2014.

⁶⁰ <http://www.cbss.org/safe-secure-region/tfthb/>

być szczególnie przydatne dla praktyków, przede wszystkim funkcjonariuszy organów ścigania i inspekcji pracy oraz pracowników instytucji i organizacji udzielających pomocy pracownikom i ofiarom przestępstw. Skrócona wersja wytycznych jest również dostępna na stronie internetowej Rady Państw Morza Bałtyckiego.

Modern Slavery Landscape in Poland (2014)

„Modern Slavery Landscape in Poland” to nazwa projektu badawczego, który w 2014 roku był realizowany przez Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego na zlecenie organizacji pozarządowej Walk Free Foundation z Australii⁶¹. Podstawowym zamierzeniem tego przedsięwzięcia było stworzenie mapy zjawiska współczesnego niewolnictwa w Polsce w oparciu o różne dane i informacje, ustalenie takich kwestii jak prawdopodobne kierunki „rozwoju” niewolnictwa w Polsce, czy ocena skuteczności dotychczasowych działań podejmowanych w zakresie eliminowania tego zjawiska w Polsce.

Jeśli zaś chodzi o szczegółowe cele badań to były one następujące. Po pierwsze, opisanie współczesnych form niewolnictwa, które występują obecnie w Polsce. Po drugie, zidentyfikowanie kluczowych gałęzi przemysłu i sektorów gospodarki, które są narażone na korzystanie z pracy ofiar handlu ludźmi. Kolejno, przedstawienie aktualnego stanu wiedzy społeczeństwa obywatelskiego jako takiego na temat współczesnego niewolnictwa w Polsce. Po czwarte, dokonanie analizy polskich przepisów prawa, polityki państwa i rządowych programów w zakresie zapobiegania i zwalczania omawianego zjawiska. Po piąte, stworzenie mapy instytucji pozarządowych w Polsce, które zajmują się wspieraniem ofiar współczesnego niewolnictwa. W końcu, opisanie najbardziej skutecznych interwencji prawnych podjętych w Polsce przeciwko handlowi ludźmi.

Wyniki badań zostały opisane w raporcie pt. „Country Strategy Report: Modern Slavery Landscape in Poland”. Ponieważ raport jest własnością organizacji z Australii, to i prawo do jego opublikowania należy do tej organizacji. Obecnie trwają jednak rozmowy przedstawicieli Ośrodka Badań Handlu Ludźmi UW i Walk Free Foundation na temat możliwości opublikowania tego raportu w Polsce.

Praca przymusowa – zagadnienia prawne i kryminologiczne (2014)

W grudniu 2014 roku w Instytucie Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauki, piszący te słowa, obronił pracę doktorską pt. „Praca przymusowa – zagadnienia prawne i kryminologiczne”. Dysertacja naukowa była efektem moich kilkuletnich badań dotyczących problematyki pracy przymusowej w Polsce.

Podstawowym celem moich badań było ustalenie, czy w Polsce występuje zjawisko pracy przymusowej, a jednocześnie czy istnieje funkcjonalny związek pomiędzy pracą przymusową a handlem ludźmi.

Celem badań było również dokonanie opisu zjawiska pracy przymusowej w Polsce oraz problemu zmuszania Polaków do pracy za granicą. Dążyłem do stworzenia fenomenologicznego (kryminologicznego) obrazu pracy przymusowej w Polsce.

Kolejnym celem moich badań była ocena tego, czy w ustawodawstwie międzynarodowym istnieją instrumenty prawne, które gwarantują ludziom ochronę przed pracą przymusową. Czy organizacje międzynarodowe i regionalne poświęcają wystarczająco dużo uwagi temu problemowi (czy są to przepisy o charakterze ogólnym czy też nakładają na państwa członkowskie konkretne zobowiązania)? Wreszcie, czy przepisy te w jakiś sposób ewoluują, jeśli w ogóle możemy mówić o jakimkolwiek rozwoju ustawodawstwa międzynarodowego w tym zakresie?

Ocenie zostały również poddane przepisy prawa krajowego. Interesowało mnie to czy przepisy prawa krajowego gwarantują skuteczną ochronę przed zmuszaniem do pracy. Czy przepisy pra-

⁶¹ Walk Free Foundation to organizacja pozarządowa z Australii, której głównym zamierzeniem jest prowadzenie działań zmierzających do eliminowania zjawiska współczesnego niewolnictwa na świecie. Od kilku lat organizacja ta przygotowuje Global Slavery Index, jest to doroczny indeks 167 państw, które rozpatrywane są w kontekście problemu współczesnego niewolnictwa. Fundacja Walk Free została założona przez Andrew Forrest i Nicola Forrest, multimilionerów, potentatów z zakresu górnictwa.

wa krajowego są zbieżne z postanowieniami prawa międzynarodowego, które Polska powinna wypełnić.

Ostatnim celem moich badań było ustalenie, w jaki sposób państwo przeciwdziała zjawisku pracy przymusowej? Jaka jest reakcja państwa na sytuacje zmuszania ludzi do pracy w Polsce oraz czy polskie organy ścigania i inspekcji pracy, a także instytucje i organizacje, zajmujące się pomocą ofiarom przestępstw są przygotowane do eliminowania pracy przymusowej w Polsce? Kluczowe w tym zakresie było ustalenie tego, czy istnieją prawne i organizacyjne możliwości eliminowania tego zjawiska w Polsce.

Niebawem ukaże się wydanie książkowe doktoratu. Ponadto, z pracą doktorską można zapoznać się w bibliotece Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk.

SIC – Modułowy wielozadaniowy System Identyfikacji Cudzoziemców wraz z modułem analizy ryzyka ofiar przestępstwa handlu ludźmi (2014–2016)

W 2014 roku Zakład Kryminologii Instytutu Nauk Prawnych PAN rozpoczął realizację projektu pt. „SIC – Modułowy wielozadaniowy System Identyfikacji Cudzoziemców wraz z modułem analizy ryzyka ofiar przestępstwa handlu ludźmi”. W ramach projektu będą prowadzone badania nad przestępczością cudzoziemców w Polsce. Natomiast wyniki tych badań mają następnie posłużyć do przygotowania dla Straży Granicznej systemu informatycznego, umożliwiającego prowadzenie analizy ryzyka w zakresie zagrożeń, wynikających z migracji cudzoziemców. Jeśli zaś chodzi o tematykę handlu ludźmi, to Zespół Projektu planuje przeprowadzenie dwóch badań. Pierwsze będzie dotyczyć oczekiwań ofiar handlu ludźmi w zakresie udzielanej im pomocy ze strony państwa oraz oceny kontaktów z polskimi służbami prowadzącymi postępowania przygotowawcze. Drugie badanie będzie polegać na analizie wszystkich spraw sądowych, zakończonych prawomocnym skazaniem, dotyczących przestępstwa handlu ludźmi, które były rozpatrywane przez sądy w Polsce w latach 2004–2012.

Liderem projektu jest Instytut Nauk Prawnych PAN, ale w jego realizację są jeszcze zaangażowani Uniwersytet w Białymstoku oraz firma Medcore Sp. z o.o. Projekt zakończy się w 2016 roku, a wyniki przeprowadzonych badań mają zostać opublikowane w drugim kwartale 2016 roku.

ZAKOŃCZENIE

Przeprowadzony przegląd badań dotyczących problematyki handlu ludźmi i pracy przymusowej zrealizowanych w Polsce, nasuwa kilka przemyśleń dotyczących stanu badań nad zjawiskiem handlu ludźmi w Polsce.

Przed wszystkim ciągle odczuwalny jest brak badań opisujących nowe formy handlu ludźmi czy pracy przymusowej. Niewiele jest badań, dotyczących innych zjawisk niż handel ludźmi w celu wykorzystywania do świadczenia usług seksualnych. W ostatnim okresie pojawiło się co prawda kilka opracowań dotyczących problematyki pracy przymusowej, w dużej mierze zainicjowanych przez Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego, w tym przez piszącego te słowa oraz przez Ośrodek Badań nad Migracjami tegoż Uniwersytetu, to jednak zjawisko pracy przymusowej bez wątpienia wymaga dalszych studiów i analiz, ponieważ w mojej ocenie jesteśmy dopiero na początkowym etapie rozumienia tego zjawiska w Polsce.

Istnieje jeszcze szereg innych zmarginalizowanych dotychczas obszarów badań w zakresie handlu ludźmi. Jednym z nich jest problem handlu dziećmi, a zwłaszcza sytuacja dzieci cudzoziemskich przebywających w Polsce bez opieki. Podobnie jeśli chodzi o kwestię zmuszania ludzi (w tym dzieci) do żebrania lub popełniania przestępstw. Ciągle słabo rozpoznaną formą handlu ludźmi jest świadczenie usług tzw. pomocy domowej, rzecz jasna w warunkach przymusu. W końcu, niewiele wiemy o problemie wykorzystywania i zmuszania do pracy w tzw. szarej strefie.

Ponadto, o ile możemy przyjąć, że w Polsce raczej nie występuje handel narządami, ponieważ nie jest on możliwy z powodów organizacyjnych oraz „zwierzchniej” roli Poltransplantu nad transplantacjami wykonywanymi w szpitalach w Polsce, to jednak ciągle nic nie wiemy np. o zjawisku „wynajmowania” macicy w celu urodzenia dziecka. Oczywiście nie chodzi mi tu o wiedzę anegdotyczną czy felietonistyczną, której źródłem są różnej jakości doniesienia prasowe, ale o rzetelne badania naukowe w tym zakresie.

40

Brak wiedzy o różnych aspektach handlu ludźmi i pracy przymusowej, obecnej w końcu w przestrzeni publicznej w Polsce powoduje, że widzimy dość skromną część tych zjawisk. To zaś powoduje, że organy ścigania, instytucje państwowe, organizacje pozarządowe i społeczeństwo obywatelskie jako takie, są przygotowane do zapobiegania tym zjawiskom tylko w ograniczonym zakresie.

Ten stan rzeczy powinien jak najszybciej ulec zmianie. Jednym ze sposobów rozwiązania tej sytuacji powinno być większe zaangażowanie się państwa w finansowanie projektów badawczych dotyczących omawianych zjawisk. Mógłby zostać utworzony specjalny fundusz na badania w tym zakresie. Jednak póki co, takie rozwiązania nie są w naszym państwie nawet dyskutowane, dlatego większość badań w tym zakresie jest finansowana ze środków zewnętrznych, głównie Unii Europejskiej czy tzw. funduszy norweskich.

Ponadto, również organy ścigania i organizacje pozarządowe powinny, na znacznie szerszą skalę niż dotychczas, inicjować i włączać się w projekty badawcze prowadzone przez ośrodki naukowo-badawcze. Wartość takiego współdziałania jest trudna do przecenienia.

BIBLIOGRAFIA POLSKICH PUBLIKACJI DOTYCZĄCYCH TEMATYKI HANDLU LUDŹMI I PRACY PRZYMUSOWEJ

Pozycje książkowe

1. Bieńkowska Ewa, Dudka Katarzyna, Kulesza Cezary, Mazowiecka Lidia, Starzyński Piotr, Zalewski Wojciech, Zielińska Eleonora, *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
2. Bieńkowska Ewa, Mazowiecka Lidia, *Uprawnienia pokrzywdzonego przestępstwem*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
3. Bryk Janusz, Kobylas Marcin, Malinowska Irena, *Handel ludźmi – wykorzystywanie narzędzi analitycznych w procesie wykrywania sprawców*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2014.
4. Bryk Janusz, Malinowska Irena (red.), *Walka z handlem ludźmi w aspekcie współpracy międzynarodowej. Polsko-ukraińska wymiana doświadczeń i umiejętności praktycznych. Materiały poseminaryjne*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2007.
5. Buchowska Stana, Dawid-Olczyk Irena, Garnier Joanna, Malinowska Irena, *Jak uczyć o handlu ludźmi? Trochę teorii i nieco praktyki*, Fundacja przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La Strada, Wydawnictwo Noktus, Łódź 2006.
6. Dawid-Olczyk Irena, Dośpiał Anna (red.), *Handel ludźmi. Informacje o zjawisku*, Fundacja La Strada, Wydawnictwo Noktus, 2004.
7. Dąbrowski Paweł (red.), *Praca przymusowa imigrantów w Polsce: analiza na przykładzie społeczności ukraińskiej i wietnamskiej*, Ośrodek Badań nad Migracjami Uniwersytet Warszawski 2012 (58/116).
8. Filipowicz Joanna, Lasocik Zbigniew, Wieczorek Łukasz, *Praca przymusowa – zagrożone sektory gospodarki i pomoc ofiarom*, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010.
9. Gajewska Dorota, *Problem handlu dziećmi w Polsce i na świecie. Charakterystyka zjawiska i regulacje prawne*, Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa 2011.
10. Głogowski Andrzej, *Kobiecej Policji Państwowej II RP w walce z międzynarodowym handlem ludźmi*, Wydawnictwo Sowa, Warszawa 2014.
11. Gorzałczyńska-Mról Agnieszka (red.), *Procedury postępowania z ofiarą/świadkiem handlu ludźmi. Materiały szkoleniowe opracowane przez grupę roboczą zespołu ds. zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi*, Centrum Szkolenia Policji w Legionowie, Legionowo–Warszawa 2006.
12. *Handel ludźmi do pracy przymusowej. Jak monitorować proces rekrutacji pracowników migrujących. Podręcznik szkoleniowy*, Międzynarodowa Organizacja Pracy, Warszawa 2006.
13. *Handel ludźmi w Polsce: materiały do raportu*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2007.
14. *Handel ludźmi w Polsce: materiały do raportu*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2009.
15. *Handel ludźmi – zapobieganie i zwalczanie: przewodnik dla policjantów* J. Bryk, I. Malinowska (red.), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2009.
16. Hołyst Brunon, Bryk Janusz, Malinowska Irena (red.), *Metody działania sprawców przestępstw handlu ludźmi (I etap realizacji zadania naukowo-badawczego)*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2008.
17. Iwanek Tomasz, *Zbrodnia ludobójstwa i zbrodnie przeciwko ludzkości w prawie międzynarodowym (rozdział 2, podrozdział 2.2.3.3. Zakaz niewolnictwa)*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2015.
18. Janoszka Krzysztof, *Dziecko jako ofiara handlu ludźmi*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2013.
19. Jurewicz Justyna, *Handel ludźmi w prawie karnym i prawie ponadnarodowym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011.

20. Karsznicki Krzysztof, Ściganie przestępstwa handlu ludźmi w Polsce, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010.
21. Kompleksowy system wsparcia i szkoleń zawodowych przygotowujących ofiary handlu ludźmi do aktywnego wejścia na rynek pracy, Fundacja przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu „La Strada”, Noktus 2008.
22. Kozłowska Urszula, Handel ludźmi: podstawowe informacje dla pracowników urzędów pracy, Zeszyt Metodyczny Pośrednika Pracy 3(12), Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2011.
23. Kunicka-Michalska Barbara, Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności popełniane za pośrednictwem systemu informatycznego, Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 2004.
24. Lasocik Zbigniew (red.), Eliminowanie handlu ludźmi w Polsce – analiza systemu, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011.
25. Lasocik Zbigniew (red.), Handel ludźmi. Zapobieganie i ściganie, Ośrodek Badań Praw Człowieka Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej IPSiR Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2006.
26. Lasocik Zbigniew (red.), Niekarałość ofiar handlu ludźmi – wstępna diagnoza systemu, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2013.
27. Lasocik Zbigniew (red.), Niekarałość ofiar handlu ludźmi – nowe perspektywy, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015.
28. Lasocik Zbigniew, Koss Maryla, Wieczorek Łukasz (red.), Handel dziećmi. Wybrane problemy, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersyteu Warszawskiego, Warszawa 2007.
29. Lasocik Zbigniew, Rekosz Emilia (red.), Handel narządami. Spory wokół interpretacji przepisów karnych ustawy transplantacyjnej, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011.
30. Lasocik Zbigniew, Rekosz-Cebula Emilia, Rosińska Anna, Wieczorek Łukasz, Michałowska Anna, Wafłard Zbigniew, Poradnik dla cudzoziemców na polskim rynku pracy, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego i Agencja Pracy EWL, Warszawa 2015.
31. Lasocik Zbigniew, Rekosz-Cebula Emilia, Rosińska Anna, Wieczorek Łukasz, Michałowska Anna, Wafłard Zbigniew, Poradnik dla pracodawców zatrudniających cudzoziemców, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego i Agencja Pracy EWL, Warszawa 2015.
32. Lasocik Zbigniew, Rekosz-Cebula Emilia, Wieczorek Łukasz, Handel ludźmi do pracy przymusowej: mechanizmy powstawania i efektywne zapobieganie, Rada Państw Morza Bałtyckiego, Warszawa/Sztokholm 2014.
33. Lasocik Zbigniew, Wieczorek Łukasz, Handel ludźmi do pracy przymusowej w Polsce – raport z badań, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010.
34. Lasocik Zbigniew, Wiśniewski Marcin (red.), Handel narządami ludzkimi. Etyka, prawo, praktyka, Ośrodek Studiów Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006.
35. Lasocik Zbigniew, Boćko Piotr, Buchowska Stana, Rekosz-Cebula Emilia, Rosińska Anna, Szmulew-Ziółkowska Agnieszka, Wieczorek Łukasz, Filling the gaps in the system of combating Human trafficking in Poland – research report, Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015.
36. Malinowska Irena, Handel ludźmi – zapobieganie i zwalczanie. Przewodnik dla Policjantów, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2009.
37. Mazowiecka Lidia (red.), Ofiary handlu ludźmi, Wolters Kluwer SA, Warszawa 2014.
38. Monitoring przestrzegania praw człowieka w stosunku do ofiar handlu ludźmi, Fundacja przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La Strada, Warszawa 2007.
39. Namysłowska-Gabrysiak Barbara, Handel ludźmi. Analiza orzeczeń sądowych pod kątem zgodności z definicją zawartą w aktach międzynarodowych, w szczególności w Protokole z Palermo, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2006.
40. Nitecki Stanisław, Prawo do pomocy społecznej w polskim systemie prawnym (rozdział 3, podrozdział 3.2.3.10. Potrzeba ochrony ofiar handlu ludźmi), Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2008.

41. Nowak Celina, Wpływ procesów globalizacyjnych na polskie prawo karne (rozdział IV, podrozdział 2.3.1.5 Niewolnictwo, handel ludźmi i przemyt ludzi), Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
42. Pearson Elaine, Handel ludźmi a prawa człowieka. Nowe rozumienie ochrony ofiar, Anti-Slavery International, La Strada, Warszawa 2002.
43. Pływaczewski Wiesław (red.), Handel ludźmi – współczesne niewolnictwo, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn 2006.
44. Pomoc prawna dla cudzoziemców jako narzędzie zapobiegania handlowi kobietami. Materiały szkoleniowe, Jasło 2004.
45. Pomoc prawna dla ofiar handlu ludźmi – poradnik 2005 [oprac. Małgorzata Pomarańska-Bielecka, Małgorzata Król], Fundacja La Strada, Wydawnictwo Noktus, Łódź 2005.
46. Praca przymusowa i handel ludźmi. Podręcznik dla inspektorów pracy [oprac. Beate Andrees], Międzynarodowe Biuro Pracy, Ośrodek Szkolenia Państwowej Inspekcji Pracy im. prof. Jana Rosnera, Wrocław 2010.
47. Przybysz Marcin (red.) Handel ludźmi i praca przymusowa. Prawa pokrzywdzonych i środki kompensacyjne w prawie międzynarodowym i polskim. Kompendium wiedzy, Fundacja przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La Strada, Stowarzyszenie Edukacji Społecznej i Prawnej Ius et Ratio w Szczecinie, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin–Warszawa 2013.
48. Raport handel ludźmi: prawo polskie na tle standardów międzynarodowych (oprac. Paulina Rudnicka), Kraków 2003.
49. Sosnowska Joanna (red.), Identyfikacja ofiar handlu ludźmi w ramach procedur przyznawania ochrony międzynarodowej i przymusowych powrotów w Polsce. Raport przygotowany przez Krajowy Punkt Kontaktowy Europejskiej Sieci Migracyjnej w Polsce, Departament Polityki Migracyjnej Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Warszawa 2013.
50. Sawicki Krzysztof, Handel ludźmi (wyd. 2 popr. i uzup.), Wydawnictwo Szkoły Policji w Pile, Piła 2011.
51. Sorrentino Liliana, Jokinen Anniina, Wytyczne dotyczące zapobiegania nadużyciom w rekrutacji, wyszkoleniu pracowników i handlowi pracownikami migrującymi w regionie Morza Bałtyckiego, Rada Państw Morza Bałtyckiego, Sztokholm 2014.
52. Wróbel Izabela, Wspólnotowe prawo imigracyjne (podrozdział 5.2. Prawa dla ofiar handlu ludźmi lub czynów ułatwiających nielegalną imigrację w zamian za współpracę z organami wymiaru sprawiedliwości), Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2008.
53. Wójcik Jerzy W., Przeciwdziałanie przestępczości zorganizowanej. Zagadnienia prawne, kryminologiczne i kryminalistyczne (rozdział 7, Handel ludźmi i ludzkimi organami), Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011.
54. Zapobieganie handlowi ludźmi w Polsce. Materiały do raportu za lata 2009–2011, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Warszawa 2012.
55. Zwalczanie i zapobieganie handlowi ludźmi w Polsce, Centrum Szkolenia Policji, Legionowo 2007.
56. Zwalczanie i zapobieganie handlowi ludźmi w Polsce, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2007.

Artykuły naukowe

1. Antonów Radosław, Handel ludźmi. Kierunki, metody i rodzaje zniewolenia ofiar, Annales UMCS 2014, nr 61, z. 1, s. 7-16.
2. Antonów Radosław, Handel ludźmi a bezpieczeństwo człowieka we współczesnym świecie, Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem 2013, nr 4, s. 61-79.
3. Antonów Radosław, Problemy handlu ludźmi w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Kierunki badań, Studia Erasmiana Wratislaviensia 2013, nr 7, s. 137-157.
4. Atanassowa Elena, Tashevskaja Mila, Bułgarska polityka przeciwdziałania handlowi dziećmi, Dziecko Krzywdzone 2005, nr 12, s. 134-141.

5. Babiak Andrij, Osobliwości przesłuchiwanie ofiar handlu ludźmi, *Przegląd Policyjny* 2009, nr 3, s. 51-58.
6. Banach-Gutierrez, Unia Europejska wobec handlu kobietami i dziećmi, *Jurysta* 2006, nr 7, s. 3-6.
7. Bieńkowska Ewa, O zakazie niewolnictwa i handlu niewolnikami, *Przegląd Prawa Karnego* 2001, nr 21, s. 70-78.
8. Błońska Barbara, Zagadnienia przedmiotu ochrony prawnokarnej w przypadku przestępstw eksploatacji prostytucji, *Studia Iuridica* 2006, nr XLVI, s. 37.
9. Bryk Janusz, Handel ludźmi – handel dziećmi [w:] W. Pływaczewski, P. Chlebowicz (red.), *Nielegalne rynki. Geneza, skala zjawiska oraz możliwości przeciwdziałania*, Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej Wydział Prawa i Administracji Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn 2010, s. 153-176.
10. Bryk Janusz, Handel ludźmi i przestępstwa towarzyszące [w:] W. Jasiński, W. Mądrzejowski, K. Wiciak (red.), *Przestępczość zorganizowana. Fenomen. Współczesne zagrożenia. Zwalczanie. Ujęcie praktyczne*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2013, s. 83-103.
11. Bryk Janusz, Handel ludźmi zagadnienie prawnokarne i kryminologiczne [w:] S. Piskulski, M. Romańczuk-Grącka, B. Orłowska-Zielińska (red.), *Tożsamość polskiego prawa karnego*, Pracownia Wydawnicza ELSet, Olsztyn 2011, s. 238-247.
12. Bryk Janusz, Prawne instrumenty zwalczania handlu ludźmi, [w:] *Bezpieczeństwo w administracji i biznesie we współczesnym świecie. Część II*, Wyższa Szkoła Administracji i Biznesu, Gdynia 2011, s. 189-199.
13. Bryk Janusz, Malinowska Irena, VI Europejski Dzień przeciwko Handlowi Ludźmi, *Przegląd Policyjny* 2012, nr 3, s. 181.
14. Bryk Janusz, Malinowska Irena, Sprawca handlu ludźmi w aspekcie międzynarodowej zorganizowanej przestępczości. Część 1. Z badań nad zjawiskiem, *Przegląd Policyjny* 2013, nr 1, s. 127-154.
15. Bryk Janusz, Malinowska Irena, Sprawca handlu ludźmi w aspekcie międzynarodowej zorganizowanej przestępczości. Część 2. Z badań nad zjawiskiem, *Przegląd Policyjny* 2013, nr 1, s. 107-127.
16. Cendrowski Marek, Współczesne uwarunkowania handlu ludźmi, [w:] J. Bednarek, A. Andrzejewska (red.), *Zagrożenia cyberprzestrzeni i świata wirtualnego*, Difin, Warszawa 2014, s. 55-81.
17. Charko Dariusz, Proceder handlu ludźmi, *Prokurator* 2011, nr 3-4, s. 37-51.
18. Choromańska Agnieszka: Ofiara handlu ludźmi a przesłuchania metodą FBI, *Przegląd Policyjny* 2009, nr 3, s. 59-67.
19. Chrzczonowicz Piotr, Handel ludźmi w ujęciu międzynarodowych regulacji prawnych i polskich przepisów prawa karnego materialnego, [w:] T. Jasudowicz i M. Balcerzak (red.) *Księga pamiątkowa ku czci Profesora Jana Białocerkiewicza*, Wydawnictwo TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2009, s. 81-101.
20. Copik Jacek, Problem czynności wykrywczych w przestępstwie handlu ludźmi, [w:] A. Rosół, J. Słobosz, P. Mięska (red.), *Kryminalistyka w walce z przestępczością. Materiały konferencyjne*, Szkoła Policji w Katowicach 2013, s. 81-95.
21. Głogowska Anna, Handel ludźmi w celu usunięcia narządów w ujęciu prawnomiędzynarodowym, *Białostockie Studia Prawnicze* 2013, z. 13, s. 137-145.
22. Czepek Jakub, Zobowiązania pozytywne państwa w sferze zakazu niewolnictwa i pracy przymusowej, *Studia Prawnoustrojowe* 2013, t. 20, s. 119-129.
23. Czerwonka Agata, Przestępstwo zmuszania do prostytucji, *Ius Novum* 2012, nr 1, s. 61-75.
24. Czyż Elżbieta, Keller-Hamela Maria, Szymańczak Jolanta, Od Sztokholmu do Jokohamy – społeczność międzynarodowa wobec zjawiska wykorzystywania dzieci w celach komercyjnych, *Dziecko Krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka* 2003, nr 2, s. 19-29.
25. Dec Joanna, Zjawisko handlu ludźmi – profil ofiar z Polski i z zagranicy, *Rocznik Lubuski* 2006, tom 32, część 2, s. 177-199.
26. Dziemińska-Misio Monika, Problematyka handlu ludźmi w aspekcie uregulowań ustawy o cudzoziemcach, *Przegląd Policyjny* 2014, nr 4, s. 140-148.
27. Florek Ludwik, Zakaz pracy przymusowej w międzynarodowym prawie pracy, *Polityka Społeczna* 1986, nr 9, s. 1-4.

28. Gardocki Lech, Organizowanie adopcji a handel dziećmi, *Palestra* 1994, nr 11, s. 44-46.
29. Giętkowski Jarosław, Ustawa o promocji zatrudnienia a zakaz pracy przymusowej, *Jurysta* 2007, nr 1, s. 33.
30. Głogowska-Balcerzak Anna, Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Ranssev v. Cypr i Rosja – handel ludźmi a art. 4 EKPC, [w:] A. Wyrozumka (red.), *Swoboda orzekania sądów międzynarodowych*, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2014, s. 51-63.
31. Górowski Wojciech, Przepęstwo handlu ludźmi (wybrane zagadnienia), *Państwo i Prawo* 2007, nr 12, s. 62-74.
32. Izdebski Zbigniew, Dec Joanna, Reakcja prawno-karna na handel ludźmi w Polsce [w:] B. Pastwa-Wojciechowska (red.), *Człowiek w obliczu prawa*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2008, s. 267-289.
33. Jasińska Joanna, Obozy pracy przymusowej w Polsce Ludowej, *Studenckie Zeszyty Naukowe* 2008, nr 17, s. 29-31.
34. Jasiński Filip, Unia Europejska przeciwko zjawisku handlu ludźmi, *Wspólnoty Europejskie* 2003, nr 3, s. 57-65.
35. Jasiński Filip, Prus Monika, Komentarz do dyrektywy Rady 2004/81/WE z 29.4.2004, *Kwartalnik Prawa Publicznego* 2004, nr 3, s. 165-188.
36. Jasiński Filip, Karsznicki Krzysztof, Walka z handlem ludźmi z perspektywy Unii Europejskiej, *Państwo i Prawo* 2003, nr 8, s. 84-96.
37. Jasudowicz Tadeusz, Zakaz niewolnictwa i poddaństwa oraz pracy przymusowej lub obowiązkowej w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, *Studia Prawa Publicznego* 2013, nr 3, s. 13-42.
38. Jurewicz Justyna, Analiza dogmatyczna znamion zbrodni przeciwko ludzkości określonych w art. 7 Statutu Rzymskiego (morderstwo, eksterminacja, niewolnictwo, deportacja lub przymusowe przesiedlenie populacji, tortury), [w:] K. Indeck, S. Leleńtal (red.), *Aktualne zagadnienia litewskiego i polskiego prawa karnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007, s. 179-188.
39. Jurewicz Justyna, Handel ludźmi w ujęciu Konwencji przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej w powiązaniu z protokołami dodatkowymi, [w:] A. Adamski, J. Bojarski, P. Chrzczonowicz, M. Leciak (red.), *Nauki penalne wobec szybkich przemian socjokulturowych. Księga jubileuszowa profesora Mariana Filara. Tom II*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012, s. 191-220.
40. Jurewicz Justyna, Życie ludzkie jako przedmiot handlu ludźmi – uwagi na tle definicji z art. 115 § 22 Kodeksu karnego, *Studia Erasmiana Wratislaviensia* 2013, nr 7, s. 159-173.
41. Kabacińska Karolina, „Handel ludźmi” [w:] K. Liedel (red.), *Transsektorowe obszary bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2011, s. 145-165.
42. Karpiuk Mirosław, Handel ludźmi – problematyka prawna, *Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych* 2010, nr 9, s. 33-46.
43. Karsznicki Krzysztof, Analiza polskiego prawa pod kątem efektywności ścigania handlu ludźmi do pracy przymusowej, *Prokuratura i Prawo* 2009, nr 7-8, s. 39-47.
44. Karsznicki Krzysztof, Handel kobietami w Niemczech, *Prokuratura i Prawo* 2001, nr 12, s. 107-115.
45. Karsznicki Krzysztof, Handel kobietami w świetle spraw karnych, *Prokuratura i Prawo* 2002, nr 12, s. 67-82.
46. Karsznicki Krzysztof, Modele rozwiązania problemu prostytucji w Holandii i Szwecji, *Prokuratura i Prawo* 2003, nr 9, s. 94-101.
47. Karsznicki Krzysztof, Nadzór prokuratora nad postępowaniem karnym w sprawach dotyczących handlu ludźmi, *Prokuratura i Prawo* 2005, nr 3, s. 38-47.
48. Karsznicki Krzysztof, Spotkania robocze w ramach programu „International Visitor” dotyczące handlu ludźmi (Waszyngton 2-24 III 2002), *Prokuratura i Prawo* 2002, nr 11, s. 177-180.
49. Karsznicki Krzysztof, Sprawozdanie z prac Grupy Niezależnych Ekspertów przy Komisji Europejskiej w Brukseli do spraw Zwalczenia Handlu Ludźmi (Buksela 25 III 2005), *Prokuratura i Prawo* 2005, nr 6, s. 171-174.
50. Kiełtyka Maciej, Prawnokarne aspekty zwalczania handlu ludźmi, *Jurysta* 2007, nr 4, s. 14-23.

51. Kiełtyka Maciej, Zwalczenie handlu ludźmi jako przejaw ochrony praw człowieka, [w:] K. Lankosz, P. Czubik (red.), *Prawa człowieka we współczesnej dyplomacji państw*, Wyższa Szkoła Administracji, Bielsko-Biała 2007, s. 73-83.
52. Klimas Marta, Ochrona ofiar handlu ludźmi w regulacjach Unii Europejskiej, [w:] J. Jaskiernia (red.), *Wpływ standardów międzynarodowych na rozwój demokracji i ochronę praw człowieka*. Tom II, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2013, s. 615-628.
53. Kłosiński Jakub, Rola Straży Granicznej w zwalczaniu przestępstwa handlu ludźmi, *Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego* 2013, nr 1-2, s. 188-201.
54. Kołomoniec Oleksandr, Przemoc w rodzinie – determinanta problemu handlu ludźmi, *Przegląd Policyjny* 2009, nr 3, s. 68-74.
55. Koss Maryla, Prawne i społeczne przyczyny występowania zjawiska handlu ludźmi, *Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych* 2008, nr 6, s. 92-96.
56. Koss Maryla, Wieczorek Łukasz, Sprawozdanie z Forum walki z handlem ludźmi (Wiedeń, 13-15 II 2008), *Państwo i Prawo* 2008, nr 11, s. 136-137.
57. Koss-Goryszewska Maryla, Wizerunek ofiary handlu kobietami w krajowym orzecznictwie karnym na podstawie analizy wyroków w sprawach o handel ludźmi w latach 1997-2009, *Archiwum Kryminologii* 2013, t. XXXV.
58. Kozak Karolina, Definicja przestępstwa handlu ludźmi w polskim prawie karnym na tle prawa międzynarodowego i europejskiego, [w:] I. Sepioło (red.), *Interdyscyplinarność badań w naukach penalnych*, Warszawa 2012, s. 203-219.
59. Kozłowska Małgorzata, Wskazania dotyczące prowadzenia postępowań przygotowawczych w sprawach o handel ludźmi, *Prokuratura i Prawo* 2015, nr 10, s. 113-141.
60. Krajewski Radosław, Przestępstwo nielegalnego organizowania adopcji, *Prokuratura i Prawo* 2009, nr 10, s. 16-26.
61. Kremplewski Andrzej, O przestępstwie handlu kobietami, [w:] M. Porowski (red.), *IPSiR dzisiaj. Księga jubileuszowa*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1998.
62. Kukołowicz Maria, Polityka Unii Europejskiej wobec problemu handlu dziećmi, *Dziecko Krzywdzone* 2005, nr 12, s. 60-68.
63. Kuźniar Jerzy, Praca przymusowa w ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników, *Prawo Pracy* 1995, nr 10 s. 45-46.
64. Laskowska Katarzyna, Handel ludźmi jako problem prawny i kryminologiczny, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 2004, nr 2, s. 29-39.
65. Lasocik Zbigniew, Handel ludźmi – aspekty społeczne i prawne, *Studia Socjologiczne* 2007, nr 4, s. 31.
66. Lasocik Zbigniew, Handel ludźmi jako przestępstwo i naruszenie praw człowieka – wyzwania dla kryminologii, *Archiwum Kryminologii* 2005-2006, t. XXVIII, s. 233.
67. Lasocik Zbigniew, Nowa dyrektywa Unii Europejskiej w sprawie handlu ludźmi, *Państwo i Prawo* 2012, nr 12, s. 46-59.
68. Lasocik Zbigniew, O ewolucji przepisów prawa karnego dotyczącego handlu ludźmi w Polsce, [w:] A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska (red.), *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego*, Wolters Kluwer 2013, s. 253-266.
69. Lasocik Zbigniew, O handlu ludźmi w Polsce, czyli o ewolucji zjawiska i budowie systemu jego eliminowania, *Archiwum Kryminologii* 2012, t. XXXIV.
70. Lasocik Zbigniew, Prawne podstawy zwalczania handlu ludźmi w Stanach Zjednoczonych, *Ius Novum* 2008, nr 1, s. 24-47.
71. Ligęza-Turlakiewicz Maria, Turlakiewicz Grzegorz, Człowiek jako dobro extra commercium w przestępstwie handlu ludźmi, *Prokuratura i Prawo* 2015, nr 5, s. 72-89.
72. Liżyńska Katarzyna, Współczesne polskie prawo karne wobec handlu ludźmi, [w:] A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, K. Nazar-Gutkowska, J. Piórkowska-Flieger, D. Firkowski (red.), *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego*, Wydawnictwo Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2011, s. 273-293.

73. Liżyńska Katarzyna, Płońska Anna, Analiza obowiązujących w polskim prawie karnym unormowań dotyczących procederu handlu dziećmi, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2013, nr 3, s. 85-97.
74. Liżyńska Katarzyna, Płońska Anna, Kilka refleksji nad definicją handlu ludźmi, *Przegląd Prawa i Administracji* 2011, nr 85, s. 177-190.
75. Lööf Lars, Dzieci i młodzież – ofiary handlu. Działania regionalne na rzecz zapewnienia im prawa do ochrony, opieki i rehabilitacji, *Dziecko Krzywdzone* 2005, nr 12, s. 25-48.
76. Łabuz Paweł, Handel ludźmi w ujęciu kryminalistycznym, [w:] E. Gruza, T. Tomaszewski, M. Goc (red.), *Problemy współczesnej kryminalistyki*, Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, (t. 17) Warszawa 2013, s. 101-111.
77. Łabuz Paweł, Przepęstwo „handlu ludźmi” w polskim procesie karnym, *Prokurator* 2010/2011, nr 4/1, s. 41-56.
78. Łabuz Paweł, Zorganizowane grupy przestępcze a handel ludźmi – prostytutka i eksploatacja seksualna, *Jurysta* 2014, nr 10, s. 10-16.
79. Łabuz Paweł, Śnieżek Daniel, Prawno-kryminalistyczny aspekt współczesnego handlu ludźmi wykorzystywanymi do prostitucji, *Policja* 2011, nr 1, s. 19-24.
80. Łabuz Paweł, Przepęstwo handlu ludźmi w polskim procesie karnym, *Prokurator* 2010, nr 4, s. 41-56.
81. Łasak Katarzyna, Zakres zakazu pracy przymusowej w Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, *Gdańskie Studia Prawnicze* 2005, tom XIV, s. 493-508.
82. Malinowska Irena, Handel ludźmi (oprac.), *Przegląd Policynjny* 2004, nr 1-2, s. 233-239.
83. Markiewicz Joanna, Zakaz niewolnictwa, poddaństwa i pracy przymusowej w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, *Studia Lubuskie Prace Instytutu Prawa i Administracji* 2007, nr 3, s. 103-113.
84. Markiewicz-Stanny Joanna, Międzynarodowe zobowiązania Polski w zakresie zakazu niewolnictwa, poddaństwa i handlu istotami ludzkimi, *Prokuratura i Prawo* 2012, nr 7/8, s. 160-180.
85. Mondry Andrzej, Sygit Bogusław, Sygit Ewa, Rola osób trzecich w genezie handlu ludźmi, *Prawo i Administracja* 2009, t. 8, s. 225-235.
86. Morawska Agnieszka, Proceder handlu dziećmi – perspektywa doświadczeń europejskich, *Dziecko Krzywdzone* 2005, nr 12, s. 7-24.
87. Morawska Agnieszka, Program „Dzieci nie są na sprzedaż” Ambasady Brytyjskiej i Fundacji Dzieci Nieczyje, *Dziecko Krzywdzone* 2005, nr 12, s. 120.
88. Morawska Agnieszka, Wykorzystywanie seksualne dzieci dla celów komercyjnych – zarys problemu w perspektywie międzynarodowej, *Dziecko Krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka* 2003, nr 2, s. 5-18.
89. Myjak Magdalena, Wolność od niewolnictwa, poddaństwa i pracy przymusowej, [w:] *Prawa człowieka. Model prawny* R. Wieruszewski (red.), Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1991, s. 199-2015.
90. Niesiołowski Jarosław, Paszkiewicz Ryszard, Zagadnienie przymusu w prawie, *Państwo i Prawo* 1989, nr 10, s. 57.
91. Nowicki Marek Antoni, Siliadin przeciwko Francji – wyrok ETPC z dnia 26 lipca 2005 r., skarga nr 73316/01, [w:] Marek Antoni Nowicki, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń* 2005, Zakamycze, Kraków 2006, s. 93.
92. Nowicki Marek Antoni, Stummer przeciwko Austrii – wyrok ETPC z dnia 7 lipca 2011 r., skarga nr 37452/02, [w:] Marek Antoni Nowicki, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń* 2011, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 194.
93. Nowicki Marek Antoni, Graziani-weiss przeciwko Austrii – wyrok ETPC z dnia 18 października 2011 r., skarga nr 31950/06, [w:] Marek Antoni Nowicki, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń* 2011, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 202.
94. Okulski Marcin, Prace przymusowe – nowy rodzaj kary w rosyjskim prawie karnym, *Probacja* 2015, nr 1, s. 67-86.

95. Ornowska Alicja, Transformacje pracy przymusowej jako kary kryminalnej, [w:] J. Utrat-Milecki, Z dziejów afektu penalnego, Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2014, s. 295-333.
96. Orzechowska Paulina, Handel ludźmi w polskim systemie prawnym, Policja 2013, nr 3, s. 13-22.
97. Patulski Andrzej, Wolność pracy, prawo do pracy, zakaz pracy przymusowej, Studia z zakresu prawa pracy i polityki społecznej 1995, nr 2, s. 37-71.
98. Piasecka Anna, Proceder handlu ludźmi – współczesne problemy [w:] W. Pływaczewski (red.), Wybrane zagadnienia kryminologii, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn 2007, s. 60-73.
99. Pływaczewski Emil, Prawo azylu w tureckim i niemieckim prawie i handel ludźmi, Przegląd Policyjny 2014, nr 4, s. 204-207.
100. Pomarańska-Bielecka Małgorzata, Wiśniewski Marcin, Handel ludźmi – nowelizacja k.k. Część II, Edukacja Prawnicza 2011, nr 1, s. 3-8.
101. Pomarańska-Bielecka Małgorzata, Komercyjny obrót dziećmi w celach adopcyjnych, Edukacja Prawnicza 2009, nr 3, s. 3-7.
102. Pomarańska-Bielecka Małgorzata, Wiśniewski Marcin, Handel ludźmi, Edukacja Prawnicza 2011, nr 1, s. 3-7.
103. Przybysz Marcin, Zjawisko handlu ludźmi a międzynarodowe standardy ochrony praw człowieka i polska praktyka, Prawa człowieka. Humanistyczne Zeszyty Naukowe 2011, nr 14, s. 99-115.
104. Radoniewicz Filip, Przepięstwo handlu ludźmi, Prokuratura i Prawo 2011, nr 10, s. 134-155.
105. Radoniewicz Filip, Kryminalizacja handlu ludźmi na gruncie Kodeksu karnego z 1997 roku – wybrane zagadnienia, [w:] W. Waławczyk, K. Żarna (red.) Zbrodnia i kara. Ludobójstwo – zbrodnie wojenne – zbrodnie przeciwko ludzkości, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011, s. 200-209.
106. Radoniewicz Monika, Handel ludźmi w polskim kodeksie karnym ze szczególnym uwzględnieniem nowelizacji z 20 maja 2010 roku na tle regulacji międzynarodowych i unijnych, [w:] M. Trybus, T. Wilk (red.), Przepięstwa rzadko podejmowane przez organy ścigania. Aspekty kryminalistyczne, materialnoprawne i procesowe, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2013, s. 231-239.
107. Reichenberg Judita, Tutnjevic Tamara, Zapobieganie handlowi dziećmi w Europie Południowo-Wschodniej – pierwsze wnioski, Dziecko Krzywdzone 2006, nr 15, s. 23-35.
108. Romanowski Maciej, Handel narządami w Polsce – mit czy rzeczywistość, Przegląd Policyjny 2011, nr 1, s. 156-176.
109. Runiewicz-Jasińska Renata, Handel ludźmi – współczesna zbrodnia przeciwko godności. Kazus europejskich szlaków handlowych, [w:] W. Waławczyk, K. Żarna (red.) Zbrodnia i kara. Ludobójstwo – zbrodnie wojenne – zbrodnie przeciwko ludzkości, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011, s. 210-227.
110. Rutkowska Paulina, Umowa o zastępcze macierzyństwo. Wspomaganie sztucznej prokreacji czy forma handlu ludźmi, [w:] E. Kabza, K. Krupa-Lipińska (red.), Prawo cywilne w świetle obecnej regulacji i pożądaných zmian, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 2014, s. 117-131.
111. Ryński Andrzej, Przepięstwo handlu ludźmi, [w:] P. Cyran (red.), Materiały z konferencji sędziów w Przemysłu, 24–28 kwietnia 2012 roku, Sąd Apelacyjny, Kraków 2012, s. 135-142.
112. Sakowicz Andrzej, Przepięstwo handlu ludźmi z perspektywy regulacji międzynarodowych, Prokuratura i Prawo 2006, nr 3, s. 52-69.
113. Sieradzki Adolf, Szkolenie praktyczne żołnierzy w świetle międzynarodowych konwencji o zakazie pracy przymusowej, Wojskowy Przegląd Prawniczy 1972, nr 4, s. 467-477.
114. Sitarz Olga, Ochrona dziecka przed wyzyskiem w polskim prawie karnym na tle postanowień Konwencji o prawach dziecka, Prokuratura i Prawo 2004, nr 7-8, s. 34.
115. Sitarz Olga, Wątpliwości i kontrowersje wokół definicji handlu ludźmi, Archiwum Kryminologii 2010, t. XXXII, Warszawa 2010.
116. Sitarz Olga, Wiktyologiczny obraz handlu ludźmi i niewolnictwa na tle prawa międzynarodowego i polskiego prawa karnego, Archiwum Kryminologii 2005–2006, t. XXVIII, s. 367.
117. Skupiński Jan, Prawnokarny obowiązek pracy na wolności a międzynarodowy zakaz pracy przymusowej lub obowiązkowej [w:] J. Wratny, M. Rycak (red.) Prawo pracy w świetle procesów integracji

- europiejskiej. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Matey-Tyrowicz, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 586-603.
118. Skupiński Jan, Zakaz pracy przymusowej lub obowiązkowej na wolności a prawo karne, [w:] J. Skupiński, J. Jakubowska-Hara (red.), Standardy praw człowieka a polskie prawo karne, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1995, s. 186-191.
119. Sokołowska Milena, Handel ludźmi, Jurysta 2009, nr 5/6, s. 21-26.
120. Sokołowska-Walewska Milena Justyna, Zakaz handlu ludźmi z perspektywy systemu ochrony praw człowieka, Studia Prawnicze 2013, nr 1, s. 69-100.
121. Sokołowska-Walewska Milena Justyna, Definicja handlu ludźmi na tle prawa międzynarodowego, Prokuratura i Prawo 2012, nr 5, s. 84-109.
122. Surdykowska Barbara, Wzmocnione podejście Międzynarodowej Organizacji Pracy do pracy przymusowej, Prawo i Więź 2015, nr 1, s. 50-60.
123. Tekieli Barbara, Proceder handlu ludźmi. Charakterystyka zjawiska i jego zwalczanie (przykłady z Dolnego Śląska), [w:] M. S. Wolański (red.), Wybrane problemy współczesnych stosunków międzynarodowych, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2008, s. 277-296.
124. Tomaszewska Monika, Wolność pracy, [w:] Z. Brodecki (red.), Zatrudnienie i ochrona socjalna, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2004.
125. Unterschütz Joanna, Handel ludźmi do pracy przymusowej z perspektywy praw człowieka, [w:] Bezpieczeństwo w administracji i biznesie we współczesnym świecie. Część I, Wyższa Szkoła Administracji i Biznesu, Gdynia 2011, s. 343-357.
126. Unterschütz Joanna, Penalizacja zjawiska handlu ludźmi do pracy przymusowej w polskim Kodeksie karnym, Rozprawy naukowe i zawodowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Elblągu 2011, z. 12, s. 101-118.
127. Urban Stanisław, Zakaz handlu ludźmi w dokumentach międzynarodowych oraz w polskim prawie karnym, Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury 2012, nr 1, s. 56-70
128. Warylewski Jarosław, Karalność handlu żywym towarem w świetle nowego Kodeksu karnego, Palestra 2000, nr 7-8, s. 43-56.
129. Wieczorek Łukasz, Praca przymusowa – wstępna analiza problemu, Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych 2008, nr 7, s. 87-92.
130. Wieczorek Łukasz, Przestępstwo handlu ludźmi w prawie międzynarodowym i krajowym, Orzecznictwo Sądów Administracyjnych 2009, nr 9, s. 89-98.
131. Wieczorek Łukasz, Zakaz pracy przymusowej w konwencjach Międzynarodowej Organizacji Pracy, Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych 2008, nr 10, s. 97-100.
132. Wiśniewski Marcin, System instytucjonalnego podejścia do handlu ludźmi, Instytutu Spraw Publicznych 2012.
133. Wojnicz Piotr, Handel ludźmi jako czarna sfera ekonomii w procesie migracji, Białostockie Studia Prawnicze 2010, z. 8, s. 294-304.
134. Zacharow Wasyl, Współdziałanie grup operacyjnych z innymi służbami państwowymi oraz organizacjami społecznymi w dziedzinie zapobiegania handlowi ludźmi, Przegląd Policyjny 2009, nr 3, s. 117-126.
135. Zajadło Jerzy, Konstytucja amerykańska jako kompromis – wstydlivy problem niewolnictwa, Gdańskie Studia Prawnicze 2014, nr 31, s. 481-494.
136. Zielińska Eleonora, Nowe uregulowania dotyczące handlu ludźmi [w:] A. Siemaszko (red.) Stosowanie prawa. Księga jubileuszowa z okazji XX-lecia Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 397-409.
137. Zielińska Eleonora, O potrzebie zmian Kodeksu karnego w związku z ratyfikacją protokołu o zapobieganiu oraz karaniu handlu ludźmi, Studia Iuridica 2006, nr XLVI, s. 337-344.
138. Zielińska Eleonora, O zgodności polskiego ustawodawstwa karnego z Protokołem Dodatkowym do Konwencji o Prawach Dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii, Dziecko Krzywdzone 2005, nr 12, s. 49-59.

Glosy i omówienia wyroków dotyczących handlu ludźmi i pracy przymusowej

1. Filar Marian, Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 29 listopada 1995 r., I KPZ 33/95, Państwo i Prawo 1996, nr 12, s. 109-112.
2. Herzog Aleksander, Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2007 r., IV k.k. 376/07, Prokuratura i Prawo 2008, nr 11, s. 163-168.
3. Kiełtyka Andrzej, Glosa do wyroku sądu apelacyjnego z dnia 7 czerwca 2006 r., II AKa 116/06, OSA 2010, nr 10, s. 83-88.
4. Klubińska Maja, Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2001 r., I KZP 26/01, Prokuratura i Prawo 2003, nr 12, s. 107-111.
5. Marcinkowski Wojciech, Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2001 r., I KZP 26/2001, Prokurator 2002, nr 2, s. 104-115.
6. Matys Justyna, Orzecznictwo [dot. handlu ludźmi], Białostockie Studia Prawnicze 2010, nr 8, s. 361-371.
7. Sakowicz Andrzej, Glosa do wyroku sądu apelacyjnego z dnia 24 maja 2004 r., II AKa 66/04, Palestra 2006, nr 5/6, s. 315.
8. Mozgawa Marek, Glosa do wyroku sądu apelacyjnego z dnia 10 listopada 1995 r., II AKr 375/95, Prokuratura i Prawo 1996, nr 11, s. 89-93.
9. Sitarz Olga, Glosa do wyroku sądu apelacyjnego z dnia 28 września 2010 r., II AKa 93/10, Prokuratura i Prawo 2011, nr 12, s. 177-184.
10. Szwarc Monika, Glosa do wyroku Trybunału Sprawiedliwości z dnia 22 maja 2012 r., C-348/09, LEX/el. 2013.
11. Warecka K., Chitos przeciwko Francji – wyrok ETPC z dnia 4 czerwca 2015 r., skarga nr 51637/12, LEX/el. 2015.
12. Warecka K., C.N i V. przeciwko Grecji – wyrok ETPC z dnia 11 października 2012 r., skarga nr 67724/09, LEX/el. 2014.
13. Warylewski Jarosław Krzysztof, Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 17 marca 2000 r., I KZP 1/2000, OSP 2000 r., nr 9, s. 126.

SYSTEM WSPARCIA I OCHRONY OFIAR HANDLU LUDŹMI ORAZ JEGO BENEFICJENCI W LATACH 2006–2014

Aneta Suda

Zespół do Spraw Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi
Departament Polityki Migracyjnej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji

I. GENEZA I PODSTAWY FUNKCJONOWANIA SYSTEMU WSPARCIA I OCHRONY OFIAR HANDLU LUDŹMI

Początki

Początki działań prowadzących do ustanowienia rozwiązań systemowych w zakresie ochrony i wsparcia ofiar handlu ludźmi sięgają 2001 r. Wówczas to został podpisany „Program współpracy między Rządami Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Czech a Biurem ds. walki z Narkotykami Zapobiegania Przestępczości/Centrum Zapobiegania Przestępczości Międzynarodowej ONZ” dotyczący projektu pn. „Reakcja prawno-karna na handel ludźmi w Czechach i Polsce”. Głównym zadaniem przedsięwzięcia była ocena działań potrzebnych w Polsce do ratyfikacji i implementacji „Protokołu o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniającego Konwencję NZ przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej” (tzw. Protokołu z Palermo). W tym celu grupa robocza z udziałem przedstawicieli Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Policji, Straży Granicznej, Urzędu ds. Repatriacji i Cudzoziemców, Ministerstwa Sprawiedliwości oraz Pełnomocnika ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn, jak również organizacji pozarządowych i środowisk akademickich opracowała m.in. „Model wsparcia/ochrony ofiary/świadka przestępstwa handlu ludźmi”, który to następnie jako projekt pilotażowy został przetestowany w województwie lubuskim na 20 przypadkach zidentyfikowanych ofiar handlu ludźmi (10 cudzoziemcach i 10 obywatelach polskich).

Podjęte działania wykazały, że w Polsce nie istnieje skoordynowany system wsparcia i opieki ofiar handlu ludźmi. Przede wszystkim brakuje specjalistycznej oferty pomocy i jednolitego trybu postępowania w takich przypadkach. Kwestią problematyczną pozostawała również możliwość uregulowania pobytu ofiar cudzoziemskich, które w chwili identyfikacji przebywały na terytorium Polski nielegalnie.

52

Rozwiązanie powyższych problemów stało się kwestią priorytetową również z uwagi na wejście w życie dyrektywy „Rady 2004/81/WE z dn. 29 kwietnia 2004 r. w sprawie zezwolenia na pobyt wydawanego obywatelom państw trzecich będącym ofiarami handlu ludźmi albo będącym wcześniej przedmiotem działań ułatwiających nielegalną migrację, którzy współpracują z właściwymi organami”, która wprost nakazywała państwom członkowskim UE wdrożenie odpowiednich przepisów i procedur, mających na celu zapewnienie cudzoziemskim ofiarom bezpieczeństwa i ochrony, a także bezpłatnej specjalistycznej pomocy niezależnie od ich statusu pobytu oraz decyzji w sprawie współpracy z organami ścigania.

Legalizacja pobytu cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi

Odpowiedzią na powyższe wyzwania było w pierwszej kolejności dokonanie stosownych zmian w polskim ustawodawstwie w zakresie legalizacji pobytu cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi. Nowela ustawy z dn. 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach (uoc) wprowadziła z dniem 1 października 2005 r. przepisy ustanawiające w polskim porządku prawnym instytucję „czasu na zastanowienie” tj. prawo czasowego pobytu dla ofiar handlu ludźmi, które w momencie identyfikacji przebywają nielegalnie i potrzebują wsparcia aby podjąć świadomą decyzję odnośnie ewentualnej współpracy z organami ścigania w zakresie prowadzonego śledztwa. Zgodnie z ówczesnym art. 33 ust. 1 pkt 5 uoc cudzoziemcowi mogła być wydana wiza pobytowa krajowa, jeżeli istniało uzasadnione przypuszczenie, że cudzoziemiec jest ofiarą handlu ludźmi, potwierdzone przez organ ścigania właściwy do prowadzenia postępowania w sprawie zwalczania handlu ludźmi. Równolegle, wdrożono przepisy uprawniające ofiarę do dłuższego pobytu w przypadku podjęcia wspomnianej współpracy. W świetle brzmienia ówczesnego art. 53 ust. 1 pkt 15 uoc cudzoziemcowi można było udzielić zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony (tj. na okres do 6 miesięcy), *jeśli jest ofiarą handlu ludźmi w rozumieniu decyzji ramowej Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi i spełnia łącznie następujące warunki:*

- a) *przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,*
- b) *podjął współpracę z organami właściwymi do prowadzenia postępowania w sprawie zwalczania handlu ludźmi,*

c) zerwał kontakty z osobami podejrzanymi o popełnienie czynów zabronionych związanych z handlem ludźmi.

W kolejnych latach przepisy te były modyfikowane, celem ich dostosowania zarówno do wymogów nowych dokumentów międzynarodowych¹, jak i ciągle zmieniającego się charakteru i skali zjawiska handlu ludźmi w Polsce. Nowelizacja ustawy o cudzoziemcach wprowadziła z dniem 1 stycznia 2009 r. zmiany prawne, w efekcie których przysługująca ofierze handlu ludźmi wiza pobytowa, o której mowa powyżej została zastąpiona zezwoleniem na zamieszkanie na czas oznaczony (art. 53a ust. 2 pkt 4 uoc), przy jednoczesnym wydłużeniu instytucji „czasu na zastanowienie” z 2 do 3 miesięcy.

Aktualnie „czas na zastanowienie”, jak i prawo czasowego pobytu w związku z podjętą przez ofiarę współpracą są regulowane w rozdz. 9 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach. Zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony wydawane w ramach „czasu na zastanowienie” zastąpiono zaświadczeniem potwierdzającym domniemanie, że cudzoziemiec jest ofiarą handlu ludźmi. Jest ono wydawane ofierze przez organ właściwy do prowadzenia postępowania w sprawie o przestępstwo handlu ludźmi tj. Policję, Straż Graniczną lub prokuraturę, a pobyt cudzoziemca uważa się za legalny przez okres ważności zaświadczenia tj. przez 3 miesiące (lub w przypadku małoletnich ofiar – 4 miesiące) od dnia wydania zaświadczenia.

Warunki do uzyskania zezwolenia na pobyt czasowy w związku z podjętą przez ofiarę współpracą z organami ścigania pozostały natomiast zasadniczo niezmienione i aktualnie są regulowane w art. 176–180 uoc. Niemniej, wydłużony został czas ważności przedmiotowego zezwolenia do 3 lat, a w związku z nowelizacją ustawy z dn. 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy ofiary przebywające na przedmiotowym zezwoleniu są zwolnione z obowiązku posiadania zezwolenia na pracę.

Ponadto, z dniem 1 maja 2014 r. wraz z wejściem w życie nowej ustawy o cudzoziemcach wprowadzono również przepis, umożliwiający ofierze wnioskowanie o pobyt stały (art. 195 ust. 1 pkt 5 ustawy o cudzoziemcach). Cudzoziemiec musi jednak spełnić następujące warunki:

- a) przebywać na terytorium RP bezpośrednio przed złożeniem wniosku o udzielenie mu zezwolenia na pobyt stały przez okres nie krótszy niż 1 rok na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy dla ofiar handlu ludźmi,
- b) współpracować z organami ścigania w postępowaniu karnym w sprawie o przestępstwo handlu ludźmi,
- c) mieć uzasadnione obawy przed powrotem do państwa pochodzenia, potwierdzone przez prokuratora prowadzącego postępowanie w sprawie o przestępstwo handlu ludźmi.

Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi (cudzoziemca)

Kolejnym podjętym krokiem było ujednoclenie zasad postępowania wobec ofiary oraz wprowadzenie narzędzi zapewniających im wsparcie i specjalistyczną pomoc. W tym celu na podstawie zgromadzonych doświadczeń z pilotażowego projektu *Model wsparcia/ochrony ofiary/świadka przestępstwa handlu ludźmi* opracowano założenia specjalistycznej pomocy dedykowanej cudzoziemskim ofiarom, które następnie w formie zadania publicznego zlecanego przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji organizacjom pozarządowym wdrożono z dniem 1 stycznia 2006 r. pn. „Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi”. Wraz z Programem przygotowano i skierowano do stosowania „Algorytm postępowania dla funkcjonariuszy organów ścigania w przypadku ujawnienia przestępstwa handlu ludźmi” tj. dokument zawierający wskazówki dla funkcjonariuszy Policji i Straży Granicznej dotyczące zasad postępowania wobec osób pokrzywdzonych handlem ludźmi, w tym również zasad w zakresie uruchamiania Programu wsparcia.

W latach 2006–2008 Program wraz z Algorytmem stanowiły jedyne narzędzia w zakresie identyfikacji i wsparcia ofiar handlu ludźmi oraz współdziałania w tym zakresie administracji z organizacjami pozarządowymi.

¹ W dniu 9 marca 2009 r. w stosunku do Polski weszła w życie Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi z 2005 r. Unia Europejska zaś przyjęła dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępującą decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW.

Program od początku w sposób kompleksowy zabezpieczał podstawowe potrzeby cudzoziemskich ofiar tj. zapewniał bezpieczne schronienie, wyżywienie, opiekę medyczną, wsparcie psychologiczne, konsultacje prawne, usługi tłumaczeniowe oraz bezpieczny powrót do kraju pochodzenia (od października 2011 r. bezpieczny powrót do kraju pochodzenia jest również realizowany przez Międzynarodową Organizację do Spraw Migracji²). Od samego początku Program miał też jasno wyznaczone dwa cele: po pierwsze, zapewnić ofiarom realizację przysługujących im praw, a po drugie, wzbudzić wśród nich zaufanie do organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości i tym samym zachęcić je do składania zeznań przeciwko sprawcom.

Zgodnie z zasadami Programu, jest on uruchamiany przez funkcjonariusza organów ścigania³, na skutek powziętego domniemania, że cudzoziemiec mógł paść ofiarą handlu ludźmi oraz po wyrażeniu przez cudzoziemca zgody na skorzystanie z tej formy pomocy. Cudzoziemiec musi również zobowiązać się do zerwania wszelkich kontaktów ze środowiskiem przestępczym i do zachowania podstawowych zasad bezpieczeństwa tj. m.in. do pozostawania w stałym kontakcie z organizacją pozarządową realizującą Program i przebywania w bezpiecznym schronieniu wskazanym przez tę organizację. Wdrożenie Programu nie jest natomiast warunkowane złożeniem zeznań przez ofiarę, czy też uregulowanym statusem pobytu na terytorium Polski. Funkcjonariusz uruchamia Program poprzez wypełnienie formularza zgłoszenia i przesłanie go do koordynatora odpowiedzialnego za realizację tego zadania w MSWiA oraz do wiadomości do właściwego koordynatora w Policji lub Straży Granicznej, a następnie kontaktuje cudzoziemca z organizacją pozarządową realizującą zadanie. Przez cały okres trwania Programu cudzoziemiec znajduje się pod opieką organizacji. Udzielanie wsparcia kończy się wraz z wyczerpaniem czynności z udziałem cudzoziemca i gdy możliwy jest jego bezpieczny powrót do kraju pochodzenia, lub też gdy cudzoziemiec nie wymaga albo nie chce dalszej pomocy. Niekiedy jednak Program ulega zakończeniu wcześniej na skutek świadomego niedotrzymania przez cudzoziemca podstawowych zasad bezpieczeństwa obowiązujących w ramach Programu np. gdy nawiąże kontakty ze środowiskiem przestępczym lub dopuści się innych czynności zagrażających bezpieczeństwu pracownikom organizacji lub innym beneficjentom Programu.

Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka (cudzoziemca) nieprzerwanie od stycznia 2006 r. jest realizowany przez Fundację przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La Strada w ramach zadania publicznego każdorazowo zlecanego w formie otwartego konkursu i finansowanego w całości przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych. Niezmienne pozostały też cele Programu oraz podstawowe zasady funkcjonowania. Z całą pewnością wdrożenie tego zadania należy uznać za sukces w zakresie budowania systemu wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi, gdyż po pierwsze od początku zapewnia cudzoziemskim ofiarom specjalistyczną pomoc, po drugie zaś pozwolił na stworzenie i upowszechnienie jednolitych zasad postępowania wobec pokrzywdzonych tym przestępstwem. Niemniej rosące doświadczenia z realizacji Programu, jak i dynamika zjawiska handlu ludźmi wskazywały na konieczność dokonania dalszych modyfikacji i rozszerzenia systemowego wsparcia zarówno w zakresie przedmiotowym (poprzez dostosowywanie oferty pomocy do zmieniających się potrzeb ofiar), jak i podmiotowym tj. docieranie do szerszej grupy beneficjentów zagrożonych tym przestępstwem. Zasadniczo bowiem Program był przygotowany z myślą o konieczności zapewnienia pomocy interwencyjnej, której ofiary potrzebują tuż po uwolnieniu od sprawców. Ponadto, pomoc ta była dedykowana wyłącznie cudzoziemcom, po uprzednim nawiązaniu przez nich kontaktu z funkcjonariuszem Policji bądź Straży Granicznej.

W tym miejscu należy zwrócić również uwagę, że na skutek nowelizacji ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (uops), od dnia 1 kwietnia 2007 r. wsparcie dla ofiar handlu ludźmi może być również realizowane przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej. Możliwość ta została wskazana w art. 7 pkt 7a uops, który uwzględnia ofiary handlu ludźmi wśród beneficjen-

² W dniu 26 października 2011 r. w Warszawie zostało podpisane Porozumieniem między Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji Rzeczypospolitej Polskiej a Międzynarodową Organizacją do Spraw Migracji zmieniające Porozumienie między Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji Rzeczypospolitej Polskiej a Międzynarodową Organizacją do Spraw Migracji w sprawie współpracy w zakresie dobrowolnych powrotów cudzoziemców opuszczających terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, sporządzone w Warszawie dnia 12 lipca 2005 r., na mocy którego cudzoziemiec uznani za ofiary handlu ludźmi przez organ właściwy do prowadzenia postępowania w sprawie zwalczania handlu ludźmi są uprawnieni do skorzystania z dobrowolnego powrotu realizowanego przez Międzynarodową Organizację do Spraw Migracji.

³ W 2013 r. nastąpił wyjątek od przyjętej reguły, kiedy to o zgłoszeniu do Programu zdecydował koordynator odpowiedzialny za realizację Programu w MSW na podstawie informacji przekazanych przez Fundację La Strada.

tów pomocy społecznej. W efekcie pracownicy socjalni stali się również właściwi do udzielania bezpośredniego wsparcia, co oznaczało m.in. potrzebę ich specjalistycznego przeszkolenia w zakresie postępowania z ofiarami handlu ludźmi oraz zapewniania im zindywidualizowanego poradnictwa i konsultacji w tym zakresie. Program wsparcia zaś nie przewidywał prowadzenia działań innych niż te bezpośrednio nakierowane na udzielanie pomocy samym pokrzywdzonym.

Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla Ofiar Handlu Ludźmi (KCIK)

Następnym działaniem stało się więc opracowanie i wdrożenie szerszej formuły pomocy, która oprócz komponentu interwencyjnego będzie również zawierała rozbudowany komponent konsultacyjny, podnoszący świadomość osób – potencjalnych ofiar handlu ludźmi, jak i instytucji mogących mieć bezpośredni kontakt z ofiarą. Jednocześnie rozszerzony pakiet pomocy miał stać się bardziej dostępny dla wszystkich osób i instytucji, które z takiej pomocy chciałyby skorzystać. Prace w tym zakresie zostały podjęte w ramach międzyresortowego Zespołu do Spraw Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi już w połowie 2008 r. ale dopiero w marcu 2009 r. po uzyskaniu przez Prezesa Rady Ministrów dotacji z rezerwy ogólnej budżetu państwa (Zarządzenie nr 13 Prezesa Rady Ministrów z dn. 5 lutego 2009 r. oraz Zarządzenie nr 19 Prezesa Rady Ministrów z dn. 10 marca 2009 r.) możliwe było ogłoszenie konkursu na realizację nowego zadania publicznego pn. „Powołanie i prowadzenie Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla Ofiar Handlu Ludźmi”. Analogicznie jak w przypadku Programu wsparcia zadanie to zostało zlecone przez Ministra SWiA organizacji pozarządowej w drodze otwartego konkursu ofert, który również wygrała Fundacja La Strada. Pierwotna formuła Krajowego Centrum (KCIK) przewidywała do realizacji następujące zadania:

- całodobowe prowadzenie telefonu zaufania dla ofiar i świadków handlu ludźmi,
- wspieranie ofiar handlu ludźmi w zakresie identyfikacji,
- interwencję kryzysową,
- konsultacje dla instytucji państwowych i samorządowych w zakresie pracy z ofiarami handlu ludźmi,
- prowadzenie poradnictwa prewencyjnego zarówno dla przypadków indywidualnych, jak i instytucji,
- zapewnienie bezpiecznego zakwaterowania ofiarom handlu ludźmi.

Od kwietnia do grudnia 2009 r. równoległe funkcjonowały więc dwa zadania dotyczą poprawy wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi: Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi (cudzoziemca) oraz Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla Ofiar Handlu Ludźmi i widoczne było, że w niektórych elementach zadania te dublują się w zakresie udzielanego wsparcia. Celem uporządkowania, ale także zmniejszenia biurokratycznych procedur, od 2010 r. resort spraw wewnętrznych zabezpiecza w budżecie państwa środki finansowe w ramach dotacji celowych na finansowanie jednego zadania publicznego pn. „Prowadzenie Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla polskich i cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi”, które w ramach zleconych działań przewiduje prowadzenie Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego (KCIK) oraz Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi (cudzoziemca).

Podstawowe cele ww. zadania to: zapewnienie ofierze handlu ludźmi realizacji przysługujących jej praw, jak również podniesienie świadomości i wiedzy na temat przestępstwa handlu ludźmi zarówno wśród obywateli, jak i przedstawicieli instytucji państwowych oraz samorządowych. Z usług oferowanych w ramach Krajowego Centrum mogą skorzystać:

- w ramach działań interwencji kryzysowej oraz pracy z ofiarami handlu ludźmi – osoby zidentyfikowane przez organy ścigania jako ofiary handlu ludźmi, w tym również cudzoziemcy włączeni do „Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi”, ale także osoby, które czują się pokrzywdzone przestępstwem handlu ludźmi lub poważnie nim zagrożone, lecz niechętnie zgłaszania tego faktu organom ścigania;
- w ramach działań prewencyjnych i konsultacyjnych – instytucje państwowe i samorządowe, organizacje pozarządowe, jak również osoby prywatne np. rozważające wyjazd za granicę w celu podjęcia pracy.

Główne zadania realizowane przez KCIK to: nieformalna identyfikacja ofiar handlu ludźmi, ocena ryzyka i potrzeb ofiary, interwencja w tym zapewnianie bezpiecznego zakwaterowania ofiarom

handlu ludźmi, opieka nad cudzoziemcami włączonymi do „Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi”, poradnictwo prewencyjne i konsultacje dla instytucji i osób prywatnych. Zadania te KCIK realizuje m.in. poprzez:

- prowadzenie całodobowego telefonu zaufania dla ofiar i świadków handlu ludźmi;
- całodobowe świadczenie usług w ramach interwencji kryzysowej, w tym prowadzenie schroniska dla pełnoletnich kobiet – ofiar handlu ludźmi;
- uczestniczenie w warsztatach, seminariach, szkoleniach i konferencjach poświęconych identyfikacji i pracy z ofiarami handlu ludźmi;
- wydawanie materiałów prewencyjnych (broszur, ulotek);
- prowadzenie poradnictwa prewencyjnego telefonicznie i internetowo (w tym również prowadzenie strony internetowej o charakterze informacyjnym).

Znaczne poszerzenie oferty wsparcia z czasem unaocznilo konieczność rozbudowania infrastruktury zarówno samego KCIK, jak i podmiotów zewnętrznych, które mogłyby podjąć współpracę z Centrum i zapewnić profesjonalne rozpoznanie i wsparcie ofiar handlu ludźmi. W efekcie od stycznia 2013 r. zadanie dotyczące prowadzenia Krajowego Centrum jest zlecane do wykonania dwóm organizacjom pozarządowym – wspomnianej już Fundacji La Strada oraz Stowarzyszeniu Po-MOC dla Kobiet i Dzieci im. Marii Niepokalanej. Co więcej, w 2014 r. Fundacja La Strada rozpoczęła realizację projektu dotyczącego budowy ogólnopolskiej sieci organizacji pozarządowych przeciwko handlowi ludźmi, a resort spraw wewnętrznych projektu dotyczącego tworzenia wojewódzkich zespołów ds. przeciwdziałania handlowi ludźmi.

Naczelnym celem podjętych działań stało się utworzenie regionalnej sieci podmiotów profesjonalnych i kompetentnych w zakresie rozpoznania i wspierania ofiar handlu ludźmi zarówno na szczeblu centralnym, jak i regionalnym. Tym samym dokonano kolejnego kroku w kierunku rozbudowania krajowego mechanizmu referencyjnego o instytucje szczebla regionalnego.

Środki finansowe przeznaczane na realizację zadań publicznych dotyczących wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi

Od 2006 r. resort spraw wewnętrznych corocznie zabezpiecza w budżecie państwa środki finansowe w ramach dotacji celowych na finansowanie lub dofinansowanie zadań publicznych zleczanych organizacjom pozarządowym w zakresie poprawy wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi. Wysokość tych środków w cyklu rocznym zmieniała się co przedstawia poniższa tabela.

Rok	Środki finansowe	Zadanie
2006	150 000 PLN	Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi
2007	150 000 PLN	Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi
2008	150 000 PLN	Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi
2009	150 000 PLN	Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi
	700 000 PLN	Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla ofiar handlu ludźmi (KCIK)
2010	750 000 PLN	Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla ofiar handlu ludźmi (KCIK)
2011	750 000 PLN	Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla ofiar handlu ludźmi (KCIK)
2012	778 000 PLN	Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla ofiar handlu ludźmi (KCIK)
2013	1 000 000 PLN	Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla ofiar handlu ludźmi (KCIK)
2014	1 000 000 PLN	Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla ofiar handlu ludźmi (KCIK)

W sumie w latach 2006–2014 w budżecie państwa zabezpieczono ponad 5,5 mln PLN na realizację zadań publicznych dotyczących poprawy wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi. Dzięki tym środkom z bezpośredniego wsparcia skorzystało blisko 1300 osób, a z poradnictwa prewencyjnego (prowadzonego telefonicznie i mailowo) ponad 2200 osób. Wydano blisko 75 000 materiałów informacyjnych na temat zjawiska handlu ludźmi w formie broszur, ulotek, załadek, nalepek oraz plakatów. Pracownicy KCIK organizowali bądź uczestniczyli w licznych przedsięwzięciach o charakterze profilaktycznym (tj. w pogadankach z młodzieżą, szkoleniach, konferencjach). Wielokrotnie też nagłaśniali problem handlu ludźmi poprzez media (TV, radio, prasa, Internet) uświadamiając opinię społeczną w tym zakresie.

II. PROFIL CUDZOZIEMSKIEJ OFIARY HANDLU LUDŹMI NA PODSTAWIE DANYCH DOTYCZĄCYCH PROGRAMU WSPARCIA I OCHRONY OFIARY/ŚWIADKA HANDLU LUDŹMI

Metodologia gromadzenia danych

Dane dotyczące osób objętych Programem wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi pochodzą z rocznych sprawozdań przekazywanych do resortu spraw wewnętrznych (i administracji) przez organizację prowadzącą Program, jak również z informacji gromadzonych przez koordynatora odpowiedzialnego w MSW(iA) za bieżący monitoring realizowanego zadania. Na tej podstawie możliwe było przeanalizowanie najważniejszych kwestii dotyczących ofiar objętych pomocą tj. ich obywatelstwa, płci, wieku, formy wykorzystania, a także decyzji odnośnie współpracy z organami ścigania i statusu pobytu na terytorium Polski. Ponadto, na potrzeby niniejszej analizy szczegółowo prześledzono również rozkład terytorialny przyjętych zgłoszeń do Programu, jednostki organów ścigania uruchamiające Program oraz czas trwania udzielanego wsparcia i sposób w jaki zostało ono zakończone.

Dostępny zakres wiedzy niestety nie pozwala na przeanalizowanie sytuacji ofiar po zakończeniu Programu. Nie jest możliwe gromadzenie i przetwarzanie tego typu danych gdyż cudzoziemcy opuszczając Program często przestają kontaktować się z organizacją lub zastrzegają swoją anonimowość nie chcąc, aby takie informacje były przekazywane za pośrednictwem KCIK.

Poniższa analiza nie może być traktowana jako kompleksowe opracowanie dotyczące profilu cudzoziemskiej ofiary handlu ludźmi zidentyfikowanej w Polsce, gdyż nie uwzględnia wszystkich przypadków identyfikacji cudzoziemskich ofiar, a jedynie te, w których Policja bądź Straż Graniczna przedstawiła ofertę Programu, a cudzoziemcy wyrazili na nią zgodę.

Poniższe zestawienia nie pokrywa się również ze statystykami gromadzonymi przez organy ścigania i wymiar sprawiedliwości w tym zakresie, gdyż zgodnie z zasadami Programu, cudzoziemcy otrzymują wsparcie niezależnie od ich stanowiska odnośnie dalszej współpracy z Policją bądź Strażą Graniczną. Zatem przedmiotowa analiza dotyczy zarówno cudzoziemców, którzy współpracowali z organami ścigania, jak też i tych, którzy ostatecznie na taką współpracę nie mogli, bądź nie chcieli się zdecydować i w efekcie nie otrzymali statusu pokrzywdzonego.

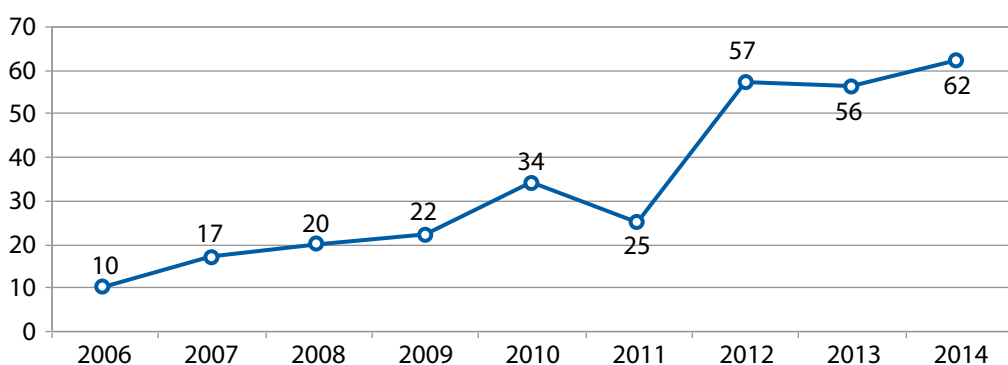
Pomimo powyższych zastrzeżeń, 9-letnie funkcjonowanie Programu i zgromadzone na tej podstawie dane pozwoliły na dokonanie pewnego rodzaju zarysu profilu cudzoziemskiej ofiary handlu ludźmi – beneficjenta Programu. Przy czym mając na uwadze, iż nie zawsze będą to osoby uznane za pokrzywdzonych handlem ludźmi w świetle przepisów prawa karnego, na użytek niniejszego opracowania w stosunku do tych osób stosuje się terminy „ofiara handlu ludźmi” bądź „beneficjent Programu”.

Liczba ofiar objętych Programem

Począwszy od 1 stycznia 2006 r. do końca 2014 r. Programem wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi objęto 303 cudzoziemców. W ciągu 9 lat niemal w każdym kolejnym roku liczba ofiar w Programie rosła. W 2006 r. było to zaledwie 10 osób, a w 2014 już 62 osoby. Ponadto, **od 2012 r. zauważalny jest gwałtowny wzrost** podwajający roczną liczbę beneficjentów Programu. Wynika to w dużej mierze z pojawiania się przypadków wykorzystania cudzoziemców do pracy przymusowej oraz żebractwa, w ramach których zidentyfikowano nawet kilkunastoosobowe grupy ofiar.

Szczegółowe dane w tym zakresie przedstawia wykres 1.

Wykres 1. Liczba cudzoziemców objętych Programem

Niemniej, mając na uwadze, że niektórzy cudzoziemcy korzystali ze wsparcia w ramach więcej niż jednej edycji Programu⁴, rzeczywista liczba osób, które znajdowały się w Programie w danym roku była większa niż wynika to z wykresu 1 i przedstawia się następująco:

Rok edycji Programu	Liczba ofiar korzystających ze wsparcia
2006	10
2007	20 (w tym 3 ofiary zgłoszone w roku poprzednim)
2008	23 (w tym 3 ofiary zgłoszone w roku poprzednim)
2009	31 (w tym 9 ofiar zgłoszonych w roku poprzednim)
2010	34
2011	25
2012	60 (w tym 3 ofiary zgłoszone w roku poprzednim)
2013	71 (w tym 15 ofiar zgłoszonych w roku poprzednim)
2014	70 (w tym 8 ofiar zgłoszonych w roku poprzednim)
Ogółem:	344

58

Kraje pochodzenia ofiar

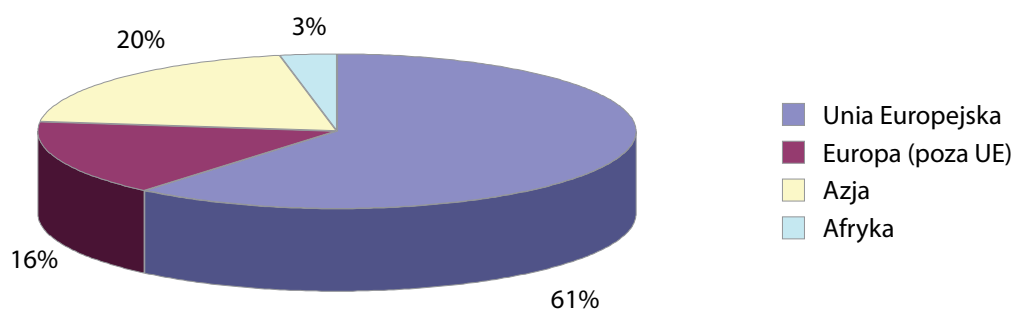
W latach 2006–2014 do Programu trafiały przede wszystkim **ofiary z państw europejskich**. Stanowiły one blisko $\frac{3}{4}$ wszystkich zgłoszeń, spośród których ponad połowa pochodziła z państw członkowskich Unii Europejskiej⁵. Średnio jeden przypadek na pięć dotyczył wykorzystania obywatela państwa azjatyckiego, a sporadycznie zdarzały się przypadki identyfikacji ofiar afrykańskich. Niemniej, warto zauważyć, że o ile zgłoszenia obywateli państw europejskich od samego początku są niezmiennie najliczniejsze, o tyle **przypadki wykorzystania obywateli państw azjatyckich** początkowo bardzo sporadyczne, znacznie **zintensyfikowały się na przestrzeni ostatnich pięciu lat**. W okresie 2006–2009 stanowiły zaledwie niewiele ponad 7% wszystkich zgłoszeń, a w ciągu kolejnych lat (2010–2014) ta wielkość wzrosła do ponad 23%. Wykres 2 prezentuje uśrednione wartości procentowe za cały analizowany okres funkcjonowania Programu.

Analizując profil ofiary pod kątem kraju pochodzenia należałoby zwrócić uwagę, że cudzoziemcy pochodzący z Europy to **najczęściej obywatele Rumunii, Bułgarii i Ukrainy**. Stanowią oni 93% europejskich i 71% wszystkich zgłoszeń do Programu. Przy czym Rumuni liczniej zaczęli trafiać do Programu począwszy od 2011 r. W latach 2006–2010 ze wsparcia Programu skorzystało zaledwie 15 obywateli Rumunii, podczas gdy w kolejnych latach do Programu trafiło już 89 przedstawicieli tego kraju. Spośród obywateli państw azjatyckich dominowali **obywatele Wietnamu i Filipin**. Stanowili oni ponad 61% azjatyckich i ponad 12% wszystkich przypadków.

⁴ Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi jest realizowany w cyklu rocznym od 1 stycznia do 31 grudnia każdego roku.

⁵ Podane wielkości dotyczące Unii Europejskiej nie uwzględniają obywateli Bułgarii i Rumunii włączonych do Programu w 2006 r. tj. przed przystąpieniem tych państw do UE.

Wykres 2. Pochodzenie ofiar objętych Programem w latach 2006–2014

Incydentalne zgłoszenia z krajów afrykańskich nie wyróżniają jednego kraju pochodzenia ofiar z tego kontynentu. Najwięcej przypadków odnotowano wśród obywateli Kenii, niemniej na przestrzeni 9 lat były to zaledwie 4 zgłoszenia i w związku z tym Kenia nie może być traktowana jako główne państwo pochodzenia ofiar afrykańskich.

Poniżej zamieszczona tabela prezentuje kraje pochodzenia wszystkich ofiar zgłoszonych do Programu w latach 2006–2014.

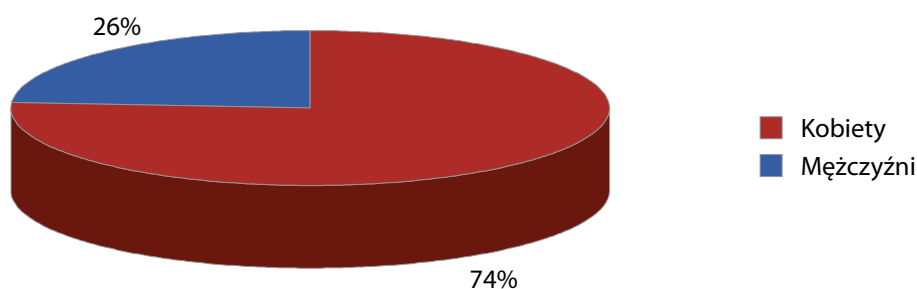
Kraje pochodzenia ofiar objętych Programem w latach 2006–2014

Rumunia	101	Bułgaria	85
Ukraina	29	Wietnam	20
Filipiny	18	Bangladesz	7
Sri Lanka	7	Białoruś	5
Mołdowa	5	Nepal	5
Kenia	4	Mongolia	4
Nigeria	2	Rosja	2
Chiny	1	Czechy	1
Dżibuti	1	Kamerun	1
Maroko	1	Niemcy	1
Słowacja	1	Turcja	1
Uganda	1		

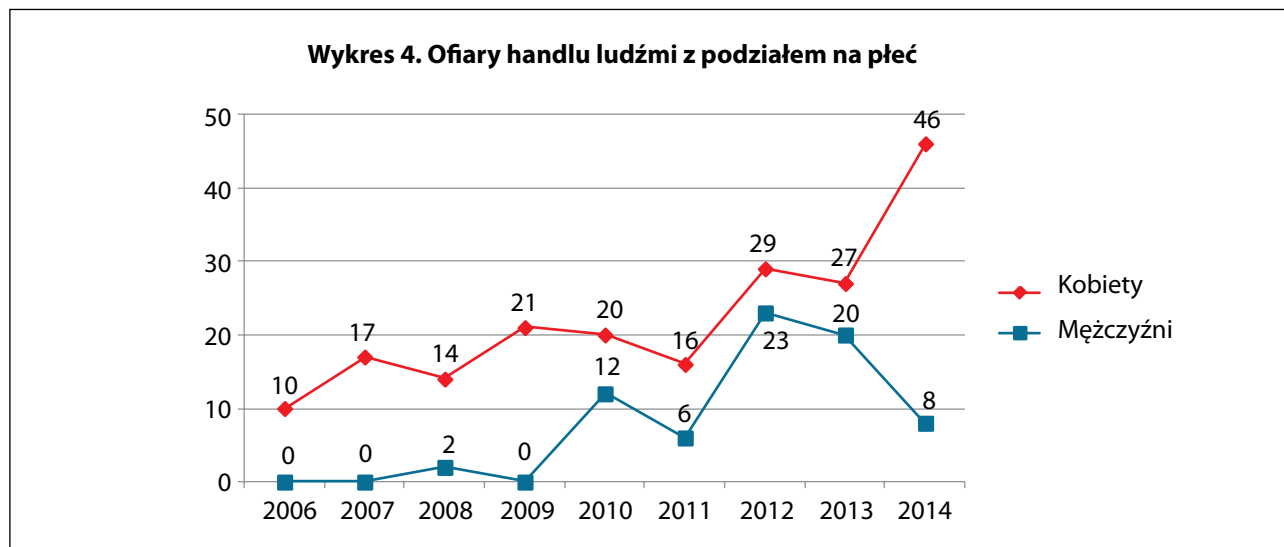
Płeć ofiar

W ciągu 9 lat w zdecydowanej większości do Programu były zgłaszane **pełnoletnie kobiety** – **najczęściej ofiary eksploatacji seksualnej**. Stanowiły one 100% przypadków w pierwszych dwóch edycjach Programu. Od 2008 r. wraz ze wzrostem liczby ujawnianych przypadków wykorzystania cudzoziemców do pracy i żebractwa do Programu zaczęli trafiać również mężczyźni oraz małoletni. Najwięcej takich sytuacji odnotowano w latach 2012–2013, kiedy to liczba beneficjentów mężczyzn i kobiet była na zbliżonym poziomie i wynosiła odpowiednio 56 kobiet

Wykres 3. Płeć pełnoletnich ofiar

i 43 mężczyzn. W 2014 r. zauważa się ponownie zdecydowany spadek liczby mężczyzn względem kobiet – beneficjentów Programu. W sumie w latach 2006–2014 na 271 dorosłe ofiary było 200 kobiet, a 71 mężczyzn (wykres 3 i 4).

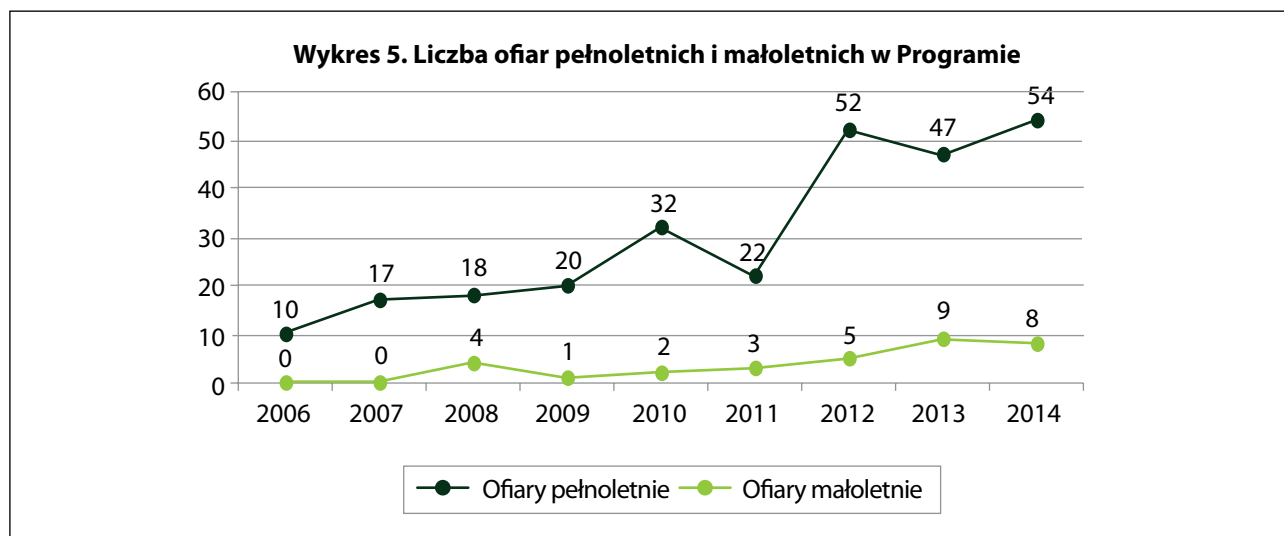

Wiek ofiar

Pomimo że formuła Programu tworzona była pod kątem potrzeb pełnoletnich cudzoziemców, to jednak nieprzerwanie od 2008 r. w ramach Programu jest udzielane wsparcie ofiarom małoletnim, w tym małoletnim bez opieki.

60

Dzieci – ofiary handlu ludźmi stanowiły ponad 10% wszystkich beneficjentów Programu. Przez pierwsze 2 lata w ogóle nie odnotowano żadnego przypadku małoletniej ofiary. Dopiero począwszy od 2008 r. organy ścigania odpowiedzialne za identyfikację beneficjentów Programu zaczęły zgłaszać osoby niepełnoletnie. Początkowo tj. w latach 2008–2012 odsetek takich przypadków był jednak na bardzo niskim poziomie i wahał się od 1 do 5 zgłoszeń rocznie. Dopiero od 2013 r. liczba małoletnich ofiar objętych Programem nieco wzrosła i wyniosła odpowiednio: w 2013 r. – 9 osób, w 2014 r. – 8 osób. Niemniej, mając na uwadze skalę zjawiska handlu ludźmi w Polsce są to wielkości wciąż niewysokie, pozwalające domniemywać, że poza identyfikacją, a tym samym i poza szansą na wsparcie pozostaje wiele małoletnich ofiar. Wykres 5 stanowi zestawienie porównawcze zgłoszeń ofiar pełnoletnich oraz małoletnich na przestrzeni 9 lat.

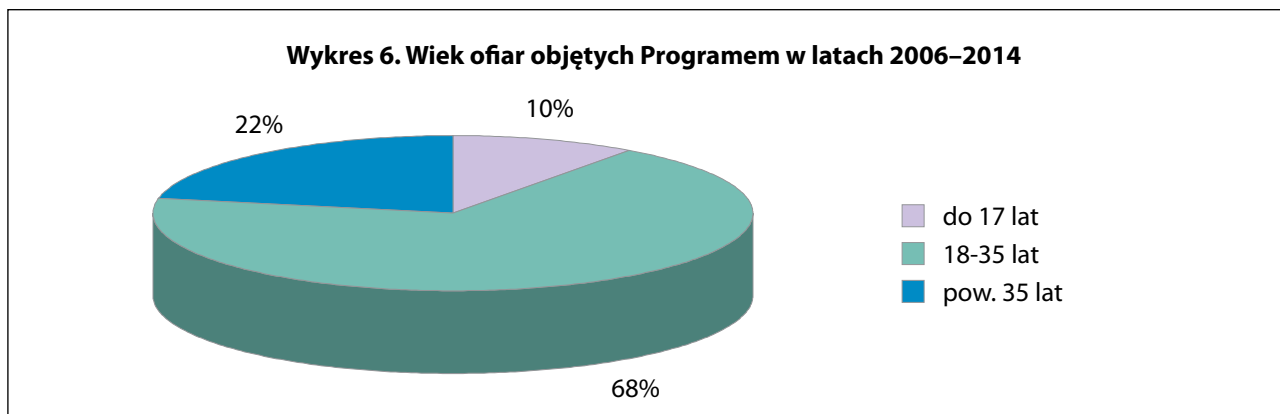
W sumie w latach 2006–2014 Programem objęto 32 małoletnie ofiary handlu ludźmi, w tym 14 małoletnich bez opieki. Osiemnaścioro dzieci w momencie identyfikacji znajdowało się pod

opieką rodziców, którzy również byli ofiarami handlu ludźmi zmuszanymi do żebractwa. Byli to obywatele Rumunii (16 dzieci) i Mołdowy (2). Pozostałe dzieci trafiając do Programu przebywały w Polsce bez opieki i były wykorzystywane seksualnie (w tym do prostytucji), bądź zmuszane do żebractwa lub pracy. Dzieci eksploatowane seksualnie to nastoletnie dziewczęta, najmłodsza miała 13 lat, pozostałe były w wieku 15–17 lat. Pochodziły z Bułgarii (5 osób), Czech, Ukrainy i Wietnamu (po 1 osobie). Dzieci zmuszane do pracy i żebractwa to 16- i 17-letni chłopcy pochodzący z Rumunii (5 osób) i Wietnamu (1 osoba).

Analizując wiek niepełnoletnich beneficjentów Programu można zauważyć, iż ofiarami handlu ludźmi padały osoby niemal w każdym wieku, niemniej w przypadku małych dzieci (od 0 do 12 lat) doświadczenia Programu dotyczą wyłącznie przypadków gdy są one wykorzystywane do żebractwa wraz ze swoimi opiekunami. Małoletnie ofiary bez opieki to przede wszystkim dzieci starsze (od 13 do 17 lat) wykorzystywane seksualnie (w przypadku dziewcząt) oraz do żebractwa i pracy (w przypadku chłopców).

Pośród pozostałych dorosłych beneficjentów Programu większość mieściła się w przedziale wiekowym 18–35 lat (205 osób), zaś powyżej tej grupy wiekowej znajdował się co piąty cudzoziemiec – ofiara pracy lub żebractwa. Najmłodszymi beneficjentami Programu były kilkumiesięczne niemowlęta wykorzystywane wraz ze swoimi matkami do żebractwa, najstarszym zaś był 62-letni obywatel Słowacji także zmuszany na terenie Polski do żebractwa i pracy. Średnia wieku wszystkich beneficjentów Programu wyniosła 27 lat i praktycznie nie ulegała zmianie na przestrzeni badanego okresu.

Początkowo bowiem beneficjentami Programu były głównie kobiety w wieku 25–30 lat, z czasem jednak amplituda wieku znacznie wzrosła, obejmując z jednej strony ofiary pracy przymusowej często przekraczające granicę 35. r.ż., a z drugiej strony bardzo małe dzieci – ofiary żebractwa. Wykres 6 prezentuje rozkład procentowy wieku wszystkich beneficjentów Programu.

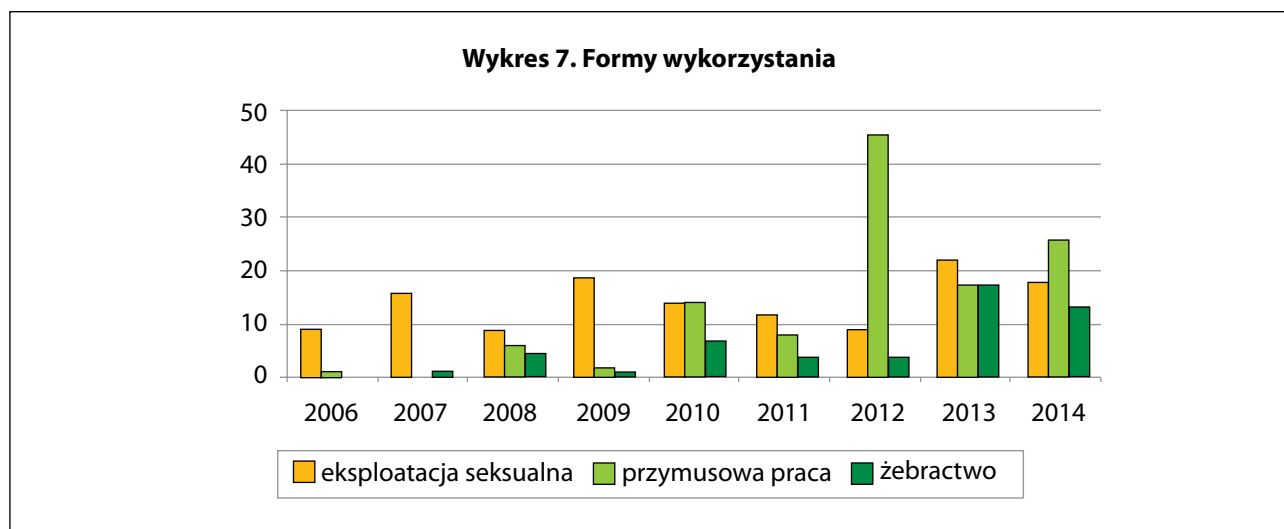
Cel wykorzystania

Na przestrzeni 9 lat istnienia Programu następowały istotne zmiany w charakterze zjawiska handlu ludźmi, które doskonale obrazuje poniższa analiza dotycząca celu wykorzystania ofiar. Początkowo proceder handlu ludźmi był niemal wyłącznie utożsamiany z wykorzystywaniem kobiet do prostytucji. W latach 2006–2007 ta forma eksploatacji stanowiła ponad 92% przypadków i dotyczyła 25 z 27 kobiet zgłoszonych do Programu. Pozostałe 2 cudzoziemki to ofiary pojedynczych spraw zmuszania do żebractwa i pracy przymusowej.

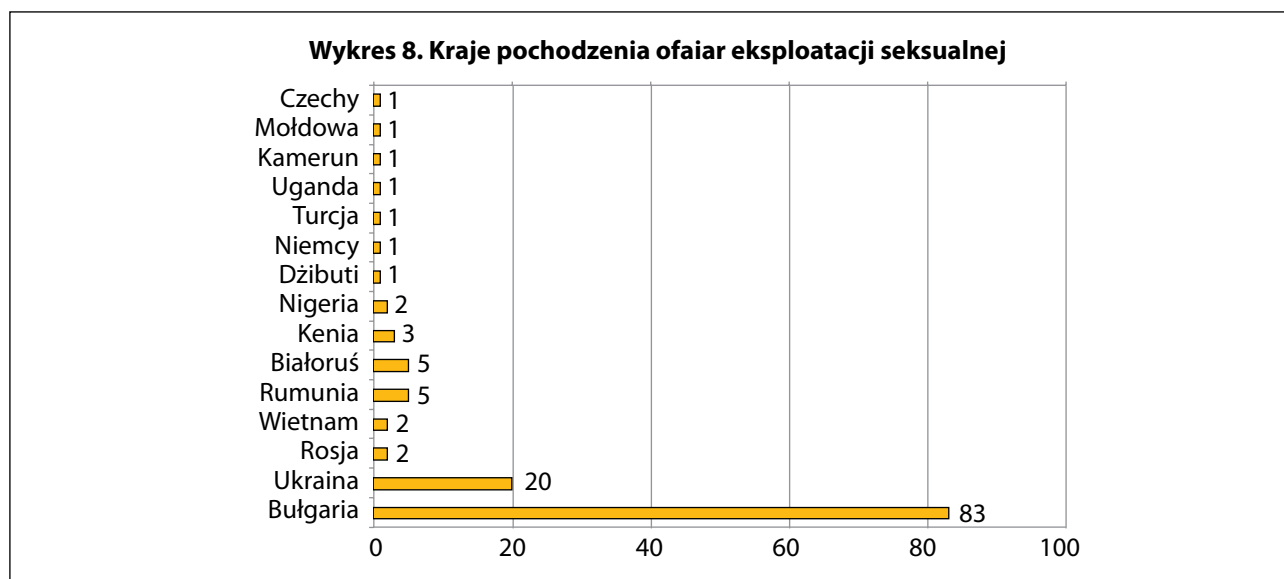
W latach 2008–2011 wykorzystanie seksualne nadal pozostawało najczęściej wykrywaną formą handlu ludźmi (53% zgłoszonych przypadków), niemniej coraz liczniej zaczęły pojawiać się przypadki wykorzystania do pracy (ponad 29%) i żebractwa (ponad 16%), a organy ścigania zaczęły identyfikować nie tylko młode kobiety, ale również mężczyzn i dzieci jako ofiary tego przestępstwa.

W latach 2012–2014 proporcje w zakresie form wykorzystania uległy odwróceniu i chociaż liczba przypadków procederu handlu kobietami do prostytucji pozostała na zbliżonym poziomie, to

jednak masowe zgłoszenia wykorzystania do pracy przymusowej spowodowały, że to właśnie ta forma eksploatacji stała się znamiona dla współczesnego niewolnictwa. W latach 2012–2014 na 175 zgłoszonych osób, ponad 50% z nich padło ofiarą pracy przymusowej, 28% była zmuszana do prostytucji, a blisko 20% do żebractwa. Przedmiotowe zmiany w zakresie celu wykorzystania ofiar handlu ludźmi ilustruje wykres 7.

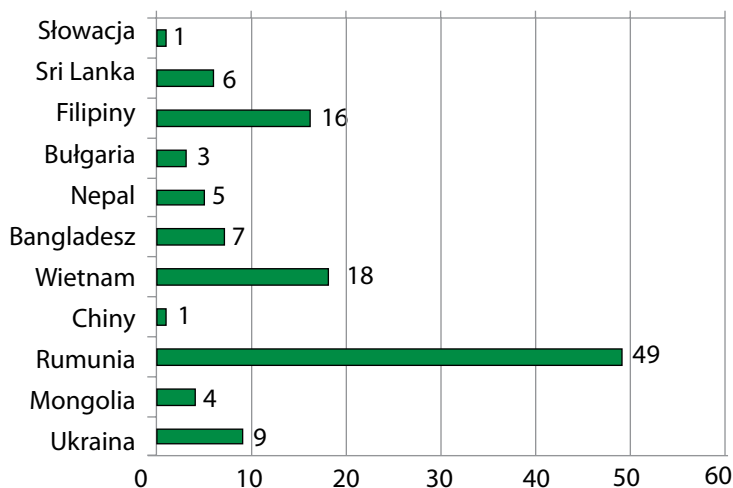

Na podstawie analizy przypadków zgłoszonych do Programu można stwierdzić, że handel ludźmi do prostytucji w Polsce dotyczył wyłącznie kobiet i dziewcząt. Spośród 303 cudzoziemców ofiarami wykorzystania seksualnego padło 128 kobiet (40%), najczęściej pochodzących z Bułgarii – 83 osoby (co stanowi ponad 64% wszystkich przypadków wykorzystania seksualnego). Znacznie rzadziej ofiarami tego procederu padały Ukrainki – 20 osób (15%), Rumunki – 5 osób (3,9%) oraz Białorusinki – 4 osoby (3%) i Kenijki – 3 osoby (2%). Kobiety, które trafiały do Programu to przeważnie cudzoziemki zmuszane do świadczenia usług seksualnych w ramach tzw. prostytucji przydrożnej. Ofiary najczęściej były werbowane w swoich krajach pochodzenia i w wielu przypadkach były świadome, że w Polsce będą trudniły się prostytucją. Ich przyzwolenie wynikało z bardzo trudnej sytuacji rodzinnej oraz z braku perspektyw na inną formę zarobkowania. Beneficjentki Programu – zwłaszcza te pochodzące z Bułgarii – to osoby niewykształcone, a często niepiśmienne, silnie uzależnione od sprawców zarówno emocjonalnie, jak i materialnie. Przygotowanie oferty pomocy adekwatnej do ich sytuacji było niezwykle trudne, gdyż ofiary wykorzystywane do prostytucji oprócz pomocy psychologicznej oraz medycznej przede wszystkim wymagały długoterminowego wsparcia w zakresie edukacji i adaptacji poza środowiskiem prostytucyjnym.

Praca przymusowa to kolejna forma wykorzystania ofiar handlu ludźmi, która aktualnie generuje najwięcej osób pokrzywdzonych tym procederem. W latach 2006–2014 do Programu zgłoszono 119 cudzoziemców – ofiar pracy przymusowej, wśród których najliczniejszą grupę stanowili obywatele Rumunii – 49 osób (41% wszystkich przypadków pracy przymusowej), w dalszej kolejności obywatele Wietnamu – 18 osób (15%), Filipin – 16 osób (13%), Ukrainy – 9 osób (5,5%) oraz kilku innych państw. Ogólnie można zauważyć, że w zakresie zmuszania do pracy najwięcej ofiar pochodziło z Azji – 57 osób (48%), niemniej z różnych państw tego kontynentu, m.in. z Wietnamu, Filipin, Bangladeszu, Sri Lanki, Nepalu, Mongolii, Chin. Ofiary pochodzące z Azji nie zawsze jednak były wykorzystywane na terenie Polski. Nasz kraj stanowił w niektórych przypadkach obszar tranzytowy, zaś docelowym miejscem eksploatacji były państwa Europy Zachodniej, np. Niemcy, Włochy. W takich przypadkach identyfikacja i udzielenie pomocy były niezwykle trudne, gdyż cudzoziemcy nie zawsze utożsamiali się ze statusem ofiary, a ich priorytetem było dotarcie do kraju docelowego i obiecanej pracy. Niemniej, większość beneficjentów Programu to ofiary eksploatowane do pracy na terytorium Polski. Przypadki te dotyczyły zarówno obywateli państw azjatyckich, jak i europejskich tj. Rumunii, Ukrainy, Bułgarii i Słowacji. *Modus operandi* w tych sprawach był bardzo podobny. Ofiary były rekrutowane w swoich krajach pochodzenia, nierzadko za pośrednictwem lokalnych agencji pośrednictwa pracy, gdzie wprowadzano ich w błąd co do warunków pracy, zakwaterowania i płacy. Po przybyciu na miejsce cudzoziemcom odbierano dokumenty tożsamości, kwaterowano w miejscach znacznie odbiegających od norm powszechnie przyjętych, ograniczano swobodę poruszania i kontaktowania się z rodzinami oraz osobami trzecimi. Ofiarom nie wypłacano wynagrodzeń za pracę, a często również naliczano dodatkowe należności tworząc fikcyjną „spiralę długu”. Po uwolnieniu od sprawców, ofiary pracy przymusowej, zwłaszcza te pochodzące z odległych krajów azjatyckich, potrzebowały pomocy w uregulowaniu statusu pobytu i podjęciu legalnej pracy na terenie Polski. Obywatele państw UE natomiast przeważnie oczekiwali na szybkie zakończenie czynności procesowych i możliwość zorganizowania im bezpiecznego powrotu do kraju pochodzenia. Wykorzystaniem do pracy przymusowej byli zagrożeni w takim samym stopniu mężczyźni, jak i kobiety. W analizowanym okresie ofiarami tego procederu padło 60 kobiet i 59 mężczyzn.

Wykres 9. Kraje pochodzenia ofiar pracy przymusowej

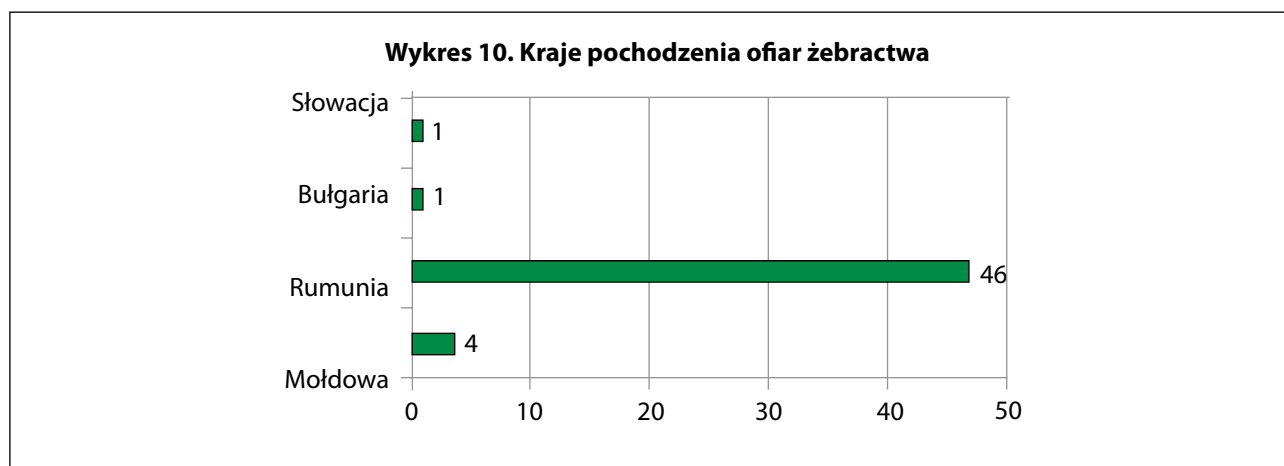

Kolejną zidentyfikowaną formą wykorzystania ofiar handlu ludźmi stanowi żebractwo. W latach 2006–2014 w ramach Programu zidentyfikowano 52 ofiary tego procederu, wśród których najwięcej było obywateli Rumunii – 46 osób (88%). W pozostałych przypadkach byli to obywatele Mołdowy – 4 osoby (4,5%) oraz Bułgarii i Słowacji – po jednej osobie. Podobnie jak w przypadku pracy przymusowej ofiarami w równym stopniu padały zarówno kobiety (26 osób), jak i mężczyźni (26 osób). Cudzoziemcy byli rekrutowani w swoich miejscowościach, w krajach pochodzenia. Rekruterzy wyszukiwali osób z widocznym kalectwem fizycznym, niewykształconych i w bardzo trudnej sytuacji materialnej. Niejednokrotnie werbowano całe rodziny wraz z małymi dziećmi. Sprawcy zapewniali transport i zakwaterowanie oraz pomoc w uzyskaniu dokumentów, najczę-

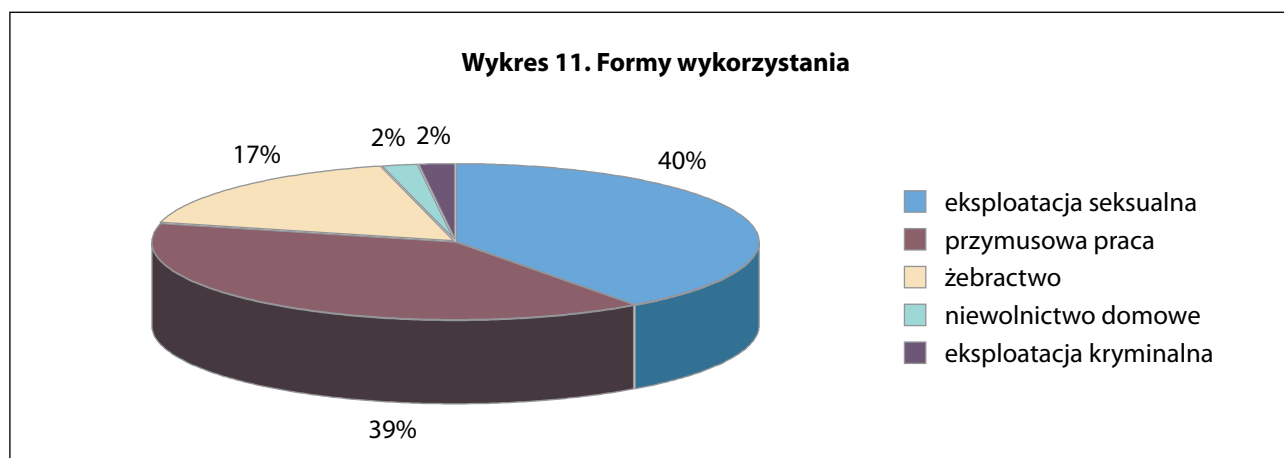
ściej fałszywych. Za te usługi naliczali ofiarom dług, który stale powiększał się o bieżące koszty związane z zakwaterowaniem i wyżywieniem. Analogicznie, jak w przypadku wykorzystania do prostytucji, ofiary w niektórych przypadkach były świadome formy zarobkowania w Polsce, nie przewidywały jednak stale rosnącego długu oraz przemocy i gróźb jakie sprawcy stosowali wobec nich i ich rodzin.

Ofiary zmuszane do żebractwa, podobnie jak ofiary eksploatacji seksualnej, to szczególnie beneficjenci, gdyż uwolnienie od sprawców i zapewnienie doraźnej pomocy nie stanowiło o zapewnieniu im pełnego bezpieczeństwa i ochrony przed rewiktymizacją. Większość z nich wymagała bowiem długofalowej pomocy obliczonej na integrację społeczną i aktywizację na rynku pracy po powrocie do kraju pochodzenia.

Oprócz przeanalizowanych powyżej 3 form eksploatacji ofiar handlu ludźmi, począwszy od 2011 r. do Programu zgłaszano również przypadki wykorzystania cudzoziemców w ramach tzw. niewolnictwa domowego oraz zmuszania do popełniania przestępstw.

Niewolnictwo domowe stanowi rodzaj pracy przymusowej niemniej znacznie trudniej ujawniany z uwagi na fakt, że proceder ma miejsce w prywatnych gospodarstwach domowych. Ofiary są wprowadzane w błąd odnośnie warunków pracy i płacy. Obiecywane jest im zatrudnienie w charakterze gospodyni domowej lub opiekunki do dzieci. Faktycznie zaś osoby te po przybyciu na miejsce zupełnie tracą swobodę poruszania się i kontaktowania ze światem zewnętrznym. Nie otrzymują wynagrodzenia, a pracodawcy traktują je jak przedmiot własności. W latach 2011–2014 do Programu zgłoszono 5 przypadków niewolnictwa domowego. Ofiarami były kobiety pochodzące ze Sri Lanki, Filipin, Maroka i Kenii. Z uwagi na różnice kulturowe i językowe osoby te do momentu uwolnienia były zupełnie zależne od sprawców.

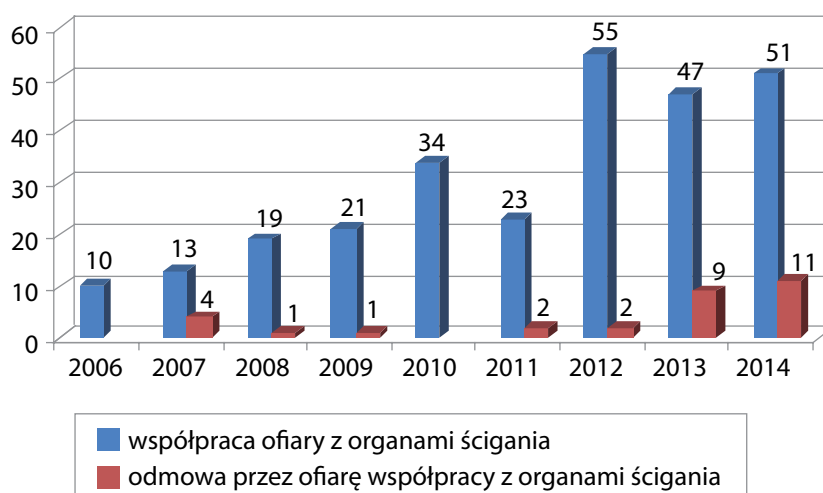
Drugą z pojawiających się w ostatnich latach form jest zmuszanie do popełniania przestępstw czyli eksploatacja kryminalna. W latach 2012–2014 ujawniono 5 przypadków zmuszania cudzo-

ziemców do kradzieży, a w pojedynczej sprawie także do sprzedaży podrabianych artykułów. Ofiarami padali mężczyźni – obywatele Rumunii, którzy jednocześnie byli zmuszani do żebractwa i pracy.

Współpraca z organami ścigania

Identyfikacja cudzoziemca jako ofiary handlu ludźmi i zgłoszenie do Programu przez funkcjonariusza organów ścigania nie wymaga od cudzoziemca deklaracji współpracy w zakresie wszczętego śledztwa w sprawie o handel ludźmi. Niemniej, jak prezentuje wykres 12 większość beneficjentów Programu zdecydowała się na taką współpracę. Spośród 303 cudzoziemców aż 273 osoby (90%) złożyły zeznania od razu na etapie identyfikacji, bądź po kilku dniach od zgłoszenia do Programu. Pozostałe 30 osób nie skorzystało z takiej możliwości, nie zawsze jednak na skutek świadomej decyzji. W 3 przypadkach brak współpracy ofiar wynikał z ich bardzo złej kondycji psycho-fizycznej, a w 11 przypadkach beneficjentami Programu były bardzo małe dzieci, które z uwagi na wiek i wynikającą z tego niedojrzałość nie mogły być traktowane jako wiarygodni świadkowie przestępstwa. Ponadto, zgodnie z nowelą Kodeksu postępowania karnego, która weszła w życie z dniem 27 stycznia 2014 r., pokrzywdzonego m.in. przestępstwem handlu ludźmi, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat przesłuchuje się w charakterze świadka tylko wówczas, gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy (art. 185a k.p.k.).

Wykres 12. Decyzje ofiar w sprawie podejmowania współpracy z organami ścigania

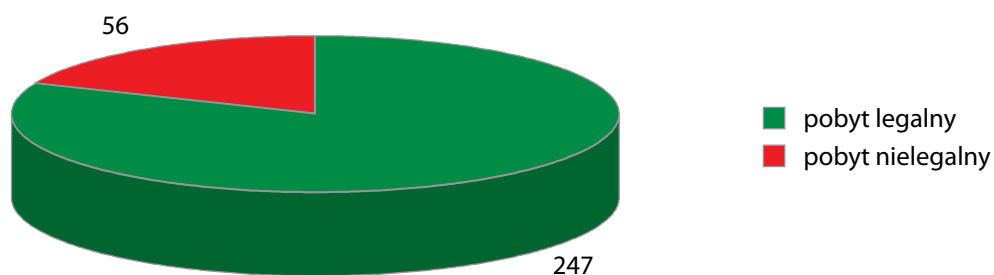
Status pobytu na terytorium Polski

Cudzoziemcy zidentyfikowani jako ofiary handlu ludźmi przez organy ścigania mają prawo do pomocy w ramach Programu niezależnie od ich sytuacji prawno-pobytowej w Polsce, co więcej, zgodnie z ustawą o cudzoziemcach mogą uregulować swój pobyt właśnie na podstawie przyznanego im statusu ofiary handlu ludźmi.

Jak pokazuje wykres 13 w latach 2006–2014 w momencie identyfikacji zdecydowana większość ofiar (81,5%) przebywała na terytorium Polski legalnie. W przeważającej mierze wynikało to z faktu, iż osoby te posiadały obywatelstwo Unii Europejskiej. Taka sytuacja dotyczyła 185 cudzoziemców (co stanowiło blisko 75% przypadków z legalnym pobytom), w pozostałych sytuacjach 42 osoby posiadały wize pobytowe najczęściej wydawane w celu wykonywania pracy (17%), a 19 osób zezwolenie na pobyt czasowy⁶ (7,7%). W pojedynczych przypadkach cudzoziemcy w momencie identyfikacji jako ofiary handlu ludźmi przebywali na terytorium Polski legalnie na podstawie złożonego wniosku o status uchodźcy.

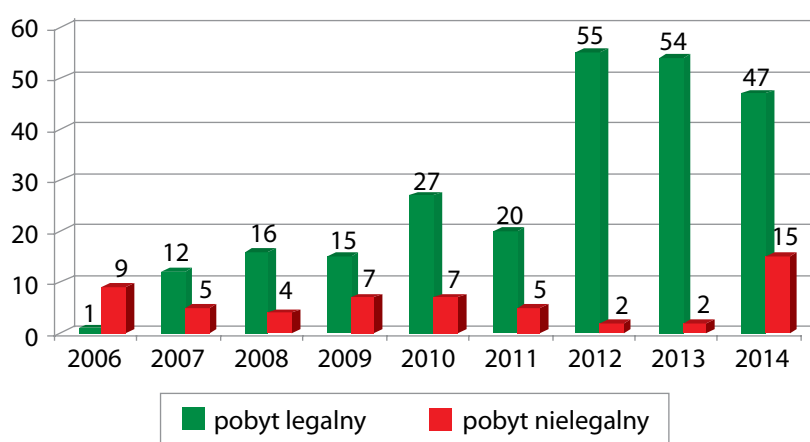
⁶ W latach 2006–2014 (do 30.04.2014 r.) zgodnie z ustawą z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach były to zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony. W celu ujednoczenia nazewnictwa, w niniejszym opracowaniu stosuje się aktualnie obowiązującą nazwę dokumentu tj. zezwolenie na pobyt czasowy do całego analizowanego okresu.

Wykres 13. Status pobytu ofiar w momencie identyfikacji

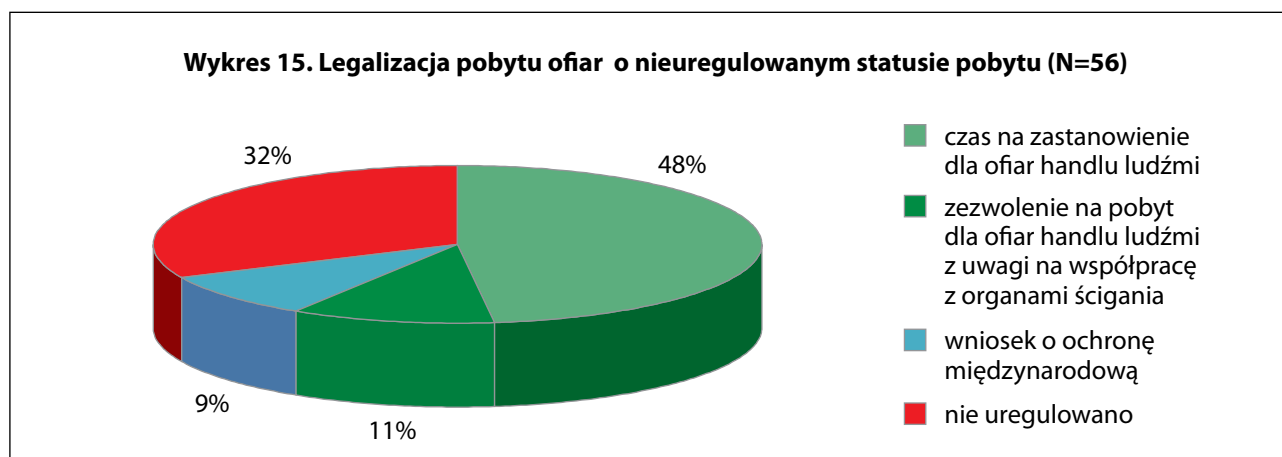
Statystycznie **co piąty cudzoziemiec zgłaszany do Programu przebywał na terytorium Polski nielegalnie**. Najwięcej takich przypadków miało miejsce w 2014 r., co można tłumaczyć ujawnieniem kilku spraw wykorzystywania do pracy przymusowej obywateli państw trzecich, którzy wjeżdżali na terytorium Polski legalnie (na podstawie wizy krajowej w celu wykonywania pracy), a następnie w wyniku popełniania na ich szkodę przestępstwa tracili dokumenty i możliwość uregulowania pobytu. Dostyc wysoki odsetek przypadków nielegalnego pobytu ofiar handlu ludźmi wystąpił również w 2006 r. (9 na 10 zgłoszeń). Tę nietypową w stosunku do kolejnych lat sytuację należy tłumaczyć faktem, że w 2006 r. Bułgaria i Rumunia znajdowały się poza Unią Europejską, a zatem obywatele tych państw nie dotyczył swobodny przepływ osób w ramach Unii.

Wykres 14. Status pobytu ofiary w momencie identyfikacji

Zgodnie z przywołaną ustawą o cudzoziemcach, osoby zidentyfikowane jako ofiary handlu ludźmi mają prawo do pobytu na terytorium Polski w ramach tzw. czasu na zastanowienie. Ponadto, w przypadku gdy zdecydują się na złożenie zeznań w sprawie o handel ludźmi przysługuje im prawo do dłuższego pobytu. Spośród 54 ofiar o nieuregulowanym statusie pobytu blisko połowa skorzystała z powyższych uprawnień. Wobec 27 cudzoziemców została zastosowana instytucja czasu na zastanowienie, natomiast kolejne 6 osób od razu złożyło zeznania i jako pokrzywdzeni przestępstwem handlu ludźmi wnioskowali do wojewody o zezwolenie na pobyt czasowy. Pięćro cudzoziemców natomiast skorzystało z możliwości ubiegania się o ochronę międzynarodową i równocześnie do otrzymanego statusu ofiary handlu ludźmi złożyli wnioski o udzielenie statusu uchodźcy. Wobec pozostałych 18 osób (stanowiących blisko 1/3 zgłoszeń ofiar o nieuregulowanym pobycie) nie było możliwe zalegalizowanie ich pobytu. W 6 przypadkach sytuacja ta wynikała z potrzeby jak najszybszego zorganizowania powrotu ofiar do kraju pochodzenia. W związku z tym, cudzoziemcy nie byli zainteresowani wszczynaniem długoterminowej procedury administracyjnej zmierzającej do uregulowania statusu pobytu. Kolejne 5 osób nie mogło zaś

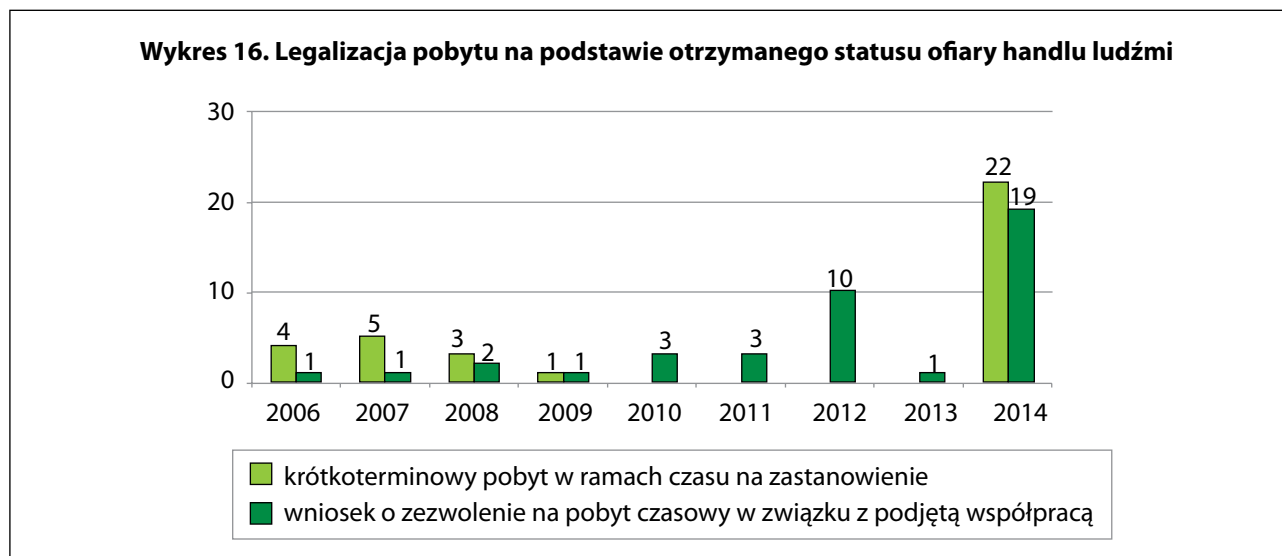
potwierdzić swojej tożsamości i uzyskać stosownych dokumentów wymaganych do zainicjowania przedmiotowej procedury, zaś w 7 przypadkach status ofiary handlu ludźmi nie został potwierdzony i cudzoziemcy zostali zmuszeni do opuszczenia terytorium Polski.

Przypadki braku uregulowania pobytu ofiar miały miejsce przede wszystkim na początku funkcjonowania systemu wsparcia tj. w latach 2006–2010. Począwszy od 2011 r. nie odnotowano sytuacji wykonania decyzji o zobowiązaniu do powrotu wobec cudzoziemca – ofiary handlu ludźmi, a nowe rozwiązania prawne wdrożone ustawą z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach umożliwiają ofiarom handlu ludźmi sprawną legalizację pobytu w ramach czasu na zastanowienie poprzez wydanie stosownego zaświadczenia, także w sytuacji, gdy ofiara nie dysponuje swoim dokumentem tożsamości.

W tym miejscu należy zauważyć, że niektóre ofiary zgłaszane do Programu jako cudzoziemcy legalnie przebywający na terytorium Polski również korzystały z prawa do pobytu na podstawie przyznanego statusu ofiary handlu ludźmi. Wynikało to z faktu, że ich dokumenty pobytowe tuż po identyfikacji przestawały być aktualne np. z uwagi na upływ okresu ważności, lub ustanie przesłanek na podstawie których były wydane. W związku z tym w latach 2006–2014 **z prawa do krótkoterminowego pobytu w ramach czasu na zastanowienie skorzystało w sumie 35 osób, zaś wniosek o zezwolenie na pobyt czasowy przysługujący ofiarom handlu ludźmi współpracującym z organami ścigania złożyło 41 beneficjentów Programu.** Niemniej, dane te nie rozkładały się równomiernie na przestrzeni badanego okresu i ewidentnie wskazują, że częstotliwość korzystania przez ofiary z prawa do legalnego pobytu w dużej mierze zależała od brzmienia przepisów regulujących tę kwestię. W latach 2009–2013 prawo do pobytu w ramach czasu na zastanowienie było normowane poprzez wydawanie przez wojewodę decyzji o udzieleniu zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony na okres 3 miesiące. W rezultacie w tym czasie cudzoziemcy praktycznie nie korzystali z tej możliwości, gdyż procedura administracyjna wydania stosownego zezwolenia zajmowała niemal cały okres przeznaczony na pomoc i podjęcie przez ofiarę świadomej decyzji odnośnie współpracy z organem ścigania. W związku z tym w okresie 2009–2013 czas na zastanowienie stanowił praktycznie martwą instytucją, a cudzoziemskie ofiary bądź od razu składały wniosek o zezwolenie na pobyt z tytułu podjętej współpracy, bądź powracały do krajów pochodzenia. Istotne zmiany w tym zakresie – wdrożone nową ustawą o cudzoziemcach – ewidentnie wpłynęły na zmniejszenie problemu egzekwowalności prawa do czasu na zastanowienie. Od 1 maja 2014 r. (tj. od dnia wejścia w życie nowej ustawy) do 31 grudnia 2014 r. wydano 22 zaświadczenia potwierdzające domniemanie, że cudzoziemiec jest ofiarą handlu ludźmi, na podstawie których cudzoziemcy przebywali w Polsce legalnie w ramach czasu na zastanowienie. Zatem, w ciągu ostatnich 8 miesięcy badanego okresu miało miejsce 63% wszystkich przypadków legalizacji pobytu w ramach tej instytucji.

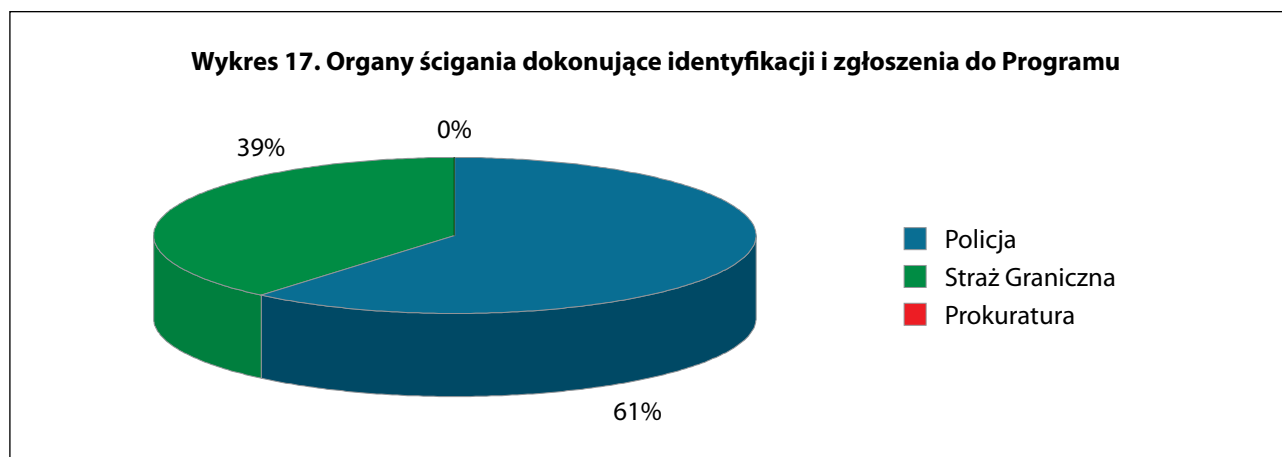
Wykres 16 prezentuje analizowane wielkości na przestrzeni lat 2006–2014.

Organy zgłaszające ofiary do Programu

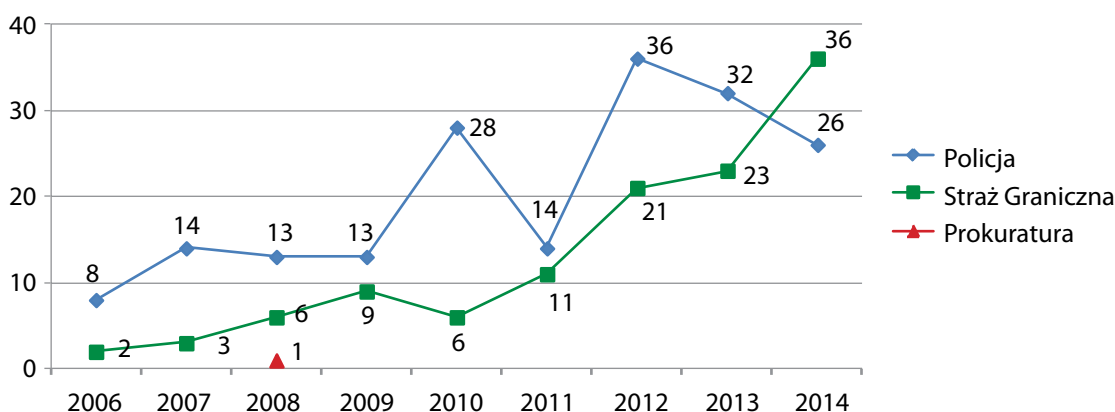
W latach 2006–2014 identyfikacja ofiar i zgłaszanie ich do Programu było niemal wyłączną domeną Policji i Straży Granicznej. Na przestrzeni 9 lat tylko raz dokonał tego prokurator. Ponadto, w 2013 r. jednorazowo doszło do sytuacji, w której o włączeniu cudzoziemki do Programu zdecydował koordynator w MSW na podstawie informacji przekazanej przez organizację pozarządową realizującą zadanie. W tym przypadku nie można mówić jednak o identyfikacji ofiary, a raczej o przywrócenie cudzoziemce tego statusu, wcześniej już nadanego przez Straż Graniczną. W związku z tym przypadek ten nie został uwzględniony w tej części analizy.

Jak pokazuje wykres 17 w okresie 2006–2014 Policja zidentyfikowała i zgłosiła do Programu o 22% przypadków więcej niż Straż Graniczna.

Porównując zaangażowanie obu służb w zwalczanie handlu ludźmi w poszczególnych latach wyraźnie widać, że funkcjonariusze SG systematycznie niemal w każdym roku ujawniali coraz więcej przypadków handlu ludźmi. W 2006 r. zgłosili 2 ofiary, a w 2014 r. aż 36 i był to wynik za ten rok wyższy aniżeli Policji. Liczba identyfikacji i zgłoszeń ofiar handlu ludźmi przez funkcjonariuszy Policji zmieniała się z każdym rokiem, bez możliwości wskazania stałej tendencji, niemniej i w tej formacji zauważa się wzrost ilościowy ujawnionych przypadków. W ciągu ostatnich trzech lat Policja zgłosiła 94 cudzoziemskie ofiary, co stanowi blisko jedną trzecią wszystkich zgłoszonych beneficjentów w badanym okresie.

Wykres 18. Organy ścigania dokonujące identyfikacji ofiar i zgłoszenia do Programu

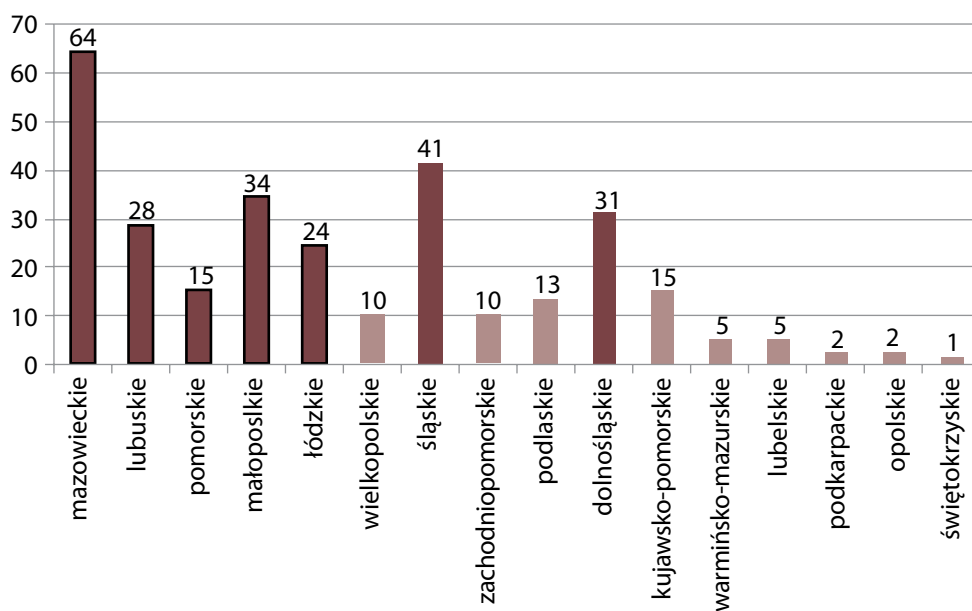
Rozkład terytorialny zgłoszeń

W okresie od 2006 do 2014 identyfikacja i zgłoszenia cudzoziemców do Programu miały miejsce w każdym województwie Polski. Niemniej, miejsca ujawnienia ofiar handlu ludźmi nie zawsze oznaczały miejsca popełnienia przestępstwa. Często bowiem do identyfikacji beneficjentów Programu dochodziło przy okazji podejmowania zupełnie innych czynności np. podczas legitymowania cudzoziemców lub w trakcie ich pobytu w ośrodkach strzeżonych. W związku z tym regiony, w których są zlokalizowane tereny lub ośrodki zamieszkiwane przez liczne grupy cudzoziemskie zgłaszały więcej beneficjentów Programu, aniżeli wynosiła liczba faktycznie prowadzonych tam śledztw. Do takich województw należały m.in. podlaskie i lubuskie, gdzie znajdują się ośrodki strzeżone dla cudzoziemców, a także województwo mazowieckie, posiadające najbogatsze zaplecze infrastrukturalne dla obcokrajowców tj. m.in. urzędy centralne, przedstawicielstwa dyplomatyczne, czy organizacje wspierające migrantów.

Statystycznie beneficjenci Programu najczęściej byli zgłaszani w centralnej Polsce (na Mazowszu) oraz w mniejszej liczbie w województwach południowej i zachodniej Polski tj. w Małopolsce, na Śląsku i ziemi lubuskiej.

Mimo to, wykres 19 wskazuje, że na przestrzeni 9 lat w każdym województwie doszło do identyfikacji ofiary handlu ludźmi, co też oznacza, że aktualnie nie ma w Polsce regionu wolnego od problemu wykorzystywania cudzoziemców w ramach handlu ludźmi.

Wykres 19. Zgłoszenia do Programu w poszczególnych województwach

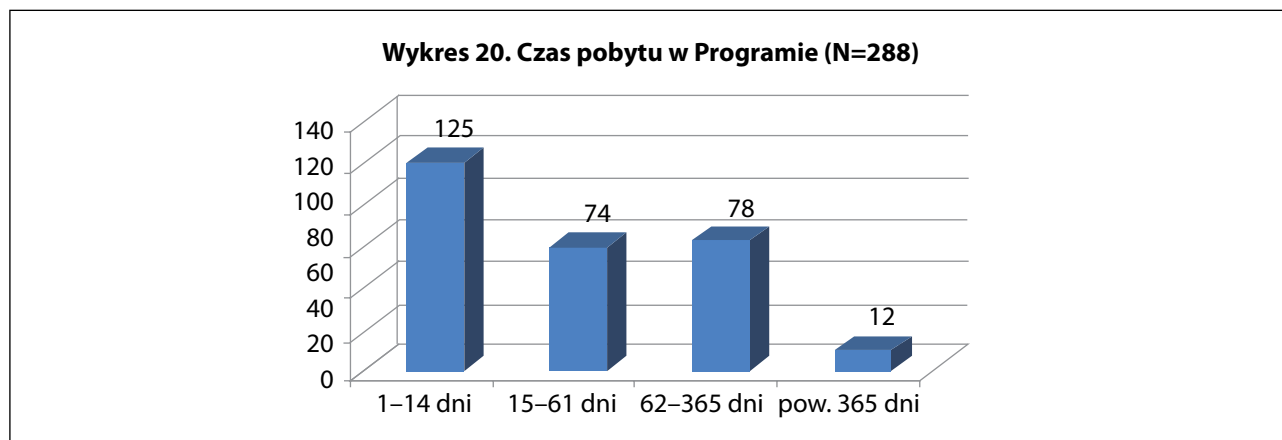

Czas pobytu w Programie i sposób zakończenia⁷

Zgodnie z założeniami Programu, ofiara handlu ludźmi może korzystać z pomocy do czasu zakończenia czynności z jej udziałem i gdy możliwa jest organizacja bezpiecznego powrotu do kraju pochodzenia, lub też gdy cudzoziemiec nie wymaga już albo nie chce dalszego wsparcia. Niekiedy jednak Program ulega zakończeniu wcześniej na skutek świadomego niedotrzymania przez cudzoziemca podstawowych zasad bezpieczeństwa obowiązujących w ramach Programu. W związku z tym czas realizacji Programu należy uznać za kwestię indywidualną i zależną od sytuacji i potrzeb ofiary.

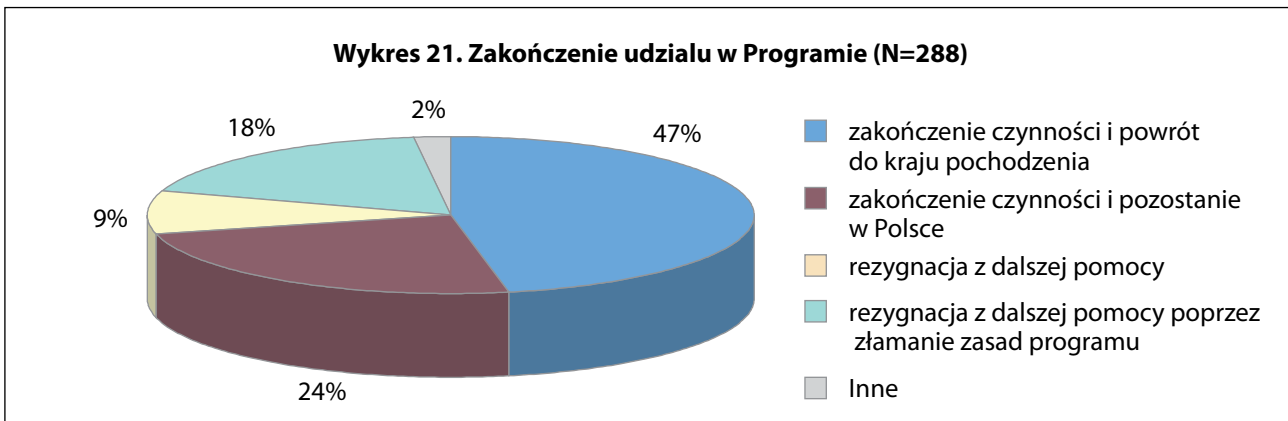
W latach 2006–2014 najdłuższy pobyt w Programie trwał 1009 dni tj. 2 lata i 10 miesięcy, a najkrótszy niespełna 1 dzień. Są to jednak skrajne wielkości występujące w pojedynczych przypadkach. Wykres 20 wskazuje, że zdecydowana większość cudzoziemców korzystała przede wszystkim z pomocy oferowanej im w ciągu pierwszych kilkunastu dni po identyfikacji, **43% beneficjentów korzystało ze wsparcia nie dłużej niż 14 dni**. Osoby należące do tej kategorii z reguły przebywały w Polsce legalnie i zaraz po złożeniu zeznań decydowały się na powrót do kraju pochodzenia. Najczęściej byli to obywatele Rumunii i Bułgarii (87% wszystkich przypadków w tej grupie). Na dłuższy pobyt w Polsce i korzystanie z Programu częściej decydowali się obywatele państw trzecich, którzy przyjechali do naszego kraju w celu podjęcia pracy. Osoby te były zainteresowane długofalową pomocą w tym również w zakresie poradnictwa prawnego i legalnego zarobkowania. Cudzoziemcy z tej grupy rzadko chcieli od razu powracać do swojego kraju, a jeśli już, to na kilka tygodni w celu załatwienia pilnych spraw osobistych.

Blisko połowa ofiar zakończyła udział w Programie po złożeniu zeznań i gdy możliwy był bezpieczny powrót do kraju pochodzenia. W sumie wobec **ponad 70% cudzoziemców Program zapewniał wsparcie na czas prowadzonego postępowania i kończył się wówczas gdy cudzoziemiec był w stanie świadomie zdecydować o bezpiecznym powrocie do kraju pochodzenia lub o samodzielnym i legalnym pobycie w Polsce**.

27% przypadków zakończyła się rezygnacją cudzoziemca z dalszego udziału w Programie, przy czym aż 2/3 tych przypadków następowała w związku z niewłaściwym zachowaniem beneficjentów np. poprzez oddalenie się z bezpiecznego zakwaterowania i zaprzestanie kontaktów z pracownikami organizacji lub podejmowania zachowań grożących bezpieczeństwu innym beneficjentom np. żebranie, prostytuowanie się. W tym miejscu należy wyjaśnić, że cudzoziemiec decydując się na wsparcie jest zawsze informowany o zasadach panujących w Programie, w tym również o prawach i obowiązkach wynikających z obecności w Programie. Niestety, nie wszyscy cudzoziemcy przestrzegali tego regulaminu. Najczęściej był on łamany poprzez powrót ofiar do prostytucji lub dalszą migrację do krajów Europy Zachodniej. Wobec 2% przypadków Program zakończył się cofnięciem cudzoziemcowi statusu ofiary.

⁷ Ta część opracowania odnosi się do analizy 288 przypadków, w których cudzoziemcy zakończyli korzystanie ze wsparcia i opuścili Program do końca 2014 r.

III. PROFIL OFIARY HANDLU LUDŹMI NA PODSTAWIE DANYCH DOTYCZĄCYCH KRAJOWEGO CENTRUM INTERWENCYJNO-KONSULTACYJNEGO DLA OFIAR HANDLU LUDŹMI

Metodologia gromadzenia danych

Dane dotyczące funkcjonowania Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla ofiar handlu ludźmi obejmują wszystkich beneficjentów Centrum, którzy zdecydowali się na kontakt i wsparcie organizacji prowadzącej to zadanie. KCIK ma bowiem obowiązek udzielać pomocy osobom zagrożonym handlem ludźmi, niezależnie od ich decyzji odnośnie nawiązania kontaktu z organami ścigania. Zatem, w przeciwieństwie do Programu wsparcia, beneficjentami Krajowego Centrum były również osoby, które nie zostały zidentyfikowane jako ofiary handlu ludźmi przez Policję lub Straż Graniczną, a do KCIK zgłosiły się samodzielnie lub za pośrednictwem osób trzecich.

W związku z tym, stosowana w tej części opracowania nazwa „ofiary handlu ludźmi” dotyczy zarówno tych osób, które zostały zidentyfikowane przez organy ścigania jako ofiary handlu ludźmi, jak i tych, które takiego statusu nigdy nie otrzymały, aczkolwiek w ocenie pracowników Centrum mogły paść ofiarą tego procederu lub znajdowały się w grupie podwyższonego ryzyka popełnienia tego przestępstwa na ich szkodę.

Informacje dotyczące profilu beneficjenta KCIK prezentowane w tej części analizy pochodzą z dwóch źródeł. W pierwszej kolejności są to sprawozdania przekazywane do resortu spraw wewnętrznych i administracji przez organizację prowadzącą KCIK. Na podstawie powyższych źródeł możliwe było przeanalizowanie najważniejszych kwestii dotyczących ofiar objętych pomocą tj. ich liczby, obywatelstwa, płci, wieku, a także formy pomocy, z jakiej korzystali na przestrzeni lat 2009–2014. Dokumenty te jednak nie pozwalały na prezentowanie szczegółowych informacji, gdyż zawierały wyłącznie zestawienia liczbowe za okres, którego dotyczyły. Mając zaś na uwadze, że wielu beneficjentów KCIK korzystało ze wsparcia wielokrotnie i w ramach więcej niż jeden okres sprawozdawczy, dane z poszczególnych sprawozdań po zsumowaniu mogą zawiązać faktyczną liczbę osób i dawać nieco zniekształcony obraz ofiary.

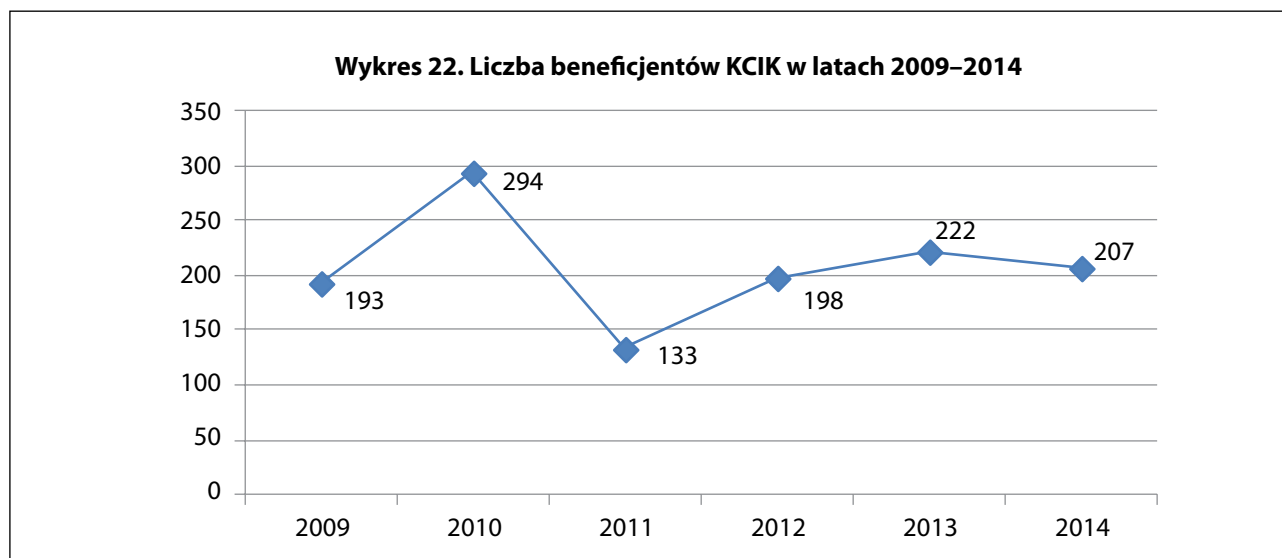
Ponadto, od 2009 r. równoległe do przekazywanych sprawozdań organizacja realizująca KCIK była zobowiązana do wypełniania i przesyłania do wiadomości resortu spraw wewnętrznych i administracji anonimowych ankiet na temat sytuacji poszczególnych beneficjentów i ich potrzeb. Ankiety wypełniane przez pracowników KCIK bezpośrednio pracujących z ofiarami stanowią drugie istotne źródło wiedzy na temat beneficjentów. Zawierają bowiem znacznie pogłębione informacje m.in. na temat: profilu ofiary (w tym obywatelstwo, płeć, wiek, stan cywilny, kraj zamieszkania i sytuacja osoby w momencie rekrutacji), sposobu rekrutacji (m.in. obywatelstwo rekrutera, metody przez niego stosowane, relacje łączące przyszłą ofiarę z rekruterem), środka transportu, formy eksploatacji, sposobu uwolnienia oraz sytuacji i potrzeb ofiary po uwolnieniu. Niemniej, z uwagi na fakt, iż formularz ankiety był doskonalony i zmieniany na przestrzeni badanego okresu nie wszystkie

informacje mogły być gromadzone w sposób ciągły. Ponadto, w związku z anonimizacją danych oraz rotacją pracowników KCIK wśród analizowanych przypadków mogły zdarzyć się podwójnie wypełnione ankiety wobec tej samej osoby, zaś wobec grupy beneficjentów ankiety nie zostały w ogóle wypełnione lub wypełnione częściowo, co wynikało bądź z trudnej sytuacji beneficjentów KCIK, bądź z ich niechęci do ujawniania szczegółów związanych z procederem.

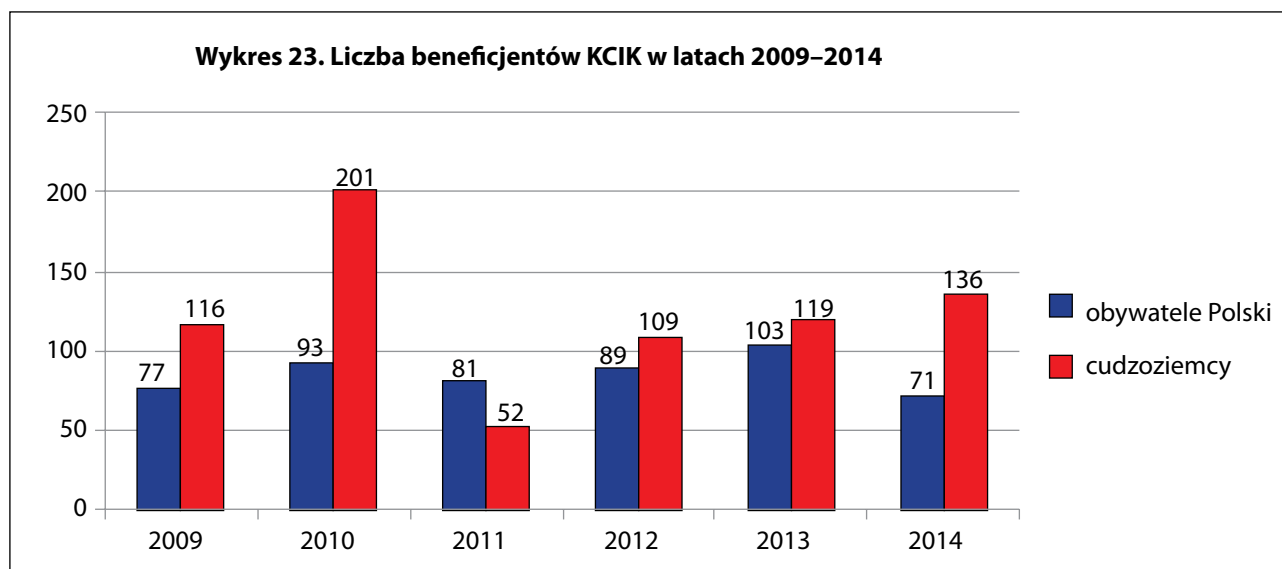
Beneficjenci KCIK na podstawie rocznych sprawozdań z wykonania zadania

Liczba ofiar objętych KCIK

W latach 2009–2014 z bezpośredniej pomocy Krajowego Centrum skorzystało 1247 osób. **Średnio było to ok. 200 osób rocznie.** W świetle prezentowanego wykresu 22 najwięcej ofiar zgłosiło się w 2010 r. – blisko 300. Niemniej, w tym okresie wyjątkowo Krajowe Centrum było realizowane w ramach zadania publicznego zlecanego dwukrotnie w ciągu roku, a zatem przedstawiona poniżej liczba beneficjentów stanowi sumę dwóch sprawozdań i w związku z tym może nieco zawiązać faktyczną liczbę ofiar zgłaszających się po pomoc na przestrzeni całego roku.

Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne zostało powołane z myślą o wszystkich ofiarach handlu ludźmi. W związku z tym beneficjentami tego zadania byli zarówno obywatele Polski, jak i cudzoziemcy bez względu na miejsce popełnienia przestępstwa. Niemniej, mając na uwadze poniższe zestawienie zauważa się, że – za wyjątkiem 2011 r. – rocznie po pomoc zgłaszało się więcej ofiar cudzoziemskich, aniżeli Polaków. W okresie 2009–2014 na 1247 osób ponad **58% to cudzoziemcy, a niespełna 42% stanowią polskie ofiary handlu ludźmi.**

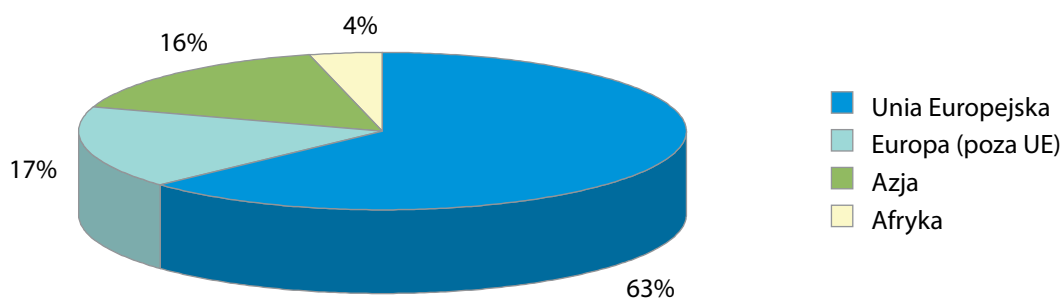
Kraje pochodzenia ofiar

Analogicznie jak w Programie wsparcia **najwięcej ofiar pochodziło z krajów europejskich, najmniej zaś z Afryki**. Beneficjentami KCIK najczęściej byli obywatele UE, w tym **najliczniejszą grupę stanowili Polacy**. Ponadto, po pomoc zgłaszali się również **obywatele Rumunii, Bułgarii**, a sporadycznie również obywatele Łotwy (3 osoby), Słowacji, Węgier (po 2 osoby) oraz Czech, Niemiec i Włoch (po 1 osobie). Z pozaunijnych krajów europejskich bardzo często pojawiali się **obywatele Ukrainy**, stanowiąc drugą po Polakach grupę narodowościową, znacznie rzadziej zaś Rosjanie, Białorusini i Mołdawianie, a w pojedynczym przypadku po pomoc zgłosiła się również osoba obywatelstwa tureckiego.

Obywatele krajów azjatyckich stanowili 16% wszystkich beneficjentów i pochodzili aż z 12 krajów, najliczniej z Filipin (65) i Wietnamu (49). **Filipińczycy i Wietnamczycy** stanowili ponad 55% wszystkich beneficjentów azjatyckich. Oprócz ww. państw, do KCIK zgłaszali się również obywatele Tajlandii (26 osób), Uzbekistanu (15), Bangladeszu (12), Tadżykistanu (10), Sri Lanki (9), Azerbejdżanu (6), Nepalu (6), Chin (5) oraz pojedyncze osoby z Armenii i Mongolii.

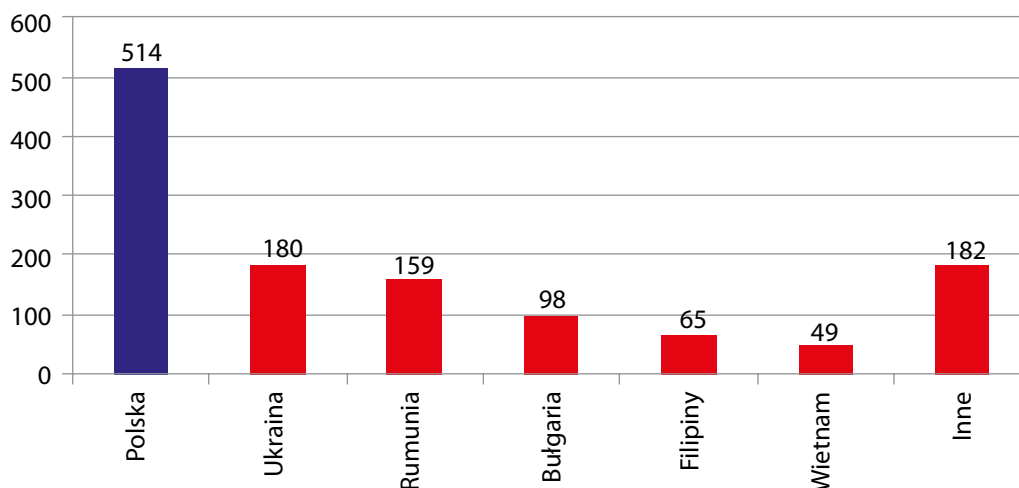
Obywatele państw afrykańskich pojawiali się najrzadziej i stanowili zaledwie 4% wszystkich beneficjentów, aczkolwiek niemal z każdym rokiem liczba ofiar afrykańskich wzrastała. W 2009 r. do KCIK zgłosiło się 5 Afrykańczyków, a w 2014 r. takich zgłoszeń było już 15. W latach 2009–2014 beneficjentami KICK byli obywatele Kamerunu i Ugandy (po 8 osób), Kenii i Nigerii (po 7 osób), a w jednostkowych przypadkach także obywatele Dżibuti, Maroka, Konga, Egiptu.

Wykres 24. Pochodzenie beneficjentów KCIK 2009–2014

W sumie **w latach 2009–2014 w ramach Krajowego Centrum wsparcie uzyskali obywatele aż z 37 państw**. Wykres 25 wskazuje państwa, z których pochodziło najwięcej ofiar. Były to: Polska, Ukraina, Rumunia, Bułgaria, Filipiny oraz Wietnam. Obywatele pozostałych 3 państw stanowili 14,5% wszystkich osób, co świadczy o bardzo zróżnicowanej narodowościowo grupie beneficjentów Krajowego Centrum.

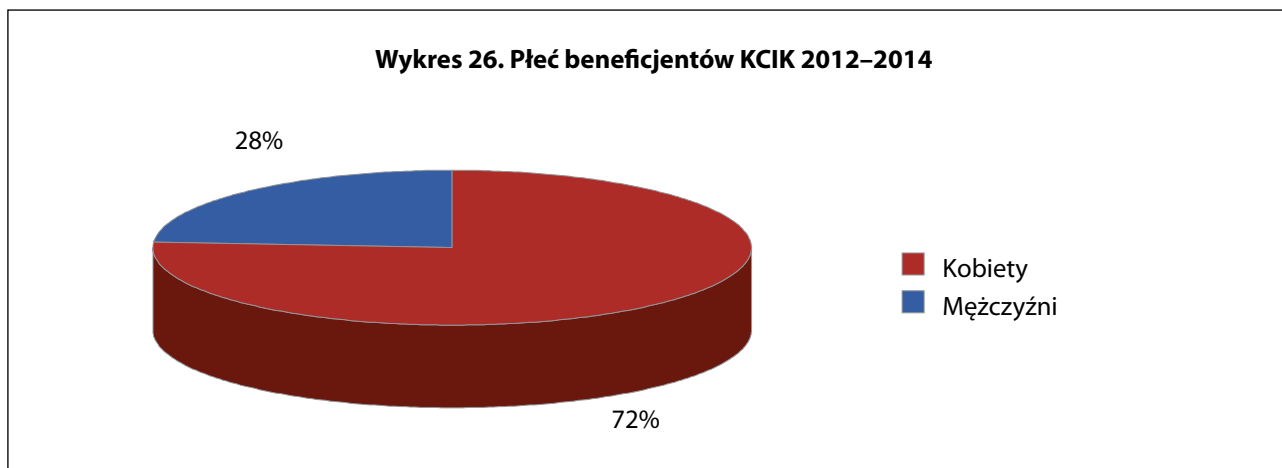
Wykres 25. Kraje pochodzenia beneficjentów KCIK 2009–2014

Płeć ofiar

Mając na uwadze, że dane dotyczące płci ofiar handlu ludźmi były uwzględniane w sprawozdaniach z wykonania Krajowego Centrum dopiero od 2012 r. niniejsza analiza obejmuje tylko 3-letni okres realizacji zadania tj. lata 2012–2014.

Zgodnie z wykresem 26, **beneficjentami Krajowego Centrum** – analogicznie jak Programu wsparcia – zdecydowanie **częściej były kobiety**. Na 627 przypadków 449 dotyczyło kobiet, a 178 – mężczyzn.

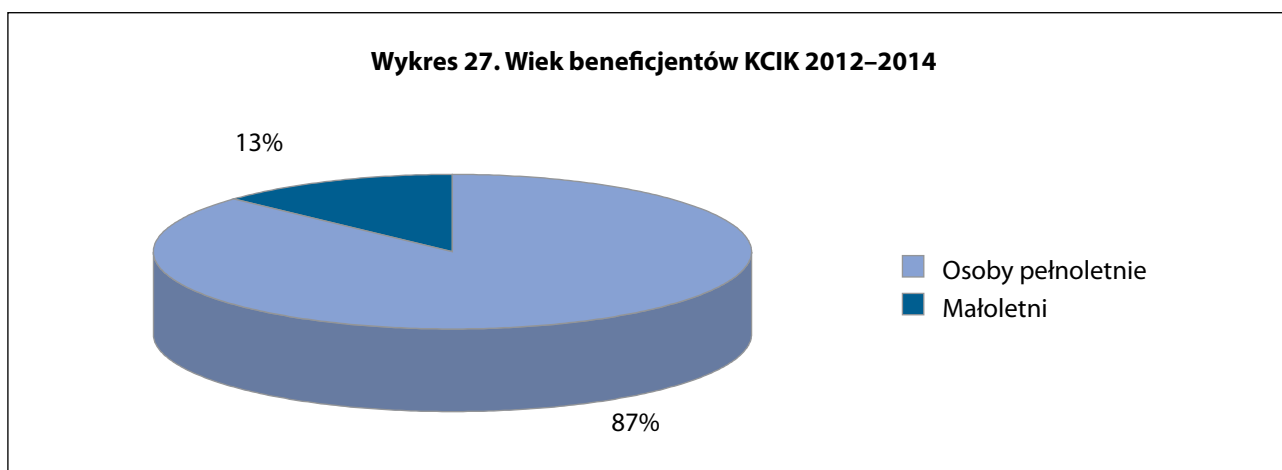

Wiek ofiar

74

Podobnie jak w przypadku danych dotyczących płci, również informacje dotyczące wieku ofiar były sprawozdawane począwszy od roku 2012. W związku z tym poniższa analiza dotyczy tylko trzech ostatnich lat i obejmuje 627 zgłoszeń.

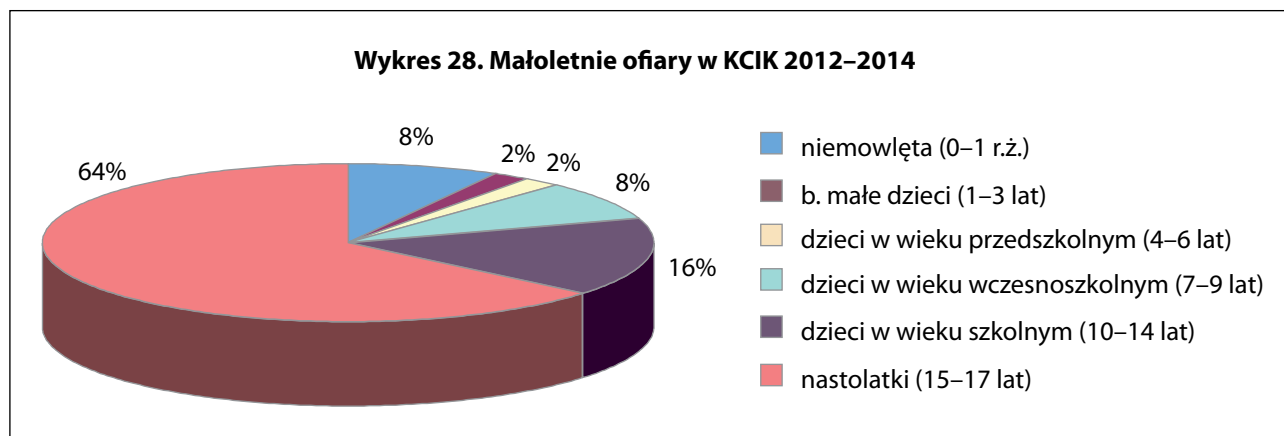
Analogicznie jak miało to miejsce w Programie wsparcia, Krajowe Centrum także **udzielało pomocy przede wszystkim osobom pełnoletnim**. Niemniej, w latach 2012–2014 personel KICK odnotował **80 interwencji na rzecz małoletnich**. Były to dzieci w różnym wieku od nastolatków po niemowlęta.

Nie wszystkie jednak z tych dzieci padły ofiarą wykorzystania. Spośród 80 małoletnich 29 to dzieci ofiar handlu ludźmi, które bezpośrednio nie doświadczyły wykorzystania, a wsparcie KCIK otrzymywały poprzez swoich rodziców, najczęściej matek – ofiar wykorzystania seksualnego lub żebractwa. Kiloro z nich urodziło się zresztą już po zakończeniu procedury, gdy ich matki uwolniły się od sprawców i były objęte pomocą Centrum.

Pozostałe **51 dzieci** to bezpośredni beneficjenci KCIK, tj. **ofiary wykorzystania do handlu ludźmi**. Średniorocznie stanowią one **8% wszystkich przypadków handlu ludźmi odno-**

towanych w Krajowym Centrum. Jak prezentuje wykres 28, większość z nich to nastolatki w wieku 15–17 lat.

Rodzaj pomocy udzielanej ofiarom

Z uwagi na fakt, że część zgłoszeń do KCIK odbywała się wyłącznie na odległość, dominującą formą pomocy (62%) była **diagnoza potrzeb**. Ofiary korzystały z możliwości konsultacji swojej sytuacji i wynikających z niej potrzeb oraz oczekiwań. Oprócz poradnictwa, KCIK często zapewniało swoim podopiecznym również wsparcie bezpośrednie kwalifikowane jako interwencja kryzysowa. Z reguły była to pomoc humanitarna polegająca na zaspokojeniu podstawowych potrzeb materialnych w formie zakupu odzieży, żywienia, środków higienicznych. Tego typu wsparcie było świadczone w 55% odnotowanych przypadków. Znaczący odsetek zgłoszeń (39%) dotyczył sytuacji, gdzie koniecznym było zapewnienie ofiarom bezpiecznego schronienia. Przy czym kwaterowanie beneficjentów odbywało się zarówno w schroniskach KCIK, jak i poza nimi np. w ośrodkach pomocy społecznej lub miejscach oferowanych przez inne organizacje pozarządowe. O miejscu zakwaterowania w dużej mierze decydowała sytuacja osobista ofiary, jej wiek, płeć, a czasem religia i wymogi kulturowe. W latach 2009–2014 w schroniskach KCIK ulokowano 234 osoby, a kolejne 107 poza nimi na koszt Centrum.

Mając na uwadze, że ofiary handlu ludźmi mają ustawowe prawo do ubiegania się o pomoc społeczną ok. 1/3 beneficjentów KCIK skorzystała z tego uprawnienia.

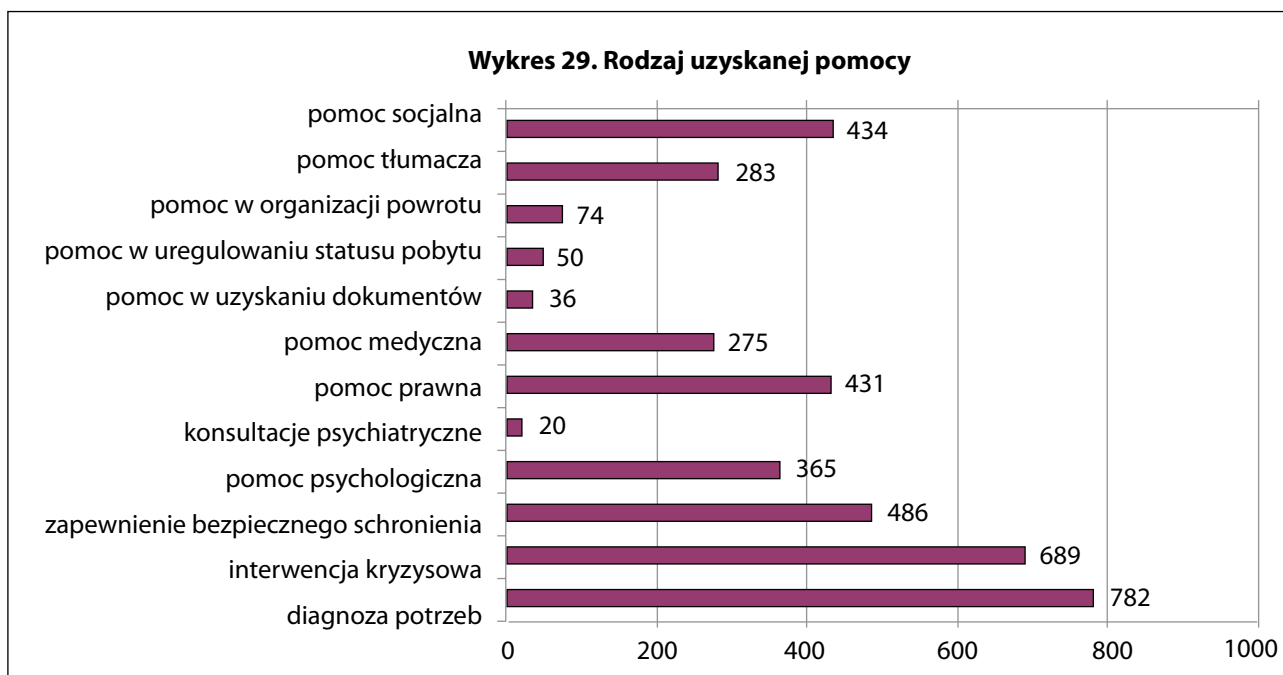
W ponad 34% przypadków zaistniała potrzeba udzielenia pomocy prawnej, która była oferowana na trzech poziomach: pierwszy dotyczył udzielania porad telefonicznych przez personel KCIK najczęściej z zakresu prawa karnego, lub prawa rodzinnego; drugi poziom to udzielanie porad zarówno telefonicznie, jak i osobiście przez prawnika dyżurującego w KCIK. Na tym poziomie pomoc prawna polegała na szczegółowym przedstawieniu beneficjentowi jego sytuacji prawnej oraz pomocy w sporządzeniu odpowiednich pism czy wypełnieniu wniosków; trzeci poziom pomocy prawnej dotyczył przypadków gdy sytuacja ofiary wymagała konsultacji prawnika – specjalisty w konkretnej dziedzinie prawa.

Beneficjenci KCIK dosyć często (29%) wymagali pomocy psychologicznej, która podobnie jak pomoc prawna, była świadczona zarówno w KCIK przez zatrudnionych psychologów, jak też przez zewnętrznych specjalistów z zakresu psychologii i psychiatrii.

Równie często co pomoc psychologiczną zapewniano pomoc tłumacza. Tego typu świadczenia były niezbędne w przypadku cudzoziemskich ofiar, które nie władały w sposób komunikatywny językiem polskim. Najczęściej konieczna była pomoc tłumacza z języka rosyjskiego, angielskiego, bułgarskiego, rumuńskiego, francuskiego, wietnamskiego, zdarzały się także sytuacje zapewnienia tłumacza m.in. języka tajskiego, bengalskiego, chińskiego, nepalskiego oraz niemieckiego.

Wykres 29 prezentuje wszystkie podstawowe świadczenia, z których beneficjenci KCIK korzystali w latach 2009–2014.

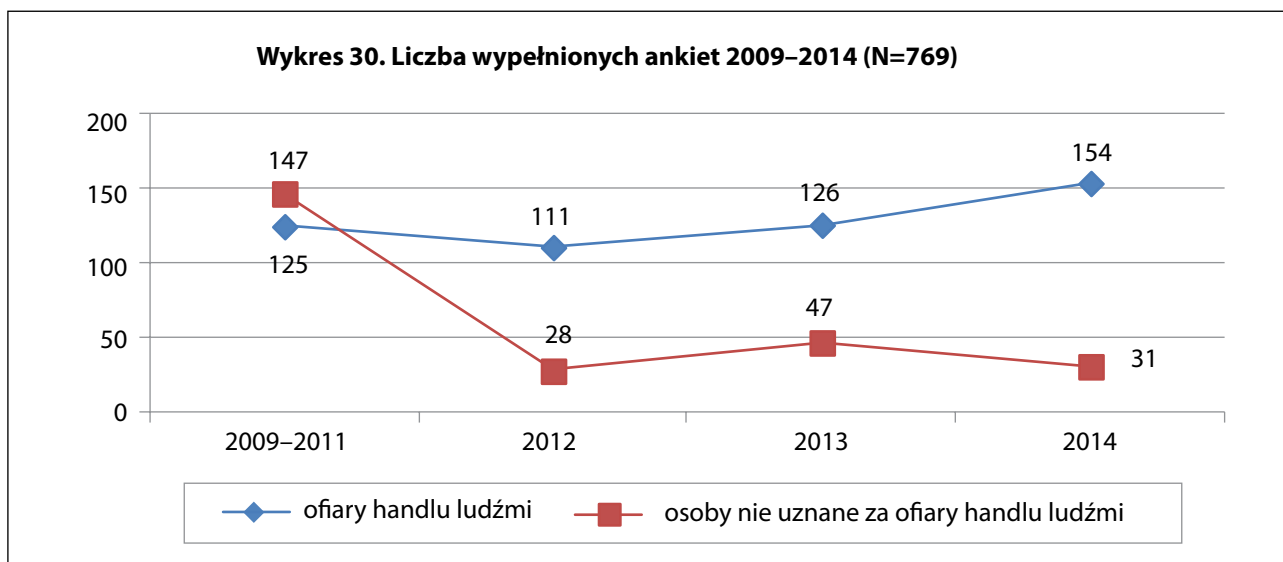
Wykres 29. Rodzaj uzyskanej pomocy

Beneficjenci KCIK na podstawie anonimowych ankiet

W latach 2009–2014 wypełniono i przekazano do resortu spraw wewnętrznych i administracji 769 anonimowych ankiet dotyczących beneficjentów KCIK, z których 516⁸ dotyczyła osób zidentyfikowanych jako ofiary handlu ludźmi przez organy ścigania lub organizację prowadzącą Krajowe Centrum. Pozostałe 253ankiety odnosiły się do osób będących bądź potencjalnymi ofiarami przestępstw innych niż handel ludźmi (np. przemocy domowej lub zgwałceń), bądź też niebędących ofiarami przestępstw ale wymagających specjalistycznej pomocy np. z uwagi na silne zaburzenia na tle nerwowym. W związku z tym ta grupa beneficjentów została wyłączona z poniższej analizy.

Wykres 30. Liczba wypełnionych ankiet 2009–2014 (N=769)

Z uwagi na zmiany zarówno jakościowe jak i ilościowe w systemie gromadzenia danych informacje za lata 2009–2011 są analizowane łącznie. W sumie w tym okresie wypełniono 125 ankiet dotyczących ofiar handlu ludźmi, a w kolejnych latach odpowiednio: 111 ankiet w 2012 r., 126 w 2013 r. oraz 154 w 2014 r. Wielkości te, obrazowane wykresem 30, jednoznacznie wskazują na rosnącą grupę beneficjentów KCIK uznawanych jako ofiary handlu ludźmi, co w konsekwencji

⁸ Z uwagi na fakt, iż większość ankiet nie zawierała kompletnych informacji, poszczególne kwestie będące przedmiotem niniejszej analizy są prezentowane w oparciu o mniejszą liczbę badanych przypadków, nie stanowiącą jednak mniej niż 68% liczby wyjściowej.

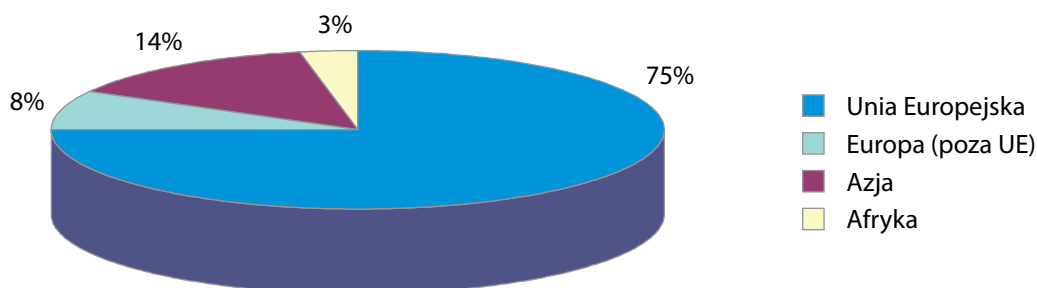
oznacza także stałą jakościową poprawę analizowanego materiału w zakresie profilu ofiary handlu ludźmi – beneficjenta systemu wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi.

Kraje pochodzenia ofiar

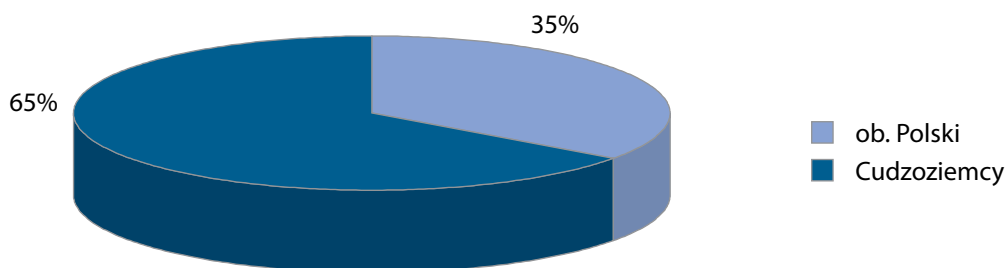
W latach 2009–2014 najwięcej analizowanych zgłoszeń (180) dotyczyło obywateli Polski i tym samym Polacy pozostali najliczniejszą grupą beneficjentów KCIK. Znaczny odsetek stanowili także obywatele Rumunii (141) i Bułgarii (55). W efekcie obywatele UE stanowili aż 3/4 wszystkich analizowanych przypadków. Zdecydowanie mniej informacji zostało zgromadzone na temat Europejczyków spoza UE. Byli to najczęściej Ukraińcy (31) i sporadycznie osoby pochodzące z Rosji, Białorusi, Mołdowy i Turcji. Łącznie stanowili 8% wszystkich analizowanych przypadków. Wśród Azjatów najczęściej ofiarami padali obywatele Wietnamu (34) i Filipin (25), a spośród afrykańskich ofiar obywatele Kenii i Nigerii.

Proporcje te niemal całkowicie pokrywają się z informacjami z rocznych raportów na temat działalności KCIK.

Wykres 31. Pochodzenie beneficjentów KCIK 2009–2014 (N=509)

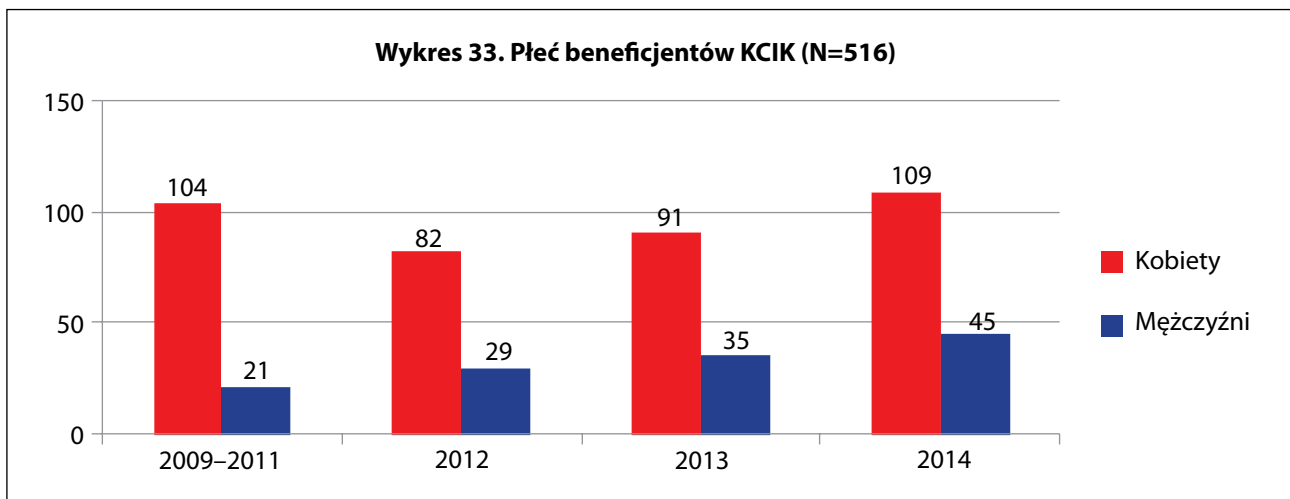

Wykres 32. Pochodzenie beneficjentów KCIK 2009–2014 (N=516)

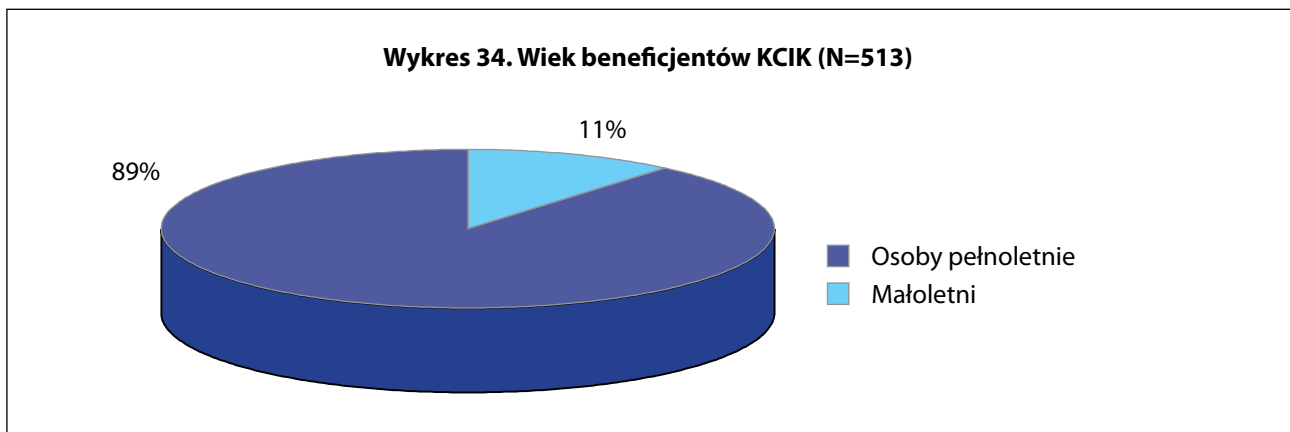
Płeć ofiar

Ankietowanymi beneficjentami KCIK były przede wszystkim kobiety, co pokrywa się z danymi z rocznych sprawozdań. Niemniej, wykres 33 ewidentnie wskazuje na stopniowy lecz konsekwentny wzrost beneficjentów – mężczyzn na przestrzeni ostatnich 6 lat. W latach 2009 – 2011 mężczyźni stanowili zaledwie 17% wszystkich analizowanych zgłoszeń, a w 2014 r. wielkość ta wzrosła do 29%.

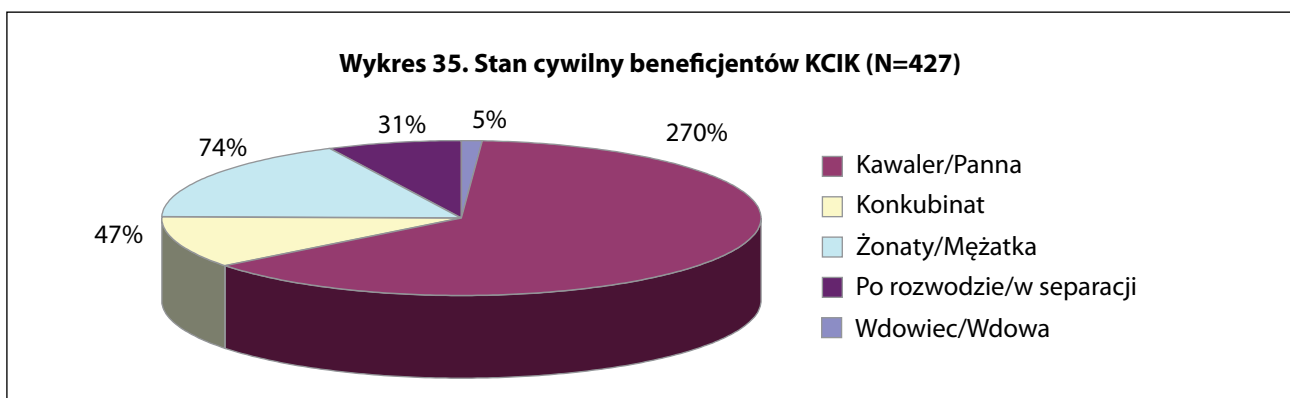
Wiek ofiar

Na 513 analizowanych przypadków 455 dotyczyła osób pełnoletnich, a zaledwie 55 odnosiło się do małoletnich. Wielkości te potwierdzają, że w latach 2009–2014 zdecydowanie częściej identyfikowano i wspierano ofiary dorosłe aniżeli dzieci.

Stan cywilny ofiar w momencie rekrutacji

Na 427 ankiet większość dotyczyła ofiar deklarujących stan wolny i brak stałych emocjonalnych więzi z drugą osobą. Takie osoby stanowiły ok. 70% zgłoszeń. Pozostała grupa ofiar wskazywała natomiast, iż pozostaje w stałym związku z drugą osobą, choć nie zawsze był to związek sformalizowany.

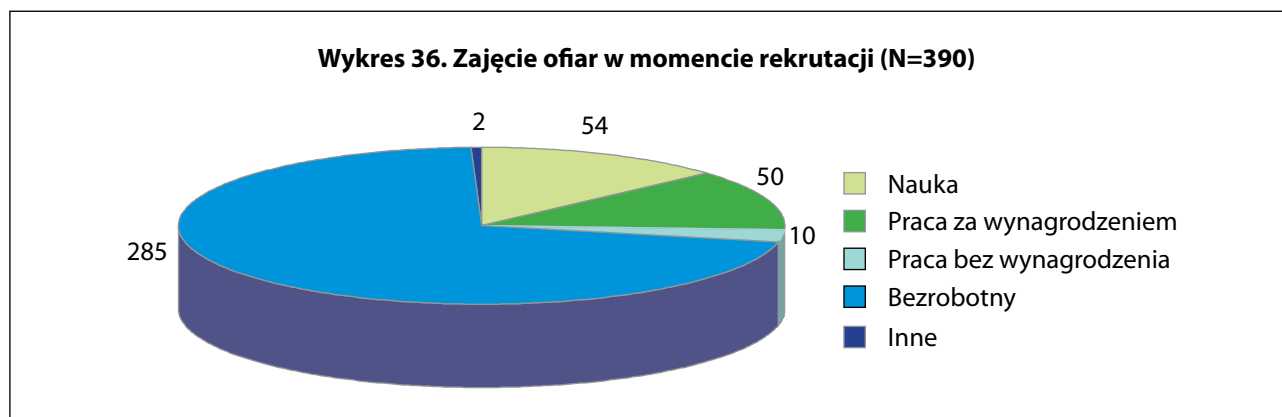

Beneficjenci deklarujący stan wolny to w zdecydowanej większości kobiety. W latach 2013–2014 stanowiły one 83% wszystkich analizowanych przypadków w tej kategorii. Niemniej brak partnera nie oznaczał, iż osoby te nie posiadały rodziny lub innych bliskich osób w krajach pochodzenia. Często bowiem były to samotne kobiety mające małe dzieci pozostawione czasowo pod opieką dziadków lub krewnych.

Kraj zamieszkania oraz zajęcie ofiar w momencie rekrutacji

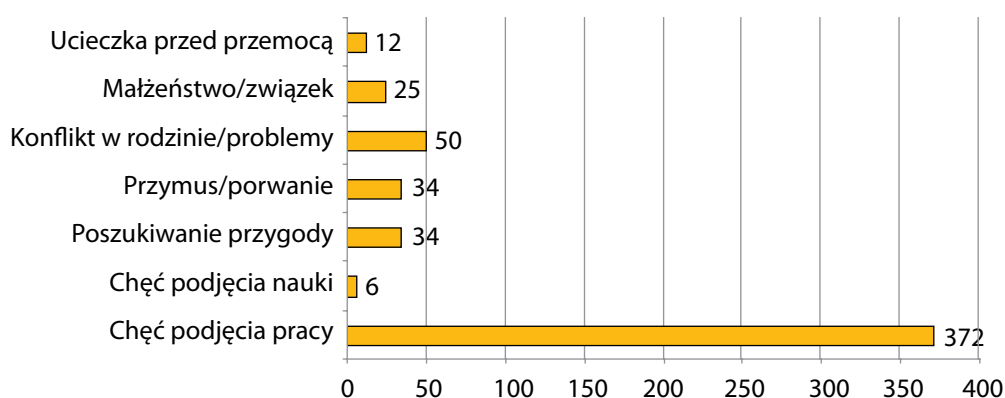
Informacje na temat **miejsca zamieszkania ofiar w momencie rekrutacji** udało się zgromadzić wobec 462 beneficjentów. Zdecydowana większość **przebywała wówczas w kraju pochodzenia**, a tylko niewielka grupa pozostawała na emigracji. W latach 2013–2014 spośród 181 cudzoziemskich ofiar tylko 26 z nich (co stanowi 14%) przed okresem wykorzystania przebywała poza granicami swojego kraju, w tym na terytorium Polski – 28 osób, w Niemczech – 3 osoby, i na Ukrainie i Słowacji po jednej osobie. Polacy zaś w momencie rekrutacji w 93% pozostawali w Polsce, a jedynie 7% na emigracji tj. w Holandii i Niemczech – po 2 osoby oraz w pojedynczych przypadkach w Irlandii, Włoszech i Zjednoczonych Emiratach Arabskich.

Zaledwie 1/3 ankietowanych w momencie rekrutacji posiadała stałe zajęcie (pracę lub naukę), a ok 66% pozostawało bez pracy. Dane te potwierdzają, że bezrobotni (zarówno Polacy, jak i cudzoziemcy) to grupa szczególnie podatna na wiktymizację. Wielkości te oddaje wykres 36 przedstawiający rodzaj zajęcia podejmowanego przez ofiary w momencie rekrutacji.

Status bezrobotnego i brak lokalnych perspektyw na szybką zmianę tej sytuacji w dodatku połączony z kryzysem rodzinnym (np. przemocą domową, chorobą członków rodziny) były najczęstszymi przyczynami przyjmowania oferty sprawców. Ponad 81% ofiar zdecydowała się na ryzykowną propozycję werbowników i opuszczenie domu właśnie z potrzeby znalezienia dobrze płatnego zajęcia i poprawienia statusu materialnego swojego i swojej rodziny. Ponad 13% osób podejmując taką decyzję dodatkowo było zmotywowane istnieniem konfliktu w rodzinie lub chęcią ucieczki przed przemocą. Kolejne 7% osób opuściło rodzinny dom pod przymusem, najczęściej stosowanym przez członków rodziny. W tej grupie beneficjentów to rodzina najczęściej aktywnie i świadomie uczestniczyła w procederze handlu ludźmi. Blisko 13% natomiast zdecydowało się na migrację mając nadzieję nie tylko na podniesienie swojego statusu materialnego ale przede wszystkim z chęci doznania przygody lub zawarcia związku małżeńskiego. W tej grupie dominowały młode kobiety, wobec których sprawcy zastosowali metodę werbunku „na miłość” obiecując związek i wspólną przyszłość na emigracji. Szczegółowe zestawienie powodów, dla których ofiary zdecydowały się na przyjęcie oferty rekrutera prezentuje wykres 37.

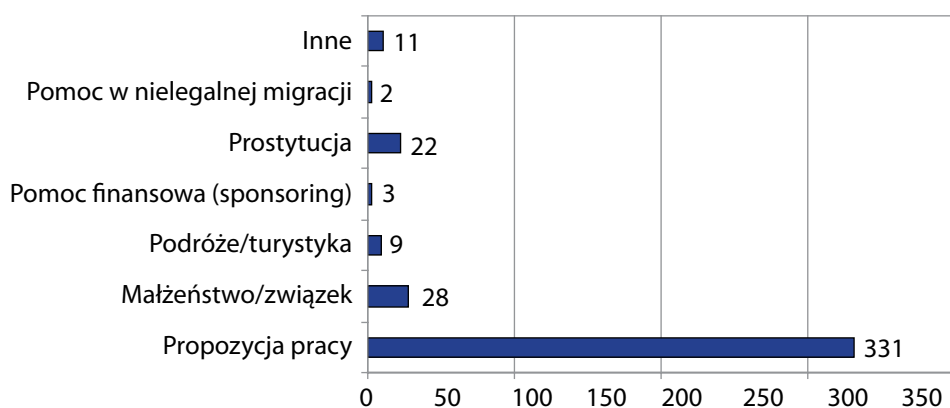
Wykres 37. Powód migracji/opuszczenia domu (N=456)

Oferta przedstawiana w momencie rekrutacji

Analizując rodzaj oferty składanej przyszłym ofiarom zauważa się, że zasadniczo sprawcy wykorzystywali dwa rodzaje potrzeb: poprawę warunków materialnych, bądź budowanie związku emocjonalnego. Mając zaś na uwadze, że zdecydowana większość beneficjentów KCIK przed werbunkiem pozostawała bezrobotna rekruterzy proponowali przede wszystkim intratną finansowo pracę (w tym pracę w prostytucji) lub udzielenie bezpośredniej pomocy materialnej. W ten sposób zwerbowano ponad 88% ankietowanych beneficjentów. Zdecydowanie rzadziej oferta zawierała atrakcje turystyczne, bądź miała charakter matrymonialny. Tego rodzaju obietnica była składana zaledwie w 9% przypadkach. Najrzadziej, bo zaledwie w 2 ankietach sprawcy zapewniali swoje przyszłe ofiary o wsparciu w nielegalnym przekroczeniu granic. Wykres 38 obrazuje zestawienie najczęstszych ofert składanych ofiarom na etapie werbunku.

Wykres 38. Rodzaj obietnicy przedstawianej podczas rekrutacji (N=400)

Obywatelstwo rekrutera

Poniższe zestawienie przedstawia obywatelstwo rekrutera, co zostało uwzględnione w 342 ankietach. W niektórych przypadkach wskazywano, iż rekrutacją zajmowała się więcej niż jedna osoba, jak również zdarzały się przypadki, iż rekruter miał podwójne obywatelstwo lub jeden rekruter zwerbował kilka a nawet kilkanaście ofiar. W sumie na przestrzeni badanego okresu możliwe było ustalenie obywatelstwa w odniesieniu do 353 osób wskazanych przez beneficjentów jako rekruterzy.

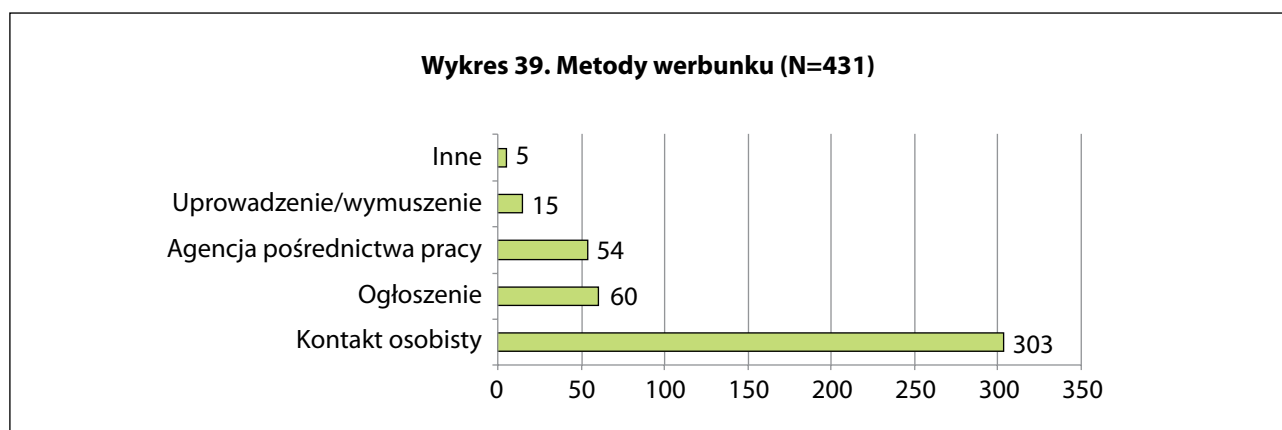
Mając na uwadze analogiczne zestawienie dotyczące obywatelstwa ofiar, można przyjąć, że w większości przypadków **rekruter był tego samego obywatelstwa co ofiara**. Statystycznie

werbunkiem Polaków najczęściej zajmowali się obywatele Polski, zaś wśród cudzoziemców rekruterami byli obywatele Bułgarii i Rumunii, rzadziej Ukraińcy i Wietnamczycy.

Obywatelstwo rekrutera (N= 342)	2009–2014	Obywatelstwo ofiar (N=509)	2009–2014
polskie	162	polskie	180
bułgarskie	62	rumuńskie	141
rumuńskie	47	bułgarskie	55
ukraińskie	23	wietnamskie	34
wietnamskie	19	ukraińskie	31
włoskie	14	filipińskie	25
niemieckie	7	lankijskie	7
tureckie	6	bengalskie	5
Inne	13	kenijskie	5
		rosyjskie	5
		Inne	21

Metody werbunku

Najczęstszą metodą werbunku stosowaną przez sprawców był **kontakt bezpośredni z przyszłą ofiarą** (ponad 70% analizowanych przypadków). W pozostałych przypadkach rekruterzy korzystali z form pośrednich tj. bądź poprzez ogłaszanie swoich ofert za pośrednictwem mediów, w tym przede wszystkim mediów elektronicznych (14%), bądź poprzez wykorzystanie agencji pośrednictwa pracy (ponad 12%). Sporadycznie przestępcy sięgali po rozwiązania siłowe np. uprowadzenia (3%). Można więc przyjąć, iż sprawcy starali się jak najdłużej ukryć przed ofiarą swoje przestępcze zamiary i w związku z tym na wczesnych etapach proceduru korzystali z innych niż przemoc metod kontroli. Warto także zauważyć, iż na 431 przypadków nie odnotowano ani jednej sytuacji, aby sprawcy w celach werbunku korzystali z usług agencji matrymonialnej lub turystycznej.

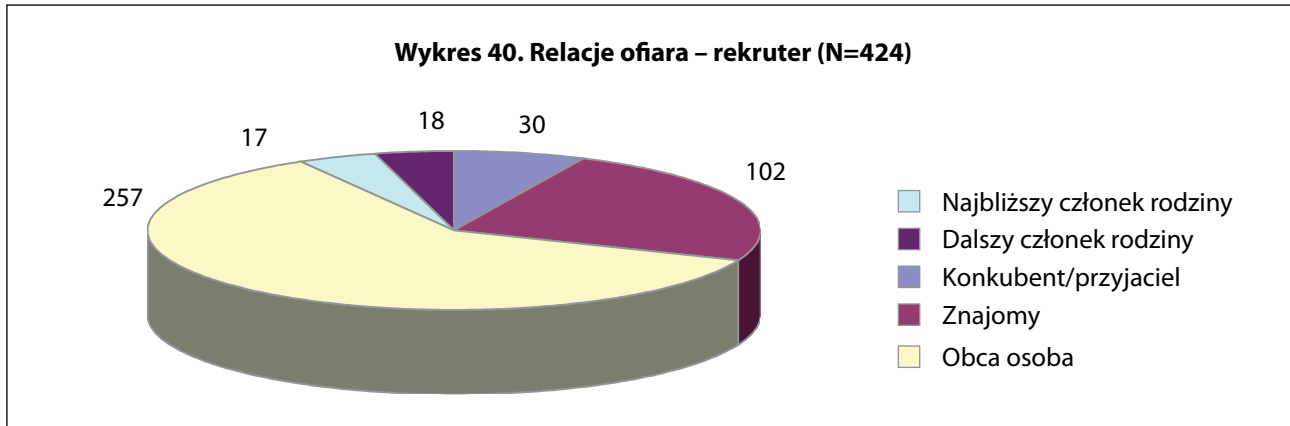

Kraj przeznaczenia proponowany w momencie rekrutacji

Oferta wyjazdu do kraju, składana ofiarom w ramach rekrutacji najczęściej **pokrywała się z docelowym miejscem wykorzystania**. Na 405 ankietowanych beneficjentów w 74% przypadków proponowano Polskę, a w niespełna 15% – Niemcy. Zdecydowanie rzadziej oferowano wyjazd do innych krajów europejskich np. Holandii – 2%, Wielkiej Brytanii – 2% lub na Litwę – 1%. W pojedynczych przypadkach pojawiały się propozycje wyjazdu do Stanów Zjednoczonych Ameryki, Włoch, Szwecji, Norwegii, Japonii, Boliwii lub Irlandii. Co ważne, Polska okazała się również atrakcyjna dla wielu polskich ofiar. W latach 2013–2014 „krajową” ofertę złożono 44 Polkom, zaś wyjazd zagraniczny do innego państwa europejskiego – 35 Polakom. Oprócz Polski najczęściej naszym obywatelom proponowano podróż do Niemiec, zdecydowanie rzadziej zaś m.in. do Holandii lub Wielkiej Brytanii.

Relacje rekruter – ofiara

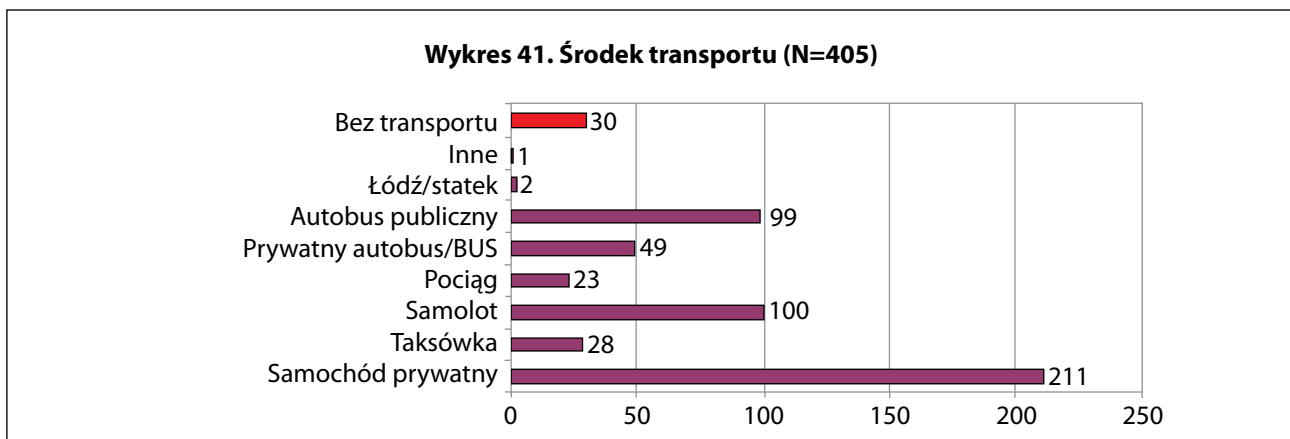
Relacje pomiędzy ofiarą, a osobą rekrutującą ustalono w 424 przypadkach. Statystycznie **najczęściej werbownik pozostawał dla ofiary obcą osobą** (ponad 60% przypadków), a co czwarty ankietowany beneficjent relacje z rekruterem oceniał jako powierzchowne, w których sprawca występował jako „znajomy”. W pozostałych przypadkach (ok. 15%) rekrutacją zajmowała się osoba doskonale znana ofierze, będąca członkiem rodziny lub jej partnerem. Dane liczbowe w tym zakresie przedstawia wykres 40.

Transport

Analizując poszczególne przypadki można stwierdzić, iż etap transportu jest znacznie bardziej zróżnicowany niż etap rekrutacji. Wynika to z faktu, iż w niektórych przypadkach ofiary były rekrutowane setki tysięcy kilometrów od miejsca wykorzystania, a w innych rekrutacja i wykorzystanie odbywały się w tej samej miejscowości i etap transportu bądź ograniczał się do przejazdu taksówką, bądź w ogóle nie był organizowany przez grupę przestępczą. Brak etapu transportu zanotowano w 7% analizowanych przypadków.

Wybór środka transportu w dużej mierze zależał od odległości między miejscem werbunku, a miejscem wykorzystania. Nierzadko też ofiary podczas podróży musiały korzystać z kilku rodzajów transportu aby dotrzeć na miejsce docelowe. Na 405 analizowane ankiety, w ponad połowie wskazywano wykorzystanie samochodu prywatnego (52%), a w co czwartej autobus publiczny i samolot. Ponadto, w 12% przypadków korzystano z prywatnego autobusu, w 7% z taksówki, a w 5% z pociągu. Najrzadziej, zaś bo w zaledwie 2 sytuacjach ofiara płynęła łodzią lub statkiem morskim.

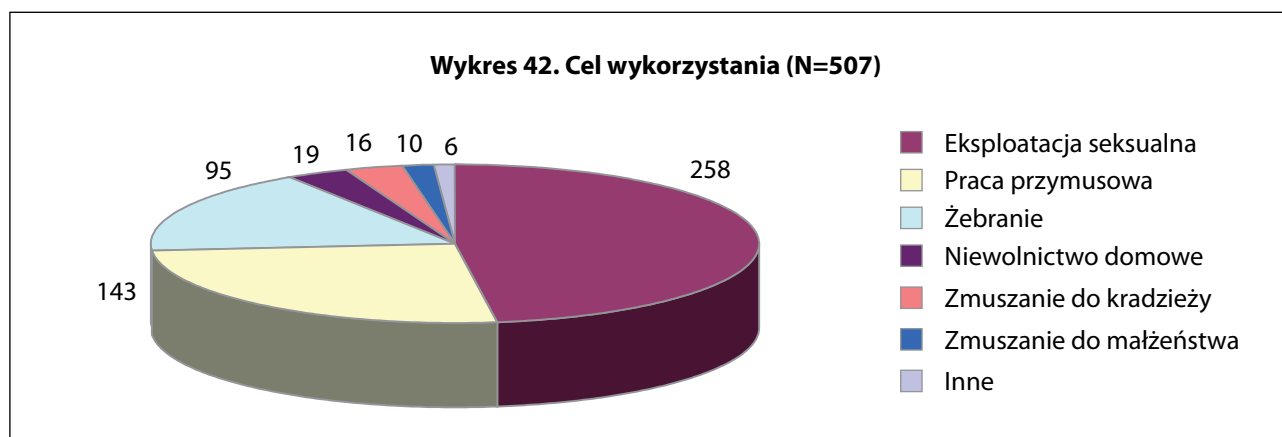
W trakcie transportu w ok. 3/4 analizowanych przypadkach przekroczone granice państwowe, ale zaledwie w 6% czyniono to nielegalnie, co może wskazywać, że sprawcy wykazywali dużą dbałość, aby ich proceder pozostawał jak najdłużej nieujawniony zarówno przez same ofiary, jak i organy porządku publicznego. Zdecydowana większość ofiar podróżowała dobrowolnie i samodzielnie. Na etapie podróży podobnie jak podczas werbunku rzadko kiedy wobec ofiar stosowano środki przymusu bezpośredniego.

Kraj wykorzystania

Beneficjenci KCIK to przede wszystkim **ofiary eksploatowane na terytorium Polski** (82%), lub rzadziej w Niemczech (10%), a w pojedynczych przypadkach także m.in. w Holandii, Rosji, Wielkiej Brytanii, Włoszech i na Litwie. W latach 2013–2014 do wykorzystania na terytorium Polski doszło w 219 badanych przypadkach. Ofiarami procederu byli przede wszystkim cudzoziemcy (164 osoby), ale także Polacy (55 osób). Nasi obywatele znacznie częściej padali ofiarą handlu ludźmi za granicą. W ciągu ostatnich 2 lat (2013–2014) krajami wykorzystania Polaków najczęściej były: Niemcy, Holandia, Wielka Brytania, a w pojedynczych sytuacjach również Włochy, Irlandia, Belgia, Norwegia, Szwajcaria, Szwecja oraz Zjednoczone Emiraty Arabskie.

Cel wykorzystania

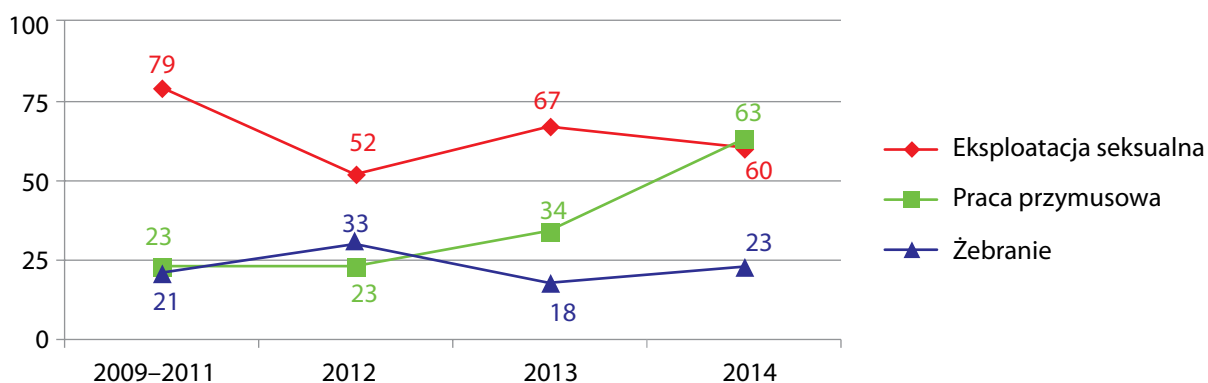
Niewiele ponad połowa ankietowanych padła ofiarą eksploatacji seksualnej. Była to najczęściej ujawniana forma wykorzystania na przestrzeni całego badanego okresu. Ofiary pracy przymusowej stanowiły 28% przypadków, a zmuszania do żebractwa kolejne 18%. Pozostali beneficjenci byli wykorzystywani do pracy w gospodarstwach domowych (tzw. niewolnictwie domowym), zmuszani do kradzieży lub innych przestępstw, w tym wyłudzenia świadczeń socjalnych i kredytów lub zawierania fikcyjnych małżeństw. W dwóch przypadkach zanotowano próbę przekazania dziecka z pominięciem procedury adopcyjnej, a w kolejnych 2 ankietach nie zanotowano żadnego wykorzystania. Najprawdopodobniej beneficjenci KCIK zostali zakwalifikowani przez organizację jako osoby zagrożone wykorzystaniem, które jednak na skutek interwencji rodziny i personelu KCIK ostatecznie nie miało miejsca. Szczegółowe zestawienie poszczególnych celów wykorzystania prezentuje wykres 42.

Analizując cel wykorzystania wśród ankietowanych beneficjentów potwierdzają się ogólne tezy na temat aktualnych trendów handlu ludźmi widoczne również w ramach realizacji Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi. Wykorzystanie w prostytucji lub do innych czynności seksualnych stanowiło początkowo dominującą formę eksploatacji ofiar w ramach handlu ludźmi. Na przestrzeni ostatnich trzech lat skala tego zjawiska nie uległa widocznemu zmniejszeniu, lecz na skutek ujawnień coraz liczniejszych przypadków wykorzystania do pracy przestała dominować w obrazie procederu handlu ludźmi. Począwszy od okresu 2009–2011 liczba ofiar pracy przymusowej stale rośnie, a w 2014 r. przewyższyła liczbę ofiar eksploatacji seksualnej. Na niemal niezmiennym poziomie pozostaje ujawnianie procederu zmuszania do żebractwa. Średniorocznie do KCIK zgłaszane jest kilkanaście tego typu przypadków.

Analiza 507 ankiet wskazuje, że w latach 2009–2014 ofiarami eksploatacji seksualnej padały wyłącznie kobiety, zarówno Polki, jak i cudzoziemki. Do pracy natomiast zmuszani byli zarówno mężczyźni, jak i kobiety. Początkowo wyłącznie cudzoziemcy eksploatowani na terenie Polski, niemniej od 2013 r. do KCIK zaczęli zgłaszać się również Polacy wykorzystywani w ten sposób zagranicą. Ofiary żebractwa to wyłącznie cudzoziemcy, obywatele Rumunii.

Wykres 42. Cel wykorzystania (N=507)

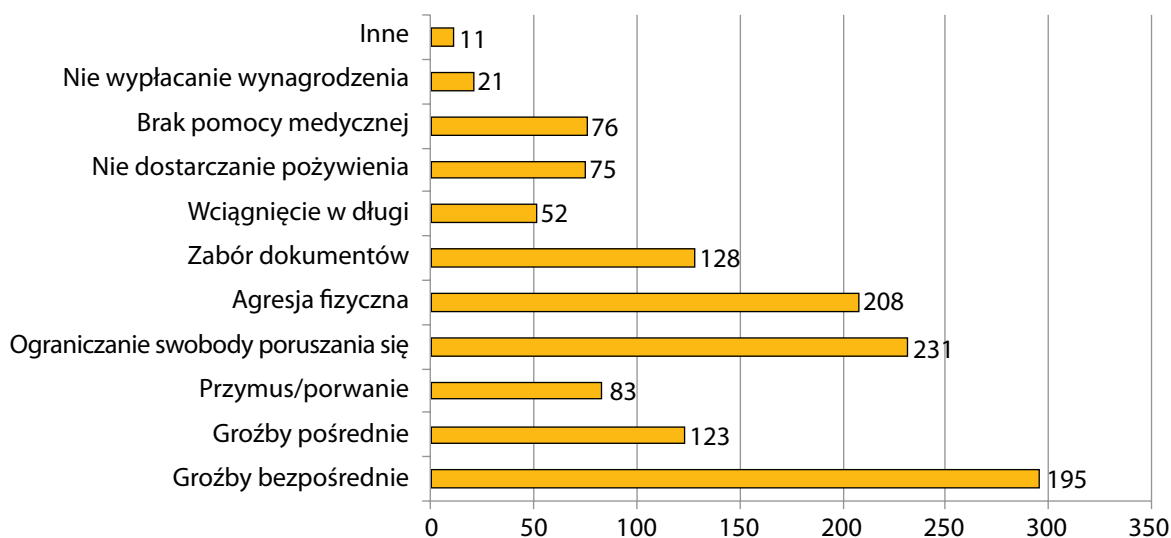

Polacy – beneficjenci KCIK to jednak nie tylko osoby wykorzystywane seksualnie i w pojedynczych przypadkach do pracy, ale również ofiary eksploatacji kryminalnej. W latach 2013–2014 przeanalizowano 11 przypadków zmuszania do kradzieży, 7 przypadków zmuszania do zawarcia fikcyjnego małżeństwa oraz 2 przypadki zmuszania do wyłudzenia świadczeń socjalnych. W sumie na 20 ofiar tego typu procederu, 15 było obywatelami Polski.

Metody kontroli zachowania ofiar

Metody działań sprawców mających na celu wymusić posłuszeństwo ofiar ustalono wobec 433 beneficjentów KCIK. Przy czym w większości przypadków handlarze stosowali wobec tej samej osoby kilka metod jednocześnie. Najczęściej były to **groźby bezpośrednie** (68%), **ograniczenie swobody poruszania się** – 53% oraz **agresja fizyczna** (w tym okaleczenia ciała) – 48%. Nieco rzadziej sprawcy zabierali ofiarom dokumenty – 30% lub sięgali po groźby pośrednie (np. dotyczące rodziny, lub znajomych ofiary) – 28%. W porównaniu do ww. metod stosunkowo rzadko natomiast beneficjenci KCIK zgłaszali porwania (19%) lub uniemożliwienie im dostępu do pomocy medycznej (18%) oraz niedostarczanie pożywienia (17%). Zaskakującym może być natomiast to, iż zaledwie w 12% przypadków odnotowano stosowanie tak symptomatycznej dla handlu ludźmi metody jaką jest spirala długu.

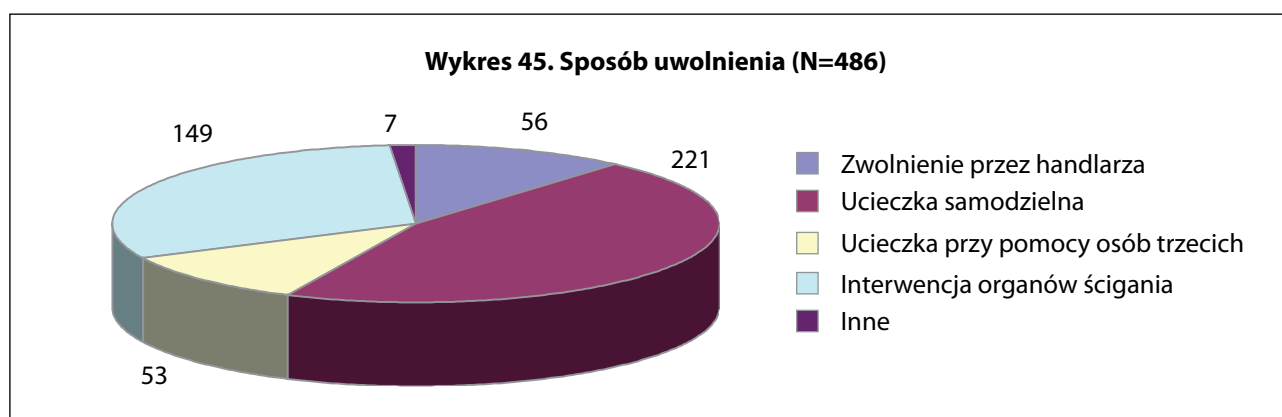
Wykres 44. Metody kontroli ofiar (N=433)

Na uwagę zasługuje również fakt, iż na 433 zanalizowane przypadki tylko w 231 zgłoszono fakt ograniczania wolności. Oznacza to, że w pozostałych 202 sytuacjach takiej metody nie zastosowano, niemniej ofiary również były skutecznie nadzorowane i kontrolowane przez sprawców.

Uwolnienie od sprawców

Blisko 98% analizowanych ankiet dotyczyła osób, które w momencie zgłoszenia do KCIK były wolne od sprawców, tzn. nie podlegały dalszemu procederowi wykorzystania. Najczęściej ofiary samodzielnie uciekły od handlarzy (45%), a w 30% ucieczka ta była możliwa dzięki interwencji organów ścigania. Zdecydowanie częściej Policja lub Straż Graniczna interweniowała w uwolnieniu cudzoziemców (73% uwolnień z udziałem organów ścigania), rzadziej w odniesieniu do obywateli Polski (27%). W ponad 10% analizowanych przypadków beneficjentom KCIK w ucieczce pomagały także osoby trzecie np. rodzina, organizacje pozarządowe, a kolejne 11% dotyczyło sytuacji, w których sprawcy poniekąd zgadzali się na odejście ofiar.

Sytuacja i potrzeby ofiar po uwolnieniu

Mając na uwadze bardzo zróżnicowany charakter przestępstwa handlu ludźmi (formy i metody wykorzystania ofiar, jak również sposób zakończenia procedury), beneficjenci KCIK w momencie zgłaszania się po pomoc znajdowali się w bardzo różnej sytuacji, a co za tym idzie mieli także odmienne potrzeby. W większości przypadków były to osoby znajdujące się tuż po uwolnieniu od sprawców, dla których w pierwszej kolejności konieczne było zapewnienie bezpieczeństwa i świadczeń o charakterze interwencyjnym. Niemniej, zdarzały się również sytuacje, gdy ofiary zgłaszały się do Centrum dopiero po kilku tygodniach lub nawet miesiącach od zakończenia procedury. Dla takich osób ważna było przede wszystkim pomoc psychologiczna, a także wsparcie w procesie integracyjnym bądź reintegracyjnym.

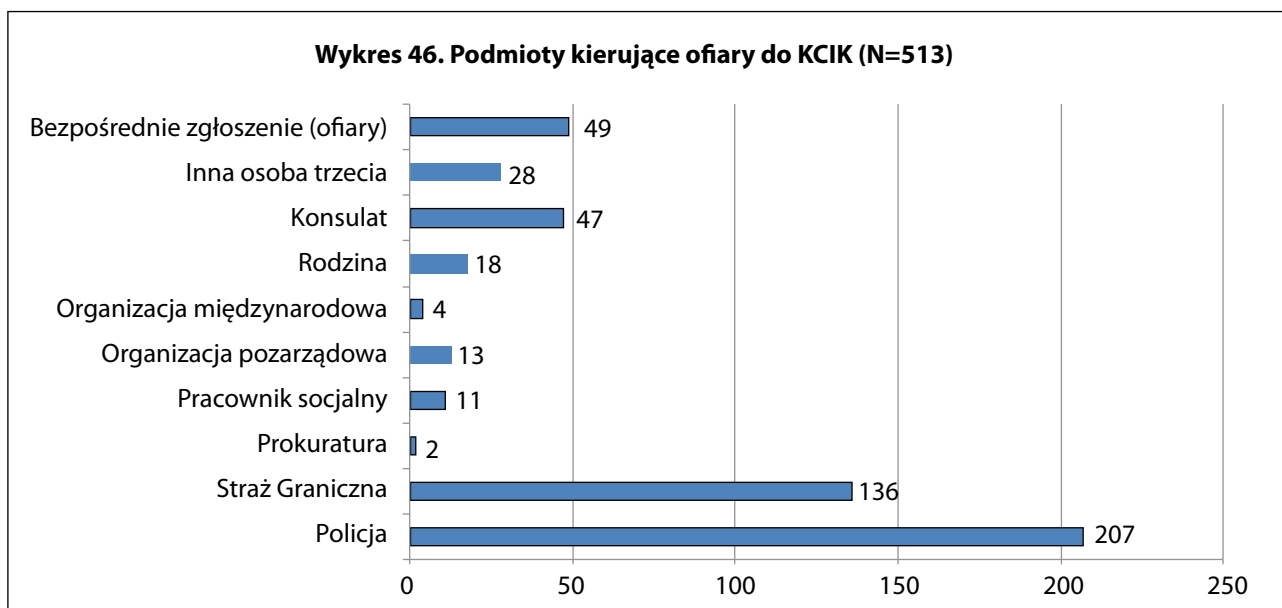
Podmioty kierujące ofiary do KCIK

W latach 2009–2014 podmiotami najczęściej kierującymi ofiary do KCIK były polskie organy ścigania. W sumie zgłosiły blisko 67% wszystkich analizowanych przypadków, z czego Policja 40%, a Straż Graniczna ponad 26%. Blisko 10% ofiar zgłosiło się do Centrum samodzielnie, a w pozostałych przypadkach za pośrednictwem osób lub instytucji trzecich np. pracownika socjalnego lub rodziny (11%), konsulatu (9%), organizacji pozarządowych lub międzynarodowych (3%). Szczegółowe dane w tym zakresie prezentuje wykres 46.

Organy ścigania znacznie częściej zgłaszały ofiary cudzoziemskie aniżeli polskie. W latach 2013–2014 ponad 68% cudzoziemskich beneficjentów otrzymało pomoc KICK właśnie na skutek interwencji Policji lub Straży Granicznej. W tym samym okresie odsetek Polaków zgłoszonych przez organy ścigania wyniósł 43%.

Oprócz służb porządku publicznego cudzoziemcy byli kierowani do Centrum także przez swoje konsulaty, a w pojedynczych przypadkach przez organizacje pozarządowe i międzynarodowe lub inne osoby trzecie. Zaledwie 8% zgłoszeń pochodziło wprost od cudzoziemskich beneficjentów.

Wykres 46. Podmioty kierujące ofiary do KCIK (N=513)

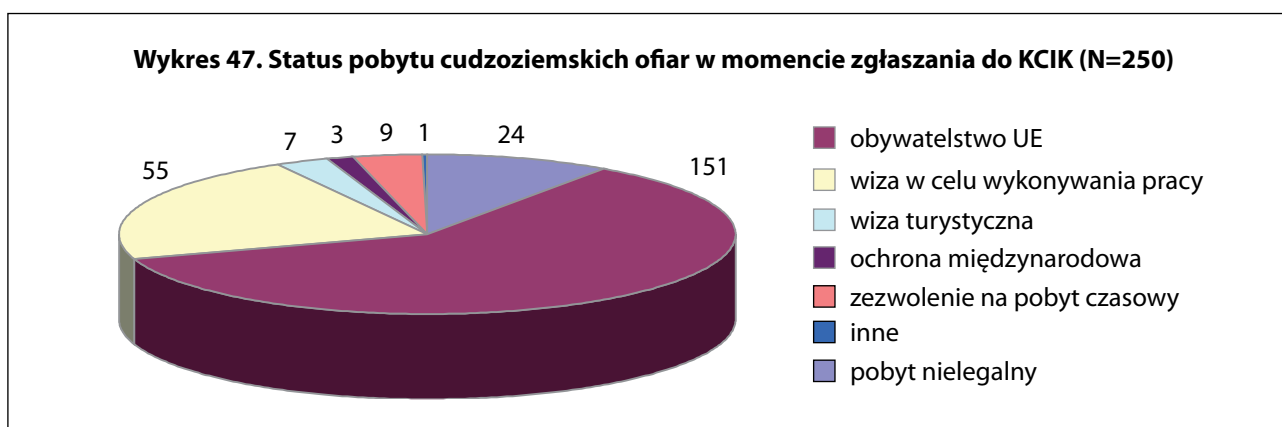

Polacy natomiast znacznie częściej, aniżeli cudzoziemcy zgłaszali się po pomoc bezpośrednio. W sumie w latach 2013–2014 aż 21% analizowanych zgłoszeń pochodziło wprost od polskich beneficjentów. Nasi obywatele dosyć często otrzymywali informacje o KCIK również od rodziny, czy pracowników socjalnych. Takich sytuacji nie odnotowano natomiast w odniesieniu do cudzoziemskich ofiar. Za to Polacy stosunkowo bardzo rzadko byli informowani o KCIK za pośrednictwem polskich konsulatów. W latach 2013–2014 nie przeanalizowano ani jednej sytuacji bezpośredniego skierowania obywatela Polski po pomoc do KCIK przez konsulat.

Status pobytu na terytorium Polski cudzoziemskich ofiar

Dane dotyczące statusu pobytu cudzoziemskich beneficjentów KCIK były gromadzone w ankietach począwszy od 2012 r., zatem poniższa analiza uwzględnia wyłącznie osoby zgłoszone do KCIK w okresie 2012–2014. Na 252 ankietowanych cudzoziemców status pobytu ustalono w odniesieniu do 250 osób. Analogicznie jak w przypadku ofiar objętych Programem wsparcia zdecydowana większość z nich (ponad 90%) w momencie identyfikacji przebywała w Polsce legalnie, najczęściej korzystając z faktu posiadania obywatelstwa Unii Europejskiej (60%). Cudzoziemcy pochodzący z państw trzecich przeważnie posiadali wize lub zezwolenia na pobyt czasowy (28%). W dwóch przypadkach ofiary zgłaszając się do KCIK oczekiwały na decyzję w sprawie nadania statusu uchodźcy, a jedna osoba taki status już miała przyznany.

Wykres 47. Status pobytu cudzoziemskich ofiar w momencie zgłaszania do KCIK (N=250)

Cudzoziemcy, którzy po uwolnieniu od sprawców wymagali uregulowania swojej sytuacji prawno-pobytowej na terytorium Polski, najczęściej decydowali się na skorzystanie z prawa do czasowego pobytu przysługującego ofiarom handlu ludźmi na podstawie ustawy o cudzoziemcach.

W analizowanym 3-letnim okresie 14 ankietowanych beneficjentów otrzymało prawo do czasowego pobytu w ramach „czasu na zastanowienie”, a w 41 przypadkach wydano zezwolenie na pobyt czasowy w związku z podjętą przez ofiarę współpracą z organem ścigania. Część tych zezwoleń została wydana również osobom, które w momencie zgłoszenia do KCIK przebywały w Polsce legalnie, a wsparcia w uregulowaniu sytuacji pobytowej wymagały dopiero na późniejszym etapie pomocy.

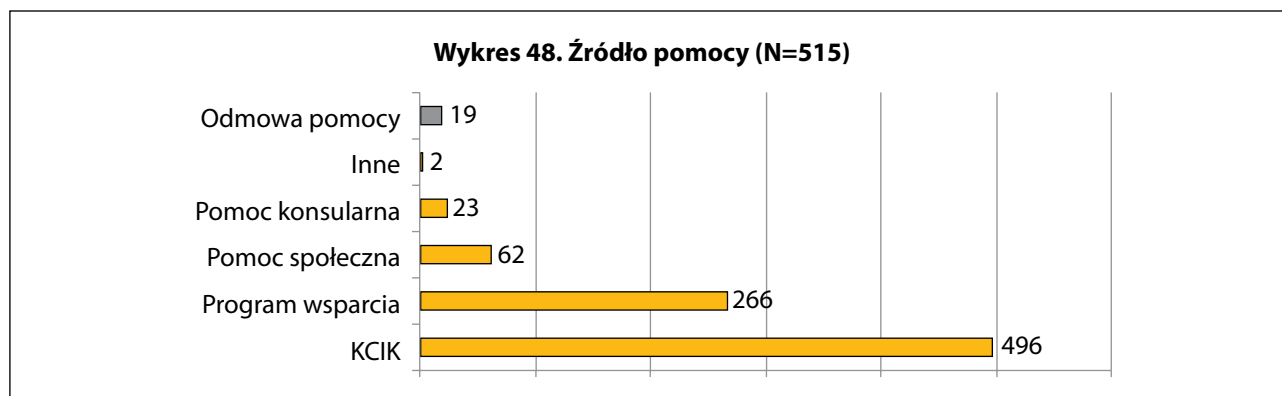
Źródło i rodzaj wsparcia

Na 515 analizowanych przypadków bezpośredniej pomocy udzielono 496 beneficjentom KCIK (96%), w pozostałych sytuacjach (4%) ofiary po otrzymaniu oceny sytuacji i przedstawieniu oferty pomocy nie zdecydowały się na skorzystanie z proponowanego wsparcia.

Ponad połowa ankietowanych osób (51,6%) została jednocześnie zgłoszona do Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi, który od 2010 r. jest realizowany w ramach Krajowego Centrum⁹. W latach 2012–2013 z Programu korzystało ok 80% ankietowanych cudzoziemców zgłoszonych do KCIK, a w 2014 r. odsetek ten spadł do 70%.

Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej ofiary handlu ludźmi są uprawnione do korzystania ze świadczeń określonych przedmiotową ustawą. Z tego prawa skorzystało zaledwie 12% ankietowanych osób. Niemniej, na przestrzeni badanego okresu zauważa się stały wzrost przypadków wnioskowania przez ofiary o pomoc społeczną. W ciągu pierwszych 4 lat funkcjonowania KCIK, a więc w latach 2009–2012, było to zaledwie 11 takich sytuacji, podczas gdy w 2013 r. po pomoc społeczną zgłosiło się już 20 ofiar, a w 2014 r. – kolejne 31 osób.

Ponadto, w pojedynczych przypadkach ofiary otrzymywały również wsparcie swoich konsulatów. Wszystkie te przypadki dotyczyły cudzoziemskich ofiar.

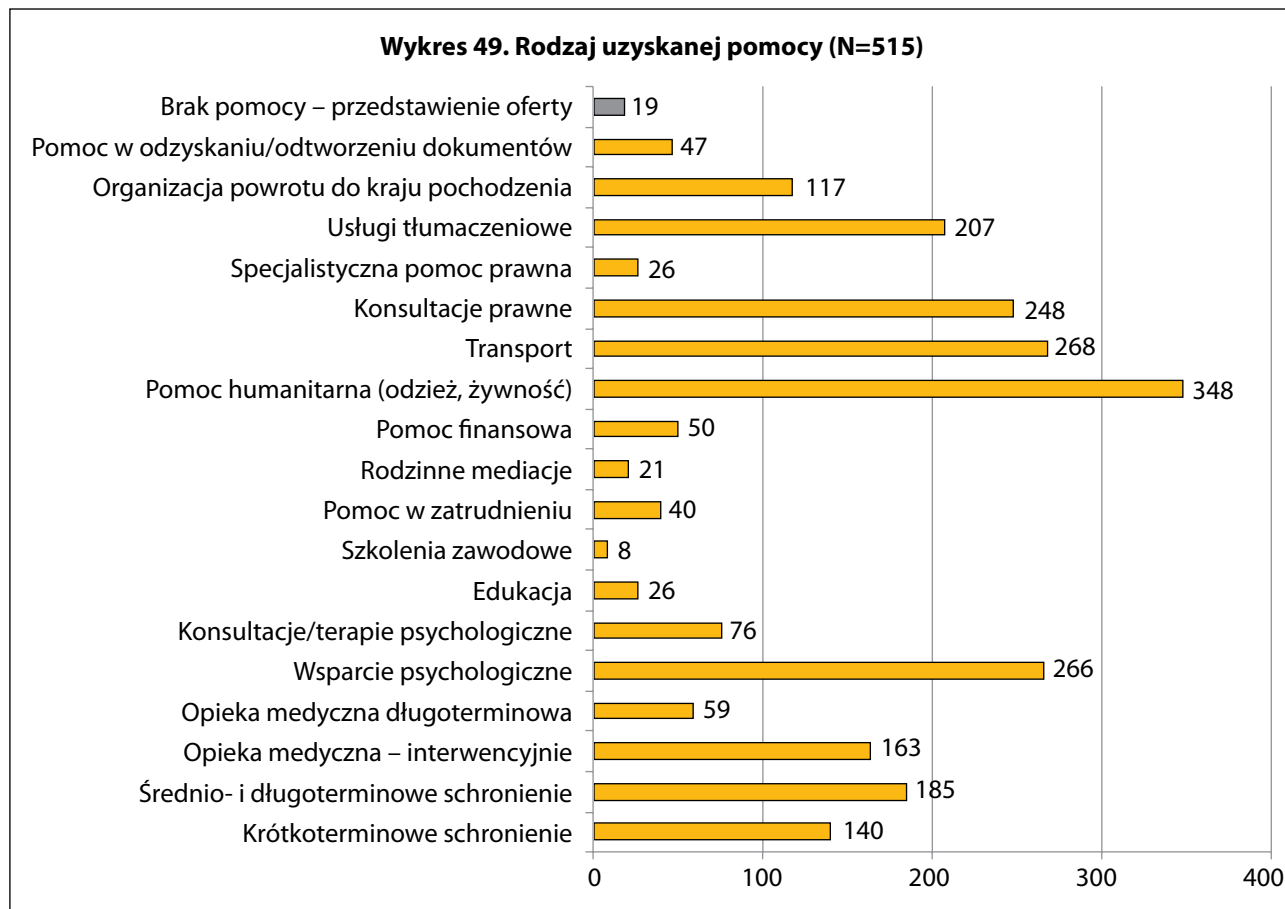

Mając na uwadze, że zarówno KCIK, jak i pomoc społeczna ma przede wszystkim zapewnić wsparcie o charakterze interwencyjnym, większość ofiar korzystała właśnie z takiej oferty obliczonej na pomoc doraźną. Niemniej, w odniesieniu do niektórych beneficjentów KCIK koniecznym było zapewnienie wsparcia długofalowego wykraczającego poza ramy interwencyjne i dotyczącego np. pomocy w ustabilizowaniu sytuacji w powrocie do rodziny lub na rynek pracy.

Poniższe zestawienie wskazuje, że ofiary najczęściej korzystały ze wsparcia humanitarnego (tj. zapewnienia odzieży, żywności, środków higienicznych) – blisko 68%. Równie często potrzebna była pomoc psychologa (66% z czego niemal 15% osób wymagała pogłębionej terapii psychologicznej), a także bezpiecznego zakwaterowania (63%). Dla ponad połowy beneficjentów (53%) konieczne było zapewnienie konsultacji prawnych (w tym 5% specjalistycznej pomocy prawnika). Niemal tyle samo ofiar (52%) korzystało z transportu na terenie kraju. Przejazdy te najczęściej dotyczyły komunikacji pomiędzy miejscem identyfikacji, a bezpiecznym zakwaterowaniem. Opieki medycznej wymagało ponad 43% ofiar, przy czym dla blisko 33% osób była to pomoc doraźna, a ponad 11% potrzebowała długoterminowej opieki medycznej.

⁹ Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi jest dedykowany wyłącznie cudzoziemcom zidentyfikowanym jako ofiary handlu ludźmi i zgłoszonym przez organy ścigania (więcej na ten temat w części I i II).

Pożądaną formą pomocy stanowiły także usługi tłumacza. Z takiego wsparcia korzystało 40% ankietowanych osób – niemal wyłącznie cudzoziemcy. Blisko 23% ofiar zdecydowało się na powrót do kraju pochodzenia, a 9% wymagała w tej sprawie uzyskania lub odtworzenia dokumentów.

Współpraca z organami ścigania

Informacja o złożeniu zeznań przeciwko sprawcom była podana jedynie w 356 ankietach, z których wynika, że 282 osoby zdecydowały się aktywnie uczestniczyć w postępowaniu karnym, a 74 beneficjentów KCIK odmówiło składania zeznań. Powyższe dane wskazują więc, że tylko co piąta osoba nie chciała bądź nie mogła bezpośrednio angażować się we współpracę z organami ścigania, pozostałe osoby zaś po uzyskaniu wsparcia i pomocy decydowały się na tę współpracę.

IV. PODSUMOWANIE

Osiągnięcia

System wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi nieprzerwanie budowany i rozwijany od 2006 r. zasadniczo spełnił oczekiwania na przestrzeni badanego okresu. Z każdym niemal rokiem zwiększała się liczba jego beneficjentów, a to oznacza, że coraz więcej ofiar było identyfikowanych i profesjonalnie wspieranych.

Porównując pierwsze lata funkcjonowania „Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi” z bieżącą sytuacją zauważa się szereg pozytywnych zmian zarówno w obszarze identyfikacji, jak postępowania z ofiarami handlu ludźmi. Przede wszystkim nastąpiło **ujednoczenie i upowszechnienie zasad w zakresie wspierania ofiar handlu ludźmi**. Pionierska rola Programu i Algorytmu z pewnością odegrała także istotną rolę w zakresie współpracy i współdziałania organów ścigania z organizacjami pozarządowymi. Przełamane zostały bariery mentalne

i organizacyjne, co z kolei pozwoliło na wprowadzanie kolejnych systemowych rozwiązań. Jak wynika z przedmiotowej analizy w większości przypadków informacja na temat KCIK trafiała do ofiar właśnie za pośrednictwem funkcjonariuszy Policji lub Straży Granicznej. Można więc przyjąć, że początkowe trudności we współpracy pomiędzy organizacjami pozarządowymi a organami ścigania zostały pokonane, a obecne **relacje pomiędzy Fundacją realizującą zadanie i funkcjonariuszami Policji i Straży Granicznej** układają się na tyle poprawnie, że mogą służyć jako **przykład dobrej praktyki w tym zakresie**.

Powołanie w 2009 r. Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla ofiar handlu ludźmi umożliwiło także rozszerzenie samej oferty pomocy i dotarcie do szerszej grupy potencjalnych beneficjentów. KCIK wypełniając zadania profilaktyczne i konsultacyjne w znaczny sposób przyczyniło się do **podnoszenia świadomości i wiedzy Polaków na temat zagrożenia przestępstwem handlu ludźmi**. Na przestrzeni blisko 5-letniej działalności wypracowało także mechanizmy współdziałania z innymi instytucjami, w tym jednostkami organizacyjnymi pomocy społecznej, **zwiększając** tym samym **liczbę podmiotów przeszkolonych i gotowych do udzielania profesjonalnej pomocy ofiarom handlu ludźmi**.

Istotne i pożądane zmiany następowały również w dokumentach prawnych stanowiących podstawę funkcjonującego systemu wsparcia. Przepisy nowej ustawy o cudzoziemcach, które weszły w życie z dn. 1 maja 2014 r., uregulowały w sposób kompleksowy zasady i warunki pobytu cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi, w tym m.in. **usprawniły realizację praw ofiar handlu do czasowego pobytu zarówno w ramach czasu na zastanowienie, jak i w związku z podjętą współpracą**. W efekcie zlikwidowany został problem cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi o nieuregulowanym statusie pobytu, którym z tego tytułu groziły liczne konsekwencje administracyjne. Ponadto, nowe zapisy ustawowe umożliwiły ofiarom handlu ludźmi wnioskowanie o zezwolenie na pobyt stały oraz o ubieganie się o pomoc w dobrowolnym powrocie.

Nowela ustawy o pomocy społecznej wskazała zaś ofiary handlu ludźmi jako odrębną kategorię beneficjentów systemu pomocy społecznej. W efekcie od 1 kwietnia 2007 r. **system pomocy społecznej przewiduje możliwość udzielania wsparcia** z uwagi na bezpośredni fakt otrzymania statusu ofiary handlem ludźmi. Ponadto, w 2010 r. w ramach kolejnej nowelizacji przedmiotowej ustawy wdrożono nowe zadanie wojewody, polegające na koordynacji działań w ramach pomocy społecznej w zakresie zapobiegania handlowi ludźmi oraz wspierania ofiar tego przestępstwa. W związku z tym, w strukturach urzędów wojewódzkich została ustanowiona **nieformalna sieć konsultantów wojewódzkich**, których zadaniem jest m.in. realizacja tego zadania na poziomie województwa.

Największym osiągnięciem wydaje się jednak **stały wzrost liczby osób rozpoznanych i zgłaszanych do systemu wsparcia jako ofiar handlu ludźmi**, a identyfikacja w tym zakresie przestała ograniczać się już wyłącznie do ofiar eksploatacji seksualnej i obecnie dotyczy również ofiar innych form tego procederu, w tym ofiar pracy przymusowej.

W 2006 r. zidentyfikowano i zgłoszono do Programu 10 cudzoziemek, podczas gdy w 2014 r. takich osób było już 62, a w Krajowym Centrum ponad 200. Oznacza to, że na przestrzeni 9 lat kilkakrotnie wzrosła liczba ofiar, którym zaoferowano należne wsparcie. W ciągu tych kilku lat zmienił się dosyć znacząco również profil ofiary. W świetle analizowanych danych, Polska staje się coraz częściej krajem docelowym wykorzystania ofiar handlu ludźmi, szczególnie do pracy przymusowej. To zaś oznacza konieczność dostosowania oferty pomocy do nowej, ale już dosyć licznej kategorii beneficjentów. **Ofiary pracy przymusowej**, znacznie częściej niż osoby wykorzystywane do prostytucji czy żebractwa, pochodzą z dalekich krajów azjatyckich, a po uwolnieniu od sprawców ich priorytetem nie jest szybki powrót do domu, lecz odzyskanie dokumentów, zaległych płatności od nieuczciwych „pracodawców” oraz uregulowanie statusu pobytu w celu podjęcia innej legalnej pracy w Polsce. Mając na uwadze konieczność dostosowania pomocy do faktycznych potrzeb beneficjentów, w przypadku ofiar pracy przymusowej coraz częściej oferowane im wsparcie już nie ogranicza się do doraźnej pomocy interwencyjnej, ale często wymaga działań obliczonych na **pomoc długofalową o charakterze integracyjnym**.

Zidentyfikowane trudności

Obok licznych osiągnięć w ramach systemu wsparcia w latach 2006–2014 pojawiały się również trudności, które wymagały zastosowania doraźnych zmian, a niekiedy opracowania i wdrożenia nowych praktyk lub procedur postępowania. W tym celu w 2010 r. została powołana grupa ekspercka ds. wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi, w skład której wchodzi przedstawiciele MSWiA, Komendy Głównej Policji, Komendy Głównej Straży Granicznej, Prokuratury Generalnej oraz organizacji pozarządowych prowadzących KCIK. Od 2013 r. grupa spotyka się regularnie raz w miesiącu, celem przedyskutowania i rozwiązania wszystkich pojawiających się trudności w obszarze identyfikacji i wspierania ofiar handlu ludźmi.

Jedną z takich trudności było m.in. rozpoznanie ofiar handlu ludźmi wśród cudzoziemców wnioskujących o ochronę międzynarodową oraz zapewnienie im właściwej pomocy. W 2013 r. podjęto działania skutkujące wdrożeniem nowej procedury regulującej tę kwestię. Ujednolicono przy tym zasady postępowania w sytuacji, gdy cudzoziemcy występują jednocześnie w dwóch postępowaniach administracyjnych: jako ofiary handlu ludźmi oraz jako wnioskujący o status uchodźcy. Problem ten wciąż jednak podlega monitorowaniu i jest przedmiotem licznych szkoleń obejmujących przede wszystkim urzędników i funkcjonariuszy, mających kontakt z cudzoziemcami wnioskującymi o ochronę międzynarodową w Polsce.

Niektóre problemy okazały się jednak na tyle skomplikowane, że wciąż nie doczekały się skutecznego rozwiązania, a w wielu przypadkach wymagają wdrożenia dalekoidących zmian, w tym zmian o charakterze legislacyjnym. Jedną z takich kwestii jest **ograniczony dostęp do pomocy społecznej dla ofiar handlu ludźmi**. Jak wynika z niniejszej analizy w latach 2009–2014 zaledwie 12% beneficjentów KCIK wystąpiło o pomoc społeczną. Są to więc wielkości wciąż nie do końca satysfakcjonujące. Sam problem zaś wydaje się wysoce skomplikowany, a jego zniwelowanie wymaga podjęcia działań w co najmniej trzech wymiarach: po pierwsze – szkoleniowym tj. ciągłego podnoszenia poziomu wiedzy na temat zjawiska handlu ludźmi wśród personelu jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, po drugie – informacyjnym, co oznacza, konieczność właściwego informowania i uświadamiania samych pokrzywdzonych o przysługujących im prawach do świadczeń, po trzecie zaś – proceduralnym, czyli podjęcia działań zmierzających do wprowadzenia istotnych zmian w zakresie przyznawania świadczeń. Sprawy proceduralne wydają się tu jednak najbardziej problematyczne i najtrudniejsze do rozwiązania. W obecnym brzmieniu przepisów ustawy o pomocy społecznej system świadczeń socjalnych jest w pełni dostępny tylko dla ofiar mających bądź polskie obywatelstwo, bądź legalny pobyt wynikający z otrzymanego statusu ofiary handlu ludźmi. Pozostałe kategorie ofiar, w tym przede wszystkim obywatele innych państw Unii Europejskiej, znajdują się poza rozwiązaniami bezpośrednio przewidzianymi ustawą i mają rzeczywiste trudności w otrzymaniu jakiegokolwiek pomocy socjalnej.

W związku z tym, konieczne jest jak najszybsze opracowanie i wdrożenie odpowiednich przepisów skutkujących przyznaniem prawa do pomocy społecznej wszystkim ofiarom handlu ludźmi, niezależnie od ich obywatelstwa i statusu pobytu na terytorium Polski.

Kolejnym problemem, jaki pojawił się w ramach funkcjonowania systemu wsparcia jest **niski poziom identyfikacji małoletnich ofiar handlu ludźmi**. Jak wynika z przedmiotowej analizy zarówno do Programu, jak i do KCIK zgłaszano zdecydowanie mniej przypadków dzieci – ofiar wykorzystania, aniżeli dorosłych. Mając zaś na uwadze ogólną skalę zjawiska handlu ludźmi wydaje się, że są to dane mocno niedoszacowane. Brak małoletnich beneficjentów powoduje natomiast dalsze komplikacje polegające na ograniczonych możliwościach w przygotowaniu profesjonalnej oferty pomocy. Bardzo niski poziom zgłoszeń małoletnich ofiar utrudnia bowiem praktyczne wdrożenie trwałych i systemowych rozwiązań takich jak: zapewnienie bezpiecznego zakwaterowania, opieki prawnej, w tym opieki kuratorskiej, czy też wyspecjalizowanie zespołu interdyscyplinarnego świadczącego pomoc długofalową np. w zakresie poszukiwania rodziny i organizacji powrotu dziecka do kraju pochodzenia. Aktualnie wszystkie zgłoszenia małoletnich ofiar, niezależnie od ich wieku, płci, czy obywatelstwa są przyjmowane w ramach KCIK, a wsparcie w zależności od sytuacji i potrzeb dziecka jest organizowane doraźnie. Wydaje się jednak, że w tej sprawie konieczne jest dokonanie szeregu dalekoidących zmian w dwóch obszarach jednocześnie: z jednej strony – podnoszenia kompetencji organów ścigania w zakresie identyfikacji

małoletnich ofiar handlu ludźmi, z drugiej strony – przygotowania systemowych rozwiązań, dedykowanych wyłącznie małoletnim beneficjentom. W pierwszej kwestii, w 2014 r. podjęte zostały już wstępne działania grupy eksperckiej mające na celu przygotowanie i wdrożenie *Algorytmu identyfikacji i postępowania wobec małoletniej ofiary handlu ludźmi dla funkcjonariuszy Policji i Straży Granicznej*.

Niemniej, dopóki nie wrośnie liczba zgłaszanych przypadków wykorzystania dzieci, dopóty oferowane wsparcie będzie doraźne, a prace nad stworzeniem satysfakcjonujących rozwiązań systemowych w tym zakresie wciąż będą pozostawały w fazie projektowania.

Planowane działania na kolejne lata

Przedstawione powyżej trudności z pewnością nie wyczerpują wszystkich problemów, jakie zostały zdiagnozowane w obszarze wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi na przestrzeni badanego okresu. Są jednak na tyle istotne, że ich skuteczne rozwiązanie będzie traktowane priorytetowo wśród działań planowanych na kolejne lata.

Konieczność rozszerzenia systemu pomocy społecznej o ofiary handlu ludźmi z państw Unii Europejskiej została zgłoszona i roboczo konsultowana w 2015 r. pomiędzy właściwymi resortami. Efektem tych prac jest włączenie przedmiotowej sprawy do projektu ustawy nowelizującej ustawę o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin. Czas realizacji i ostateczne zakończenie działań w tej kwestii będą jednak zależne od harmonogramu i dalszych prac legislacyjnych w tym zakresie.

Problem identyfikacji i wspierania małoletnich ofiar handlu ludźmi również został uwzględniony wśród działań podejmowanych w kolejnych latach. W 2015 r. zostały zakończone prace nad wspomnianym Algorytmem, który wraz z załącznikami został skierowany do wykorzystania w Policji i Straży Granicznej. Monitoring stosowania dokumentu i ewentualne prace w tym zakresie pozwolą na projektowanie dalszych działań w obszarze poprawy identyfikacji małoletnich ofiar handlu ludźmi.

Ponadto, w 2015 r. zaplanowano szereg działań, mających skutkować powołaniem i efektywnym funkcjonowaniem wojewódzkich zespołów ds. przeciwdziałania handlowi ludźmi. Jednym z celów nowych struktur powołanych przy urzędach wojewódzkich jest usprawnienie regionalnej współpracy w zakresie wspierania ofiar handlu ludźmi. Zakłada się, że zespoły wojewódzkie – wzorem województwa mazowieckiego – staną się ważnym partnerem w realizacji zadań w tym także zadań obliczonych na współpracę z KCIK w zakresie przekazywania i profesjonalnego wspierania ofiar handlu ludźmi.

Kluczowym z punktu widzenia rozwiązań systemowych pozostaje również zadanie dotyczące rozszerzenia oferty o pomoc długofalową. Mając na uwadze zmiany w zakresie zjawiska handlu ludźmi i coraz liczniejsze zgłoszenia ofiar pracy przymusowej, koniecznym staje się podjęcie działań skierowanych na ułatwienie tym osobom dostępu do świadczeń integracyjnych, a przede wszystkim zapewnienia im wsparcia skutkującego szybkim powrotem na rynek pracy.

Zmiany w obrazie zjawiska handlu ludźmi rzutujące na zmieniające się potrzeby i profil beneficjenta systemu wsparcia, powodują również konieczność ponownego zdefiniowania i opisanie w sposób kompleksowy zadań poszczególnych instytucji w tym zakresie. Stały rozwój i wzrost liczby beneficjentów z jednej strony, a także liczne zmiany w obszarze legislacji, jak i stosowanej praktyki z drugiej strony, unaocznily potrzebę stworzenia aktualnego opisu krajowego mechanizmu referencyjnego. Przedmiotowy dokument jest pożądanym również z uwagi na konieczność stworzenia pisemnych zasad funkcjonowania Programu wsparcia i Krajowego Centrum, które w przeciwieństwie do innych rozwiązań systemowych nie są odrębnie regulowane w polskim ustawodawstwie i nie wynikają bezpośrednio z konkretnych zobowiązań prawnych.

TRZYNAŚCIE LAT PRZECIWDZIAŁANIA HANDLOWI LUDŹMI W POLSCE

Ewa Nowacka

Zespół do Spraw Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi
Departament Analiz i Polityki Migracyjnej,
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji

I. WSTĘP

Handel kobietami z Europy Środkowej i Wschodniej nasilił się na początku lat 90. Zbiegło się to z upadkiem systemu komunistycznego w Europie. Otwarcie granic, radykalne zmiany gospodarcze i społeczne stworzyły warunki, w których stało się możliwe czerpanie dużych zysków z seksu i pornografii. Ten przemysł, powiązany z przestępczością zorganizowaną rozpowszechnił się do tego stopnia, że handel kobietami i prostytutką stały się poważnymi zjawiskami ze względu na skalę i drastyczność. Niewątpliwie wpływ na to miało też bezrobocie, będące efektem ubocznym przekształceń gospodarczych. Polska początkowo funkcjonowała jako kraj, z którego pochodzą ofiary (przymuszone do uprawiania prostytutki głównie w Niemczech i Holandii). Wkrótce jednak stała się także krajem tranzytowym dla kobiet z byłego Związku Radzieckiego oraz innych krajów Europy Wschodniej.

Zasadniczy wpływ na politykę państwa w dziedzinie przeciwdziałania handlowi ludźmi miało podpisanie przez Polskę w grudniu 2000 roku Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko przestępczości zorganizowanej (tzw. Konwencja z Palermo) a następnie Protokołu o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniającej Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 roku (Dz.U. z dnia 31 stycznia 2005 r.).

Działania administracji rządowej, zmierzające do implementacji Protokołu zbiegły się z prowadzonymi od dłuższego czasu zabiegami organizacji pozarządowych, zajmujących się tym problemem, głównie Fundacji przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La Strada o skoordynowaną reakcję państwa i społeczeństwa obywatelskiego na ten przestępczy proceder. Istotnym momentem było tutaj spotkanie „okrągłego stołu”, zorganizowane z inicjatywy Fundacji w roku 2002. Podczas tego spotkania przedstawiona i zaakceptowana została idea dokumentu rządowego, dotyczącego problematyki handlu ludźmi. Z punktu widzenia administracji rządowej najbardziej znaczącymi wydarzeniami, istotnymi dla tworzenia obecnie funkcjonującego systemu były:

- 16 września 2003 roku – przyjęcie pierwszego Krajowego Programu Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi przez Radę Ministrów;
- 5 marca 2004 roku – powołanie, Zarządzeniem nr 23 Prezesa Rady Ministrów, Zespołu ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi;
- 1 lipca 2006 roku – powstanie Departamentu Polityki Migracyjnej w MSW, a w jego ramach Zespołu do Spraw Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi;
- Kwiecień 2009 roku – uruchomienie realizacji zadania publicznego – prowadzenie Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla Ofiar Handlu Ludźmi;
- 2015 rok – zainicjowanie i uruchomienie wojewódzkich zespołów ds. przeciwdziałania handlowi ludźmi.

Obecnie w Polsce istnieje i działa system zapobiegania i ścigania handlu ludźmi, a także wsparcia ofiar tego przestępstwa. Znajduje to odzwierciedlenie w ocenach, dokonywanych przez międzynarodowe gremia. Polska regularnie sprawozdaje Komisji Europejskiej w zakresie wdrażania Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 roku ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującej decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW oraz Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 roku w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępującej decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW, Radzie Europy w zakresie implementacji Konwencji przeciwko Handlowi Ludźmi, a także współpracuje w opracowywaniu raportów międzynarodowych, takich jak GLOTIP – Global Report on Trafficking in Persons, przygotowywany przez UNODC czy Trafficking in Persons Report, przygotowywany przez Departament Stanu USA. Warto podkreślić, że w tym ostatnim raporcie Polska jest umieszczana w najwyższej kategorii – TIER 1, czyli znajduje się wśród krajów, których rządy w pełni stosują się do minimalnych standardów zgodnych z TVPA (*Trafficking Victims Protection Act*, odpowiadających zapisom Protokołu z Palermo).

Dzięki działaniom, podejmowanym od 13 lat przez instytucje i organizacje zaangażowane w przeciwdziałanie i zwalczanie handlu ludźmi, coraz większa jest świadomość istnienia tego przestępstwa, a także ryzyka związanego z wyjazdem do pracy za granicę, zbyt dużym zaufaniem do słabo znanych osób, korzystaniem z podejrzanych okazji. Coraz więcej osób jest świadomych, czego unikać i gdzie szukać pomocy. Wpływ na to miały akcje prewencyjne podejmowane przez zaangażowane podmioty. Dokonano wielu zmian w prawie, które umożliwiają sprawniejsze ściganie handlu ludźmi i pomoc jego ofiarom. W 2010 roku wprowadzono do Kodeksu karnego definicję „handlu ludźmi”, zgodną z regulacjami międzynarodowymi. Konsekwencją tego były też zmiany w ustawie o Policji (z 2010 roku, umożliwiające prowadzenie kontroli operacyjnej w sprawach o handel ludźmi) i Straży Granicznej (z 2014 roku, dające tej służbie bezpośrednio możliwość ścigania przestępstwa handlu ludźmi).

Powołane w Policji i Straży Granicznej struktury i system szkoleń, a także system konsultantów funkcjonujący w prokuraturach, przyczyniają się do skuteczniejszego ścigania sprawców tego przestępstwa. Współpraca z inspektorami pracy i personelem służby zdrowia wspiera identyfikację ofiar.

Opracowane zostały instrumenty wspomagające identyfikację ofiar handlu ludźmi, algorytmy dotyczące postępowania z ofiarami, narzędzia analizy ryzyka powrotu do kraju pochodzenia. Są one rozwijane i doskonalone jako niezbędne elementy, które staną się elementami Krajowego Mechanizmu Referencyjnego (*National Referral Mechanism – NRM*).

Sprawnie funkcjonuje system wsparcia i ochrony ofiar, z Krajowym Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnym, jako jego najistotniejszym elementem. Ponadto, od 2011 roku ofiary handlu ludźmi mogą korzystać z możliwości dobrowolnego powrotu do kraju pochodzenia, współorganizowanego przez Międzynarodową Organizację ds. Migracji – IOM. Także ten system jest doskonalony. Warto tu wspomnieć o Sieci Organizacji Pozarządowych Przeciwko Handlowi Ludźmi, której tworzenie rozpoczęło się w 2014 roku (obecnie w każdym województwie funkcjonuje co najmniej jedna organizacja, przygotowana i przeszkolona do przeciwdziałania handlowi ludźmi oraz wsparcia ofiar tego przestępstwa).

Podobnie, w wyniku działań, podjętych przez Zespół do Spraw Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji, do końca 2015 roku, w każdym województwie rozpoczęły funkcjonowanie wojewódzkie zespoły ds. przeciwdziałania handlowi ludźmi, skupiające regionalne służby porządku publicznego, inspektorów pracy, przedstawicieli kuratoriów, pomocy społecznej, a także organizacji pozarządowych.

Powyższe działania były wynikiem prac instytucji i organizacji, działających w ramach międzyresortowego Zespołu ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi, który programuje całość polityki, związanej z przeciwdziałaniem i zwalczaniem handlu ludźmi w Polsce, od 2003 roku nadając jej kształt krajowych programów/planów przeciwdziałania handlu ludźmi.

Pierwszym dokumentem, dotyczącym funkcjonowania systemu zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi był Krajowy Program Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi na lata 2003–2004, który został przyjęty przez Radę Ministrów 16 września 2003 roku.

W 2007 roku zmieniono nazwę dokumentu na Krajowy Plan Działań Przeciwko Handlowi Ludźmi, a od 2013 roku wydłużono okres planowania z dwóch do trzech lat.

Krajowy Plan Działań jest dokumentem, przyjmowanym przez Radę Ministrów, zobowiązującym jego adresatów do wykonania określonych zadań w zakresie przeciwdziałania handlowi ludźmi. Adresatami planu są poszczególne jednostki administracji centralnej, oraz inne instytucje i organizacje pozarządowe, zaangażowane w działania przeciwko handlowi ludźmi w Polsce. Zadania w nim przewidziane są finansowane z budżetu państwa.

W opracowaniu projektu krajowego planu biorą udział instytucje i organizacje, uczestniczące w pracach Zespołu ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi, który jest jedynym w Polsce ciałem kolegialnym wysokiego szczebla, monitorującym działania związane z polityką państwa w zakresie zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi.

II. KRAJOWY PROGRAM 2003–2004

Pierwszy Krajowy Program Zwalczenia i Zapobiegania Handlowi Ludźmi był elementem realizacji programu poprawy bezpieczeństwa obywateli „Bezpieczna Polska”, przyjętego przez Radę Ministrów 28 sierpnia 2002 roku. Potrzeba takiego programu wynikała ze zobowiązań międzynarodowych Polski, w tym m.in. z faktu podpisania i ratyfikowania Protokołu dodatkowego do Konwencji Narodów Zjednoczonych o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu handlu ludźmi, a szczególnie kobietami i dziećmi¹.

Najistotniejszym, zapisanym w nim zadaniem było utworzenie stałej międzyresortowej, multidyscyplinarnej grupy roboczej z udziałem Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Komendy Głównej Policji, Komendy Głównej Straży Granicznej, Urzędu ds. Repatriacji i Cudzoziemców, Ministerstwa Sprawiedliwości – prokuratury i sądów, Pełnomocnika do Spraw Równego Statusu Kobiet, Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu, Ministerstwa Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Zdrowia, Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej, organizacji pozarządowych (Fundacji La Strada i innych) z możliwością współpracy z innymi ekspertami (np. służbami finansowymi).

Cele działania grupy zdefiniowane zostały następująco:

- monitorowanie realizacji Programu;
- pozyskiwanie informacji i danych statystycznych dotyczących problemu handlu ludźmi i ich analizowanie;
- przygotowywanie propozycji działań dla instytucji, reprezentowanych w grupie roboczej i innych organów administracji rządowej, oraz jednostek organizacyjnych im podległych lub przez nich nadzorowanych;
- prowadzenie współpracy z partnerami zagranicznymi.

Zespół do spraw Zwalczenia i Zapobiegania Handlowi Ludźmi powstał w 2004 roku na mocy zarządzenia nr 23 Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 marca 2004 roku w sprawie utworzenia Zespołu do Spraw Zwalczenia i Zapobiegania Handlowi Ludźmi (zmienionego zarządzeniem nr 23 Prezesa Rady Ministrów z dnia 2 marca 2005 roku, zarządzeniem nr 36 Prezesa Rady Ministrów z dnia 9 czerwca 2011 roku oraz zarządzeniem nr 32 Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 kwietnia 2012 roku).

Przewodniczącym Zespołu jest Sekretarz lub Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji, jego zastępcą – zastępca Komendanta Głównego Policji, a sekretarzem Zespołu – pracownik ministerstwa, wyznaczony na tę funkcję przez przewodniczącego Zespołu.

Obecnie członkami Zespołu są przedstawiciele: ministra właściwego do spraw wewnętrznych, ministra właściwego do spraw administracji, ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, Ministra Sprawiedliwości, ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego; ministra właściwego do spraw zagranicznych; ministra właściwego do spraw zdrowia; Komendanta Głównego Policji; Komendanta Głównego Straży Granicznej; Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego; Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania, Szefa Urzędu do spraw Cudzoziemców.

Ponadto, w pracach Zespołu biorą udział przedstawiciele innych instytucji, a także organizacji: Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwa Sportu i Turystyki, Głównego Inspektoratu Pracy, Prokuratury Generalnej (od marca 2016 roku – Prokuratury Krajowej), Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, Biura Rzecznika Praw Dziecka, Żandarmerii Wojskowej, Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, Fundacji przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu – La Strada, Caritasu Archidiecezji Warszawskiej, Fundacji ITAKA – Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych, Fundacji Dzieci Niczyje, Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć, Stowarzyszenia Po-MOC dla Kobiet i Dzieci im. Marii Niepokalanej, Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji.

Przy międzyresortowym Zespole ds. Zwalczenia i Zapobiegania Handlowi Ludźmi funkcjonuje także Grupa Robocza oraz grupy eksperckie.

¹ Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Dz.U. z dnia 31 stycznia 2005 r.)

Bardzo istotnym zadaniem, zapisanym w Krajowym Programie Zwalczenia i Zapobiegania Handlowi Ludźmi na lata 2003–2004 było rozpoczęcie tworzenia systemu wsparcia ofiar, wzmocnienia ochrony ofiar i świadków handlu ludźmi. W ramach realizacji Programu współpracy między Rządami Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Czeskiej a Biurem ds. Walki z Narkotykami i Zapobiegania Przeszłości /Centrum Zapobiegania Przeszłości Międzynarodowej ONZ pod nazwą „Reakcja prawno-karna na handel ludźmi w Czechach i Polsce” przygotowano zostały:

- Model wsparcia/ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi – potrzeba jego opracowania wynikała w dużej mierze z konieczności wdrożenia zasad ochrony ofiar i świadków handlu ludźmi, dążenia do:
 - ograniczenia liczby przesłuchań i prowadzących je osób do koniecznego minimum,
 - zapewnienia właściwej postawy i profesjonalizmu funkcjonariuszy,
 - zapewnienia traktowania podmiotowego, a nie przedmiotowego ofiar,
 - zapewnienia skutecznego informowania o procedurach i sytuacji prawnej,
 - wykorzystywania procedur chroniących świadka, takich jak – okazania przez lustro wewnętrzne, przesłuchania przy pomocy środków technicznych, przesłuchania bez obecności oskarżonych.
- Algorytm postępowania funkcjonariuszy Policji i Straży Granicznej w przypadku zetknięcia się z ofiarą handlu ludźmi, który był następnie pilotażowo realizowany na terenie województwa lubuskiego.

W 2004 roku Fundacja La Strada dysponowała jednym schroniskiem dla ofiar handlu ludźmi, a Caritas Polska w ramach Programu Przeciwdziałania Przymuszonej Prostytucji uruchomiła pięć punktów kontaktowych, które dysponowały możliwościami udzielenia schronienia ofierze handlu ludźmi w całej Polsce. Dlatego podjęto działania na rzecz stworzenia listy ośrodków, instytucji, organizacji pozarządowych, zdolnych i uprawnionych do pomocy ofiarom i świadkom handlu ludźmi.

Fundacja La Strada we współpracy z Międzynarodową Organizacją ds. Migracji – IOM rozpoczęła we wrześniu 2003 roku realizację „Programu Dobrowolnych Powrotów i Reintegracji dla Ofiar Handlu Ludźmi w Polsce” („IOM Assisted Voluntary Return & Reintegration Programme for Victims of trafficking in Poland”).

Program Dobrowolnych Powrotów i Reintegracji dla Ofiar Handlu Ludźmi w Polsce

Oferta programu przeznaczona była dla ofiar handlu ludźmi – cudzoziemców przebywających na terenie Polski, zdecydowanych na powrót do krajów macierzystych i poddanie się procesowi reintegracji poprzez rehabilitację psychiczną i fizyczną, aktywne poszukiwanie pracy, naukę, odnowienie więzi społecznych.

Program zapewniał:

w Polsce:

- zakwaterowanie i wyżywienie do czasu wylotu z Polski,
- opiekę medyczną, psychologiczną, prawną,
- sfinansowanie dokumentów podróży oraz pomoc w ich uzyskaniu,
- bezpieczną podróż do kraju macierzystego;

w kraju macierzystym:

- bezpieczną podróż do domu,
- dofinansowanie aktywności w zakresie reintegracji,
- opiekę medyczną, psychologiczną, prawną.

W 2004 roku La Strada skierowała do programu: IOM – 22 osoby, zeznania złożyło: 11.

Ponadto, w ramach realizacji Krajowego Programu podjęto inicjatywy zmierzające do:

- wprowadzenia definicji handlu ludźmi do Kodeksu karnego,
- nowelizacji ustawy o cudzoziemcach w kierunku umożliwienia krótkoterminowego prawa pobytu dla ofiar handlu ludźmi,
- ratyfikacji i implementacji protokołu fakultatywnego do Konwencji Praw Dziecka Narodów Zjednoczonych,

- wprowadzania tematyki handlu ludźmi do programów szkoleniowych dla różnych grup zawodowych – funkcjonariuszy Policji i Straży Granicznej (zarówno funkcjonariuszy operacyjnych, prewencji, jak i kadry szkół policyjnych i ośrodków szkolenia SG), prokuratorów, pracowników powiatowych centrów pomocy rodzinie oraz ośrodków interwencji kryzysowej, a także nauczycieli i konsulów,
- stworzenia w Policji mechanizmu koordynacji działań, dotyczących zwalczania handlu ludźmi – powołanie stosownych struktur w jednostkach terenowych zlecono Komendantom Wojewódzkim Policji w piśmie Pierwszego Zastępcy Komendanta Głównego Policji w marcu 2004 roku,
- zainicjowanie współpracy międzynarodowej, zarówno bilateralnej jak i wielostronnej z ekspertami w zakresie handlu ludźmi w celu wymiany informacji i analiz na temat zjawiska – nawiązano kontakty z właściwymi instytucjami na Białorusi, Ukrainie i w Mołdawii.

Caritas Polska w ramach Programu Przeciwdziałania Przymusowej Prostytycji, który dotyczy także ofiar handlu ludźmi, przygotował spot reklamowy dla radia i telewizji, uruchomił 5 punktów kontaktowych w całej Polsce a także stronę internetową dotyczącą programu. Natomiast, w wyniku współpracy Fundacji La Strada z Biurem ONZ ds. Narkotyków i Przestępczości (UNODC), powstały polskie wersje dwóch spotów wideo, jednego dotyczącego ofiar handlu ludźmi do celów prostytucji i drugiego dotyczącego ofiar handlu ludźmi do pracy przymusowej.

III. KRAJOWY PROGRAM 2005–2006

Handel ludźmi jest zjawiskiem dynamicznym, ulegającym przemianom. Reakcją na te zmiany były nowe zadania zapisane w kolejnym Programie. Konieczne było prowadzenie dalszych prac nad rozwiązaniami, których stosowanie wynikało z członkostwa Polski w Unii Europejskiej oraz ze zobowiązań międzynarodowych Polski, a głównie z faktu podpisania i ratyfikowania Protokołu (dodatkowego do Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko zorganizowanej przestępczości międzynarodowej) o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu handlu ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi.

W celu stworzenia platformy wymiany bieżących informacji, omówienia nowych trendów i aktualnej sytuacji w dziedzinie zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji zainicjowało i zorganizowało Konferencję Krajową nt. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi. Pierwsza konferencja odbyła się 13 marca 2006 roku.

Najistotniejszym zrealizowanym zadaniem w tym krajowym programie było uruchomienie mechanizmu wsparcia ofiar. Zgodzono się, że zobowiązania państwa wobec ofiar powinny być finansowane z budżetu państwa w trybie umowy – zlecenia zadania publicznego pomiędzy Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji a organizacją pozarządową, wyłonioną w drodze konkursu ofert. W 2006 roku, na podstawie umowy między Ministrem SWiA a Fundacją La Strada, realizowano „Program wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi”. A w roku 2007 przeprowadzono procedurę konkursu ofert na realizację ww. zadania, w wyniku którego ponownie zawarta została umowa pomiędzy Ministrem SWiA a Fundacją La Strada. Na realizację umowy została przeznaczona dotacja celowa w kwocie 150 tys. zł.

Program wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi

Program ten dotyczy zabezpieczenia potrzeb ofiary handlu ludźmi (cudzoziemca) m.in. poprzez opiekę medyczną, psychologiczną oraz prawną. Program dawał możliwość objęcia ofiary handlu ludźmi: w pierwszym etapie 2–miesięczną wizą pobytową, w czasie której ofiara ma możliwość zastanowienia się i podjęcia decyzji o współdziałaniu z organami ścigania (*reflection period*), a następnie – okresem trwającym 6 miesięcy, podczas których cudzoziemiec korzysta z zezwolenia na zamieszkanie na terenie RP (z możliwością ponownego ubiegania się o zezwolenie na zamieszkanie na kolejne 6 miesięcy) jeśli zdecyduje się na współpracę z organami ścigania i złożenie zeznań obciążających sprawców².

² Zgodnie z ustawą z dnia 22 kwietnia 2005 r. o zmianie ustawy o cudzoziemcach i ustawy o udzielaniu ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw, która weszła w życie 1 października 2005 r.

Podjęte zostały także inne działania:

1. w zakresie wsparcia ofiar handlu ludźmi:

- W marcu 2006 roku Straż Graniczna rozpoczęła stosowanie w pełnym zakresie Algorytmu postępowania funkcjonariuszy organów ścigania w przypadku ujawnienia przestępstwa handlu ludźmi.
- Opracowano program szkolenia w zakresie procedur, dotyczących postępowania z ofiarami handlu ludźmi i przeszkolono funkcjonariuszy Policji i Straży Granicznej, Straży Miejskiej, sędziów, prokuratorów, pracowników kontroli legalności zatrudnienia i ośrodków interwencji kryzysowej w województwie mazowieckim oraz funkcjonariuszy Policji i Straży Granicznej w pozostałych województwach.
- Uruchomiono na wniosek Ministra Polityki Społecznej rezerwę celową, w ramach projektu budżetu państwa na rok 2005, którą przeznaczono na dofinansowanie realizacji sieci ośrodków wsparcia i ośrodków interwencji kryzysowej, w tym m.in. na świadczenie pomocy ofiarom przestępstw, także handlu ludźmi.
- W 2005 roku FLS we współpracy z MPiPS rozpoczęła realizację Projektu Partnerstwa na Rzecz Rozwoju „IRIS – reintegracja społeczna i zawodowa kobiet – ofiar handlu ludźmi” współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL dla Polski 2004–2006. Jego celem było wypracowanie mechanizmów skutecznej reintegracji społecznej i zawodowej kobiet – ofiar handlu ludźmi oraz stworzenia szans ich zatrudnienia. Działaniami projektu IRIS objęto 316 osób.
- Po raz pierwszy w Krajowym Programie, poświęcono więcej uwagi małoletnim ofiarom handlu ludźmi – w Prokuraturze Krajowej opracowano nowe wskazówki metodyczne dla prokuratorów prowadzących lub nadzorujących postępowania karne w sprawach o handel ludźmi, dotyczące także procedur postępowania z dzieckiem – ofiarą handlu ludźmi.
- Przygotowano pakiety szkoleniowe dla przyszłych pracowników socjalnych w ramach przygotowania zawodowego w szkołach policealnych pracowników służb społecznych, a w załączniku do rozporządzenia Ministra Polityki Społecznej z 7 kwietnia 2005 roku w sprawie standardów kształcenia w kolegiach pracowników służb społecznych³, określającego standardy kształcenia pracowników socjalnych w kolegiach służb społecznych znalazły się „zagadnienia związane ze zjawiskiem handlu ludźmi, zapobieganiem, zwalczaniem oraz karaniem handlu ludźmi, udzielaniem pomocy ofiarom handlu ludźmi”. Zostały one wprowadzone w dziale D. Przedmioty specjalnościowe, 10. Problemy i kwestie społeczne.

2. W celu wspierania szkoleń, a także badań nad tematyką handlu ludźmi:

- przygotowano podręcznik „Jak prowadzić szkolenie nt. handlu ludźmi”, opracowany przez Fundację La Strada;
- opracowano broszurę „Problem handlu dziećmi – w Polsce i na świecie”, wydany we współpracy z Fundacją Dzieci Niczyje;
- wydano publikację Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji „Handel ludźmi. Zapobieganie i ściganie”;
- wydano podręcznik szkoleniowy Międzynarodowej Organizacji Pracy MOP „Handel ludźmi do pracy przymusowej. Jak monitorować proces rekrutacji pracowników migrujących”;
- powstały dwa filmy szkoleniowe dla funkcjonariuszy: „Komisariat” i „Przesłuchanie”;
- opracowano program szkoleniowy „Dzieci nie są na sprzedaż”;
- w 2005 roku uruchomiono także stronę internetową nt. handlu ludźmi (podstronę /thb na stronie mswia.gov.pl) w celu udostępnienia możliwie obszernej i aktualnej informacji nt. zjawiska. Podobnie, w związku z powołaniem Centralnego Zespołu do walki z Handlem Ludźmi KGP, utworzono podstronę nt. zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi w ramach portalu internetowego Komendy Głównej Policji.
- w latach 2005–2006 realizowano wiele działań prewencyjnych m.in.: akcja „Have a nice trip”, realizowana w placówkach Straży Granicznej;
- wydano polską wersję komiksu Rady Europy „Nie jesteś na sprzedaż”.

³ Dz.U. z 2005 r. Nr 62, poz. 555. Rozporządzenie weszło w życie 22 kwietnia 2005 r.

Organizowano także konferencje i seminaria międzynarodowe, np. spotkanie w ramach polskiej prezydencji w Grupie G6 „Współpraca międzynarodowa w zakresie zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi. Wymiana doświadczeń – propozycje na przyszłość”.

IV. KRAJOWY PROGRAM 2007–2008

Krajowy Program Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi na lata 2007–2008, przygotowany przez międzyresortowy Zespół ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi, został przyjęty przez Radę Ministrów 8 maja 2007 roku.

W 2007 roku MSWiA wydało pierwsze opracowanie, mające charakter raportu nt. handlu ludźmi w Polsce. Publikacja ta stanowiła z jednej strony próbę opisu zjawiska, a zwłaszcza charakterystykę form handlu ludźmi, metod działania sprawców i profilu ofiary handlu ludźmi, z drugiej – opis zmian w przepisach prawnych, polskich i międzynarodowych. Skierowana była przede wszystkim do przedstawicieli organów ścigania w nadziei, że zaprezentowane przypadki handlu ludźmi przybliżą istotę zjawiska. Adresatami książki byli także przedstawiciele wymiaru sprawiedliwości, organizacji pozarządowych, pracownicy naukowcy i wszyscy ci, którzy w swojej pracy mają lub mogą mieć do czynienia z ofiarami handlu ludźmi.

1. W zakresie wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi:

- W latach 2007–2008 kontynuowano realizację „Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi” – w oparciu o umowę zlecenia zadania publicznego, zawartą pomiędzy Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji a Fundacją La Strada, w tym okresie z pomocy skorzystały łącznie 42 osoby, w większości kobiety. W 2008 roku, po raz pierwszy pomocą objęto również 2 mężczyzn oraz 2 małoletnich bez opieki.
- W ramach Grupy Roboczej Zespołu ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi powołana została grupa ekspercka ds. algorytmu postępowania z ofiarami handlu ludźmi, która w 2008 roku opracowała nowy „Algorytm postępowania funkcjonariuszy organów ścigania w przypadku ujawnienia przestępstwa handlu ludźmi”, poszerzony o wskazówki dotyczące postępowania organów ścigania w przypadku identyfikacji polskiej ofiary/świadka handlu ludźmi. W kwietniu 2008 roku Algorytm został skierowany do stosowania we wszystkich jednostkach organizacyjnych Policji i Straży Granicznej.
- W tym samym roku przedstawiona została koncepcja powołania Centrum Konsultacyjno-Interwencyjnego dla Ofiar Handlu Ludźmi, jako efektywnego, scentralizowanego modelu zarządzania pomocą dla ofiar handlu ludźmi, które ostatecznie zostało powołane w 2009 roku.
- W 2007 roku, w ramach Grupy Roboczej Zespołu ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi powołana została grupa ekspercka, której głównym zadaniem było stworzenie systemu reagowania na handel dziećmi. Przy okazji prac nad nowelizacją ustawy z dnia 13 czerwca 2003 roku o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP⁴, w odniesieniu do małoletnich ofiar handlu ludźmi i dzieci cudzoziemskich bez opieki zaproponowano, aby diagnozy sytuacji dzieci – ofiar handlu ludźmi dokonywał psycholog lub pedagog, uczestniczący w procedurze przesłuchiwania małoletnich. Ta propozycja została uwzględniona w nowelizacji ustawy, która weszła w życie 1 stycznia 2009 roku.

2. W zakresie prewencji:

- We współpracy z Ministerstwem Spraw Zagranicznych realizowano działania prewencyjne, mające na celu ochronę obywateli polskich, wyjeżdżających z kraju w poszukiwaniu pracy – na stronach internetowych ambasad umieszczone zostały informacje, zarówno dotyczące podejmowania pracy, jak również sposobów postępowania w sytuacjach, gdy łamane są przepisy prawa pracy.
- W 2007 roku w ramach zadań, mających na celu zwiększenie opieki nad polską migracją zarobkową „Bliżej pracy, bliżej Polski” na stronach internetowych ambasad zostały zamieszczone informacje na temat podejmowania pracy oraz sposobów postępowania w sytuacjach, gdy łamane są przepisy prawa pracy, normy higieny i bezpieczeństwa pracy.

⁴ Dz.U. 2003, nr 128 poz. 1176.

- W ramach kampanii, prowadzonej przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych, wydano kolejne edycje poradnika „Pracuj za granicą”.
 - Od 2008 roku urzędom konsularnym polecono priorytetowe traktowanie przypadków osób poszkodowanych i oszukanych przez nieuczciwych pracodawców i pośredników – w latach 2007-2008 szczególnie dotyczyło to urzędów konsularnych w Londynie, Sztokholmie i Hadze. Konsulowie wspierali także powstawanie lokalnych punktów informacyjnych (Holandia, Hiszpania, Wielka Brytania), działających przy gminach, ośrodkach polonijnych oraz organizacjach pozarządowych.
 - Prowadzono kampanie informacyjne dla osób poszukujących pracy w krajach UE, m.in.:
 - publikacja, we współpracy z Fundacją La Strada, dwóch ogłoszeń w prasie tematycznej, ostrzegających przed niewiarygodnymi pracodawcami,
 - kampania informacyjna „Posłuchaj zanim wyjedziesz”, prowadzona wspólnie z Ministerstwem Pracy i Polityki Społecznej;
 - kampania informacyjna w ramach programu „Nadzieja”, będąca częścią międzynarodowej akcji przeciwdziałania prostytucji przymuszanej i handlowi ludźmi, prowadzona we współpracy z Caritas Archidiecezji Warszawskiej;
 - „Kompas podróżny – poradnik dla wyjeżdżających za granicę w celu podjęcia pracy;
 - publikacje informacji na portalach internetowych, np. na www.orbistravel.pl, pracuj.pl, etc.;
 - kampania informacyjno-edukacyjna „Bezpieczna praca”, realizowana przez Fundację Poszukiwania Osób Zaginionych ITAKA, we współpracy z „Gazetą Praca”, RMF FM i portalem home.pl;
 - kampania informacyjna, realizowana przez Fundację La Strada i Caritas Archidiecezji Warszawskiej podczas festiwalu „Przystanek Woodstock” w Kostrzynie nad Odrą.
 - Opracowano i opublikowano wiele materiałów, dotyczących warunków przebywania i bezpiecznej pracy w Polsce, informacji nt. Programu wsparcia, które były zamieszczane na stronach internetowych Ministerstwa Spraw Zagranicznych, a także dystrybuowane w przejściach granicznych.
 - MSWiA opublikowało ulotki, zawierające najważniejsze informacje nt. handlu ludźmi, a także dane instytucji i organizacji, zajmujących się walką z handlem ludźmi; za pośrednictwem MSZ przekazano je do polskich placówek konsularnych na terenie Ukrainy, Białorusi, Rosji, a także w krajach Azji Centralnej i Kaukazu Południowego.
 - W 2008 roku, we współpracy z Międzynarodową Organizacją ds. Migracji – IOM zorganizowano pierwszą w Polsce mobilną wystawę zdjęć „Handel ludźmi nie zna granic”. Wystawa była pokazywana w dniach od 16 października do 7 grudnia 2008 roku na terenie głównych dworców kolejowych siedmiu miast Polski. Warto podkreślić akcje profilaktyczne, realizowane lokalnie. Poza kampaniami informacyjnymi, konferencjami, w Szczecinie zorganizowano akcję profilaktyczną (2008 rok), w ramach której uruchomiono m.in. stronę internetową „Nie każdy pociąg jedzie do Hollywood”. Na stronie zamieszczono praktyczne porady dla osób chcących wyjechać za granicę.
3. W organach ścigania, wyodrębniono struktury zajmujące się walką z handlem ludźmi:
- 5 lipca 2007 roku Zastępca Komendanta Głównego Policji wydał polecenie wyodrębnienia etatowego Zespołów dw. z Handlem Ludźmi w Wydziałach Kryminalnych Komend Wojewódzkich i Komendy Stołecznej Policji – na koniec 2008 roku było to w sumie 46 etatów. Ponadto, 14 czerwca 2007 roku w Wydziale Kryminalnym Biura Kryminalnego Komendy Głównej Policji powołano Centralny Zespół dw. z Handlem Ludźmi, składający się z 8 osób.
 - W Komendzie Głównej Straży Granicznej i oddziałach Straży Granicznej powołano nietatowych koordynatorów ds. zwalczania handlu ludźmi – w sumie 13 koordynatorów i 12 zastępców, a w 2008 roku powołany został Zespół ds. stałego monitoringu i koordynacji działań Straży Granicznej w zakresie zapobiegania i zwalczania handlu ludźmi.
 - Utworzono sieć prokuratorów – konsultantów ds. handlu ludźmi i przekazano im dane kontaktowe koordynatorów z komend wojewódzkich Policji i oddziałów Straży Granicznej.
 - Podejmowano również działania na rzecz usprawnienia mechanizmów koordynacji działań, mających na celu zwalczanie handlu ludźmi:
 - zorganizowano wspólne szkolenia dla koordynatorów i członków zespołów do walki z handlem ludźmi w komendach wojewódzkich Policji i oddziałach Straży Granicznej oraz prokuratorów;

- zaproszono Państwową Inspekcję Pracy do udziału w pracach Grupy Roboczej Zespołu ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi, w związku z przejęciem przez nią kompetencji w zakresie kontroli legalności zatrudnienia obywateli polskich i cudzoziemców.
4. W ramach realizacji Krajowego Programu, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji zorganizowało m.in. dwie Krajowe Konferencje nt. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi:
- II Konferencja odbyła się 11 czerwca 2007 roku z udziałem ekspertów krajowych. Wynikiem konferencji była publikacja wniosków i rekomendacji w zakresie:
 - systemu wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi – polskich i cudzoziemskich,
 - problematyki handlu dziećmi – identyfikacji dzieci-ofiar handlu ludźmi,
 - identyfikacji ofiar handlu ludźmi.
 - III Konferencja odbyła się 22 października 2008 roku, w nieprzypadkowo wybranym terminie – 18 października został ustanowiony Europejskim Dniem przeciwko Handlowi Ludźmi. Głównymi tematami dyskusji były problemy pracy przymusowej, handlu dziećmi oraz praktyka ścigania i orzekania w sprawach o handel ludźmi.
5. W ramach współpracy międzynarodowej, organizowano spotkania z ekspertami z krajów pochodzenia, tranzytowych i docelowych w celu wymiany informacji na temat aktualnej sytuacji w zakresie handlu ludźmi, np.:
- Powołano w 2007 roku Grupę Roboczą G6 ds. zwalczania handlu ludźmi.
 - Projekt „Zwalczanie handlu ludźmi w aspekcie wzmacniania mołdawskiego systemu zarządzania migracjami i współpracy międzynarodowej. Polsko-mołdawska wymiana doświadczeń i dobrych praktyk”, realizowany przez Departament Polityki Migracyjnej MSWiA w 2008 roku, a finansowany przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych w ramach „Programu polskiej pomocy zagranicznej”.
 - Projekt „Współpraca polsko-ukraińska w zwalczaniu handlu ludźmi. Najlepsze praktyki zwalczania handlu ludźmi i ochrony praw ofiar”, realizowany przez Wyższą Szkołę Policji w Szczytnie w latach 2007–2008, a finansowany przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych w ramach „Programu polskiej pomocy zagranicznej”.
 - Projekt „Niemiecko-polska wymiana oraz warsztat roboczy dla jednostek śledczych (policyjnych) działających transgranicznie i biorących udział w zwalczaniu handlu ludźmi”, realizowany w 2008 roku z udziałem Centralnego Zespołu dw. z Handlem Ludźmi KGP, Fundacji La Strada i Centralnej Poradni dla Ofiar Handlu Ludźmi KOBRA w Hanowerze.

V. KRAJOWY PLAN DZIAŁAŃ 2009–2010

W związku ze zmianami prawnymi, wprowadzonymi nowelizacją ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju⁵, w 2009 roku dokument nazwano „Planem Działań” z uwagi na jego charakter, odmienny od programów rozwoju opisywanych, w ww. ustawie, a także programów wieloletnich.

Krajowy Plan Działań przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2009–2010 został przyjęty przez Radę Ministrów 5 maja 2009 roku.

20 maja 2010 roku została uchwalona, opracowana w Ministerstwie Sprawiedliwości, ustawa o zmianie ustawy Kodeks karny, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy o Policji, która m.in. wprowadziła do Kodeksu karnego definicję legalną pojęcia „handel ludźmi” oraz „niewolnictwa”. Ustawa weszła w życie 8 września 2010 roku.

⁵ Dz.U. Nr 227, poz. 1658, z 2007 r. Nr 140, poz. 984 oraz z 2008 r. Nr 216, poz. 1370.

Zgodnie z art. 115 §22 „Handlem ludźmi jest werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby z zastosowaniem:

- 1) przemocy lub groźby bezprawnej,
- 2) uprowadzenia,
- 3) podstępu,
- 4) wprowadzenia w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsięwziętego działania,
- 5) nadużycia stosunku zależności, wykorzystania krytycznego położenia lub stanu bezradności,
- 6) udzielenia albo przyjęcia korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy osobie sprawującej opiekę lub nadzór nad inną osobą

– w celu jej wykorzystania, nawet za jej zgodą, w szczególności w prostytucji, pornografii lub innych formach seksualnego wykorzystania, w pracy lub usługach o charakterze przymusowym, w żebractwie, w niewolnictwie lub innych formach wykorzystania poniżających godność człowieka albo w celu pozyskania komórek, tkanek lub narządów wbrew przepisom ustawy. Jeżeli zachowanie sprawcy dotyczy małoletniego, stanowi ono handel ludźmi, nawet gdy nie zostały użyte metody lub środki wymienione w pkt 1-6”.

„§ 23. Niewolnictwo jest stanem zależności, w którym człowiek jest traktowany jak przedmiot własności.”

Przy opracowaniu definicji wykorzystano funkcjonujące już w aktach prawa międzynarodowego definicje:

- w Protokole o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniającego Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych z dnia 15 listopada 2000 roku,
- w Decyzji Ramowej Rady Unii Europejskiej 2002/629/WSiSW z dnia 19 lipca 2002 roku w sprawie zwalczania handlu ludźmi,
- w Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzonej w Warszawie 16 maja 2005 roku.

Ustawa wprowadziła też nowy przepis obejmujący kryminalizację handlu ludźmi, oznaczony jako art. 189a Kodeksu karnego, zlokalizowany w Rozdziale XXIII Przepistwa przeciwko wolności. Z uwagi na wysoki stopień społecznej szkodliwości tego przestępstwa, wprowadzono karalność przygotowania do popełnienia handlu ludźmi, co przewidziano w art. 189a §2 k.k.

Ponadto:

- uchylono art. 253 Kodeksu karnego⁶ oraz art. 204 §4 k.k.⁷;
- przestępstwo organizowania nielegalnych adopcji w celu osiągnięcia korzyści majątkowej przeniesiono do Rozdziału XXVI Kodeksu karnego – Przepistwa przeciwko rodzinie i opiece – art. 211a.⁸,
- rozszerzono obowiązek prawny denuncjacji na przestępstwo handlu ludźmi (art. 240 §1 k.k.⁹);
- rozszerzono właściwość rzeczową sądu okręgowego na występki, określony w art. 189a §2 k.k.;
- w art. 19 ust. 1 pkt 2 ustawy z 6 kwietnia 1990 roku o Policji znowelizowano katalog przestępstw, co do których możliwe jest prowadzenie kontroli operacyjnej o czyny z art. 189a (handel ludźmi i przygotowanie do handlu ludźmi) oraz art. 211a (nielegalna adopcja).

⁶ art. 253 § 1 kk Kto uprawia handel ludźmi nawet za ich zgodą, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3. § 2 kk Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, zajmuje się organizowaniem adopcji dzieci wbrew przepisom ustawy, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

⁷ art. 204 § 4 kk Karze określonej w § 3 podlega, kto zwabia lub uprowadza inną osobę w celu uprawiania prostytucji za granicą

⁸ Art. 211 a. Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, zajmuje się organizowaniem adopcji dzieci wbrew przepisom ustawy, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

⁹ Art. 240. § 1. Kto, mając wiarygodną wiadomość o karalnym przygotowaniu albo usiłowaniu lub dokonaniu czynu zabronionego określonego w art. 118, 118a, 120-124, 127, 128, 130, 134, 140, 148, 163, 166, 189, 252 lub przestępstwa o charakterze terrorystycznym, nie zawiadamia niezwłocznie organu powołanego do ścigania przestępstw, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Inne zmiany w prawie w latach 2009–2010:

- Nowelizacja ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy – w kierunku stworzenia ofiarom handlu ludźmi – obywatelom państw trzecich, korzystającym z dokumentu pobytowego, wskazanego w dyrektywie 2004/81/WE – dostępu do rynku pracy. Nowelizacja ta, dokonana w roku 2009 wprowadziła do polskiego ustawodawstwa elementy, które mają na celu przeciwdziałanie patologiom blisko powiązanim z procederem handlu ludźmi, m.in.: ostrzejsze kary finansowe dla nieuczciwych pracodawców (art.120)¹⁰.
- Natomiast nowela ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz niektórych innych ustaw z dnia 16 grudnia 2010 roku, poszerzyła kategorię cudzoziemców zwolnionych z obowiązku posiadania zezwolenia na pracę o grupę osób posiadających zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony udzielone w związku z okolicznością, o której mowa w art. 53 ust. 1 pkt 15 ustawy o cudzoziemcach (dotyczyła osób, które przebywają na terytorium RP, współpracują z organem właściwym w sprawie zwalczania handlu ludźmi oraz zerwały kontakty z osobami podejrzanymi o popełnienie czynów zabronionych, związanych z tym procederem)¹¹.
- Prowadzone w 2009 roku prace nad nowelizacją ustawy o pomocy społecznej spowodowały dodanie w 2010 roku w pkt 15 art. 22 kolejnego zadania wojewody: „koordynowanie, w ramach systemu pomocy społecznej, działań w zakresie zapobiegania handlowi ludźmi oraz wsparcia udzielanego ofiarom handlu ludźmi”.

Zmiana ta pozwoliła na skuteczniejszą i bardziej wszechstronną pomoc, udzielaną przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej poszczególnych szczebli administracji samorządowej. Konieczność koordynacji działań w tym obszarze była następstwem wprowadzenia do ustawy o pomocy społecznej przepisów stanowiących podstawę do udzielenia wsparcia z uwagi na bezpośredni fakt bycia ofiarą lub świadkiem handlu ludźmi.

Jednak najważniejszą kwestią, w ramach realizacji Krajowego Planu Działań było powołanie Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla Ofiar Handlu Ludźmi, które nadal pozostaje najistotniejszym elementem systemu wsparcia ofiar.

Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla Ofiar Handlu Ludźmi

Na podstawie Zarządzenia nr 13 Prezesa Rady Ministrów z 5 lutego 2009 roku oraz zarządzenia nr 19 Prezesa Rady Ministrów z 10 marca 2009 roku, w kwietniu 2009 roku w ramach realizacji zadania publicznego zostało utworzone Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla Ofiar Handlu Ludźmi (KCIK). Zadanie dotyczące powołania i prowadzenia KCIK zostało zlecone przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji wyłonionej w drodze otwartego konkursu organizacji pozarządowej – Fundacji La Strada.

Od kwietnia do grudnia 2009 roku w ramach KCIK prowadzone były zarówno działania o charakterze interwencyjnym, mające na celu udzielenie bezpośredniego wsparcia i ochrony osobom pokrzywdzonym, jak i działania prewencyjne skierowane do instytucji państwowych, samorządowych, organizacji pozarządowych oraz osób planujących wyjazd za granicę w celach nieturystycznych.

1. Inne kwestie, związane z ochroną i wsparciem ofiar handlu ludźmi:

- Opracowanie w 2009 r. w ramach prac grupy eksperckiej ds. modelu wsparcia i ochrony małoletniej ofiary handlu ludźmi, narzędzi mających na celu usprawnienie procesu identyfikacji małoletnich ofiar (tj. wskazówki dla funkcjonariuszy dotyczące identyfikacji i zasad postępowania w przypadku podejrzenia zaistnienia przestępstwa handlu ludźmi oraz Procedury postępowania w przypadku włączenia małoletniego cudzoziemca do „Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi”), które w 2010 roku za pośrednictwem komend głównych Policji i Straży Granicznej zostały przekazane do wykorzystania dla funkcjonariuszy.

¹⁰ Zgodnie z art. 120 ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy karę grzywny dla pracodawcy, który powierza cudzoziemcowi nielegalne wykonywanie pracy lub który za pomocą m.in. wprowadzenia cudzoziemca w błąd doprowadza go do nielegalnego wykonywania pracy.

¹¹ Art. 87 ust. 2. Z obowiązku posiadania zezwolenia na pracę jest zwolniony cudzoziemiec posiadający w Rzeczypospolitej Polskiej zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony udzielone w związku z okolicznością, o której mowa w art. 53 ust. 1 pkt 10, 11, 13 i 15–18 ustawy z dn. 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach.

- Powołanie w 2010 roku grupy ekspertów ds. wsparcia i ochrony ofiar/świadków handlu ludźmi w celu usprawnienia bieżącego przekazywania informacji oraz podjęcia prac nad modyfikowaniem modelu wsparcia ofiar handlu ludźmi. W jej skład weszli przedstawiciele Zespołu ds. Handlu Ludźmi DPM MSWiA, Komendy Głównej Policji, Komendy Głównej Straży Granicznej, Prokuratury Generalnej oraz Fundacji La Strada, których głównym zadaniem jest analiza i proponowanie rozwiązań do problemów pojawiających się na bieżąco w ramach systemu wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi.
- Wdrożenie w 2010 roku pilotażowego projektu, dotyczącego wsparcia i ochrony małoletnich ofiar handlu ludźmi (cudzoziemców) w województwach łódzkim oraz małopolskim, analogicznie jak w mazowieckim – w Łodzi i Krakowie zostały wytypowane placówki, właściwe do zapewnienia doraźnej opieki na czas trwania sytuacji kryzysowej w stosunku do małoletnich cudzoziemców zgłoszonych do „Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi”.

W 2010 roku, w formie pilotażu zainicjowano prace **Mazowieckiego Zespołu ds. Handlu Ludźmi**. Pierwsze spotkanie tego zespołu odbyło się w kwietniu 2010 roku. Realizacja jego zadań została przekazana Wydziałowi Polityki Społecznej Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego w Warszawie, a w jego skład weszli przedstawiciele: Zespołu ds. Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi MSWiA, Biura Kryminalnego KGP, Wydziału Kryminalnego i Wydziału Prewencji KSP, Wydziału Kryminalnego i Wydziału Prewencji KWP w Radomiu, Zespołu Operacyjno-Śledczego KGSG, Wydziału Operacyjno-Śledczego Nadwiślańskiego Oddziału SG, Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Ośrodka Interwencji Kryzysowej w Warszawie, Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego, Urzędu m.st. Warszawy, Wojewódzkiego Centrum Pomocy Rodzinie, Mazowieckiego Centrum Pomocy Społecznej, Fundacji La Strada, Fundacji ITAKA, Stowarzyszenia Interwencji Prawnej, IOM oraz Fundacji Dzieci Niczyje.

2. W ramach działań prewencyjnych:

- W 2010 roku rozpoczęto realizowanie działań informacyjno-szkoleniowych w szkołach Policji (w Szczytnie, Pile, Legionowie, Katowicach i Słupsku) oraz ośrodkach szkolenia Straży Granicznej (w Centralnym Ośrodku Szkolenia SG w Koszalinie i Centrum Szkolenia SG w Koszalinie).
- Zrealizowano kampanię informacyjną, dotyczącą handlu ludźmi do pracy przymusowej, skierowaną do osób udających się w poszukiwaniu pracy do krajów UE, w tym:
 - ogłoszenia informacyjno-prewencyjne,
 - druk plakatów,
 - poradnik „Polak za granicą”,
 - portal www.powroty.gov.pl,
 - program „Bezpieczna praca”, w tym portal www.bezpieczna.praca.eu,
 - kampania informacyjna „Wyjeżdżam, pracuję, powracam”,
 - happening „Nie jesteś na sprzedaż”.

Z inicjatywy Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji – IOM, we współpracy z agencją reklamową Saatchi and Saatchi, MTV Networks Polska oraz MSWiA zainicjowano w 2009 roku kampanię prewencyjną, związaną z wykorzystaniem do pracy przymusowej. **Spot „Taśma”**, wyreżyserowany przez zespół 2Dajrektors emitowany był w październiku i listopadzie 2009 roku oraz w czerwcu 2010 roku w kanałach MTV Networks Polska (MTV, VIVA, Comedy Central, VH1), TVN (Turbo, Style, TVN7, Warszawa, Religia), TVP (Info), a także na portalu gazeta.pl.

- Realizowano kampanię informacyjną, dotyczącą handlu ludźmi do pracy przymusowej, skierowaną do osób przybywających do Polski celem podjęcia pracy, w tym:
 - wielojęzyczne ulotki dla cudzoziemców, dystrybuowane w konsultach RP,
 - spotkania i szkolenia, poświęcone tematyce handlu ludźmi do pracy przymusowej.
- Realizowano, we współpracy z Fundacją Dzieci Niczyje i Fundacją La Strada, kampanię informacyjną, skierowaną do młodzieży szkolnej, w tym:
 - szkolenia dla pedagogów,
 - druk komiksów Rady Europy „Nie jesteś na sprzedaż”,

- kampania IOM „Buy responsibility” prezentowana m.in. w wagonikach warszawskiego metra.

W 2010 roku po raz pierwszy ogłoszono konkurs dla młodzieży „Handel ludźmi moimi oczami” pod patronatem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Edycja 2010 skierowana była do uczniów szkół ponadgimnazjalnych, a dotyczyła konkursu na najlepszy spot nt. handlu ludźmi. W skład komisji weszli przedstawiciele Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, MTV, Fundacji La Strada i Ministerstwa Edukacji Narodowej. Rozstrzygnięcie konkursu nastąpiło w październiku 2010 roku.

3. W ramach badań nad zjawiskiem handlu ludźmi w Polsce:

- projekt ICMPD „Trafficking in Human Beings, Data Collection and Harmonised Information Management Systems”, realizowany przez Zespół ds. Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi MSWiA w ramach prac nad doskonaleniem metodyki oraz zakresu gromadzenia informacji;
- w roku 2009 po raz pierwszy, Departament Pomocy i Integracji Społecznej MPiPS zgromadził dane o liczbie rodzin i osób w rodzinach, otrzymujących pomoc społeczną z artykułu 5a ustawy o pomocy społecznej, czyli ze względu na fakt, że są ofiarami handlu ludźmi;
- publikacja „Handel ludźmi w Polsce. Materiały do raportu 2009” nt. zjawiska handlu ludźmi, przygotowana przez Zespół ds. Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi DPM MSWiA;
- opracowanie broszury „Handel ludźmi w Polsce” i płyt DVD, zawierających materiały informacyjne, szkoleniowe i prewencyjne nt. handlu ludźmi;
- analiza nt. problematyki handlu ludźmi „Analiza orzeczeń sądowych za lata 1999–2009 w sprawach dotyczących handlu ludźmi z art. 253 k.k. oraz wybranych losowo spraw z art. 204 § 4 k.k.”, przygotowana przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości w 2010 roku;
- raporty: „Zjawisko handlu ludźmi w odniesieniu do cudzoziemców przybywających do Polski” oraz „Zjawisko handlu dziećmi w Polsce”, opracowane w 2010 roku przez Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć.

W lutym 2010 roku w wyniku współpracy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ambasady Brytyjskiej i innych partnerów – Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji – IOM, Fundacji La Strada i Fundacji Dzieci Niczyje, TNS OBOP przeprowadził badanie „Społeczna świadomość zagrożeń związanych z handlem ludźmi i podejmowaniem pracy za granicą”. Jego wyniki zostały zaprezentowane podczas konferencji prasowej 22 marca 2010 roku.

4. W ramach szkoleń z tematyki handlu ludźmi:

- kontynuowano prace nad stworzeniem systemu szkoleń dla służb porządku publicznego:
 - w Policji opracowano program specjalistycznego kursu z zakresu handlu ludźmi – w 2009 roku zrealizowano 3 edycje kursu, a w 2010 roku – 4;
 - Straż Graniczna opracowała w 2009 roku program kursu doskonalącego dla funkcjonariuszy „Rozpoznawanie i zapobieganie handlowi ludźmi”, a w 2010 roku Komendant Główny Straży Granicznej zatwierdził program czterostopniowego systemu szkolenia z zakresu handlu ludźmi;
- realizowane były inne szkolenia, w których udział brali funkcjonariusze Policji, Straży Granicznej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, prokuratorzy, sędziowie, pracownicy Urzędu ds. Cudzoziemców, inspektorzy pracy;
- od 2010 roku szkolony jest także personel dyplomatyczny w ramach programu szkoleń dla kandydatów na stanowiska konsularne w polskich placówkach dyplomatycznych, organizowanych przez Departament Konsularny Ministerstwa Spraw Zagranicznych;
- w celu stworzenia systemu wsparcia dzieci – ofiar handlu ludźmi przeszkoleni zostali dyrektorzy oraz personel placówek interwencyjnych w Krakowie w zakresie praw i obowiązków małoletnich, występujących w charakterze pokrzywdzonych i świadków, międzynarodowymi regulacjami i ustawodawstwem krajowym dotyczącym zwalczania handlu ludźmi oraz możliwościami legalizacji pobytu ofiar na terytorium RP (październik 2010 roku);
- odbyło się szkolenie „Identyfikacja i wsparcie dzieci – ofiar handlu. Praktyka i system”, skierowane do psychologów oraz wojewódzkich inspektorów, nadzorujących placówki opiekuńczo-wychowawcze, zorganizowane w lutym 2010 roku przez Fundację Dzieci Niczyje;

- szkolenia dla kadry pomocy społecznej ośrodków interwencji kryzysowej – 4 szkolenia w 2009 roku i 3 w 2010 roku oraz 4 szkolenia w 2009 roku w zakresie identyfikacji dzieci – ofiar handlu ludźmi dla kadr ośrodków opiekuńczo-wychowawczych i adopcyjno-wychowawczych.
5. W ramach współpracy międzynarodowej:
- W 2009 r. w Polsce gościła p. Joy Ezeilo, Specjalny Sprawozdawca Rady Praw Człowieka ONZ ds. handlu ludźmi.
 - W latach 2009–2010 odbyło się wiele międzynarodowych konferencji i wizyt, m.in. w ramach realizowanych projektów, takich jak:
 - „Polsko-mołdawska wymiana doświadczeń i dobrych praktyk w ramach partnerskiej współpracy na rzecz zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi”, w ramach Programu polskiej pomocy zagranicznej udzielanej za pośrednictwem MSZ w roku 2009;
 - „Współpraca polsko-ukraińska. Najlepsze praktyki zwalczania handlu ludźmi w ochronie praw ofiar”, finansowany z Programu polskiej pomocy zagranicznej udzielanej za pośrednictwem MSZ w roku 2009;
 - W latach 2009 i 2010 zorganizowano także doroczne konferencje krajowe nt. zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi. Głównymi tematami, diskutowanymi podczas tych spotkań były:
 - problem handlu ludźmi do pracy przymusowej,
 - model wsparcia i ochrony dziecka – ofiary handlu ludźmi,
 - działania prewencyjne,
 - analiza systemu eliminowania handlu ludźmi w Polsce.

VI. KRAJOWY PLAN DZIAŁAŃ 2011–2012

Krajowy Plan Działań przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2011–2012 został przyjęty przez Radę Ministrów 10 czerwca 2011 roku.

Prezydencja Polski w Radzie Unii Europejskiej w 2011 roku oraz Mistrzostwa Europy w Piłce Nożnej EURO 2012 zdominowały na te dwa lata większość obszarów działań administracji publicznej. Również w dziedzinie handlu ludźmi.

W ramach polskiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej:

- 18 października, z okazji Europejskiego Dnia przeciwko Handlowi Ludźmi, Agencja FRONTEX zorganizowała konferencję pod patronatem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji „Kraje członkowskie UE i agencje UE przeciwko handlowi ludźmi”, która zakończyła się podpisaniem porozumienia o współpracy pomiędzy, obecnymi na spotkaniu agencjami – Europejskim Urzędem Policji (Europol), Europejskim Urzędem na Rzecz Poszerzenia Współpracy Sądowniczej (Eurojust), Europejskim Kolegium Policyjnym (CEPOL), Agencją Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA), Europejskim Instytutem ds. Równości Kobiet i Mężczyzn (EIGE) oraz Europejskim Urzędem Wsparcia w Dziedzinie Azylu (EASO);
- Polska po raz pierwszy prowadziła spotkanie w lipcu 2011 roku Nieformalnej Sieci UE Krajowych Sprawozdawców/Mechanizmów Ekwiwalentnych ds. Handlu Ludźmi, wspólnie z nowopowołanym Koordynatorem UE ds. Handlu Ludźmi;
- pod koniec 2011 roku Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, w ramach polskiej prezydencji, zorganizowało w Warszawie międzynarodowe seminarium eksperckie „Modele zarządzania w zakresie zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi w krajach Unii Europejskiej i krajach Partnerstwa Wschodniego. Możliwości rozwoju współpracy”, z udziałem przedstawicieli krajów Unii Europejskiej, Partnerstwa Wschodniego, instytucji międzynarodowych i organizacji pozarządowych;
- polska prezydencja patronowała, zorganizowanej w listopadzie 2011 roku przez Międzynarodową Organizację ds. Migracji – IOM konferencji „Assisted Voluntary Return and Reintegration as a humane and sustainable way to return home”.

W ramach EURO 2012:

- za priorytet uznano stworzenie możliwości wsparcia większej liczby ofiar handlu ludźmi – m.in. zwiększono kwotę na realizację zadania publicznego Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla Polskich i Cudzoziemskich Ofiar Handlu Ludźmi;
- zintensyfikowano działania prewencyjne, takie jak kampania „Nie przegraj”, realizowana przez Fundację Dzieci Niczyje we współpracy z MSWiA;
- zintensyfikowano szkolenia przygotowująca służby do identyfikacji potencjalnych ofiar handlu ludźmi.

1. Ponadto, w okresie 2011–2012 w ramach działań prewencyjnych:

- realizowano działania informacyjne, skierowane do osób wyjeżdżających do pracy za granicę, w tym:
 - kampanię „Bezpieczna praca”,
 - broszury „Gdy planujesz wyjazd z kraju w celach zarobkowych/Gdy planujesz powrót do kraju”, „Wyjazdy do pracy w Holandii poprzez agencje zatrudnienia”,
 - poradniki „Bezpieczne wyjazdy do pracy”, „Polak za granicą”, „Bezpieczna praca za granicą”,
 - konferencje i szkolenia dla pracowników urzędów pracy,
 - publikacja „Handel ludźmi – podstawowe informacje dla pracowników urzędów pracy”;
- realizowano działania informacyjne, skierowane do osób przybywających do Polski w celu podjęcia pracy – takie jak ulotki dla ofiar handlu ludźmi w pięciu językach, a także wskazówki dla funkcjonariuszy;

Prawa migrantów w praktyce

W celu wsparcia integracji cudzoziemców przybywających do Polski, w listopadzie 2011 roku Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji – IOM Biuro w Warszawie uruchomiła, we współpracy z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji i Głównym Inspektorem Pracy, projekt „Prawa migrantów w praktyce”. Był on skierowany głównie do obywateli państw trzecich – początkowo obywateli Armenii, Białorusi i Ukrainy, przebywających w Polsce, a także planujących przyjazd do Polski. Projekt miał im ułatwiać integrację poprzez zwiększanie ich wiedzy o Polsce, a także świadomości praw i obowiązków w naszym kraju. Przeciwdziałał również przejawom dyskryminacji i wykorzystania na rynku pracy. Adresatami projektu byli także praktycy, zajmujący się zjawiskiem handlu ludźmi do pracy przymusowej i łamania praw pracowniczych. W ramach projektu realizowane były szkolenia, akcje informacyjne, uruchomiono infolinię dla migrantów (22/490 20 44) oraz stronę internetową w siedmiu językach (www.migrant.info.pl).

W grudniu 2012 roku odbyła się również konferencja „Prawa migrantów w praktyce”, poświęcona zagadnieniom, związanym z integracją migrantów na polskim rynku pracy, a także problemom łamania praw pracowniczych i handlu ludźmi do pracy przymusowej.

- zorganizowano konkursy dla młodzieży, pod patronatem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji:
 - na najlepszą pracę maderską poświęconą handlowi ludźmi, którego rozstrzygnięcie nastąpiło w październiku 2012 roku – I miejsce zajęła praca „Wykrywanie i ściganie przestępstwa handlu ludźmi w Polsce”, autorstwa Jakuba Kłosińskiego;
 - na najlepsze opowiadanie nt. handlu ludźmi „Handel ludźmi moimi oczami” dla młodzieży gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, rozstrzygniętego w maju 2012 roku – wygrało opowiadanie „Gildia” Gabrieli Sacharczuk;
- przeprowadzono kampanię informacyjną dotyczącą handlu ludźmi skierowaną do młodzieży – prowadzono warsztaty i dystrybucję materiałów w szkołach, szkolenia dla nauczycieli i pedagogów, wykłady prewencyjne, zajęcia z uczniami szkół ponadgimnazjalnych prowadzone przez funkcjonariuszy Straży Granicznej, wznowiono komiks Rady Europy „Nie jesteś na sprzedaż”.

Międzynarodowy Festiwal Filmów o Handlu Ludźmi „18/18”

W 2012 roku, odbył się festiwal filmów o tematyce handlu ludźmi – Międzynarodowy Festiwal Filmów o Handlu Ludźmi „18/18” – 18 ludzkich historii na 18 października 2012 roku”, którego organizatorem było Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, partnerem zaś Fundacja przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La Strada.

W ramach Festiwalu zaprezentowano 24 filmy, które zobaczyło ponad 6000 widzów. Były to zarówno filmy dokumentalne, jak i fabularne, dotyczące m.in. handlu kobietami, pracy przymusowej, zmuszania do działalności przestępczej, handlu narządami pozyskiwanymi do przeszczepów czy handlu dziećmi, a nagrodę Ministra Spraw Wewnętrznych przyznano dwóm filmom: „Krew w twoim telefonie” (reż. Frank Piasecki Poulsen) oraz „Mocne kobiety–historie o handlu ludźmi” (reż. Eveline van Dick).

2. Wśród kwestii wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi najważniejszą w tym okresie było podpisanie 26 października 2011 roku nowego Porozumienia między Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji a Międzynarodową Organizacją ds. Migracji zmieniającego Porozumienie między Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji a Międzynarodową Organizacją ds. Migracji w sprawie współpracy w zakresie **dobrowolnych powrotów cudzoziemców, opuszczających terytorium Rzeczypospolitej Polskiej**, sporządzonego w Warszawie dnia 12 lipca 2005 roku.

Znowelizowane Porozumienie rozszerzyło dotychczasową współpracę w zakresie organizacji powrotów cudzoziemców, opuszczających terytorium RP. Rozszerzony katalog osób, uprawnionych do takiej pomocy, zgodnie z art. 1 pkt 1 objął także cudzoziemców, którzy zostali uznani za ofiary handlu ludźmi przez organ właściwy do prowadzenia postępowania w sprawie zwalczania handlu ludźmi. W art. 1 pkt 2 Porozumienia określono natomiast zakres i formy pomocy udzielanej cudzoziemcom, przy uwzględnieniu specyfiki ofiar handlu ludźmi. Pomoc udzielana przez IOM obejmuje:

- doradztwo w zakresie powrotu, w tym szczegółowe informacje o kraju powrotu;
- pomoc w uzyskaniu dokumentu podróży, gdy to konieczne;
- badania medyczne, gdy to konieczne;
- organizację podróży powrotnej do miejsca docelowego w kraju powrotu;
- pomoc reintegracyjną, w tym np. kieszonkowe na zaspokojenie podstawowych potrzeb w pierwszych dniach po powrocie.

Ponadto, w ramach wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi:

- Opracowano formularz – zgłoszenie (domniemanej) ofiary handlu ludźmi, który w październiku 2011 roku został przekazany do stosowania przez funkcjonariuszy, którzy w ramach wykonywanych zadań mogą mieć bezpośredni kontakt z ofiarami handlu ludźmi.
- Powstał projekt kwestionariusza wspomagającego identyfikację małoletnich ofiar handlu ludźmi, który został następnie zaprezentowany podczas spotkań szkoleniowych z pracownikami placówek opiekuńczo-wychowawczych województw: mazowieckiego i małopolskiego.
- Zaktualizowano „Wskazówki dotyczące prowadzenia postępowań przygotowawczych w sprawach o handel ludźmi” dla prokuratorów.
- Weszła w życie (01.01.2012 roku) ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej¹², która m.in. reguluje problematykę pobytu dzieci cudzoziemskich w pieczy zastępczej – zgodnie z jej zapisami, cudzoziemskie dzieci bez opieki, które potencjalnie mogą być ofiarami handlu ludźmi, umieszczane są przede wszystkim w rodzinach zastępczych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego lub w placówkach opiekuńczo-wychowawczych o charakterze interwencyjnym.
- Dokonano analizy innych przepisów prawa pod kątem ich skuteczności w ściganiu przestępstwa handlu ludźmi, zapewnieniu wsparcia ofiarom, a także spełniania standardów międzynarodowych – kwestie niekaralności ofiar handlu ludźmi, możliwości zastosowa-

¹² Dz.U. Nr 149, poz. 887 z późn. zm.

nia zakupu kontrolowanego w sprawach o handel ludźmi, możliwości stosowania instytucji świadka koronnego.

3. W ramach prowadzonych badań i analiz:

- Opracowano raport za lata 2009–2011 nt. handlu ludźmi w Polsce;
- Opracowano analizę „Sytuacja prawno-rodzinna małoletnich cudzoziemców – ofiar handlu ludźmi w Polsce”, przygotowaną przez sędziego Cezarego Skwarę;
- Opublikowano badania Fundacji Dzieci Niczyje nt. handlu ludźmi w tym przestępstw około-prostytycyjnych;
- Wydano, w ramach projektu COMP-ACT., publikację „Handel ludźmi i praca przymusowa. Prawa pokrzywdzonych i środki kompensacyjne w prawie międzynarodowym i polskim”, opracowaną przez pracowników i studentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego.

4. W ramach szkoleń, prowadzono:

- szkolenia dla pracowników placówek konsularnych krajów pochodzenia ofiar handlu ludźmi, a także dla polskiego personelu konsularnego w krajach docelowych dla polskich ofiar handlu ludźmi;
- szkolenia dla pracowników związkowych oraz dla regionalnych koordynatorów NSZZ Solidarność.

Ponadto, w Policji kontynuowano wdrażanie kompleksowego systemu szkoleń, a w Straży Granicznej czterostopniowego systemu szkoleń i doskonalenia zawodowego dla koordynatorów i funkcjonariuszy SG z pionu operacyjno-śledczego, pionu ds. cudzoziemców i granicznego.

5. Kontynuowano współpracę międzynarodową:

Jednym z ważniejszych wydarzeń w tym okresie była **wizyta ekspertów GRETA** Rady Europy w Polsce w kwietniu 2012 roku. Jej celem była ewaluacja wdrożenia przepisów Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzonej w Warszawie dnia 16 maja 2005 roku, a ratyfikowanej przez Polskę w 2009 roku. Podczas wizyty eksperci odbyli szereg spotkań zarówno z przedstawicielami administracji rządowej, jak i organizacji pozarządowych, a także środowiska akademickiego. W wyniku tych spotkań powstał w 2013 roku raport wraz z rekomendacjami, który został przedstawiony Komitetowi Stron (*Committee of the Parties*) i przyjęty w czerwcu 2013 roku. Raport przyniósł generalnie pozytywną ocenę, podejmowanych przez Polskę od 2003 roku, starań na rzecz ochrony ofiar i ich praw.

- Projekt „Międzynarodowa współpraca w zakresie zwalczania przestępczości związanej z handlem ludźmi. Szkolenie i wymiana doświadczeń pomiędzy Białorusią, Polską i Ukrainą”, realizowany przez KWP w Szczecinie.
- Projekt „Współpraca polsko-ukraińska w zakresie zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi”, realizowany przez Departament Polityki Migracyjnej MSWiA z funduszy polskiej pomocy rozwojowej.

Ponadto, od początku 2011 roku Centralny Zespół dw. z Handlem Ludźmi znalazł się w strukturach Centralnego Biura Śledczego KGP, a także wyznaczono nieetatowych koordynatorów ds. zwalczania handlu ludźmi w poszczególnych Zarządach Terenowych CBŚ KGP oraz Wydziałach CBŚ KGP w Kielcach i Opolu.

VII. KRAJOWY PLAN 2013–2015

Krajowy Plan Działań przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2013–2015 został przyjęty przez Radę Ministrów 20 maja 2013 roku. Biorąc pod uwagę doświadczenia płynące z realizacji poprzednich planów wskazujące, iż wielokrotnie realizacja zadań wymagała czasu wykraczającego poza okres objęty planowaniem, wydłużono czas przewidziany na wykonanie obecnego Planu z dwóch do trzech lat.

www.handelludzmi.eu

W sierpniu 2013 roku uruchomiony został portal www.handelludzmi.eu. Na stronie, która funkcjonuje w dwóch wersjach językowych – polskiej i angielskiej, można znaleźć szereg informacji na temat przeciwdziałania zjawisku handlu ludźmi, ochrony i wsparcia ofiar, struktury instytucjonalnej (opisu podmiotów biorących udział w pracach Zespołu międzyresortowego oraz jego Grupy Roboczej).

Ponadto, w serwisie znajduje się obszerna baza wiedzy, zawierająca nie tylko akty prawne regulujące problematykę handlu ludźmi, ale także statystyki, publikacje, ciekawostki oraz opisy prowadzonych projektów. Portal jest na bieżąco aktualizowany informacjami o nadchodzących i zakończonych wydarzeniach, opublikowanych raportach, orzeczeniach sądowych w sprawach o handel ludźmi, itd. Portal posiada również swój odpowiednik w serwisie społecznościowym www.facebook.com/handelludzmi, gdzie przekazywane są m.in. najświeższe doniesienia medialne z kraju i ze świata.

W okresie od sierpnia do końca 2013 roku odnotowano łącznie 29 234 wejść unikalnych użytkowników na stronę www.handelludzmi.eu, w 2014 roku odnotowano łącznie 165 712, a w 2015 roku – 202 970 wejść.

Natomiast liczba „polubień” portalu w serwisie społecznościowym www.facebook.com/handelludzmi, urosła z 92 w styczniu 2014 roku do 456 w grudniu 2015 roku.

1. W ramach realizacji Krajowego Planu w latach 2013–2015, podjęto szereg inicjatyw legislacyjnych – najważniejsza dotyczyła nowej ustawy z dnia 12 grudnia 2013 roku o cudzoziemcach¹³. Ustawa zawiera szereg rozwiązań, mających na celu odformalizowanie procedury legalizacji pobytu potencjalnej ofiary handlu ludźmi na terenie RP oraz efektywniejszą realizację postanowień dyrektyw unijnych regulujących tę problematykę. Przepisy ustawy weszły w życie 1 maja 2014 roku.

Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 roku o cudzoziemcach

Nowy akt prawny przewiduje szereg nowych rozwiązań, które są korzystniejsze dla ofiar handlu ludźmi. W dziale dotyczącym zezwoleń na pobyt czasowy wprowadzono osobny rozdział, regulujący pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej cudzoziemców będących ofiarami handlu ludźmi:

- Uproszczono procedury, dotyczące wdrożenia instytucji „czasu na zastanowienie” tj. możliwości krótkoterminowego pobytu ofiar handlu ludźmi w celu umożliwienia jej odzyskania sił i podjęcie decyzji odnośnie współpracy z organami ścigania (art. 170–175 ustawy). W świetle art. 170 cudzoziemcovi, w stosunku do którego istnieje domniemanie, że jest ofiarą handlu ludźmi w rozumieniu art. 115 § 22 k.k., wydaje się zaświadczenie potwierdzające istnienie tego domniemania. Pobyt cudzoziemca będzie uważany za legalny przez okres ważności wydanego zaświadczenia. Zaświadczenie to jest ważne przez 3 miesiące, a w przypadku małoletniego cudzoziemca – przez 4 miesiące i jest wydawane bezpośrednio przez organ właściwy do prowadzenia postępowania w sprawie o przestępstwo handlu ludźmi.
- Zgodnie z art. 173 uoc, organ wydający zaświadczenie ma obowiązek pouczenia cudzoziemca na piśmie w języku dla niego zrozumiałym o przepisach, dotyczących wydanego zaświadczenia – w związku z powyższym Ministerstwo Spraw Wewnętrznych przygotowało wzór takiego pouczenia w 21 językach.
- Wydłużono okres, na który może być udzielone zezwolenie na pobyt czasowy dla ofiar handlu ludźmi – okres ważności takiego zezwolenia wynosi od 6 miesięcy do 3 lat.
- Wprowadzono specjalną przesłankę udzielania zezwolenia na pobyt stały dla ofiar handlu ludźmi – zezwolenie na pobyt stały udzielane będzie cudzoziemcovi na czas nieoznaczony, jeżeli będzie on ofiarą handlu ludźmi w rozumieniu art. 115 § 22 Kodeksu karnego oraz będzie spełniał łącznie poniższe warunki:
 - pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bezpośrednio przed złożeniem wniosku o udzielenie mu zezwolenia na pobyt stały przez okres nie krótszy niż 1 rok na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy dla ofiar handlu ludźmi,

¹³ Opublikowana w Dzienniku Ustaw RP 30 grudnia 2013 roku (Dz.U. z 2013 roku, poz. 1650).

- współpraca z organami ścigania w postępowaniu karnym w sprawie o przestępstwo, o którym mowa w art. 189a § 1 Kodeksu karnego,
- uzasadnione obawy przed powrotem do państwa pochodzenia, potwierdzone przez prokuratora, prowadzącego postępowanie w sprawie o przestępstwo, o którym mowa w art. 189a § 1 Kodeksu karnego.
- Postępowanie w sprawie zobowiązania cudzoziemca do powrotu jest zawieszane w przypadku wszczęcia postępowania w sprawie udzielenia mu zezwolenia na pobyt czasowy dla ofiary handlu ludźmi. Decyzja o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu nie jest wydawana, a wydana uprzednio nie jest wykonywana, jeżeli cudzoziemiec przebywa na terytorium Polski na podstawie zaświadczenia potwierdzającego istnienie domniemania, że jest ofiarą handlu ludźmi lub na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy dla ofiary handlu ludźmi. Decyzja ta nie jest również wykonywana, gdy wobec cudzoziemca toczy się postępowanie w sprawie udzielenia mu ww. zezwolenia, a po jego udzieleniu decyzja o zobowiązaniu do powrotu wygasa z mocy prawa, jeżeli cudzoziemiec będzie przebywał w Polsce na podstawie wyżej wymienionego zezwolenia.
- Możliwość udzielenia cudzoziemcowi, przebywającemu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie zaświadczenia potwierdzającego domniemanie, że jest ofiarą handlu ludźmi lub zezwolenia na pobyt czasowy dla ofiar handlu ludźmi pomocy w dobrowolnym powrocie.
- Rozwiązania, pozwalające na niezwłoczne zwolnienie ze strzeżonego ośrodka lub z aresztu dla cudzoziemców cudzoziemca posiadającego ww. zaświadczenie, lub gdy toczy się postępowanie w sprawie udzielenia mu zezwolenia na pobyt czasowy z ww. powodu.
- Dane cudzoziemca, który posiada zezwolenie na pobyt czasowy dla ofiary handlu ludźmi nie są umieszczane w wykazie cudzoziemców, których pobyt na terytorium Polski jest niepożądanym.
- Ofierze handlu ludźmi może być wydany polski dokument tożsamości, ważny przez okres 1 roku (od dnia wydania), który potwierdza tożsamość cudzoziemca podczas jego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, lecz nie potwierdza jego obywatelstwa – nie uprawnia zatem do przekraczania granic. W celu otrzymania takiego dokumentu cudzoziemiec musi spełnić poniższe warunki:
 - przebywać na terytorium Polski na podstawie zaświadczenia potwierdzającego domniemanie, że jest ofiarą handlu ludźmi,
 - wykazać brak dokumentu podróży i brak możliwości otrzymania innego dokumentu potwierdzającego tożsamość.

Ponadto, ustawa o cudzoziemcach rozszerzyła kompetencje Straży Granicznej o możliwość rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw handlu ludźmi i niewolnictwa oraz ścigania ich sprawców.

Ponadto, wydane zostało rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z 16 kwietnia 2014 roku w sprawie wzoru zaświadczenia potwierdzającego domniemanie, że cudzoziemiec jest ofiarą handlu ludźmi – weszło w życie 1 maja 2014 roku i umożliwiło znaczne skrócenie procedury uznania za legalny pobytu na terytorium RP cudzoziemca, wobec którego istnieje domniemanie, że może być ofiarą handlu ludźmi. Zaświadczenie wydawane jest przez organ właściwy do prowadzenia postępowania w sprawie o przestępstwo, o którym mowa w art. 189a § 1 Kodeksu karnego.

Od czasu wejścia w życie rozporządzenia do końca 2015 roku, Minister Spraw Wewnętrznych (i Administracji) zarejestrował 55 zaświadczeń w krajowym zbiorze rejestrów, ewidencji i wykazu w sprawach cudzoziemców, prowadzonym przez szefa Urzędu ds. Cudzoziemców (22 w 2014 r. i 33 w 2015 r.).

Inne zmiany w prawie:

- Nowelizacja Kodeksu postępowania karnego (k.p.k.) z dnia 13 czerwca 2013 roku¹⁴ chroni małoletnich pokrzywdzonych przestępstwem handlu ludźmi oraz małoletnich świadków tych przestępstw zasadą jednorazowego przesłuchania, zgodnie z art. 185a–185c:
 - przesłuchanie przeprowadza sąd na posiedzeniu,
 - prowadzone jest z udziałem psychologa,
 - może być prowadzone z udziałem innej osoby pełnoletniej wskazanej przez małoletniego,
 - obrońca wyznaczany jest obligacyjnie,
 - obligacyjnie rejestrowany jest obraz i dźwięk z przesłuchania.

Zasada jednorazowego przesłuchania dotyczy pokrzywdzonych i świadków handlu ludźmi do 15. roku życia, jeżeli ich zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, a także pokrzywdzonych i świadków do 18. roku życia, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego przy przesłuchaniu mogłaby oddziaływać krępująco na ich zeznania lub mogłoby wyrzeć negatywny wpływ na ich stan psychiczny.

- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 2013 roku w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a–185c Kodeksu postępowania karnego określa sposób przygotowania przesłuchania oraz warunki jakim powinny odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do jego przeprowadzenia. Od 27 lipca 2015 roku wszystkie przesłuchania małoletnich pokrzywdzonych i świadków przestępstwa handlu ludźmi odbywać się muszą w takich przyjaznych pokojach przesłuchań.

2. W ramach wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi:

- opracowano instrument, wspomagający identyfikację potencjalnych ofiar handlu ludźmi w postaci wskaźników identyfikacyjnych i pouczeniu o prawach ofiar;
- przygotowano dokument pt. „Prawa ofiar handlu ludźmi oraz prawa i obowiązki pokrzywdzonego handlem ludźmi”;
- opracowano mechanizm dokonywania oceny ryzyka w przypadku powrotu cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi;

W celach bezpiecznego realizowania programu dobrowolnych powrotów oraz zapewnienia ochrony ofiary przed rewiktyimizacją, w 2014 roku w ramach grupy eksperckiej ds. wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi został opracowany dokument **„Ocena ryzyka w przypadku organizacji powrotu ofiary handlu ludźmi – zasady postępowania”** wraz z załącznikami. W świetle ww. dokumentu ocena ryzyka jest dokonywana wyłącznie w przypadku powrotu cudzoziemców, zidentyfikowanych jako ofiary handlu ludźmi, będących obywatelami państw trzecich oraz w uzasadnionych przypadkach będących obywatelami Unii Europejskiej i tylko tych, którzy zostali objęci Programem wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi. Ocena ryzyka jest procesem składającym się z trzech etapów, a jej poszczególne etapy są realizowane w oparciu o narzędzia, stanowiące załączniki do dokumentu.

- opracowano „Algorytm identyfikacji i postępowania wobec małoletniej ofiary handlu ludźmi dla funkcjonariuszy Policji i Straży Granicznej”;
- przygotowano dokument pt. „Zasady postępowania dla funkcjonariuszy w przypadku wydania zaświadczenia potwierdzającego domniemanie, że cudzoziemiec jest ofiarą handlu ludźmi”;
- przygotowano materiał „Standardy bezpiecznego schronienia dla ofiar handlu ludźmi. Materiał pomocniczy dla kadry pomocy społecznej, prowadzącej ośrodki interwencji kryzysowej oraz punkty interwencji kryzysowej”;
- kontynuowano realizację zadania publicznego „Prowadzenie Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla polskich i cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi”;

¹⁴ Weszła w życie 27 stycznia 2014 roku.

- popularyzowano model integracji ofiary handlu ludźmi, w ramach programu IRIS, realizowanego przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej oraz w ramach projektów RENATE i „Kryzys początkiem nowego”, realizowanych przez Stowarzyszenie Po-MOC.
3. W ramach działalności szkoleniowej dla profesjonalistów:
- kontynuowano szkolenia w ramach czterostopniowego „Systemu szkolenia funkcjonariuszy Straży Granicznej z zakresu handlu ludźmi” oraz kompleksowy program szkoleń specjalistycznych w Policji;
 - szkolenia dla pracowników ośrodków strzeżonych lub aresztów w celu wydalenia;
 - szkolenie dla rzeczników Policji nt. metod skutecznego przekazu medialnego w przypadku spraw o handel ludźmi;
 - szkolenia dla funkcjonariuszy Policji i Straży Granicznej z zakresu prowadzenia zajęć z młodzieżą nt. handlu ludźmi;
 - szkolenia dla sędziów i prokuratorów nt. prowadzenia spraw o handel ludźmi;
 - szkolenia dla pracowników ochrony zdrowia MSWiA;
 - szkolenia dla polskiego personelu konsularnego, w ramach cyklicznych szkoleń realizowanych przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych;
 - coroczne szkolenia dla inspektorów pracy.
4. Prowadzono badania nt. handlu ludźmi i publikowano analizy, w tym:
- analizę „Ofiary handlu ludźmi korzystające z pomocy Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla polskich i cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi w latach 2012–2013”;
 - raporty nt. handlu ludźmi w Polsce za lata 2012–2013 i za rok 2014;
 - raporty, opracowywane corocznie przez Centrum Pomocy Prawnej im. H. Nieć;
 - ogólnopolskie badanie dot. świadomości nt. zagrożenia handlem ludźmi i wsparcia jego ofiar;

Badanie świadomości na temat zagrożenia handlem ludźmi zostało przeprowadzone w 2015 roku na zlecenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, dzięki finansowaniu uzyskanemu z Funduszy norweskich w ramach projektu „Poprawa zdolności Polski do walki z handlem ludźmi”. Zostało ono zaprojektowane w sposób umożliwiający identyfikację zmian w świadomości Polaków od 2010 roku, kiedy to przeprowadzono – dzięki wsparciu Ambasady Brytyjskiej – poprzednie takie badanie.

Raport z badań wskazuje obszary i poszczególne kwestie, na których powinny się koncentrować kolejne działania podnoszące świadomość społeczną. Raport jest dostępny: <http://handelludzmi.eu/hl/struktura-instytucyjna/prowadszone-projekty/poprawa-zdolnosci/aktualnosci/6554,Spoleczna-swiadomosc-zagrozen-zwiazanych-z-handlem-ludzmi-i-podejmowaniem-pracy-.html>.

Został przedstawiony na konferencji prasowej, zorganizowanej z okazji Europejskiego Dnia Przeciwko Handlowi Ludźmi (16.10.2015 r.)

- badania, prowadzone przez instytucje naukowo-badawcze, organizacje międzynarodowe, organizacje pozarządowe, takie jak:
 - projekt FIGAS, prowadzony przez Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego,
 - projekt „np. Holandia”, prowadzony przez Fundację La Strada,
 - „Handel ludźmi do pracy przymusowej: mechanizmy powstawania i efektywne zapobieganie”, publikacja Ośrodka Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego w ramach projektu ADSTRINGO,
 - „Modern Slavery Landscape in Poland”, prowadzony przez Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego,
 - Projekt „SIC – Modułowy wielozadaniowy System Identyfikacji Cudzoziemców”, realizowany przez Instytut Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk.

5. W ramach działań prewencyjnych:

- w 2014 roku Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zrealizowało zakup licencji na filmy (po 16 pokazów każdego z nich):
 - „Polak potrzebny od zaraz”,
 - „Chiny w kolorze blue”,
 - „Slumdog. Milioner z ulicy”;które były w 2015 roku wyświetlane przy okazji większych spotkań, konferencji i posiedzeń;
- w 2015 roku Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji zrealizowało pierwszą część ogólnopolskiej kampanii uświadamiania w ramach projektu „Poprawa zdolności Polski do walki z handlem ludźmi”.

Została ona opracowana przy wykorzystaniu wyników badania świadomości zagrożeń, związanych z handlem ludźmi i podejmowaniem pracy za granicą, opublikowanego w październiku 2015 roku. Kampania skierowana była do szerokiej grupy i przekazywała ogólne przesłanie, że każdy może stać się ofiarą handlu i każdy może otrzymać pomoc. W grudniu 2015 roku spot emitowany w trzech ogólnopolskich stacjach telewizyjnych i kanałach tematycznych (100 emisji) oraz w ogólnopolskich i ponadregionalnych rozgłośniach radiowych (300 emisji). Kampania będzie kontynuowana w 2016 roku;
- organizowano lokalne obchody Europejskiego Dnia Przeciwko Handlowi Ludźmi, także w szkołach policyjnych i Straży Granicznej;
- prowadzono kampanie informacyjne dla osób udających się w poszukiwaniu pracy do krajów Unii Europejskiej, w tym:
 - działania prewencyjne, prowadzone przez Komendę Wojewódzką Policji w Olsztynie,
 - kampanię Stowarzyszenia Po-MOC i agencji ATERIMA MED „Bezpieczna praca w wakacje”,
 - projekt Ambasady Królestwa Niderlandów w Warszawie „Bądź przygotowany zanim wyjedziesz”,
 - film prewencyjny informujący o zagrożeniach, związanych z migracją zarobkową;
- prowadzono działania skierowane do osób, przybywających do Polski w celu podjęcia pracy, takie jak:
 - opracowano materiały informacyjne, wydawane przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej,
 - kontynuowano projekt „Prawa Migrantów w Praktyce”,
 - uruchomiono portal www.cudzoziemcy.gov.pl, prowadzony przez Urząd ds. Cudzoziemców,
 - dystrybuowano ulotki dla potencjalnych ofiar handlu ludźmi w wielu językach, dystrybuowane w przejściach granicznych i urzędach konsularnych RP,
 - opracowano w Ministerstwie Spraw Zagranicznych „Nowe procedury zatrudniania pomocy domowych przez członków misji dyplomatycznych, urzędów konsularnych, przedstawicielstw organizacji międzynarodowych”, zgodne z rekomendacjami Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
 - organizowano spotkania informacyjne nt. handlu ludźmi dla personelu konsularnego krajów pochodzenia ofiar handlu ludźmi;

Nowe procedury zatrudniania pomocy domowych przez członków misji dyplomatycznych, urzędów konsularnych, przedstawicielstw organizacji międzynarodowych

Ministerstwo Spraw Zagranicznych, wypełniając zalecenia OBWE, dotyczące zapobiegania przypadkom pracy niewolniczej prywatnych pomocy domowych zatrudnianych przez obcych dyplomatów opracowało i wdrożyło od 1 kwietnia 2014 roku nowe procedury zatrudniania pomocy domowych przez członków misji dyplomatycznych, urzędów konsularnych przedstawicielstw organizacji międzynarodowych. Dyplomaci, zamierzający zatrudnić pomoc domową muszą podpisać z nią umowę, która ma zagwarantować ochronę pracownika nie mniejszą niż wynikająca z Kodeksu pracy, w tym wynagrodzenie równe lub większe niż minimalna płaca w Polsce, uiszczać składki na ubezpieczenia zdrowotne i społeczne, zapewnić opiekę lekarską, przelewać wynagrodzenie na konto bankowe pomocy domowej.

Pracownicy, zatrudniani w placówkach dyplomatycznych otrzymują od polskiego konsula, jeszcze przed przyjazdem do Polski, informacje o swoich prawach i obowiązkach w RP, a następnie przynajmniej raz w roku spotykają się „w cztery oczy” z pracownikiem Protokołu Dyplomatycznego MSZ. Mają wówczas możliwość przekazania informacji na temat warunków pracy w Polsce. Uzyskują także od PD MSZ niezbędne wsparcie w przypadku naruszania ich praw pracowniczych.

- prowadzono działania informacyjne, skierowane do ogółu społeczeństwa, jak ulotki, broszury, plakaty, zakładki do książek, a także płyty DVD, zawierające elektroniczne wersje ww. materiałów oraz scenariusze zajęć, filmy i poradniki, materiały informacyjne nt. handlu dziećmi;
- kontynuowano organizację konkursów dla młodzieży pod patronatem Ministra Spraw Wewnętrznych (i Administracji):
 - na pracę dyplomową, który został rozstrzygnięty w październiku 2015 roku – zwyciężyła praca licencjacka „Mogę dostarczyć Panu tyle kobiet, że możnaby nimi wypełnić cały okręt”. Handel ludźmi w Warszawie dwudziestolecia międzywojennego” Antoniego Zakrzewskiego;
 - na komiks dot. handlu ludźmi „Handel ludźmi moimi oczami”, rozstrzygnięty w czerwcu 2014 roku – zwyciężyła praca Anny Matwiejczyk „Ekonomia młodości”;
- realizowano wykłady i prelekcje dla młodzieży z udziałem funkcjonariuszy wydziałów prewencji komend wojewódzkich Policji i funkcjonariuszy Straży Granicznej;
- odbywały się szkolenia, konferencje i prelekcje dla wspólnot parafialnych, organizowane przez Stowarzyszenie Po-MOC;
- udział przedstawiciela Zespołu ds. Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi MSWiA i Stowarzyszenia Po-MOC w spotkaniach „Eurocafe”, organizowanych przez Śląski Urząd Wojewódzki;
- działania w ramach promowania Kodeksu Postępowania mającego na celu ochronę dzieci przed komercyjnym wykorzystywaniem seksualnym w turystyce.

Od 2012 roku Fundacja Dzieci Niczyje pełni funkcję lokalnego przedstawiciela Kodeksu Postępowania (**The Code of Conduct for the protection of children against sexual exploitation in travel and tourism**), który ma na celu podnoszenie świadomości na temat problemu komercyjnego wykorzystywania seksualnego dzieci w turystyce, w tym handlu dziećmi oraz inicjowanie i wdrażanie działań, które przeciwdziałają tej formie krzywdzenia małoletnich. Kodeks powstał w 1998 roku z inicjatywy organizacji ECPAT Sweden przy wsparciu UNICEF oraz Światowej Organizacji Turystyki (UNWTO). Działania są realizowane głównie przy współpracy z firmami i instytucjami z branży turystycznej (agencje podróży, hotele, przewoźnicy, wydziały turystyki etc.).

W ramach promowania Kodeksu, Fundacja Dzieci Niczyje organizuje szkolenia dla pracowników hoteli i uczniów szkół turystycznych, którzy w najbliższym czasie podejmą pracę w branży turystycznej oraz pracowników organizacji pozarządowych, które zajmują się przeciwdziałaniem temu problemowi. Kodeks Postępowania od 2014 roku jest też promowany na targach turystycznych.

- „Nie odwracaj wzroku, bądź świadomy i reaguj na przypadki wykorzystywania seksualnego dzieci w turystyce!” – trzyletni projekt realizowany przez Fundację Dzieci Niczyje. W 2014 roku Kampania uzyskała wsparcie ze strony Komendanta Głównego Policji i została objęta honorowym patronatem Ministra Spraw Wewnętrznych, Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka. Kampanię wsparła również Komenda Główna Straży Granicznej, organizacje pozarządowe i firmy z branży turystycznej. W 2015 roku do kampanii włączyło się Ministerstwo Sportu i Turystyki.

6. W zakresie współpracy międzynarodowej:

- wzmocniono współpracę z Wielką Brytanią w związku z wejściem w życie ustawy Modern Slavery Act – Ambasada Brytyjska przygotowała w 2015 roku projekt planu działań przeciwko współczesnemu niewolnictwu, przewidzianych dla Polski;
- współpraca z państwami pochodzenia ofiar handlu ludźmi, w tym z Bułgarią w ramach dwóch projektów:
 - „Increasing the effectiveness of referral, support, protection and reintegration of victims of THB, through the practical application of the Transnational Mechanism”,
 - „Współpraca i kompetencja kluczem do skutecznej walki z handlem ludźmi”.
- W dniach 13–14.03.2014 roku złożyła wizytę w Polsce pani Myria Vassiliadou, Koordynator Unii Europejskiej ds. Handlu Ludźmi. Omówiono kwestię pełnej, praktycznej implementacji prawa unijnego, tj. Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 roku w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępującej decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW, jak również znaczenie Strategii Unii Europejskiej na rzecz wyeliminowania handlu ludźmi na lata 2012–2016.
- w ramach Rady Europy – w kwietniu 2014 roku w Warszawie odbyła się debata okrągłego stołu, będąca kontynuacją działań krajowych w odniesieniu do raportu Grupy ekspertów do spraw działań przeciwko handlowi ludźmi (GRETA) i rekomendacji Komitetu Stron w zakresie implementacji przez Polskę Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi.
W drugiej połowie 2015 roku rozpoczął się II etap ewaluacji wdrażania rekomendacji GRETA. Zaangażowane instytucje brały udział w opracowaniu informacji dla Rady Europy w formie odpowiedzi na kwestionariusz, przekazany przez GRETA.
- konferencja „Pierwszeństwo dla ofiar”, zorganizowana została w listopadzie 2013 roku przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych przy wsparciu warszawskiego biura Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji – IOM dla ponad 200 ekspertów (przedstawiciele administracji, organizacji pozarządowych i organizacji międzynarodowych) z blisko 30 państw – zarówno z krajów pochodzenia, krajów tranzytu, jak i krajów docelowych ofiar handlu ludźmi. Asumptem do zorganizowania konferencji były prace nad raportem grupy ekspertów Rady Europy – GRETA, dotyczącym implementacji przez Polskę Konwencji w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi.
- w ramach Partnerstwa Wschodniego – w 2013 roku w Warszawie odbyło się spotkanie eksperckie Panelu Partnerstwa Wschodniego ds. Migracji i Azylu na temat ofiar handlu ludźmi, zorganizowane przez Komisję Europejską we współpracy z Polską i Armenią. Ze strony Państw Partnerstwa w warsztatach udział wzięli przedstawiciele Armenii, Azerbejdżanu, Gruzji, Mołdawii i Ukrainy. Z kolei, uczestnikami ze strony Państw Członkowskich byli przedstawiciele Austrii, Belgii, Francji, Niemiec, Węgier, Irlandii, Polski, Rumunii, Szwecji, Holandii oraz Wielkiej Brytanii. Ponadto, w spotkaniu uczestniczyli eksperci zajmujący się problematyką handlu ludźmi, reprezentujący instytucje międzynarodowe (IOM, UNHCR, CBSS, ICMPD, ECPAT) oraz organizacje pozarządowe (z Polski: Fundacja przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La Strada, Stowarzyszenie Po-MOC dla Kobiet i Dzieci im. Marii Niepokalanej, Fundacja Dzieci Niczyje, z Niemiec: KOK, z Belgii: Pag-asa).
- W lipcu 2015 roku Polska przejęła prezydencję w Radzie Państw Morza Bałtyckiego i w październiku 2015 roku zorganizowała spotkanie grupy TF-THB, na którym przedstawiła aktualną sytuację w zakresie handlu ludźmi w Polsce, a także podzieliła się najlepszymi praktykami w dziedzinie działań prewencyjnych i zwiększających świadomość handlu ludźmi, obowiązujących standardów bezpiecznego schronienia dla ofiar handlu ludźmi oraz zasadami pracy *case-managera*.
- w ramach sieci EUCPN – Europejskiej Sieci Zapobiegania Przemocności, która została ustanowiona decyzją Rady 2001/427/WSiSW (uchylonej decyzją Rady 2009/902/WSiSW) w celu promowania działań z dziedziny zapobiegania przemocności oraz zapewnienia środków umożliwiających dzielenie się cennymi praktykami w ramach Unii Europejskiej.

W 2014 roku w ramach EUCPN zorganizowano konkurs Europejskiej Nagrody w dziedzinie Zapobiegania Przemocy (ECPA). Tematem ECPA oraz Konferencji Dobrych Praktyk w 2014 roku było „Zapobieganie handlowi ludźmi”. Polska zgłosiła projekt „Nie każdy pociąg jedzie do Hollywood” Komendy Wojewódzkiej Policji w Szczecinie, który – w ocenie Komisji – najlepiej wpisał się w temat konkursu ECPA. Spełniał on również kryterium innowacyjności, miał przeprowadzoną ewaluację oraz możliwość powielenia w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej.

- Ponadto, realizowano następujące projekty:
 - projekt TACT – Transnational Action – Safe and sustainable return and reintegration for Victims of Trafficking returning from France, Greece, Italy, Poland and Spain to priority countries Albania, Morocco and Ukraine, realizowany przez Międzynarodową Organizację ds. Migracji – IOM Biuro w Warszawie i Zespół ds. Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi MSWiA, a finansowany z Europejskiego Funduszu Azylu, Migracji i Integracji (FAMI). Projekt został zainicjowany w maju 2015 roku i będzie realizowany do października 2016 roku;
 - projekt „Putting Rantsev into Practice – Strengthening multidisciplinary operational cooperation to fight trafficking in human beings”, realizowany przez Ministerstwo Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości Holandii we współpracy z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych RP oraz Ministerstwem Spraw Wewnętrznych Cypru. W jego ramach zorganizowano m.in. międzynarodową konferencję dla ponad 200 ekspertów (funkcjonariuszy policji, straży granicznej, instytucji imigracyjnych, prokuratorów, inspektorów pracy oraz przedstawicieli administracji, odpowiedzialnych za problematykę zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi) Państw Członkowskich Unii Europejskiej, która odbyła się w kwietniu 2013 roku w Amsterdamie;
 - projekt „Poprawa współpracy w zakresie krajowych struktur, powołanych do walki z handlem ludźmi”.

We wrześniu 2013 roku w Warszawie odbyło się spotkanie przedstawicieli urzędów wojewódzkich, wyznaczonych do realizacji działań mających na celu **utworzenie sieci wojewódzkich zespołów ds. przeciwdziałania handlowi ludźmi na terenie Polski**. Podczas spotkania przedstawiono założenia funkcjonowania Zespołów oraz schemat działania zespołu działającego na terenie województwa mazowieckiego.

W 2014 roku miały miejsce warsztaty dla przedstawicieli urzędów wojewódzkich, odpowiedzialnych za utworzenie wojewódzkich zespołów, a problematyka tworzenia zespołów wojewódzkich została także przedstawiona podczas spotkania wojewodów i komendantów wojewódzkich Policji w Uniejowie.

W kwietniu 2015 roku odbyło się szkolenie koordynatorów wojewódzkich Zespołów ds. Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi, realizowane w ramach ww. projektu, finansowanego w 85% z Funduszy norweskich. Szkolenie było okazją do uroczystego uruchomienia projektu, w obecności koordynatorów, przedstawicieli instytucji koordynującej i nadzorującej wdrażanie projektów, członków Grupy Roboczej międzyresortowego Zespołu ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi oraz dziennikarzy.

W okresie od czerwca do listopada 2015 roku przeszkoleni zostali członkowie wszystkich 15 wojewódzkich zespołów ds. przeciwdziałania handlowi ludźmi, poza zespołem mazowieckim, który funkcjonuje już od 2010 roku. W sumie było to 299 osób.

Do końca 2015 roku wszystkie wojewódzkie zespoły ds. przeciwdziałania handlowi ludźmi rozpoczęły funkcjonowanie.

- Powyższy projekt współgra w projektem Sieci Organizacji Pozarządowych Przeciwko Handlowi Ludźmi, realizowanym przez Fundację La Strada, także dzięki finansowaniu z Funduszy norweskich.

Projekt **Sieć Organizacji Pozarządowych Przeciwko Handlowi Ludźmi** ma na celu zidentyfikowanie w każdym województwie organizacji pozarządowej, a następnie przeszkolenie jej członków i przygotowanie do udzielania wsparcia i pomocy ofiarom handlu ludźmi. Do końca 2015 roku w każdym województwie znalazła się co najmniej jedna taka organizacja. W większości przypadków są one członkami ww. wojewódzkich zespołów ds. przeciwdziałania handlowi ludźmi.

Organizacje pozarządowe, zrzeszone w Ogólnopolskiej Sieci prowadzą w swoich regionach warsztaty z wiedzy na temat handlu ludźmi. Szkolenia te skierowane są do pracowników organizacji pozarządowych, instytucji publicznych, służb ścigania, członków wojewódzkich zespołów ds. przeciwdziałania handlowi ludźmi. Dotychczas, w ramach 11 warsztatów, przeszkolono ok. 260 osób.

VIII. PLANY NA PRZYSZŁOŚĆ – PROJEKT KRAJOWEGO PLANU DZIAŁAŃ 2016–2018

Jakkolwiek nigdy nie udało się wykonać Programu czy Planu w stu procentach, z powyższego sprawozdania jasno wynika, że przez ostatnich 13 lat udało się w Polsce dokonać wiele, jeżeli chodzi o świadomość istnienia handlu ludźmi, ryzyka związanego z wyjazdami do pracy za granicę oraz wiedzę nt. pomocy, którą może uzyskać ofiara handlu ludźmi. W tworzenie i realizację polityki przeciwdziałania i zwalczania handlowi ludźmi zaangażowanych jest coraz więcej instytucji, zarówno państwowych, jak i organizacji pozarządowych. Nadal jednak wiele pozostaje do zrobienia. Szczególnie w kontekście podnoszenia świadomości nt. zjawiska i nowych form wykorzystania ofiar handlu ludźmi.

Projekt Krajowego Planu Działań przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2016–2018 jest kolejnym z następujących po sobie dokumentów, określających zadania z zakresu przeciwdziałania handlowi ludźmi.

Dokument ten zmierza w stronę pełnej realizacji podjętych przez Polskę zobowiązań w zakresie prewencji, wsparcia i ochrony ofiar oraz ścigania sprawców handlu ludźmi i dalszego wzmocnienia współpracy międzynarodowej na różnych płaszczyznach. Polska jest bowiem zobowiązana do regularnego przedstawiania sprawozdań z postępów we wdrażaniu międzynarodowych polityki i strategii w zakresie przeciwdziałania i zwalczania handlu ludźmi.

Zadania przewidziane do realizacji w ramach Planu mają zasięg ogólnokrajowy: tzn. dotyczą bądź działań instytucji centralnych w zakresie tworzenia powszechnie wdrażanych regulacji prawnych lub modelowych praktyk, bądź działań podejmowanych we wszystkich regionach za pośrednictwem właściwych do tego celu jednostek (przede wszystkim wojewódzkich zespołów ds. przeciwdziałania handlowi ludźmi). Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji wspiera też działania, podejmowane na szczeblach lokalnych.

SPOŁECZNA ŚWIADOMOŚĆ ZAGROŻEŃ ZWIĄZANYCH Z HANDLEM LUDŹMI I PODEJMOWANIEM PRACY ZA GRANICĄ 2015

skrót raportu z badań

Informacje o badaniu

Badanie zrealizowane zostało przez ośrodek badań „Realizacja” w dniach 30 kwietnia – 24 maja 2015 roku, na zlecenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych¹. Całość badania podzielona została na dwa moduły. Pierwszy przeprowadzony był na terenie całej Polski, drugi natomiast obejmował osoby pomiędzy 18. a 25. rokiem życia z województw, wybranych ze względu na wysoki poziom migracji zagranicznych i stopę bezrobocia.

Moduł drugi zawierał mniej pytań ogólnych, dotyczących opinii na temat handlu ludźmi, w nieco szerszy sposób sprawdzał natomiast skłonność do podejmowania ryzykownych zachowań związanych z wyjazdami do pracy za granicę oraz znajomość form handlu ludźmi.

Wykorzystany kwestionariusz był konsultowany z Fundacją La Strada, Międzynarodową Organizacją ds. Migracji i Ośrodkiem Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego.

W znacznej części badanie powtarza pytania zadane przez TNS OBOP w 2010 roku, w ramach poprzedniego badania społecznej świadomości zagrożeń związanych z handlem ludźmi, przeprowadzonego na zlecenie Ambasady Wielkiej Brytanii.

Moduły badania zrealizowane zostały na losowej próbie reprezentatywnej dla:

- w module 1 – ogółu ludności Polski w wieku 15 lat i więcej (wielkość próby N=1005);
- w module 2 – ogółu ludności w wieku 18–25 lat z województw: lubuskiego, warmińsko-mazurskiego, opolskiego (wielkość próby N=1005).

W obu modułach badanie przeprowadzone zostało metodą CAPI – komputerowo wspomaganego wywiadu osobistego.

Cele badania

Pozyskanie wiedzy na temat:

- społecznego obrazu zjawiska handlu ludźmi;
- postaw wobec zjawiska handlu ludźmi;
- świadomości zagrożeń związanych z handlem ludźmi;
- postaw wobec emigracji zarobkowej;
- możliwości uzyskania pomocy przez ofiary handlu ludźmi.

Podsumowanie głównych wyników

Polacy w większości wiedzą czym jest zjawisko handlu ludźmi i potrafią je opisać. Przeważają skojarzenia współczesne, takie jak prostytucja, sprzedaż ludzi oraz handel kobietami.

Wiedza, czym jest handel ludźmi, jest powszechna. Polacy łączą z handlem ludźmi prostytucję, niewolnictwo, handel organami, czy zmuszanie do pracy bez zapłaty, jednak kwalifikują do tej kategorii również nielegalne adopcje i przemyt osób.

To kobiety wykazują się większą wiedzą i nieco częściej niż mężczyźni rozpoznają i kwalifikują jako handel ludźmi poszczególne jego formy.

Jednocześnie **zarówno kobiety, jak i mężczyźni nie odróżniają przestępstwa handlu ludźmi od przemytu osób** (organizowania innym osobom nielegalnego przekroczenia granicy) **oraz organizowania nielegalnej adopcji**.

Większość Polaków dostrzega, że handel ludźmi ma miejsce także w naszym kraju, a jego ofiarami padają nie tylko Polacy, ale także cudzoziemcy przebywający na terenie Polski.

Ponad połowa Polaków ocenia, że w ciągu ostatnich 10 lat skala zjawiska handlu ludźmi w Polsce nie spadła. Może to mieć związek z częstszą obecnością tej tematyki w mediach.

Stosunkowo wysoki odsetek Polaków zna osobiście przypadki ofiar handlu ludźmi. Największy odsetek osób znających kogoś, kto skorzystał z atrakcyjnej oferty pracy za granicą, a na

¹ Całość raportu dostępna na: <http://handelludzmi.eu/hl/aktualnosci/6755,Spoleczna-swiadomosc-zagrozen-zwiazany-ch-z-handlem-ludzmi-i-podejmowaniem-pracy-.html>

miejscu był zmuszany do świadczenia usług seksualnych został odnotowany w województwach: zachodniopomorskim, śląskim, podkarpackim i podlaskim.

Profilaktykę, reagowanie i pomoc w przypadku handlu ludźmi Polacy najchętniej pozostawiliby Policji i innym instytucjom rządowym oraz mediom.

Z tematyką handlu ludźmi mieszkańcy Polski najczęściej stykają się za pośrednictwem telewizji i gazet. Do młodszych grup wiekowych można skutecznie dotrzeć także poprzez Internet.

Wiedza na temat handlu ludźmi staje się coraz większa, a społeczeństwo staje się wrażliwsze na ten problem. Dominuje przekonanie, że ofiary nie powinny być pozostawiane same sobie. Jest to zasługa mediów, ale także doświadczeń znajomych.

Instytucjami kompetentnymi do udzielenia pomocy ofiarom, w opinii badanych, są: Policja, instytucje rządowe oraz organizacje pozarządowe. Mimo rosnącej wiedzy i wrażliwości społecznej mniej osób niż w roku 2010 deklaruje gotowość kontaktu z Policją w sprawie domniemych przypadków handlu ludźmi.

Zarówno wśród ogółu Polaków, jak i młodych ludzi z trzech wybranych województw, niemal dwie trzecie badanych nie zdecydowałoby się na podjęcie pracy za granicą „na czarno” lub nie znając języka.

Problemy istniejące na rynku pracy sprawiają, że **więcej osób jest gotowych na emigrację zarobkową, co dotyczy w szczególności województw z większym i strukturalnym bezrobociem. Jednocześnie jedna na 10 młodych osób badanych w wybranych województwach nie potrafi wymieniść żadnych środków ostrożności jakie podjęłaby jadąc do pracy za granicę.**

Wśród ogółu badanych mniej więcej co piąty pytany nie wie, co można zrobić, żeby zwiększyć bezpieczeństwo wyjazdu do pracy za granicą. W porównaniu z wynikami z 2010 roku odsetek ten spadł o 15 punktów procentowych. Oznacza to, że wzrasta wiedza na temat środków bezpieczeństwa możliwych do podjęcia w przypadku wyjazdu.

Gotowość młodych ludzi do emigracji zarobkowej powoduje, że rzadziej odrzucają oni oferty pracy na wstępnym etapie poszukiwań. Niemniej deklarują jednocześnie podjęcie większej liczby weryfikujących i zabezpieczających czynności.

Zauważalny jest wzrost gotowości podjęcia pracy za granicą, przy jednoczesnym wzroście niechęci do podejmowania pracy nielegalnej i bez znajomości języka. Może to świadczyć o wzroście kompetencji Polaków i bardziej realistycznym niż w 2010 roku obrazie europejskich rynków pracy.

Młodzi ludzie z wybranych województw rzadziej odrzucają ofertę na wstępnym etapie poszukiwań, przy czym deklarują podjęcie większej liczby weryfikujących i zabezpieczających czynności.

Półowa badanych nie zna żadnej polskiej lub międzynarodowej instytucji zajmującej się pomocą ofiarom handlu ludźmi. Mimo to należy stwierdzić poprawę sytuacji w stosunku do roku 2010, kiedy taką wiedzę nie dysponowało ok. 70% badanych.

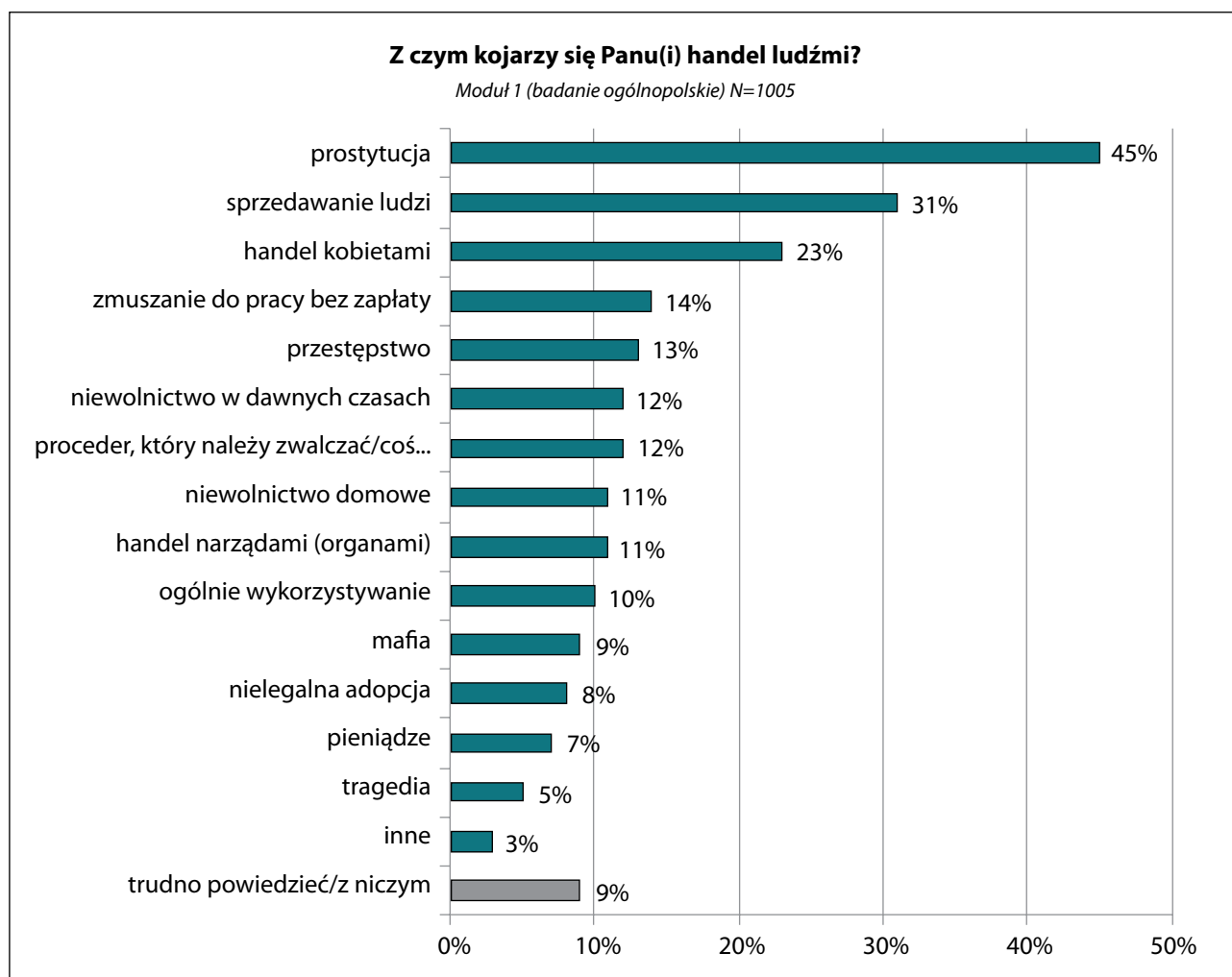
Skojarzenia z handlem ludźmi

Prawie wszyscy badani (91%) mają jakieś skojarzenia z pojęciem „handel ludźmi”. Najczęściej są to: szeroko pojęta prostytutka (45%), wywożenie kobiet do domów publicznych i zmuszanie do czynności seksualnych oraz sprzedaż ludzi (31%).

Polacy są stosunkowo zgodni, jeśli chodzi o zawartość pojęcia handel ludźmi.

- Ponad cztery piąte (81%) zalicza do tego procederu nielegalne organizowanie adopcji.
- Cztery piąte badanych (80%) wiąże handel ludźmi z wykorzystaniem drugiej osoby do świadczenia usług seksualnych oraz przemytem ludzi przez granicę.
- Niewiele mniej (77%) wskazuje na handel narządami ludzkimi oraz zmuszanie nieletnich dziewczynek do małżeństwa.

Ponad dwie trzecie (70%) uważa, że handel ludźmi oznacza również zmuszanie do pracy, a trzy piąte respondentów także wykorzystanie innych do żebractwa.

Zdecydowana większość badanych osób uznała, że handlem ludźmi są nielegalna adopcja oraz przemyt ludzi przez granicę, które w rzeczywistości stanowią inne rodzaje czynów zabronionych.

Kobiety nieco częściej, niż mężczyźni, za handel ludźmi uważają:

- nielegalne organizowanie adopcji dzieci;
- przemyt ludzi przez granicę;
- niewolnictwo domowe;
- wykorzystywanie do popełniania przestępstw.

Osoby z wyższym wykształceniem wyraźnie częściej od innych uważają za handel ludźmi wykorzystywanie drugiej osoby do świadczenia usług seksualnych, handel narządami ludzkimi, zmuszanie nieletnich dziewczynek do małżeństwa, zmuszanie do pracy i żebractwa oraz popełniania przestępstw.

Znajomość poszczególnych form handlu ludźmi jest niższa wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Szczególnie dotyczy to wykorzystywania drugiej osoby do świadczenia usług seksualnych oraz zmuszania nieletnich dziewczynek do małżeństwa.

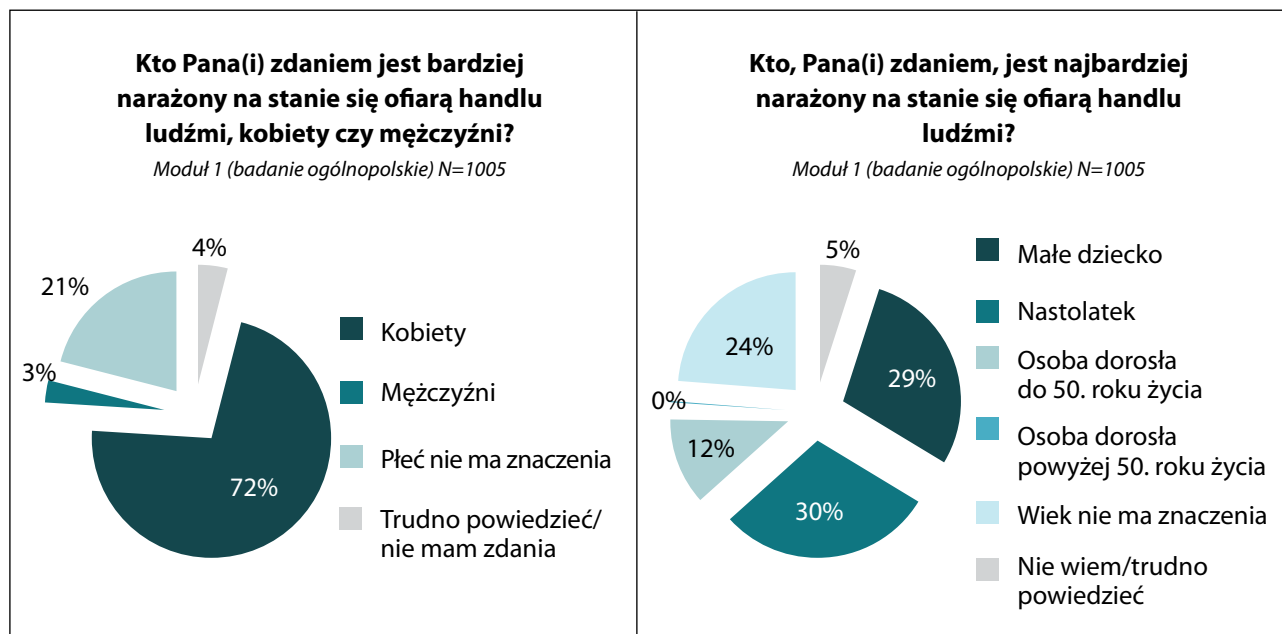
Wśród osób wykształconych, więcej kojarzy handel ludźmi z wykorzystaniem do świadczenia usług seksualnych.

Zdaniem respondentów, dzieci i młodzież do lat 18, które padły ofiarą handlu ludźmi, najbardziej narażone są na zmuszanie do świadczenia usług seksualnych (63%), udziału w filmach lub zdjęciach pornograficznych (28%) oraz zmuszanie do pracy (27%). Niemal jedna czwarta badanych uważa, że są narażone na nielegalną adopcję.

Ryzyko stania się ofiarą handlu ludźmi

Według 72% badanych to kobiety są przede wszystkim narażone na stanie się ofiarami handlu ludźmi. Tylko co piąta osoba uznaje, że płeć nie ma znaczenia.

Jeśli chodzi o wiek to, zdaniem Polaków, najbardziej zagrożone handlem ludźmi są nastolatki (30%) i małe dzieci (29%), najmniej zaś osoby po 50 roku życia. Według jednej czwartej badanych wiek nie jest istotny.

Kontakt z przypadkiem handlu ludźmi

W badaniu ogólnopolskim niecała połowa skorzystała z dobrej oferty pracy. Niemal jedna trzecia zna osoby, które skorzystały z ofert, w których warunki oferowane na miejscu okazały się znacznie gorsze od obiecywanych. 8% badanych zna osobę, która za granicą była zmuszana do świadczenia usług seksualnych. W badaniu ogólnopolskim zauważalne są znaczne różnice w odsetkach osób znających kogoś, kto padł ofiarą handlu ludźmi, w zależności od województwa, które zamieszkują.

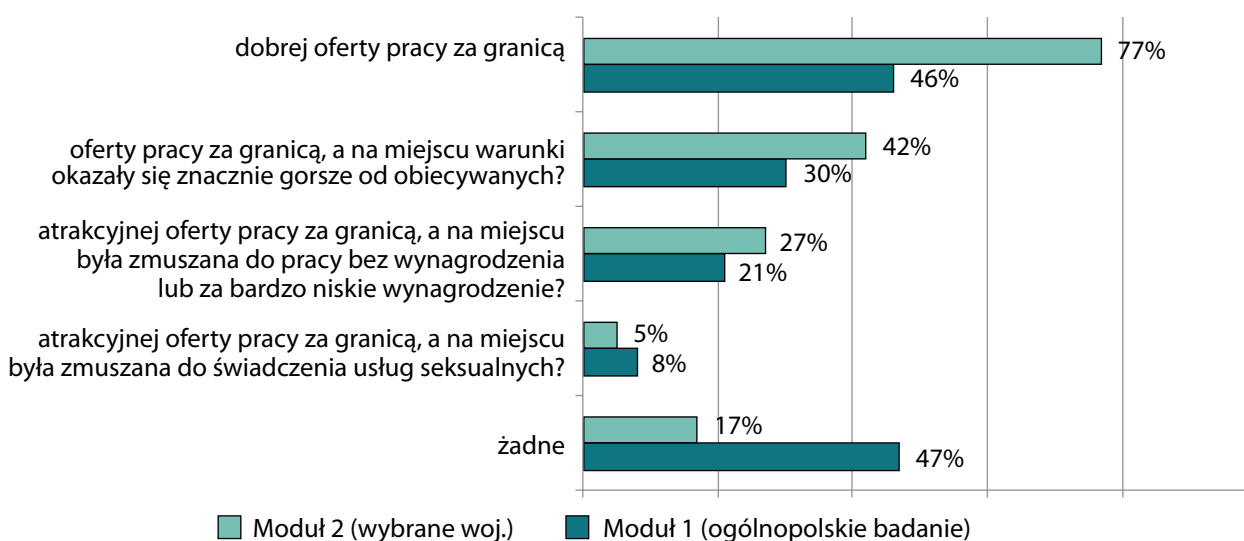
Ponad 60% badanych widziało program w telewizji o przypadkach osób, które odpowiedziały na atrakcyjną ofertę pracy za granicą, a na miejscu warunki okazywały się znacznie gorsze od obiecywanych. Niemal co piąty słyszał o takich przypadkach w radio, tylko niewiele mniej czytało o nich w gazetach. Ponadto niemal co trzeci badany z obszaru trzech wybranych województw i 15% respondentów z badania ogólnopolskiego spotkało się z opisem takiego przypadku w Internecie.

Programy telewizyjne o osobach zmuszanych do prostytucji widziało ponad 60% badanych. Z programami radiowymi zetknęło się 11% z próby ogólnopolskiej i 16% z badania w wybranych województwach. W gazetach o takich przypadkach czytało 11% badanych w module ogólnopolskim i 18% respondentów z terenu trzech województw objętych badaniem.

Z przypadkami zmuszania do pracy lub prostytucji Polacy stykają się przede wszystkim za pośrednictwem mediów. Osobiście znają lub dowiadują się od znajomych przede wszystkim o wyjazdach do pracy za granicą.

Czy zetknął(ęła) się Pan(i) z sytuacjami w których znana Panu(i) osoba skorzystała z:

Moduł 1 i 2, N=2010

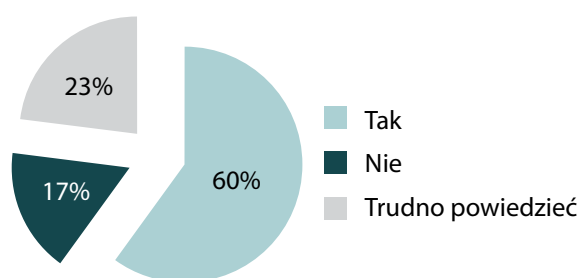
Opinie o występowaniu handlu ludźmi w Polsce

126

Ponad połowa Polaków (60%) uważa, że w Polsce zdarzają się przypadki handlu ludźmi. Zdaniem trzech piątych badanych, co roku w Polsce ofiarą handlu ludźmi staje się maksymalnie 100 osób. Jedynie 12% badanych uważa, że ich liczba przekracza 1000. Stosunkowo duża grupa badanych (26%) stwierdziła, że przypadki handlu ludźmi praktycznie w Polsce nie występują i rocznie jest ich mniej niż 10.

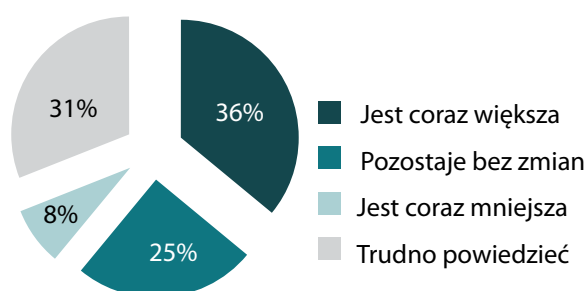
Czy Pana(i) zdaniem w Polsce mają miejsce przypadki handlu ludźmi?

Moduł 1 (badanie ogólnopolskie), N=1005

Jak ocenia Pan(i) skalę zjawiska handlu ludźmi w Polsce na przestrzeni ostatnich 10 lat:

Moduł 1 (badanie ogólnopolskie), N=1005

W badaniu ogólnopolskim mniej osób wskazało najmniejszy przedział, a więcej uznało, że występuje od 10 do 100 przypadków rocznie.

Ponad połowa badanych uważa, że ofiar handlu ludźmi w przybywa na przestrzeni ostatnich 10 lat lub liczba ta utrzymuje się na tym samym poziomie.

Niemal co trzeci ankietowany wie o handlu ludźmi na tyle mało, że nie odpowiada na pytanie o tendencje zjawiska na przestrzeni ostatnich 10 lat.

Według co drugiego respondenta (52%) to Polacy są tymi, którzy są najbardziej narażeni na stanie się ofiarą handlu ludźmi na terenie innych krajów. Odsetek badanych, którzy uważają w ten sposób podwoił się od 2010 roku.

Mniej, bo 14% badanych biorących udział w ogólnopolskim, uważa, że na ten proceder bardziej narażeni są obywatele innych krajów na terenie Polski niż Polacy za granicą. Natomiast tylko 6% ankietowanych wskazuje, że ofiarami handlu ludźmi najczęściej stają się Polacy na terenie Polski.

Na podstawie uzyskanych wyników stwierdzić można, że ponad połowa Polaków uznaje, że handel ludźmi nie jest problemem marginalnym, uważając jednocześnie, że skala tego zjawiska jest ograniczona i nie przyjmuje znaczących rozmiarów.

Źródła informacji o handlu ludźmi

Najważniejszym źródłem informacji o handlu ludźmi jest telewizja. Wskazało na nią odpowiednio 80% badanych w module 1 i 71% badanych w module 2.

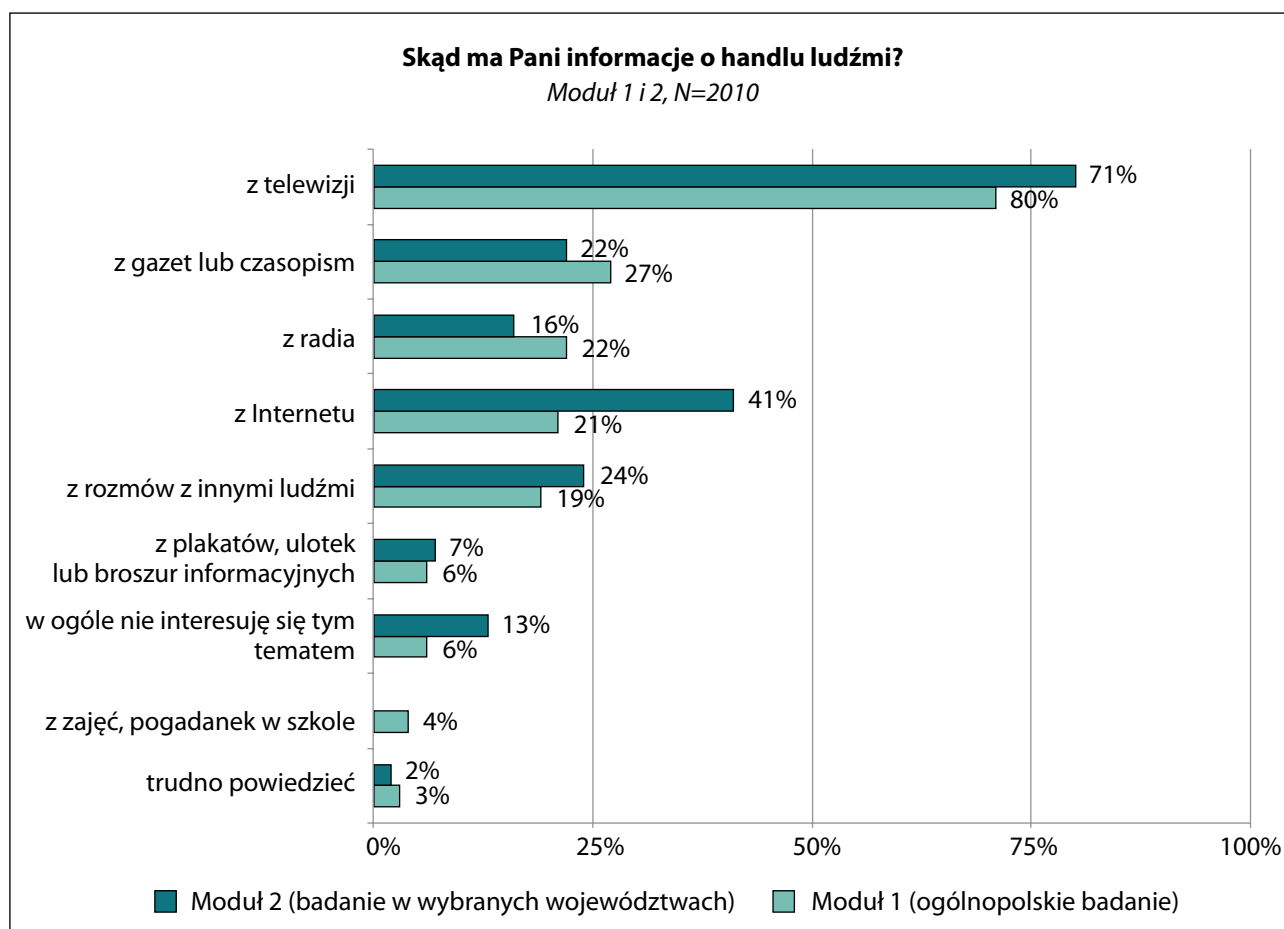
W dalszej kolejności wskazywane są:

- gazety i czasopisma (moduł 1 – 22% i moduł 2 – 27%),
- radio (16% – moduł 1 i 22% – moduł 2),
- Internet (21% – moduł 1 i 41% – moduł 2),
- rozmowy z innymi ludźmi (19% – moduł 1 i 24% – moduł 2).

Jedynie 6% ogółu badanych w module 1 i 3% w module 2 stwierdza, że w ogóle nie interesuje się tematem handlu ludźmi.

Dla wszystkich respondentów niezależnie od płci, wieku czy wykształcenia telewizja jest najważniejszym źródłem informacji o handlu ludźmi.

Internet jest bardzo ważnym źródłem wiedzy na ten temat dla młodych osób, choć także złych źródeł korzystają one zdecydowanie częściej niż ogół.

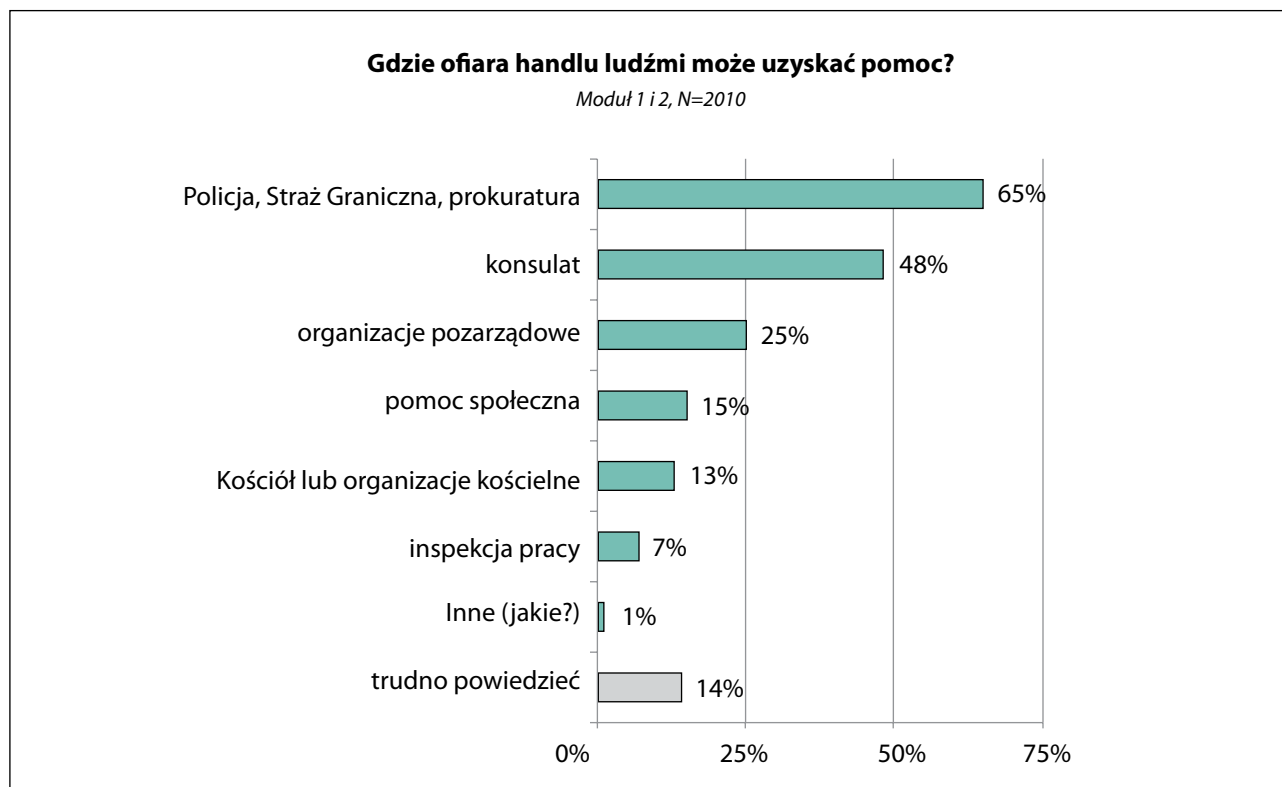

Instytucje, działające przeciwko handlowi ludźmi

Niemal dwie trzecie Polaków uważa, że instytucjami właściwymi do udzielenia pomocy są, przede wszystkim, Policja, Straż Graniczna lub prokuratura (65%).

Jest to wynik wyższy o 4% w stosunku do 2010 roku. W konsulacie RP szukałaby pomocy niemal połowa badanych. Organizacje pozarządowe wymienia 25% respondentów, kolejne 15% wskazuje na pomoc społeczną, a dalsze 13% na Kościół lub organizacje religijne.

Osoby w wieku 25–34 i 35–44 lata znacznie częściej niż inne grupy wiekowe wskazywały konsulat (odpowiednio 57 i 56%), natomiast odsetek osób w przedziale wiekowym 15–17 lat, które uznały że pomoc można znaleźć w konsulacie był znacznie niższy niż wśród ogółu badanych. W tej grupie wskazało go zaledwie 19% osób.

Najwięcej osób, które nie wskazywały żadnej z wymienionych instytucji (odpowiedź „trudno powiedzieć”) było wśród respondentów w grupie 15–17 lat i w grupie powyżej 65 lat. Osoby w wieku 15–17 rzadziej wskazywały również organizacje pozarządowe jako miejsce, w którym można znaleźć pomoc.

Większość Polaków ma świadomość istnienia organizacji pomagających ofiarom handlu ludźmi, jednak zaledwie połowa potrafi je wskazać. Zdecydowanie najbardziej rozpoznawalną organizacją, kojarzoną z obszarem handlu ludźmi jest ITAKA. Organizacje faktycznie wspierające ofiary handlu ludźmi w Polsce uplasowały się znacznie niżej: 15% wymienia **CARITAS** a 11% – **Fundację La Strada**. Najrzadziej wymieniane są: Fundacja Dzieci Niczyje (5%), Międzynarodowa Organizacja do Spraw Migracji (3%). Jedynie 9% badanych słyszało o Krajowym Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnym dla Ofiar Handlu Ludźmi.

Zwalczanie handlu ludźmi to, zdaniem Polaków, **przede wszystkim zadanie Policji**, Straży Granicznej i prokuratury (76%). Jedna trzecia badanych uważa, że to zadanie należy do instytucji rządowych (33%). Co czwarty badany wskazuje na media: telewizję, prasę, radio, a co piąty na organizacje pozarządowe.

Pomocy ofiarom handlu ludźmi powinna udzielać, w opinii badanych, Policja, Straż Graniczna i prokuratura (65%). Zdaniem 42% badanych, to zadanie instytucji rządowych. Jedna trzecia pytaných uważa, że w pomoc powinny włączyć się także organizacje pozarządowe.

We wszystkich trzech obszarach (zwalczanie, pomoc ofiarom i rozpowszechnianie informacji) Polacy najwyższe oczekiwania mają wobec mediów, organów ścigania, instytucji rządowych oraz organizacji pozarządowych.

Najmniej badanych oczekiwało reakcji od takich podmiotów i organizacji jak inspekcja pracy, związki zawodowe, Kościół i inne organizacje religijne.

Podejmowanie pracy za granicą

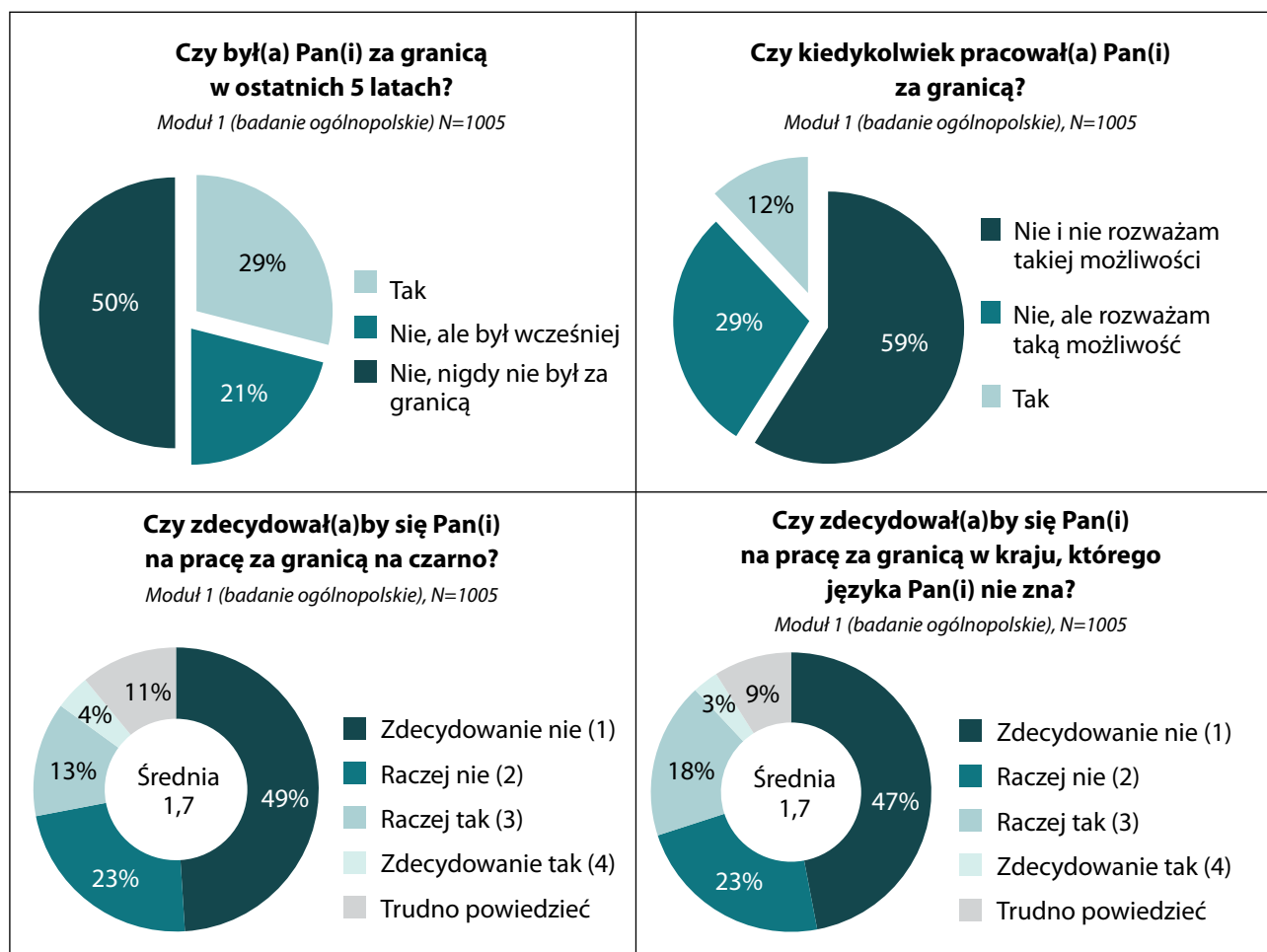
Zdecydowanie więcej osób badanych w module 2 (18–25 lat) niż osób w module 1 (badanie ogólnopolskie) wyjeżdżało za granicę w ciągu ostatnich 5 lat. Połowa respondentów badania ogólnopolskiego zadeklarowała, że nigdy nie była za granicą. Wśród osób młodych z wybranych województw odsetek ten wyniósł 40%.

Jedynie 12% osób biorących udział w badaniu ogólnopolskim deklaruje, że kiedykolwiek pracowało za granicą. Wśród osób młodych w wybranych województwach (moduł 2) odsetek ten był znacznie wyższy i wyniósł 22%.

Najczęściej wyjeżdżały za granicę osoby ze wsi (19%), najrzadziej z dużych miast. Szczególnym przypadkiem jest Warszawa, gdzie tylko 5% mieszkańców pracowało wcześniej za granicą, co pokazuje ścisły związek z rynkiem pracy i stopą bezrobocia.

Ponad połowa respondentów nie zdecydowałaby się na pracę za granicą na czarno, podobna tendencja dotyczy podejmowania pracy bez znajomości języka kraju, w którym mieliby pracować.

W porównaniu z wynikami badania z 2010 roku zauważalny jest wzrost chęci podjęcia pracy za granicą przy jednoczesnym wzroście niechęci do pracy „na czarno” i bez znajomości języka. Może to świadczyć o wzroście kompetencji Polaków i bardziej realistycznym niż w 2010 roku obrazy europejskich rynków pracy.

Ofert pracy za granicą Polacy poszukiwaliby przede wszystkim wśród rodziny i znajomych (55% – moduł 1 i 69% – moduł 2) lub w urzędzie pracy (33% – moduł 1 i 32% – moduł 2). Zdecydowanie rzadziej szukaliby na miejscu na własną rękę (7% – moduł 1 i 5% – moduł 2).

Czy wiemy, jak zapewnić sobie bezpieczeństwo, kiedy podejmujemy pracę za granicą?

Proszę sobie wyobrazić, że ma Pan(i) zamiar wyjechać za granicę w celu podjęcia pracy.

Jakie działania by Pan(i) podjął(ęła) przed wyjazdem? Proszę wymienić do 5 działań.

Moduł 1 i 2, N=2010

Stwierdzenie:	Moduł 1	Moduł 2
Upewnił się, że firma oferująca pracę istnieje	48%	55%
Pytał o radę rodzinę i znajomych	40%	38%
Sprawdził, czy pośrednik oferujący pracę działa legalnie	32%	40%
Zabrał kwotę pieniędzy wystarczającą na powrót do Polski	26%	31%
Podał najbliższemu dokładne dane miejsca swojego pobytu za granicą	20%	26%
<i>Trudno powiedzieć</i>	<i>18%</i>	<i>10%</i>
Uczył się języka	13%	18%
Ustalił, jak często będą kontaktować się z najbliższymi	12%	10%
Ubezpieczył się	12%	16%
Wyjeżdżając zabrał numery telefonów do instytucji, które w razie potrzeby mogą pomóc mi na miejscu	11%	11%
Szukał informacji na stronach internetowych	10%	12%
Zgromadził wszystkie konieczne dokumenty	10%	9%
Załatwił sobie mieszkanie w kraju, do którego bym jechał	6%	13%
Żadne, na miejscu skontaktował się bezpośrednio z firmą oferującą pracę	4%	3%
Inne	1%	7%

130

Osoby, które rozważają możliwość podjęcia pracy za granicą, przed wyjazdem do takiej pracy przede wszystkim upewniłyby się, że firma oferująca pracę istnieje (48% – moduł 1 i 55% – moduł 2).

Ponad jedna trzecia badanych poprosiłoby o radę rodzinę i znajomych. Podobna liczba sprawdziłoby, czy pośrednik oferujący pracę działa legalnie.

Ponad jedna czwarta badanych (26% – moduł 1 i 31% – moduł 2) zabrałaby wystarczającą kwotę pieniędzy, żeby móc wrócić do Polski.

Jedynie jedna piąta badanych w badaniu ogólnopolskim i jedna czwarta respondentów badania w wybranych województwach, podałyby najbliższemu dokładne miejsce swojego pobytu.

Niemal jedna piąta respondentów (18%) w badaniu ogólnopolskim oraz 10% z badania w trzech województwach nie wie, co mogłoby zrobić, żeby zwiększyć swoje bezpieczeństwo podczas wyjazdu za granicę.

Znacznie większy odsetek respondentów modułu 2, podjąłby naukę języka obcego niż w ogólnopolskim. Odpowiednio 18% i 3%.

Za instytucje i podmioty, do których może zwrócić się z prośbą o pomoc i ochronę osoba pracująca nielegalnie za granicą, uważane są przede wszystkim konsulaty, miejscowa policja oraz znajomi i przyjaciele tam mieszkający.

Do kogo, Pana(i) zdaniem, może zwrócić się z prośbą o pomoc i ochronę osoba pracująca za granicą nielegalnie

Moduł 1 i 2, N=2010

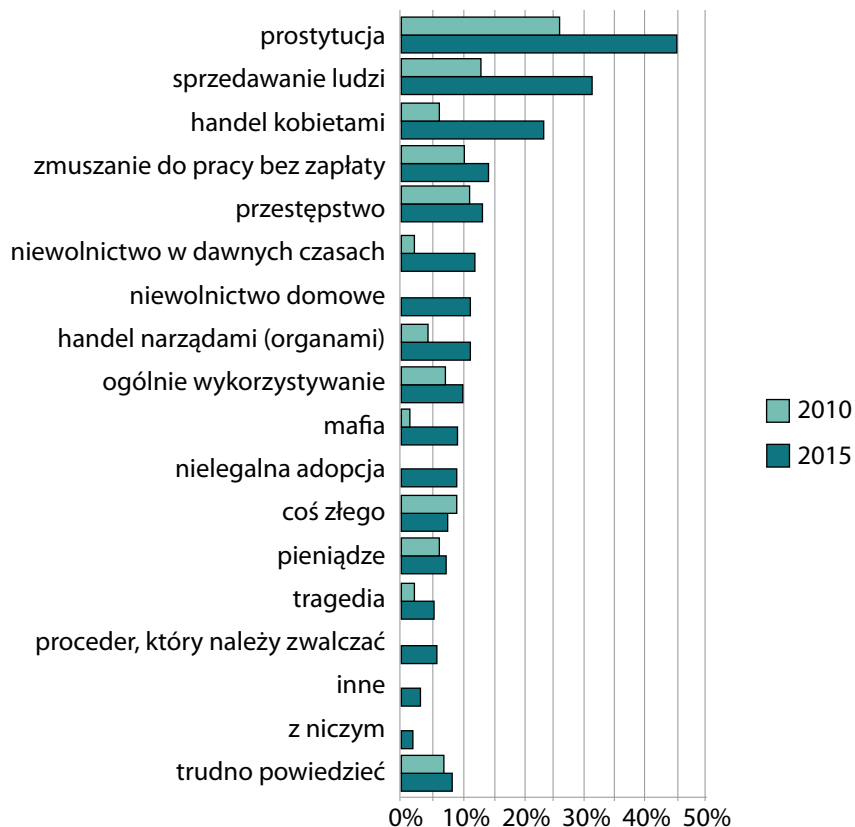

■ Moduł 2 (badanie w wybranych województwach) ■ Moduł 1 (badanie ogólnopolskie)

Porównanie wyników badań 2010 i 2015

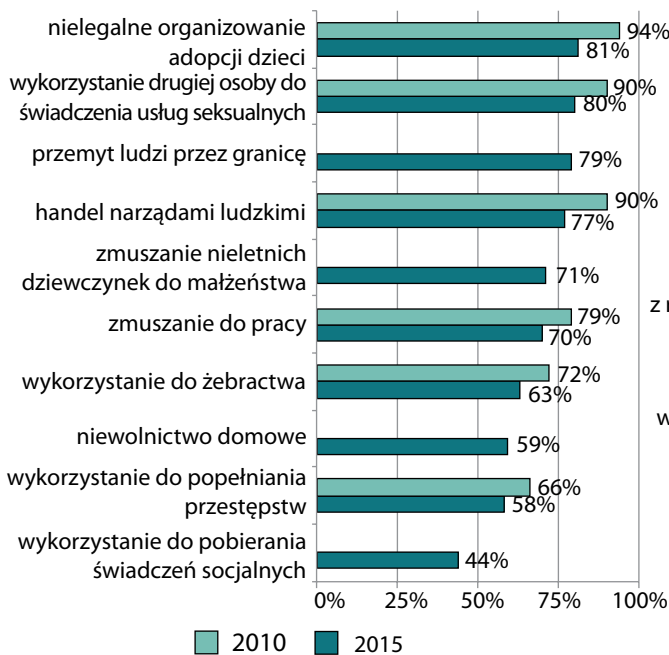
Z czym kojarzy się Panu(i) handel ludźmi?

N=1005-2015 r. próba ogólnopolska; N=1005-2010 r. próba ogólnopolska

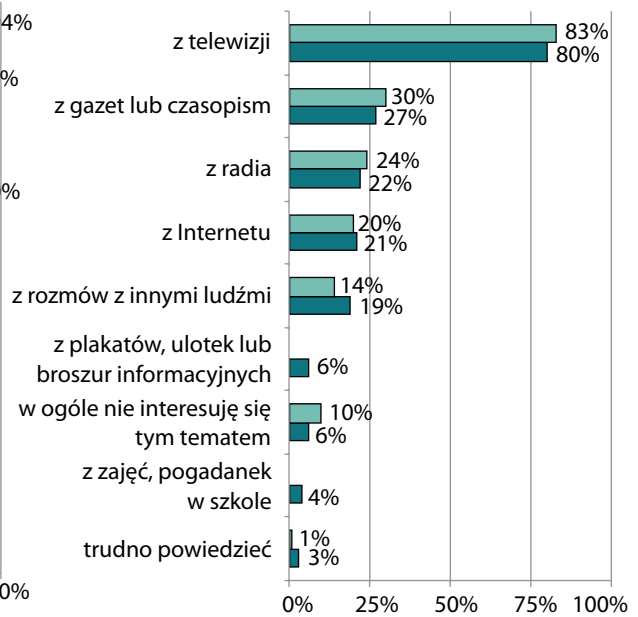
Czy następujące sytuacje to handel ludźmi?

próba ogólnopolska N=1005-2015 r. i 2010 r.

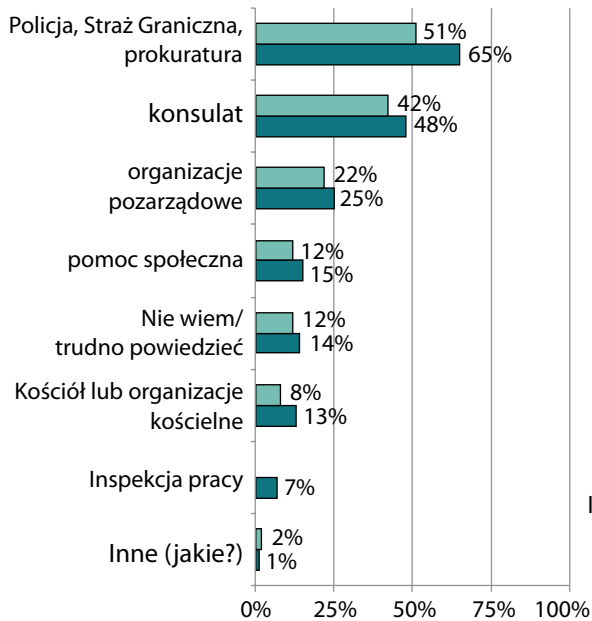
Skąd ma Pan(i) informacje o handlu ludźmi?

próba ogólnopolska N=1005-2015 r. i 2010 r.

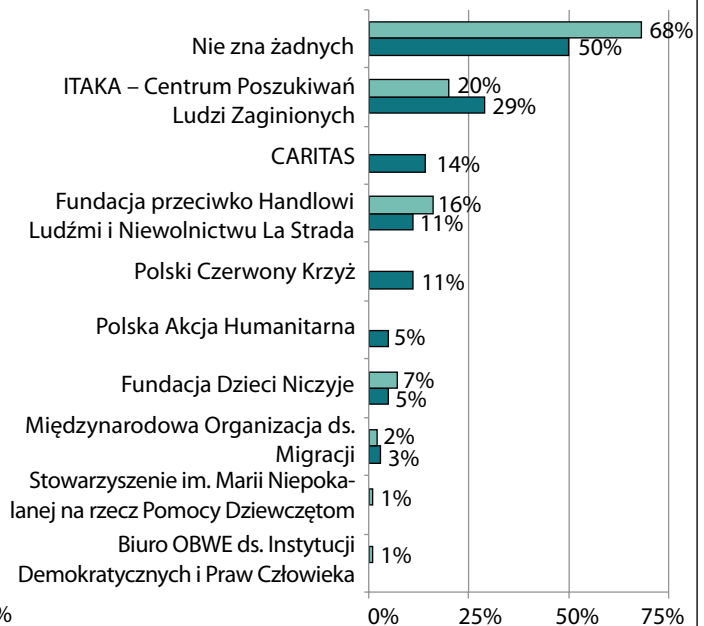
Gdzie ofiara handlu ludźmi może uzyskać pomoc?

próba ogólnopolska N=1005-2015 r. i 2010 r.

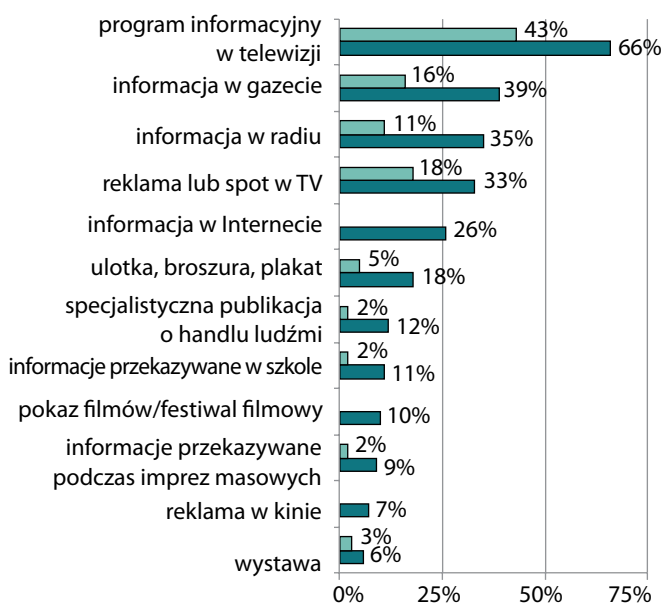
Proszę wymienić nazwy znanych Panu(i) polskich i międzynarodowych organizacji zajmujących się pomocą ofiarom handlu ludźmi?

próba ogólnopolska N=1005-2015 r. i 2010 r.

Czy spotkał(a) się Pan(i) w Polsce z następującymi materiałami i informacjami przestrzegającymi przed zjawiskiem handlu ludźmi?

próba ogólnopolska N=1005–2015 r. i 2010 r.

Do kogo, Pana(i) zdaniem, może zwrócić się z prośbą o pomoc i ochronę osoba pracująca za granicą nielegalnie?

próba ogólnopolska N=1005–2015 r. i 2020 r.

Na okładce:

Zdjęcie satelitarne Landsat, źródło: U.S. Geological Survey, opracował Piotr Kaczmarek

Zdjęcia wewnątrz pochodzą z bezpłatnego zasobu: <https://www.pexels.com>

ISBN 978-83-64955-17-4

Warszawa 2016

Skład graficzny i druk:

OMIKRON, Sp. z o.o.

www.omikron.net.pl

Druk publikacji sfinansowano ze środków Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji,
przeznaczonych na realizację Krajowego Planu Działań przeciwko handlowi ludźmi
na lata 2016-2018.

ISBN 978-83-64955-17-4